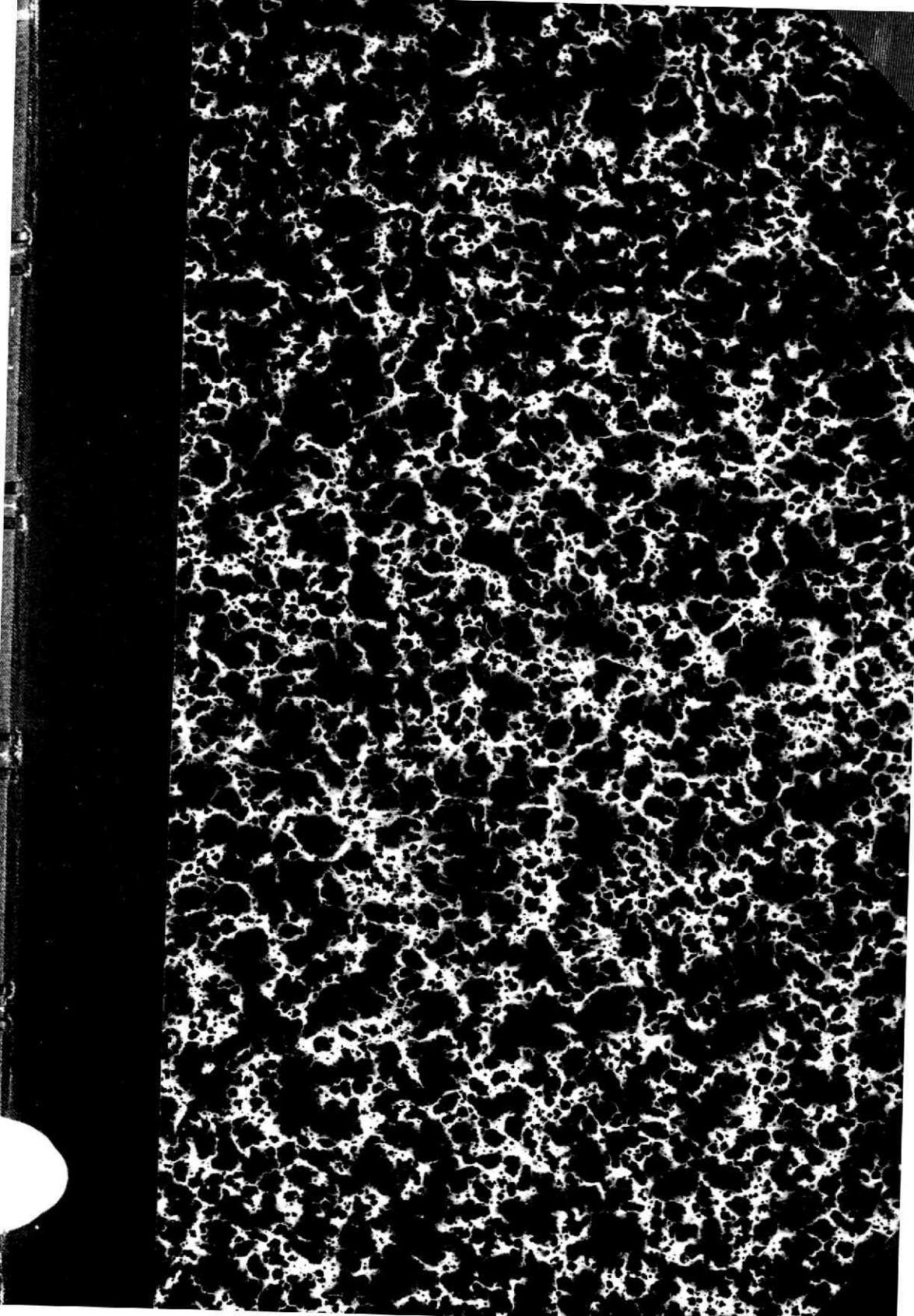

De rundvee-rassen van Nederland, Duitschland, Zwitserland en de meest gezochte van Oostenrijk

<https://hdl.handle.net/1874/235951>

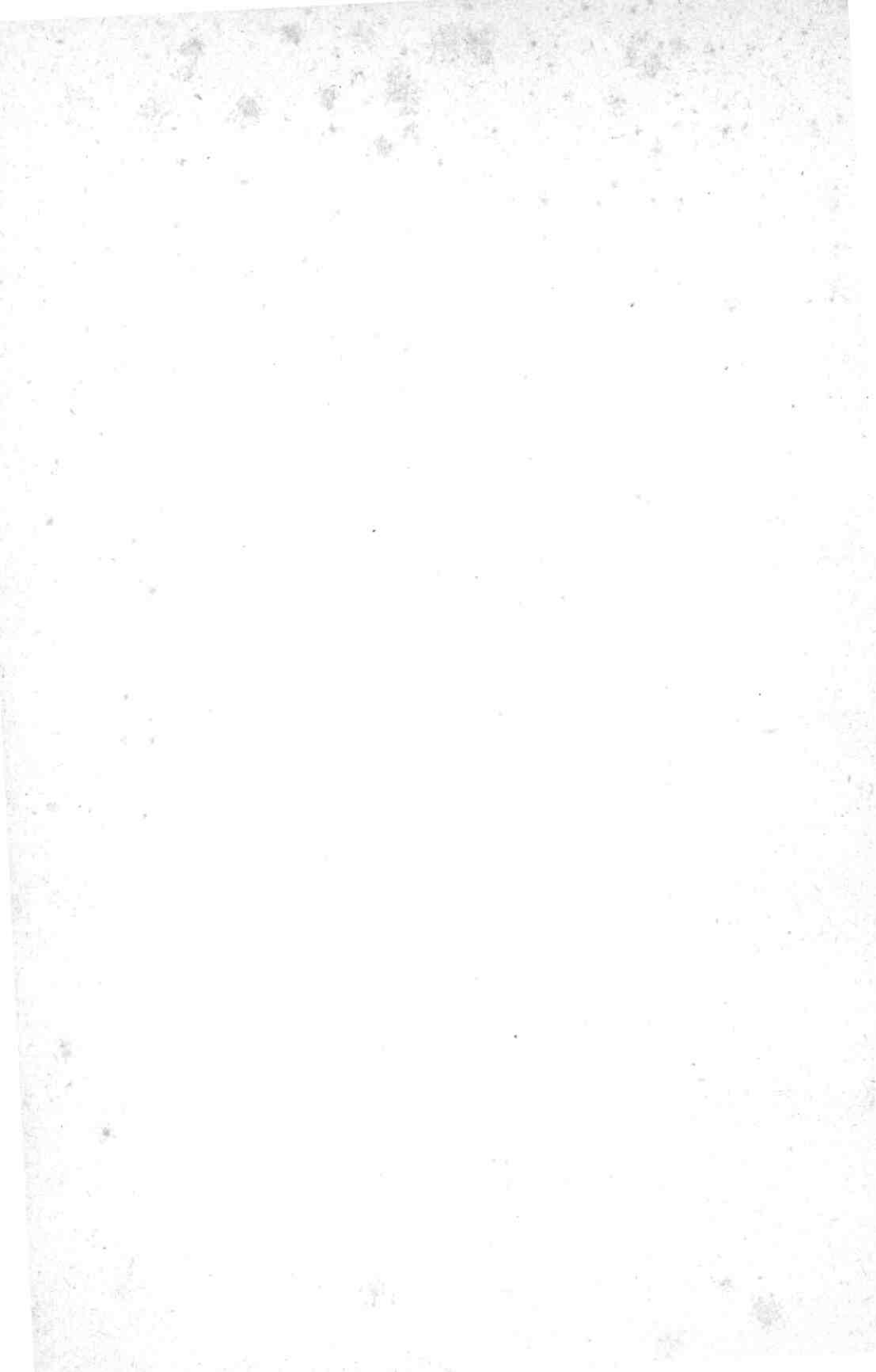

II E. 26

mm 13046

B
1591

DE RUNDVEE-RASSEN

DOOR

HUGO LEHNERT.

UNIVERSITEIT
UTRECHT
BIBLIOTHEEK
DE RECHTEN
VAN DE MENSCHEN

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3089 147 1

025 6500

731591

DE

RUNDVEE-RASSEN

VAN

Nederland, Duitschland,
Zwitserland en de meest gezochte
van Oostenrijk,

DOOR

HUGO LEHNERT,

Grondeigenaar.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD DOOR

L. ROMEIN.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

ZWOLLE,
W. E. J. TJEENK WILLINK.
1889.

BIBLIOTHEEK
DIERGENEESKUNDE
UTRECHT

VOORWOORD VAN DEN VERTALER.

Het doel, waarmee ik de vertaling van het voorliggende werk ondernomen heb, ligt nitgedrukt in het aan dit werk toegevoegde korte naschrift. Daar men echter bij een ordelijke lectuur het laatste ook het laatst leest, wil ik hier bij den aanvang aan de weinige lezers, die gewoon zijn, ook het voorwoord van het door hen gelezene werk in te zien, kortelijk mededeelen, dat het werk van den Heer LEHNERT op eene hoogst praktische, beknopte wijze eene heldere, duidelijke en zakelijke beschrijving geeft van die veerassen in Europa, welke ook voor den veehandel en de veefokkerij van ons vaderland van belang zijn. Het bevat verder mededeelingen omtrent de veehouding en de fokkerij, de veredeling der verschillende rassen enz., die allen zoozeer het kenmerk dragen van de waarheidsliefde, den praktischen geest en vooral ook van de veelzijdige kennis en ervaring van den schrijver, die alles, wat hij vertelt, met eigen oogen aanschouwd heeft, dat mijns inziens eene vertaling van het werk allezins gewettigd is.

Wie nu dit werk ter hand neemt met het doel, daaruit eene nauwkeurige kennis te putten van het eigene vee en van alles wat op de veeteelt en de veehuishouding van Nederland betrekking heeft, zal het na de lezing van hetgeen daarover vermeld staat, waarschijnlijk met eenige teleurstelling ter zijde leggen. Dezulken wensch ik er echter met nadruk op te wijzen, dat het werk met dit doel niet is geschreven en ook niet vertaald. Om eene nauwkeurige kennis van eigen vee op te doen, behoeven wij ons toch nog niet tot een buitenlander te wenden.

Wie van het Nederlandsche vee meer wil weten, verwijs ik naar het schoone werk „Het Rundvee” van den Heer G. J. HENGVELD, dat een sieraad is voor de Nederlandsche letterkunde op dit gebied. Neen, juist in hetgeen over het buitenlandsche vee is medegedeeld, ligt voor den Nederlandschen lezer het zwaartepunt van dit werk en het daarvan medegedeelde moge opwekken tot vergelijking met de hier heerschende toestanden en het bewustzijn wekken, dat sommige zaken nog wel anders behandeld konden worden, dan tot nu toe bij velen geschiedt.

Daar nu echter de schrijver uit den aard der zaak en van zijn standpunt,

aan het Nederlandsche vee niet meer plaats ingeruimd heeft, dan aan hetzelfde als onderdeel van het groote geheel toekwam, daar de vertaler zelfs vreest, dat deze plaats misschien wel wat heel klein is geworden, wat intusschen door een onpartijdige, dus een niet-Nederlander alweer het best kan worden beoordeeld, heeft hij den moed gehad, het hoofdstuk, waarin over het Nederlandsche vee gehandeld wordt, eene uitbreiding te geven, die onder het schrijven grooter is geworden, dan hij zich aanvankelijk had voorgenomen; moge deze omstandigheid geene aanleiding geven tot het toepassen van het gezegde, dat wat men in breedte wint men gewoonlijk in diepte verliest.

Wat ik aan het door den Heer LEHNERT omtrent het Nederlandsche vee meegedeelde heb toegevoegd, heb ik bijna uitsluitend aan het bovengenoemde werk van den Heer HENGVELD ontleend en kan dus in het minst geen aanspraak op oorspronkelijkheid maken, doch zeker is het er niet minder om; ik putte uit een goede bron.

Doch schon genug der Worte! Ik hoop dat het werk zijn weg moge vinden en er het zijne toe moge bijdragen, de kennis der veerassen, die voor eene goede oordeelkundige fokkerij voor iederen veehouder zoo noodig is, uit te breiden en te vermeerderen.

De Vert.

VOORREDE.

In 1869 verscheen van mijne hand eene kleine brochure, getiteld: „Einige bei dem Ankauf von Nutzvieh zu beachtende Fingerzeige“, die ik, toen ze was uitverkocht, geheel omgewerkt en belangrijk vermeerderd, onder den titel: „Fingerzeige bei Auswahl der Race, Kauf und Transport von Rindvieh“, met een aanhangsel: „der Sandboden und die Rindviehhaltung“, opnieuw in het licht gaf. Zoo omgewerkt, beleefde dit kleine werkje twee drukken. De welwillende, aanbevelende beoordeeling, die het van de zijde der pers mocht ondervinden, spoorde mij aan, elke gelegenheid aan te grijpen om mijne kennis der veeteelt en der verschillende veerassen te vermeerderen en uit te breiden. Mijn handel in fok- en trekvee, waardoor ik met de voornaamste fokkerijen en fokdistrikten van Duitschland, Nederland, Zwitserland en voor het grootste gedeelte ook van Oostenrijk, in een levendig verkeer kwam, bood mij door eigen aanschouwing, zoowel als door persoonlijke bespreking met voorname vee fokkers, voor de vermeerdering mijner kennis op dit gebied eene zoo gunstige en ruime gelegenheid aan, als iemand slechts bij zoo uitgebreide handelsrelatiën ten dienste staat. De geschiktheid, hier met oordeel te zien, te hooren, waar te nemen en te leeren, heb ik mij door eene langjarige praktijk in het landbouwwak verworven. Sedert 1849 landbouwer, kreeg ik, na een hoogst vruchtbaren leertijd, gelegenheid, mij bij den als mensch en als landbouwer even hoog geschaten heer MATTNER te Neuhof, kreits Deutsch-Krone, wien ik veel dank verschuldigd ben, tot energieke werkzaamheid, zelfstandig denken en handelen te ontwikkelen. Door zijne tusschenkomst had ik het voorrecht, met den hooggeachten Nestor onzer landbouwers, den Heer Oeconomieraad KOPPE-BESDAU bekend, en door dezen op het domein Wallup geplaatst te worden. Hierna nam ik de besturing op mij van de in alle opzichten voortreffelijk ingerichte, hoogst interessante boerderij van de heerlijkheid Lischkowo, kreits Inowracław. Mijn goede genius voerde mij nu op het landgoed van mijn hooggeëerden wel-doener, wijlen den Heer Oeconomieraad ROTHÉ te Karge, bij Unruhstadt en vervolgens als administrateur op de heerlijkheid Giesmannsdorf bij Neisse. Hier, in deze grootsche inrichting, waar het machtige, steeds scheppende genie van den, helaas, voor ons allen veel te vroeg gestorven CARL FRIEDENTHAL, eigenaar van Giesmannsdorf en vader van onzen lateren hooggeachten Minister van Landbouw, Mr. RUDOLPH FRIEDENTHAL, een ieder tot ernstig nadenken

en zelfwerkzaamheid aanspoorde, werd mij een ruim veld geboden om de ervaring in praktijk te brengen, die ik op het gebied der steeds door mij met bijzondere voorliefde beoefende veefokkerij had opgedaan. Het gelukte mij, hier onder de ongunstigste omstandigheden eene kudde fokvee op te fokken, die zich in mijn geliefd Silezië in den besten roep mocht verheugen. Ook later, toen ik zelf landeigenaar was geworden, wijdde ik mij bij voortduring met onverdeelde belangstelling aan de veefokkerij, welke belangstelling ik in mijn tegenwoordig bedrijf heb overgedragen, waar deze een zoo ruim en afwisselend veld geboden werd, dat zij zich hier wel tot een hartstocht moest ontwikkelen.

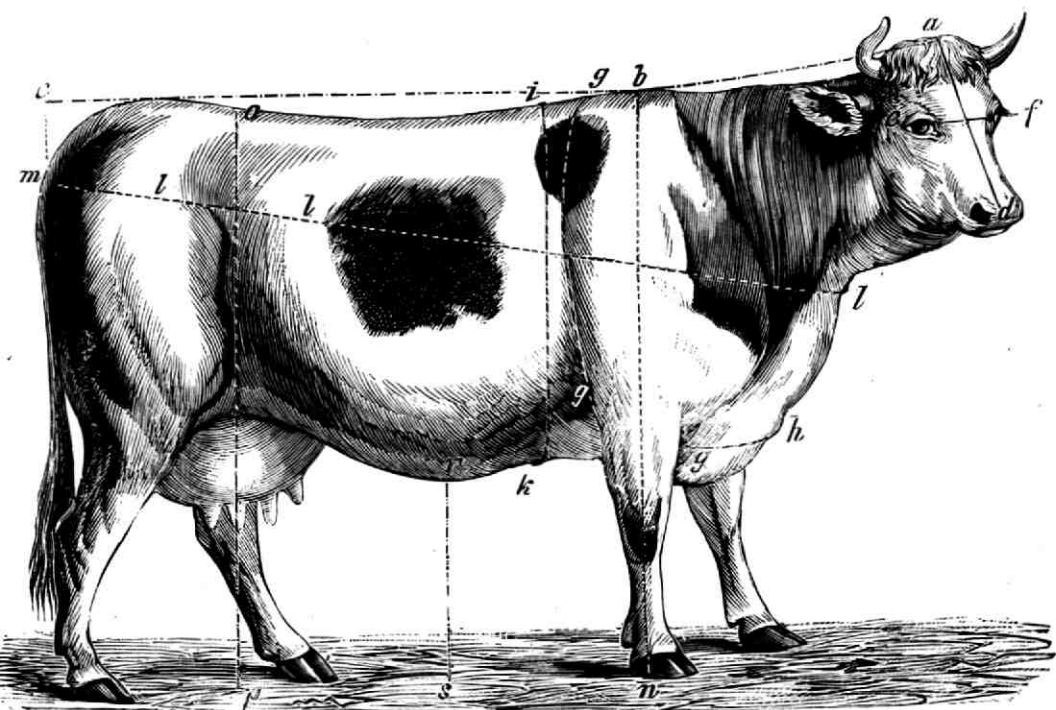
Ik moet om verschooning vragen, dat ik zoo lang over mij zelf gesproken en eene korte schets van mijne bescheidene werkzaamheid gegeven heb; zulks scheen mij daarom noodig, omdat ik nu en dan twijfel hoorde opperen, of ik wel gerechtigd was, op dit gebied onderrichtend op te treden. Deze twijfel kwam voort uit de dikwijls uitgesproken meening, dat een veehandelaar niet in staat is, dusdanige onderwerpen te beoordeelen, dat zijn ontwikkelingsgang hem zulks onmogelijk maakt, en nu geloof ik, zulk eene vooringenomenheid het best door eene blootlegging van mijn verleden te kunnen bestrijden.

Waar ik in het voorliggende werk de rundveerassen van Duitschland, Nederland, Zwitserland en voorzooverre zij tot op heden ons belang inboezemen, ook van Oostenrijk bespreek, doe ik zulks, omdat mij, niettegenstaande er vele voortreffelijke werken over het rund verschenen zijn, geen een bekend is, dat dit onderwerp naar eigen aanschouwing, uitvoerig behandelt. Enkele veel gelezene, met warmte aanbevolene werken bevatten zelfs bepaalde onjuistheden en dwalingen, die dan, wat zeker hoogst merkwaardig is, in andere werken worden teruggevonden. In mijn bedrijf word ik door de telkens opnieuw weer tot mij gerichte vragen, steeds meer overtuigd, hoe weinig helderheid er op het gebied der rassenkennis nog heerscht, met welk een taaiheid dikwijls aan verkeerde meeningen wordt vastgehouden en hoe dringend noodig het is, eene heldere, duidelijke beschrijving van de verschillende veerassen en van de omstandigheden waaronder deze in het land hunner geboorte leven, onder het bereik van een ieder te brengen.

Hoezeer de behoefte aan eene meer volledige beschrijving der verschillende rundveerassen gevoeld wordt, werd nog met nadruk betoogd door de stamboek-vereeniging, die bij hare oprichting door den toenmaligen voorzitter, den Oeconomieraad PETERSEN-EUTN, herhaalde malen tot het leveren van bijdragen voor zulk eene beschrijving der veerassen aanspoorde.

In hoeverre nu dit mijn werk in de bestaande behoefte voorziet, laat ik aan het welwillend oordeel van den lezer over. Ik ben mij zelf bewust, dat ik overal zonder eenige voorliefde of vooroordeel, getrouw aan de waarheid, zooals die mij na een nauwgezet onderzoek gebleken is, beschreven en ook aan alle vraagpunten, die voor de praktijk maar eenigszins van belang kunnen worden geoordeeld, mijne aandacht geschonken heb.

Ter betere beoordeeling en om vergelijkingen mogelijk te maken, heb ik nauwkeurige metingen der dieren aan mijne beschrijving toegevoegd, die, naar ik vertrouw, dengenen, die het vee, dat beschreven wordt, niet kent, in staat zullen stellen, ook zonder het dier zelf onder de oogen te krijgen, zich daarvan een zooveel mogelijk nauwkeurig beeld te vormen. De metingen, die ons van verschillende zijden over enkele dieren bekend werden, hadden voor de vergelijking der rassen onderling in zooverre geene waarde, daar zij allen op verschillende wijze waren uitgevoerd. Het komt er hier toch volstrekt niet op aan, of de wijze van meten de beste is geweest, als ze maar *overal eene en dezelfde* was, en dat is ze in de bijgevoegde tabellen. Om nog duidelijker te doen zien, op welke wijze gemeten werd, voeg ik hierbij de afbeelding eener bergkoe, waarop de gestippelde lijnen aanwijzen, hoe de meetband aangelegd werd.

- a. b. de lengte van het achterhoofd tot aan de schoft; kop en hals moeten bij deze meting recht gehouden worden; de kop mag noch naar boven, noch naar beneden, noch zijwaarts gebogen zijn.
- b. c. de lengte van de schoft tot aan het zitbeen; de band wordt op de schoft in het punt b. vastgehouden, stijf naar achteren getrokken en de *rechte*

afstand tot aan het zitbeen zoo gemeten, dat de band op het kruis en op de schoft vast aanligt.

- a. d.* lengte van den kop; *e. f.* breedte van het voorhoofd.
- b. n.* hoogte van den grond tot aan de schoft.
- p. o.* hoogte van den grond tot aan het kruis.
- s. r.* hoogte van den grond tot aan de borst.

Het beest, dat gemeten zal worden, moet op den vlakken grond, zoo recht mogelijk en niet zoo als op de teekening, met voorgezette pooten (lopende), maar met de pooten naast elkaar (staande) worden geplaatst; ik heb de teekening hier zoo gegeven, om de lijn *g. g. h.* beter in het oog te doen vallen. De maten geven niet de rechtopgaande hoogte aan: bij de metingen is de meetband tegen den grond gehouden en vast tegen het lichaam aangetrokken; bij de hoogte van het kruis dus over de heupen, overal tot aan het kruis vast aanliggende. De hoogte van het kruis is door de meting over de heupen steeds grooter dan die van de schoft. De hoogte van den grond tot aan de borst: *s. r.* (hier voor de duidelijkheid van den grond tot aan den buik geteekend) werd met naast elkaar staande pooten, van den grond tot aan het einde van het borstbeen (het onderste borstbeen, waar de buik begint) gemeten. De breedte der heupen is met zooveel mogelijke inachtneming van den rechten afstand, van heup tot heup gemeten

- g. h.* omvang van de borst. Men laat den meetband van den rug in het punt *g*, langs de zijde, die van den metende afgekeerd is, naar beneden vallen, haalt hem bij *h.* weder om, trekt hem tusschen de recht naast elkaar staande pooten door en voert hem dan weer opwaarts naar het punt *g*. op den rug, dicht achter de schoft terug. De band moet zoowel hier, als bij alle andere metingen, vast op het lichaam aanliggen.
- i. k.* omvang van den romp. Evenals bij de meting van den omvang van de borst bij *g*. laat men hier bij *i.* den meetband naar beneden vallen, haalt hem bij *k.* onder het lijf door en voert hem opwaarts naar het punt *i.* terug.
- m. l.* geheele omvang. Men legt den meetband, nadat eerst de kossem zooveel mogelijk op zij is gedrukt, ter hoogte van het bovenste borstbeen om de borst, laat hem daar vasthouden en trekt nu den band langs beide zijden te gelijk, stijf aantrekkende, naar het zitbeen, waar men de beide einden bij *m.* vereenigt.

Naast deze metingen geven mijne tabellen behalve de kleur van de huid, ook nog die van de hoornen, de klauwen, de randen der oogen, de lippen, de tong en het gehemelte, en het is noodig, hier te verklaren, waarom deze opgaven door mij als van zooveel gewicht worden beschouwd. Naar al mijne waarnemingen zijn de pigmenten, d. i. de kleur der onbehaarde deelen van het lichaam van het dier, de meest karakteristieke kenmerken voor de zuiverheid van het ras. Alle lichaamsvormen, zelfs die van den kop niet uitgezonderd,

zijn van voeding, zorg en verpleging afhankelijk en veranderlijk; onveranderd blijven, wanneer geene inmenging van vreemd bloed heeft plaats gehad, slechts de pigmenten en omgekeerd worden deze bij inmenging van vreemd bloed, onmiddellijk onrein. Kruisen wij b. v. het bruine vee uit Zwitserland, dat steeds donkere pigmenten heeft, met het Simmendaler rund, waarvan de pigmenten licht gekleurd zijn, dan zullen wij bij de afstammelingen mond, tong en gehemelte stellig bont vinden; op den donkeren neusspiegel dus lichte plekken of omgekeerd, en zoo eveneens op de tong, het gehemelte enz. Als voorbeeld wijs ik hier op het Ellinger en Scheinfelder vee. Bij het Ellinger slag staat het vast, dat het oude landras voor vele jaren met het bruine vee gekruist werd en thans nog hebben alle Ellinger dieren donkere of bonte pigmenten, terwijl hetzelfde rund in Scheinfeld-Uffenheim, waar eene kruising niet bewezen, doch met Simmendaler vee vermoed kan worden, lichte pigmenten heeft. Het Voigtlander en het oude landvee heeft, rein gefokt, of met rassen gekruist, die heldere pigmenten hebben, steeds een helderen neusspiegel, gehemelte, tong enz. en zoo het laaglandsche vee geene zuivere pigmenten heeft, zoo deze nu eens licht, dan weer donker zijn, is dit voor mij het zekerste bewijs, dat deze slagen uit eene kruising zijn voortgekomen. Ik houd er mij sedert lang mee bezig, in deze voor de bepaling van het begrip „ras” zoo gewichtige vraag tot klaarheid te komen, doch, hoeveel materiaal daarvoor door mij ook reeds is verzameld, zoo heb ik toch nog geen voldoende resultaat verkregen en ga onvermoeid voort, om later het resultaat mijner onderzoekingen bekend te maken.

Thans rust op mij nog de aangename taak, alle de heeren en vrienden, die mij door hunne mededeelingen en metingen van dienst zijn geweest, daarvoor mijnen hartelijken dank te brengen; hunne namen zijn bij de resp. tabellen genoemd, waarnaar ik hierbij verwijs.

En nu geef ik dan mijn werk het landbouwkundig publiek in handen, met den hartelijken wensch, dat het eene vriendelijke beoordeeling moge vinden en zijn doel: „klaarheid omtrent de eigenschappen van de verschillende runderassen te geven” niet moge missen.

I N H O U D.

	Bladz.
Het laaglandsche ras	1
I. Het vee van het koninkrijk der Nederlanden	5
1. de provincie Groningen	12
2. " " Friesland	16
3. " " Noordholland	21
4. " " Zuidholland	25
5. " " Zeeland	26
6. " " Gelderland	28
7. " " Overijsel	30
8. " " Drenthe	31
Metingen	32
II. Het Oostfriesche vee	34
Metingen	38
III. Het Oldenburgsche vee	38
a. het Weserlander vee	42
b. het Jeverlander vee	42
Metingen	48
IV. Het kleivee in de provincie Hannover	50
V. De Holsteinsche marschen	51
1. De Wilstermarsch	52
Metingen	58
2. Het Breitenburger vee	64
3. De Crempser Marsch	66
4. Dithmarschen	66
5. Eiderstedt	67
6. Het Holsteinsche Geestvee	67

	Bladz.
VI. Het vee in Sleswijk	68
1. Het Angeler vee	68
Metingen	78
2. Het Tondersche vee	80
3. Het Stapelholmer vee	81
VII. Het laaglandsche vee in het koninkrijk Pruisen	81
1. Het Danziger vee.	81
2. Het Warthebrücher en Netzbrücher vee	83
3. Het Silezische landvee	83
Metingen	86
VIII. Het eenkleurige grauwbroune gebergtevee. (Bruinvee).	88
A. het grauwbroune vee in Zwitserland	89
1. kanton Schwijtz (Schwijtzer, Rigi vee)	89
Metingen	100
2. kanton Zug	102
3. „ Zürich	102
4. „ Luzern	103
5. „ Aargau	103
6. „ Unterwalden	103
7. „ Uri (Liviner slag)	104
8. „ Glarus	104
9. „ St. Gallen (Toggenburger slag)	105
10. „ Appenzell (gordelvee)	105
11. „ Grauwbunderland (Prättigauer en Oberlander slag)	106
12. „ Tessino	107
13. „ Wallis (Eringer slag)	108
14. „ Bern (Oberhaslidal)	109
Metingen	110
Melkopbrengsten van het bruinvee	113
B. Bruinvee van Vorarlberg (Montafener en Bregenser wouden)	113
C. Het Allgäuer vee	119
D. Bruinvee aan den Lech, de Wertach, Iller, Ammer en Loisach.	124
1. Het Lechdaler vee	125
2. Nesselwanger vee	125
3. Dietmannsrieder vee	125

	Bladz.
4. Murnau-Werdenfelser vee	126
Metingen	128
IX. Het Zwitsersche bonte ras	130
1. Simmendaler vee	130
Formulier voor een attest van gezondheid	134
Verbreidingsdistrikt	135
Melkopbrengsten	151
Metingen	156
2. Het Frutig-Adelbodener vee	160
3. Het overige gevlekte vee van het kanton Bern	161
4. De kantons Waadtland en Wallis (Lötschenslag)	162
5. Freiburger zwartbonte vee	163
Metingen	166
X. Het Simmendaler rund buiten Zwitserland in groote, oude fokdistrikten	166
1. Het Messkircher rund	166
Metingen	172
2. Het Miesbacher vee	172
Metingen	178
XI. De rundveeslagen in Beijeren	180
1. Het Bayreuther gevlekte vee	180
2. Het Ansbach-Triesdorfer vee	186
3. Het Rieser vee	189
Metingen	190
4. Het Kehlheimer vee	192
5. Het Beijersche roode landvee en het nog niet behandelde roodbonte slag (Traunsteiner, Waginger, Donau vee, Waldlervée, Chamauer vee, Bisthumer vee, Further, Vol- mauer vee)	193
6. Het Scheinfelder rund (Heilbronner, Langheimer, Schwein- furter, Itzgruender)	195
Metingen	200
7. Het Ellinger vee	202
Metingen	204
8. Het Voigtlander vee	206

	Bladz.
Metingen	210
9. Het Donnersberger vee	212
XII. Het Glan-vee (Birkenfelder, Meisenheimer, Quirnbacher) .	215
Metingen	216
XIII. Het rundvee van het vorstendom Waldeck. Eisenberger vee (Vogelsberger of Rhönvee, Spessartvee, Westerwalder). . .	216
Metingen	220
XIV. Het Pinzgauer vee	220
1. Het Pongauer vee.	225
2. Het Lungauer vee (Uebertaurer)	226
XV. Het Kuhlander vee	227
Metingen	230
XVI. De rassenveestal van de koninklijke veeartsenijschool te Berlijn	232
Eenige op ervaring gegronde wenken bij den aankoop en de levering van vee.	236
Naschrift van den vertaler	243
Verbetering	244

Het laaglandsche ras.

De slagen van het laaglandsche ras, die wij hier nader willen leeren kennen, vinden wij in de weelderige laaglanden langs de kusten der Noord- en Oostzee en in de vruchtbare riviervlakten van midden Duitschland. In de eerste plaats komt hier in aanmerking het vee in het koninkrijk der Nederlanden, het groothertogdom Oldenburg, de Pruisische provinciën Holstein, Hannover en Oost-Friesland en dat uit verschillende riviervlakten, zooals van de Weichsel, de Warthe, de Oder, de Elbe enz.

De laagvlakten langs de kust van de Noord- en de Oostzee zijn aan de zee ontwoekerde kleigronden, die bij vloed beneden de oppervlakte van de zee liggen. Stevige dijken beschutten ze voor overstromingen en de afwatering geschiedt door kanalen, waarvan de afloop zoodanig door sluizen (zijlen) is geregeld, dat het water bij ebbe de sluizen zelf opent en zoo gemakkelijk wegvloeit, terwijl bij vloed deze door het aandringende zee-water weder gesloten en zoo het binnendringen daarvan verhinderd wordt.

Voor hen, die deze streken niet uit eigen aanschouwing kennen, zullen eenige beknopte mededeelingen omtrent de daar heerschende toestanden misschien niet onwelkom zijn.

Het klimaat der kustlanden begunstigt den weelderigen grasgroei en levert voor de veeteelt den meest geschikten grond. Het grootste gedeelte van het jaar is de hemel in dikke, grauwe wolken gehuld; een sombere, koude nevel bedekt dagen lang de uitgestrekte velden en dikwijls valt er langen tijd achtereen onafgebroken regen.

Ook dan, wanneer geene dampen uit de zee opstijgen, is in het voorjaar de lucht steeds met nevels gevuld, die uit den vochtigen, door de zon verwarmden bodem opstijgen; een heldere hemel is er eene groote zeldzaamheid.

Mei, Juli, Augustus, October, ook November zijn dikwijls volslagen regentijden en slechts in Januari, Maart, Juni en September is het weder meest helder en bestendig. Daarbij is het klimaat zachter dan bij ons en eene koude van 18° behoort reeds tot de zeldzaamheden.

Het gemeenschappelijk bestanddeel, dat wij in alle kleigronden langs deze kusten vinden, zij het dan ook in verschillende hoeveelheid en diepte, is het leem; het ontbreekt nergens geheel. De groote vruchtbaarheid dezer kleigronden (marschen), welke met die der geestgronden op eene lijn te stellen is, (zegt DITTMANN in zijn Sleeswijk-Holsteinsche landhuis-houdkunde) mag naast de gelukkige verhoudingen in de vermenging der bestanddeelen in het algemeen, voornamelijk worden toegeschreven aan den rijkdom aan lichtverweerbare kiezelaarde en dan verder aan de daarin voorhandene alkaliën en overblijfselen uit het dieren- en plantenrijk, daar de zee bij de vorming van dezen bodem eene menigte schaaldieren, wormen, zeeplanten en slijm, met het fijnste zand en leem vermengd, bijeengespoeld heeft.

De bestanddeelen van de vetste klei in het Dittmarsche (Holstein) zijn volgens onderzoekingen van professor PFAFF:

Kiezelaarde	0.86
Leemaarde	0.04
IJzeroxyde.	0.03
Koolzure kalk	0.002
Gips	0.009
Humus.	0.014
Verlies.	0.045
	1.000

Het is overigens eene geheel verkeerde opvatting, zoo wij elken kleigrond eene gelijke, buitengewone vruchtbaarheid toeschrijven. Hier is de bodem meer zandig, daar weer met kalk en humus vermengd, hier vinden wij de grootst mogelijke vruchtbaarheid, daar weer een mageren grond, die slecht en hard gras voortbrengt.

Op de zwaarste, taaiste kleigronden, die slechts met moeite kunnen worden bewerkt, doch het weelderigste en voedzaamste gras leveren, treedt overal de veeteelt op den voorgrond, terwijl op de lichtere zandige gronden de akkerbouw hoofdzaak is.

Hoe ouder de weide is, gerekend van den tijd, nadat het land voor 't laatst voor den bouw gebruikt werd, hoe beter en krachtiger zij is. DITTMANN zegt daaromtrent:

»Op goede kleigronden wordt de weide steeds beter, naarmate zij ouder wordt, en zoo men ze voor den akkerbouw opbreekt, geeft de daarop volgende jonge weide, in vergelijking met de oude, gedurende vele jaren eene belangrijk mindere opbrengst. De goede marschbodem levert mettertijd als vrijwillig product een heerlijk schoone, fijne, dichte zode, van het voedzaamste gras en witte klaver, waartusschen nooit mos opschiet. Bij voortdurende beweiding wordt door de weidegang de grond van jaar tot jaar beter, zoodat men oude weiden tot op een voet diepte met humus doortrokken en zwart gekleurd vindt, wat de bewoners dier kleilanden de »*Schwort*» noemen. De groote waarde van zulk oud grasland, dat het zwaarste, kernachtigste vee levert, maakt, dat men niet licht er toe overgaat, het op te breken, zoodat men daar zeer oude, soms 100jarige weiden aantreft.»

Op de beste kleigronden wordt op 4 à 5 morgen land eene koe gehouden en voor haar gewoonlijk eene weideoppervlakte van 1½ tot 2 morgen in rekening gebracht; als wintervoer wordt per koe 4 à 6 voer hooi en stroo berekend. Het hoofddoel der fokkerij in de kleistreken is het aanfokken van jong vee en de vetweiding *). Naarmate de prijs en de vraag naar fokvee, of die naar vet vee voor den fokker of den vetweider gunstiger zijn, schijnt een van beide belangen meer op den voorgrond te treden. De laatste jaren zijn voor de vetweiding zeer ongunstig geweest en het staat te vreezen, dat de vetweiders, zoolang Englands hoofdmart voor hen gesloten blijft, weinig kans hebben, dat de toestanden voor hen gunstiger worden, hoe gezocht overigens ook het smakelijke, fijne vleesch van het kleivee is.

Voeding en verzorging van het vee gaat op de klei hoogst eenvoudig toe. Nergens wordt daaraan bij het fokken en de verpleging die zorg besteed, als bij ons.

Op het einde van April of het begin van Mei komt het vee in de weide. Jong vee, koeien en mestvee worden zooveel mogelijk gescheiden en aan de laatstgenoemden de voedzaamste weiden gegeven. Het vette vee wordt in het najaar verzilverd en naar gelang van den stand der weiden koopt men meestal in het voorjaar nog mager vee voor de vetweiding (Holsteiner en Jutlander ossen) bij.

De weidegang duurt in den regel tot in October, in gunstiger jaren tot in November; in dien tijd blijft het vee ook 's nachts in alle weer

*) En de »zuivelbereiding» zou ik hier bij willen voegen. *De Vert.*

en wind op het land en komt eerst voor de wintervoeding weer op stal.

Het wintervoer bestaat bijna uitsluitend uit stroo en hooi, waaraan grootere boeren voor het eenjarige vee en de koeien noch wat toevoer bij geven. Dat toevoer bestaat gewoonlijk uit graan; aardappels en rapen worden slechts weinig gegeven; haver wordt voor het voedzaamste gehouden, doch ook rogge, gerst en tarwe gevoederd. Dikwijls vindt men hier nog de gewoonte, het graan ongedorscht in volle garven of als garvenhaksel voor te leggen (de ongeschiktste wijze van graanvoederen die men bedenken kan, waarvan iedereen zich kan overtuigen door de excrementen, die de heele, onverteerde korrels bevatten); elders wordt het graan gekneusd of gekookt of tot brood gebakken, toegediend.

Bij den stier brengt men de koeien het liefst van het laatst van April tot het begin van Juli, opdat ze in Februari en Maart kalven; voor het opfokken kiest men liever de vroeger dan de laat gevallen kalveren. Het kalf wordt dadelijk na de geboorte bij de moeder weggenomen, mag dus niet zuigen en wordt 2 à 3 weken lang met de moedermelk gevoed, die dan langzamerhand door afgeroomde melk, vervolgens door karnemelk en wei vervangen wordt, waaraan dan nog wat fijn hooi wordt toegevoegd.

Zachtjes aan wordt wei en karnemelk met water verdund, daar wat gekneusd graan aan toegevoegd, nu en dan ook heele korrels gegeven, terwijl de dieren, als ze 3½ à 4 maanden oud geworden zijn, in de wei gebracht worden (einde Juni), waar ze tot aan den winter blijven.

Het jonge dier wordt op den leeftijd van 1½ tot 1¾ jaar bij den stier toegelaten en eene goede koe 12 à 14 jaren gebruikt *).

*) Ik wil hier een paar woorden over den juiste tijd der paring mededeelen:

Hoe vroeger de dieren voor de teelt gebruikt worden, hoe eerder zij het hun verstrekte voedsel productief maken, en daarom zal een rationeele veehouder er steeds op uit zijn, het jongvee, zoodra de lichamelijke ontwikkeling zulks veroorlooft, tot dekking toe te laten. Wordt hier het juiste tijdstip verzuimd, wordt aan de zich openbarende neiging tot bevruchting niet voldaan, dan verliezen de dieren aan onvruchtbaarheid en blijven licht onvruchtbaar. Het juiste tijdstip voor de bevruchting breekt aan, als de ontwikkeling van het lichaam zoover gevorderd is, dat de drachtigheid den groei van het moederdier niet meer stoort.

Kleinere rassen zijn eerder volgroeid dan de grootere, zullen dus ook op jeugdiger leeftijd tot de paring kunnen worden toegelaten.

De ontwikkeling van het lichaam door al te krachtig voedsel te veel te bevorderen en te verhaasten, houd ik voor nadeelig, daar zulke al te sterk aangezette dieren voor alle ziekten meer gedisponeerd zijn en dikwijls aan kalfverleggen en onvruchtbaarheid lijden. Hoe natuurlijker de voeding van het jongvee is, des te gemakkelijker zal het aan alle ziekteaanvallen

Met het melken houdt men liefst 5 à 6 weken voor het kalven op, teneinde de koe tijd te geven om op krachten te komen en eene rijkere melkopbrengst na het kalven te verkrijgen; vooral voor jonge koeien wordt een droogstaan gedurende zes weken gaarne in acht genomen.

Na deze algemeene opmerkingen over de toestanden in de lage kleilanden ga ik over tot eene nadere beschrijving van elk afzonderlijk slag van het laaglandsche ras en vang dan in het Noordwesten met het *vee van het koninkrijk der Nederlanden* aan.

I. Het vee van het koninkrijk der Nederlanden.

Het Nederlandsche (Hollandsche) vee vinden wij in de eerste plaats in de aan de noordwestelijke grens van Duitschland langs de Noordzee gelegene kuststreek, het koninkrijk Nederland, dat eene oppervlakte beslaat van 594.55 vierkante mijlen. Het is een laagland in den waren zin van het woord, dat langs de kusten werkelijk lager ligt dan de zee en door voortreffelijke dijken daartegen beschut is. Zonder deze dijken zou het land bij vloed tot Groningen, Leeuwarden, Zwolle, Utrecht en verder onder water staan.

weerstand bieden, des te natuurlijker en regelmatig er zullen ook al de organische werkzaamheden van het dier zich ontwikkelen. Daarom zou ik, hoe sterk ik er overigens ook voor ben, de dieren zoo spoedig mogelijk te laten bevruchten, dat tijdstip niet door overmatig voedsel willen vervroegen, en ik kan er niet genoeg tegen waarschuwen, zoodanig kunstmatig gedreven jongvee, voor de fokkerij aan te koopen. De ondervinding heeft toch ook voldoende bewezen, dat vroegrijpe ontwikkeling van het lichaam door zwaar mestvoeder, wel de zwaarte en de geschiktheid voor de vetmesting verhoogt, zooals wij duidelijk bij het Engelsche kort-hoornras zien, doch op de melkproduktie en de vruchtbaarheid een zoo nadeeligen invloed uitoefent, dat ik het als een van de grootste fouten beschouw, wanneer men een koppel fokvee al te rijkelijk van voedsel voorziet.

Kleinere rassen zullen bij eene passende voeding de lichamelijke ontwikkeling, die hen voor de paring geschikt maakt, op $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{3}{4}$ jarigen leeftijd bereiken, grootere op een leeftijd van $1\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{2}$ jaar.

Waar de melkgeving hoofdzak is zal men met voordeel wat vroeger, waar de vetmesting en fokkerij meer in 't oog gehouden wordt, het tijdstip voor de paring binnen de bovengenoemde grenzen wat later doen intreden.

De melkafscheiding is na het eerste kalven nog gering, zij is eerst na het derde of vierde kalf, als wanneer het lichaam tot volle ontwikkeling gekomen is, op de volle hoogte, waarop eene goede koe tot aan het 12^e jaar en langer blijft staan.

Het land buiten de dijken, kwelderland genaamd, dient uitsluitend tot weide. Deze weiden worden slechts met jongvee en schapen bezet. De bodem is tot aan het zuidoostelijke heuvelachtige gedeelte, een vlak laag land, hoofdzakelijk alluvium, overal afwisselende met zand en veengrond. De voornaamste rivieren zijn de Rijn, de Maas en de Schelde met de Waal, de IJssel, de Lek en de Vecht. Buitendien wordt het land nog door een groot aantal kleinere riviertjes, belangrijke kanalen en vaarten doorsneden en heeft vele groote meren. Het klimaat is gematigder dan in meer oostelijk gelegene landen op dezelfde breedte; de lucht is door de meest heerschende westewinden steeds vochtig, dikwijls met nevelen gevuld en begunstigt den weelderigen grasgroei, die ons op de heerlijke weiden overal tegenlacht.

De belangrijkste bron van den nationalen rijkdom is de veeteelt, waarvan ons hier de rundveeteelt uitsluitend interesseert. Van de gezamenlijke oppervlakte zijn ongeveer 2 millioen Hectare tot akkers en weiden ingericht en op deze oppervlakte worden ruim anderhalf millioen stuks rundvee gehouden.

Het Nederlandsche vee kan als type van het laaglandsche ras worden aangemerkt; het bezit eene Europeesche vermaardheid, en groote hoeveelheden worden jaarlijks naar alle landen van dit werelddeel verzonden, meestal met het doel, aldaar het inlandsche vee te verbeteren; ook wordt er veel vet vee naar Engeland en België uitgevoerd. WECKERLIN roemt bijzonder de schoone kalveren, de melkrijkheid en de constantheid van dit ras.

De lichaamsbouw is groot, middelmatig en klein, naar de meerdere of mindere vruchtbaarheid der landstreek. De lijn van het achterhoofd langs de nekschoft, rug en kruis tot aan den staartwortel is een weinig bol of naar boven gekromd, door den lagen afhangenden stand van den kop, den eenigszins hoogen rug en het dalende kruis. De kop is zwaar, lang, meer smal dan breed, niet zeer kegelvormig uitlopende, meer eindigende in een breeden neusspiegel. De hoornen staan meestal in eene horizontale richting, zijn kort en naar elkander toegebogen. Dit vee behoort tot het korthoornige ras. De hals is lang, smal en op den nek hol bij de koeien, een weinig gewelfd en breed bij de stieren. De kossem is niet zwaar of diep en begint aan de helft van den hals. De voor-schoften zijn breed en mager, de borst niet diep. De schouders zijn mager en bij melkvee niet zeer gevuld. De schoft is hoog en scherp. De rug is recht, tot aan de lendenen in scherpheid afnemende en daarin

in breed overgaande. De borstkas is veeltijds smal, doch gaat in een breeden buik over. De heupen zijn breed en vormen met de breede lendenen een breed kruis, dat in vruchtbare streken zijne breedte behoudt tot aan de achterdijen, billen of zitbeenderen. In onvruchtbare streken versmalt het in het ooglopend en wordt naar de zitbeenderen toe zelfs spits. De staart is afdalende, aan het kruis ingeplant en ligt tusschen de breed van elkaar afstaande zitbeenderen in. De uier is langwerpig en breed. De melkspiegel is doorgaans breed en hoog. Ook bij de stieren treft men breede spiegels aan. De beenen zijn lang en meer of minder fijn, hetgeen afhangt of het een klei-, zand- of heisoort is, bij welke laatste de achterbeenen dikwijls koehakkig gesteld zijn. De kleur is bont, zwart-bont, roodbont, muisvaal of blesbont, blauwbont, enz. De meeste kleuren met wit vermengd komen bij dit vee voor, doch hoofdzakelijk zwart- en roodbont.

Het Nederlandsche vee toont in al zijne vormen de type van het melkvee; wat de melkrijkheid aangaat staat het zeker boven alle andere rassen, hoewel deze melkrijkheid in de laatste jaren wel eenigszins schijnt te zijn teruggegaan. De opgaven van UILKENS, WECKERLIN en VILLEROY bedragen alle meer dan 3000 Liter jaarlijks. De Heer HENGVELD geeft als resultaat van veelvoudige opgaven en nauwkeurige berekeningen slechts een middelgetal van 2850 Liter, doch voegt er bij dat bedragen van 3400 Liter en bij sommige van meer dan 4000 Liter dikwijls voorkomen. Vele rampen, die het Nederlandsche vee gedurende eene lange reeks van jaren geteisterd hebben, zooals de besmettelijke longziekte, de veepest enz. zullen op dezen teruggang zeker van invloed zijn geweest en het is te verwachten dat nu door de krachtige en doortastende maatregelen deze plagen eindelijk zijn overwonnen en wanneer geene nieuwe rampen ons vee weer teisteren, het bij eene oordeelkundige behandeling zijn ouden roem zal blijven handhaven.

Maar niet deze rampen alleen zijn oorzaak van den teruggang der melkopbrengst; ten deele is deze ook te zoeken in de behandeling waaraan het vee sinds eeuwen bloot staat. Van oudsher was de melkgeving hoofddoel der veehouding en reeds de oude bewoners hebben hoogstwaarschijnlijk de voorbeschiktheid van hun vee voor de melkgeving trachten te bevorderen en het nageslacht is daarin voortgegaan en is de middelen, die men daartoe aanwendde, blijven toepassen, ja heeft deze nog zelfs overdreven. Als voorwaarden tot eene vermeerdering der melkgeving werden steeds en worden nog beschouwd eene vroegtijdige drachtigheid, eene schrale voeding vóór de afkalving en daarna eene rijkelijke. Sinds

jaren is men gewoon de aanhouderskalveren schraal te voederen, men geeft den dieren niet veel meer, dan noodig is om ze in het leven te behouden. Eerst wanneer de dieren tochtig worden en na de eerste afkalving krijgen ze meer en beter voedsel. Zulks geschiedt om bij de jonge kalveren den aanleg voor vetgroei tegen te gaan, die later op de melkgeving en afkalving een nadeeligen invloed zou kunnen uitoefenen. Geeft men het kalf meer dan het voor zijn onderhoud en zijne ontwikkeling noodig heeft, dan moet het vet worden omdat de organen voor de melkvorming nog niet ontwikkeld zijn, en zoo wordt het jeugdige organisme reeds vooraf voor den vetgroei geschikt gemaakt, wat de grootere en vermeerderde opbrengst van de melk verhindert. Men vermijdt zulks door de kalveren aanvankelijk schraal te voederen, maar dan ook bij de afkalving, als dus de melkorganen hunne functiën gaan vervullen, de werkzaamheid daarvan op kunstmatige wijze te verhoogen door het veelvuldig afmelken en het toedienen van rijkelijk voedsel. Men heeft daardoor zijn melkrijk vee behouden, maar niet genoeg overwogen of het vee dezelfde grootte en zwaarte behield van vroeger.

Als men door eene kunstmatige behandeling een of ander orgaan tot grootere werkzaamheid aanzet, dan waartoe de natuur het aanvankelijk bestemd heeft, veroorzaakt dit een grooteren aanvoer van bloed naar dit lichaamsdeel, dat dus aan de andere deelen onttrokken wordt, waarvan dan de groei wordt tegengehouden. Is de vrucht geboren dan begint de melkafscheiding, niet zooveel als noodig is, om het jonge dier te voeden, maar de uiers worden door kunstmatige uitzuiging, het melken, zoodanig geprikkeld, dat zij tot hogere productie worden aangezet. Dit staat den lichaamsgroei in den weg. Het gevolg is een melkrijk dier maar van kleiner gestalte en geringer ontwikkeling, dan wanneer het dier ter voortteeling en melkgeving gespaard was geworden tot zijn volwassen leeftijd.

De koeien zijn tegenwoordig kleiner en lichter dan vroeger en geven daardoor minder melk. Voor eene vergelijking van de melkrijkheid van het Nederlandsche vee met dat van andere beste melkrassen, verwijs ik naar de vergelijkende tabellen voorkomende op bladz. 32 van dit werk.

De geschiktheid voor vetmesting is bij dit vee goed. WECKERLIN ontzegt aan het Nederlandsche vee de eigenschap van mestvee, doch de gegrondheid dezer meening mag worden betwijfeld. Dat men hier niet zulk vet vee heeft als in sommige andere streken, zal wel grootendeels daaraan liggen, dat men hier meer voordeel geniet van de zuivelproductie, dan van de vet-

weiding en er zich dus minder op toelegt. Voorbeelden van buitengewoon zwaar vee zijn in voldoende hoeveelheid aan te halen, hoewel deze vroeger veelvuldiger schenen te zijn dan thans. 't Mag zeker van belang worden geacht, dat bij de fokkerij op deze omstandigheid worde gelet en men niet door al te veel op één belang te letten, al de anderen over het hoofd zie. Het Nederlandsche vee munt uit door het werpen van groote en sterke kalveren, die gemakkelijk vet en zwaar worden en dus bij betere voeding zich uitstekend zullen ontwikkelen. Ook in het buitenland (Verslag der internationale tentoonstelling te Parijs in 1856, enz.) wordt het oordeel uitgesproken, dat dit vee bij eene *meer oordeelkundige* veefokkerij en verpleging kan wedijveren met het beste en edelste vee van Europa. De wisselende pigmenten van de onbehaarde deelen der huid, welke bij dit vee worden waargenomen, wijzen op eene kruising met ander vee, doch het is thans niet meer uit te maken, wanneer en op welke wijze deze heeft plaats gehad. Het steeds navolgen van hetzelfde doel, de vermeerdering der melkopbrengst heeft aan het ras eene vastheid, eene bestendigheid van in- en uitwendige eigenschappen gegeven, die zoo sterk is, dat men na jaren lange voorttelling ook op vreemden bodem, zooals in Engeland, Normandië, Beijeren, aan de Weichsel enz. nog altijd de hoofdvorm van het ras er in kan ontdekken. Bekend is de eenigen tijd lang voortgezette kruising met Shorthornvee.

Wij vinden in Nederland verschillende veeslagen (van rassen kan hier in eigenlijken zin niet gesproken worden). Sommige dezer onder-rassen of slagen bezitten geschikte eigenschappen voor mestvee, anderen voor melkvee, weer anderen vereenigen beide eigenschappen in zich, hoewel voor het meerendeel de neiging voor melkgeving bij dat vee de overhand heeft. Het verschil in eigenschappen hangt af van de meerdere of mindere vruchtbaarheid van den bodem, van de hoogere of lagere ligging, zijne samenstelling en ook van de behandeling van het vee en het doel der veehouding. In hoofdvorm komen al de slagen met elkaar overeen en bepalen zich de afwijkingen hoofdzakelijk tot wat groveren of fijneren, wat grooteren of kleineren vorm, waarin men echter tot zelfs bij de schraalste en mismaaktste variëteiten de laaglandsche of Nederlandsche type kan terugvinden. Deze afwijkingen in vorm en aanleg worden geheel beheerscht door de gesteldheid van den bodem, waarop zich het vee bevindt, dat zoo gevoelig is b. v. voor de verandering in de vermenging der verschillende grondsoorten, de hoogere of lagere ligging, de bewatering, de droogte of vochtigheid van den dampkring, de temperatuur enz.,

dat het minst merkbare verschil in dit opzicht eene verandering in den vorm voortbrengt. Naar den toestand van den grond veranderen dus de eigenschappen en daar de meeste provinciën alhier verschillende grondsoorten hebben, treft men daar ook twee of drie verschillende onderrassen of slagen aan. In het algemeen kan men stellen, dat Nederland uitmunten vee bezit van grooten hoekigen lichaamsbouw, waartoe het kleivee behoort, vervolgens een meer gedrongen slag, dat weinig kleiner en minder hoekig is, en daarom de melkgeving verbindt met de neiging tot vetwording, zooals dit op humusrijke gronden wordt aangetroffen en eindelijk het kleine slag van vee der zandstreken en het nog armoediger heidevee.

Door eene sedert eeuwen voortgezette fokkerij naar een zelfde doel, de melkproductie, waarbij, zooals vroeger reeds werd vermeld, de andere belangen en vooral ook het lichaam van het dier te veel werden verwaarloosd, heeft het Nederlandsche vee langzamerhand eene vaste vorm verkregen, die wanneer men ze met andere buitenlandsche rassen vergelijkt, niet zonder gebreken is te noemen. Zonder onderscheid kan men het heupig en schonkig noemen, de kop is te lang en te groot in verhouding tot den omvang van het dier, de borstkas en het geheele voorstel is in verhouding tot het breed en zwaar achterstel en de ledematen te weinig ontwikkeld. De enge borstkas geeft aanleg voor longziekten en is niet bevorderlijk aan eene betere ontwikkeling der zachte deelen. De beenderen steken te veel uit, zooals de darm- en zitbeenderen, het heiligbeen en de schoftwervelen, dikwijls ook de rugwervelen, terwijl de schoudergewrichten bij de ondiepe en te platte borstkas mede te veel uitsteken.

Deze gebreken, welke het Nederlandsche vee aankleven, zijn toe te schrijven aan het doel, waarvoor men deze dieren sedert eeuwen bezigt, aan de eenvoudige verpleging waaraan zij gewend zijn geworden en aan eene te weinig beredeneerde fokkerij. Terwijl men van het dier op kunstmatige wijze veel meer trekt, dan het in natuurlijken staat zoude geven, is de vergoeding, die men het dier voor deze verhoogde productie geeft daarmede niet in evenredigheid. In de vruchtbaarste streken is de voeding, hoe voortreffelijk overigens, zoo hoogst eenvoudig, dat men ze bijna met den natuurlijken staat zou kunnen gelijk stellen. Zes of zeven maanden is het vee in de weide en de overige maanden op stal, waar het gras en hooi met wat bijvoeder ontvangt. Hoe meer gras en hooi met wat bijvoeder het ontvangt hoe grooter het wordt. Verder wordt bij de fokkerij te weinig naar een vast doel gewerkt, te weinig gelet op den ouderdom, lichaamsvorm, afkomst, physiologische eigenschappen, wijze

van gebruik, erfelijke gezondheid, lichaamskracht en individueele deugden van de fokdieren, benevens op het doel waarom men fokt en het plan dat men daarbij te volgen heeft. Wil men de genoemde gebreken wegnemen dan moet men zijn vee beter verzorgen, grootere zorg besteden aan de fokkerij en zich eene betere kennis van de natuur der dieren en de wijze van behandelen eigen maken. Gelukkig is in dezen vooruitgang te bespeuren. Overal ziet men fok- en stamboek-vereenigingen oprichten, die ook door het houden van tentoonstellingen en het uitreiken van premiiën op de gemoederen der landbouwers en veefokkers invloed uitoefenen, hunnen lust opwekken, hunnen nijdver prikkelen, en hunne zucht naar voordeel vergrooten. Overal in het land gaan stemmen op, die aandringen op verbetering van landbouw- en veeteeltkundig onderwijs en hier en daar slaat men reeds zelf de handen aan den ploeg. Zoo is op initiatief der Hollandsche maatschappij van landbouw te Oudshoorn eene hoeve met bijbehorend weiland aangekocht om aldaar eene landbouwinrichting te openen, voornamelijk met het doel om de zuivelbereiding meer in overeenstemming te brengen met de theoretische en praktische ervaring van den jongsten tijd, op welke landbouwschool zoowel mannelijke als vrouwelijke leerlingen aan het onderwijs kunnen deelnemen. Zoo wordt ook in de Groninger veenkolonien zeer geijverd voor het landbouwonderwijs en zullen van wege eenige landbouwvereenigingen aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en aan de rijkslandbouwcommissie adressen worden ingediend, houdende verzoek tot medewerking aan de invoering van het landbouwonderwijs in dier voege als het in Duitschland op de winterscholen wordt gegeven. In Bolsward wordt de oprichting en instandhouding eener zuivelschool met ernst voorbereid en binnen kort zal men tot de aanbesteding van het gebouw en de verdere inrichting overgaan. De gelden daarvoor zijn verkregen door verschillende corporatiën, terwijl deze fondsen door subsidiën van het rijk, de provincie en de stad worden versterkt. Er is aldaar eene vereeniging voor vakonderwijs in de zuivelbereiding voor de provincie Friesland opgericht, waarvan de statuten zijn goedgekeurd bij Z. M. besluit d.d. 6 Maart 1888. Het bestuur dier vereeniging bestaat uit een lid van het Hoofdbestuur van de maatschappij van landbouw en veeteelt in Friesland, een lid van deze maatschappij, een lid van het gemeentebestuur van Bolsward, een lid van het gemeentebestuur van het St. Anthony-Gasthuis te Bolsward, drie leden van de vereeniging voor vakonderwijs in de zuivelbereiding.

Vele voorbeelden zouden nog kunnen worden aangehaald ten bewijze

dat het streven naar meerdere kennis der veeteeltkunde bij den Nederlandschen veehouder steeds levendiger wordt, doch wij willen ons bij het aangehaalde bepalen en thans overgaan tot eene nadere bespreking van de verschillende veeslagen in die provinciën, welke voor het doel van dit werk daarvoor in aanmerking komen en vangen dan aan met de noord-oostelijkste provincie, Groningen.

1. De provincie Groningen

in het noorden door de Noordzee, in het oosten door den Dollard en Oost-Friesland, in het zuiden door Drenthe en in het westen door Friesland begrensd, is de provincie in Nederland, waar landbouw en veeteelt op den hoogsten trap van bloei staan. Het is een rijk land met een nijvere intelligente bevolking.

Het rundvee is in de verschillende deelen der provincie niet hetzelfde, het wisselt in zwaarte en vormen naarmate de bodem verandert, naarmate het op den kleibodem, den zand- of den veengrond leeft.

De kleibodem der provincie strekt zich hoofdzakelijk ten noorden van de stad Groningen uit en loopt langs de geheele kust; de beste grond ligt in het noordwesten, het zoogenaamde Noordelijk-Westerkwartier. Hier vinden we naast uitgestrekte schoone graslanden uitmuntende met witte klaver en raygras bezaaide weiden en het zwaarste, schoonste vee van Groningen.

Hier vindt men ook nog de, helaas zeer zeldzaam geworden, uitstekende, Groningsche Blaarkoppen, die zoowel voor de melkgeving als voor de vetmesting even voortreffelijk zijn. Kenmerkend is bij deze dieren de kleine kop met opvallend breed voorhoofd en fijne, naar voren gerichte hoornen, breeden neusspiegel en grooten muilspiegel. De kleur is zwart of zwartbont met overwegend zwart, de kop wit, de oogen somtijds met een zwarten kring (bril) omgeven. Er wordt in dit distrikt, even als in de overige deelen van de provincie, veel werk gemaakt van zoogenaamde Hollandsche koeien, zijnde deze de zoodanigen, die aangehouden worden om als jong melkvee voor Holland te worden verkocht. Men legt zich hier zoowel op de zuivelbereiding als op de vetweiderij of vetmesting en de fokkerij toe. Het melkvee gaat naar Holland, de boter wordt verkocht, kaas voor eigen gebruik gemaakt en het vette vee wordt opgekocht voor Londen en Amsterdam.

Het Groningsche vee van den kleibodem is een fraai geproportioneerd,

fijn melkvee, van het zware slag. De grootte van den kop, de lengte van den hals, de lengte en breedte van de overigens breede schoft, rug, lenden, heupen, kruis, staan allen met elkander in eene gewenschte verhouding. De borst is tamelijk breed en diep, de ribben gevuld en gewelfd, de flankstreek niet te lang, de dijen gevuld, het kruis recht, de staart recht en kort aangezet; bij de jongere dieren is het kruisbeen wel eens wat hoog en driekant op de wijze van een ezelskruis, doch dat op later leeftijd verdwijnt en meer plat wordt, terwijl de dijen van achter en ter zijde goed en laag gebroeckt zijn, doch van achteren eer plat dan afgerond, een gewenschte eigenschap in de oogen der veefokkers, die zulks gaarne zien, zelfs zoo, alsof de dijen van achteren met eene spade afgestoken zijn en een breed vierkant vormen. Daarbij zijn de ledematen ook breed van voren en van ter zijde, bij de jonge dieren wel eens wat lang, doch goed en stevig gevormd, waardoor het dier een eenigszins slank, fraai, afgerond voorkomen heeft. De uier is goed ontwikkeld, afgerond, aangesloten vierkant en veerkrachtig met fijne spenen. De melkspiegel is breed en van uitstekenden vorm. Voor kleivee zijn het geraamte en de ledematen fijn gevormd.

Als karakteristiek teeken kan de kop worden genoemd. Deze is bij geen der Nederlandsche veeslagen van zulk een eigenaardigen vorm. Hij is eer klein dan groot met een breed voorhoofd, voorzien met goed gekromde naar voren gerichte kleine hoornen van fijn weefsel; de neus is aan het grondstuk breed en loopt bijna spits uit tot aan den breedten neusspiegel, waardoor dit deel met de onderlip eenigszins breed en groot schijnt, doch inderdaad met den mond, kin en mondspleet fijn besneden is.

De kleur is zwartbont, zwartwitkop, zwartblaar en enkelen vaalbont.

De gemiddelde lengte van het grondstuk der hoornen tot aan het begin van den staart is van 2.00 M. tot 2.05 M., de hoogte van de schoft 1.31 M., van de heup 1.32 M.

Het vee van het Westerkwartier kenmerkt zich door groote eenvormigheid, zoodat men het op den eersten oogopslag onderscheidt, zelfs van het vee in de onmiddellijk aan de provincie Friesland grenzende streken zooals te Ruigezand. Voornamelijk is dit toe te schrijven aan de zorg voor onverbasterde stieren die men uit eigen veeslag aanhoudt, terwijl stieren uit aangrenzende streken, zooals b. v. uit Friesland, ja zelfs uit Hunzegoo, het zoogenaamde Hoogland, ten strengste worden geweerd. Hierdoor bewaart men de type, wat ook voor den fokker van veel belang is, daar

dit vee in Holland zeer gewild is en men daarom het deugdelijke ras onvermengd en onberispelijk tracht te bewaren.

Men brengt de vaarzen hier zeer vroeg, dikwijls reeds wanneer zij pas een jaar oud zijn, bij den stier, die op gelijken leeftijd dekt.

Zoo kocht ik in het Westerkwartier een stier van den heer CLEVERINGA te Ezinghe, die 1 jaar en 6 maanden oud reeds 138 koeien had gedekt, zooals ik uit het mij voorgelegde dekregister kon zien. De stier in het rundveestamboek als Willem III ingeschreven en met 3 gebrand, had op de stierenkeuring in Nijverheid den eersten prijs verworven en was inderdaad een zeldzaam schoon ontwikkeld, voor zijn leeftijd buitengewoon zwaar dier, wiens dekkingsvermogen zonder weerga was. De maten van dit dier geef ik in de achterstaande tabel van de heerlijkheid Fischbach. Het is hier geene zeldzaamheid, dat 4jarige koeien het derde kalf brengen, iets wat slechts bij eene zoo voortreffelijke, krachtige voeding, bij eene zoo met de natuur overeenstemmende behandeling en goede verpleging als het vee hier overal vindt, mogelijk is.

Het vee in het Westerkwartier heeft zoowel eenen uitmuntenden aanleg voor de melkgeving als voor de vetwording. Bij goede voeding geeft het tamelijk veel melk en zet zich daarbij gemakkelijk uit en behoudt een welvarend uiterlijk. Vooral kan men dit waarnemen, wanneer deze dieren naar de vruchtbare weiden van Zuid-Holland worden overgebracht; toch ligt dit niet hoofdzakelijk aan deze vruchtbare weiden, daar het vee op 4 à 4½jarigen leeftijd hierheen verkocht wordt en dan eerst tot volle ontwikkeling komt. Blijven ze in Groningen, dan neemt men hetzelfde verschijnsel waar. Vooral schijnen het de vale dieren te zijn, wien eene zoo gelukkige vereeniging der beide eigenschappen, melkgeving en vetgroei, eigen zijn.

Het gemiddelde melkbedrag per koe en per jaar kan op 2600 tot 3500 liter gerekend worden. Het slachtgewicht van koeien en ossen is van 300—350 kilo en kan gebracht worden tot 450 KG.

Behalve den kleigrond vinden wij ten Zuiden van de stad Groningen langs de geheele zuidelijke grens van de provincie zandige, dikwijls met veen afwisselende gronden, die in den zuidoostelijken hoek der provincie het zoogenaamde Westerwolde, het lichtst en onvruchtbaarst zijn. Het is eene fraaie landstreek met veel natuurschoon, vooral wanneer men van het vriendelijke, nette Groningen in zuidelijke richting naar Haren en Zuidlaren gaat. Wij vinden hier voortreffelijk vee, dat voor het boven beschrevene kleevee van het Westerkwartier maar weinig behoeft onder

te doen. De bodem is hier ook nog zeer goed, doch wordt steeds minder wanneer wij ons verder van Groningen verwijderen en ons naar Westerwolde, naar de grenzen van Drenthe en Hannover begeven. De veehouderij in de gemeente Haren wordt met de meeste zorg gedreven, de melkbedragen zijn over het algemeen dezelfden, als ik ze bij het vee van den kleibodem opgaf. Het op deze lichtere gronden gefokte vee is kleiner dan het kleivee, het kleinst is het in Westerwolde; het is een echt type van de bebouwde zandgronden. Naderende aan de Drentsche heide, vermindert het in eigenschappen en gaat over in de vormen van het heivee.

Uiterlijk schijnt het eer tot de fijne, dan tot de grove soorten te behooren. Het geraamte is eenigszins hoekig en schonkig, maar fijn van weefsel en de ledematen zijn ook niet zoo zwaar als bij het kleivee. De grootte van het lichaam verschilt en het vee kan onder het grootste der middelmatige soorten gerekend worden. De kop is wat lang uitgerekt en met de hoornen een weinig grof, de muilspiegel en mondspleet breed en groot, de hals lang, dun en laag aangezet, met een afhangenden, eenigszins ruimen kossem, die aan de borst eenige diepte geeft; de schouders zijn smal en eenigszins spits, de schoft somwijlen hoog en kamvormig, dat zij dan tot de helft van den rug behoudt, de lenden liggen een weinig laag voor het kruisbeen, dat daardoor hooger schijnt, dan het werkelijk is, doch toch hooger dan de rug en het daalt met eene verdieping tot voor de aanzetting van den staart, waardoor deze eenigszins hoog aangezet is. Het achterstel is overigens goed ontwikkeld, wat smal, matig lang met smalle en recht afloopende dijen, waardoor de achterbeenen wat lang en gerekt zijn, vooral in de hiel of achillespezen. De uier is goed ontwikkeld, de melkteekens gunstig en de stand der voor- en achterbeenen recht, soms iets naar het koehakkige zweemende.

De huid is los, week, ruim en niet zoo grof, als de hoorns doen vermoeden; de haarbedekking kort en glad, zoodat het dier veel aanleg heeft voor vleesch- en vetgroei en evenzoo voor de melkgeving. Het geheel is eene diersoort, die men gaarne koopt en naar betere weiden overbrengt, alwaar het zich goed ontwikkelt en de gebreken verdwijnen, zoo het al gebreken zijn, daar zij voor een groot deel voortkomen uit te schrale voeding en te weinig zorg voor de fokkerij, zooals dit veel op de bebouwde zandgronden plaats heeft.

De gemiddelde hoogte der dieren is 1.24 M., de lengte 1.92 en de afstand van de linker elleboog tot de rechter heup, zooals de veekoopers wel eens gewoon zijn te meten, 1.40 M. De heerschende kleur is zwart-

bont, zwart witkop en somtijds vaalbont. Men schat het jaarlijksch bedrag aan melk van eene zandkoe op 2000 tot 2600 liter.

Het zandvee ontwikkelt zich langzamer dan het kleivee, als natuurlijk gevolg eener minder goede voeding. Naarmate de bodem slechter of beter is, naarmate deze meer den kleibodem of meer den onvruchtbaren zandbodem nadert, worden de dieren ook naar eigenschappen en uiterlijke vormen beter of minder, zijn toch deze eigenschappen en vormen afhankelijk van de voeding, die het vee in de natuurlijke gesteldheid van den bodem geboden wordt. Wordt het zandvee uit deze streken naar beteren bodem overgebracht, waar het rijkere voedingsmiddelen vindt, dan zal spoedig het melkbedrag grooter worden, het lichaam zal steeds meer de vormen van het schoone kleivee aannemen. In elk geval zal een ieder, die niet met volle hand het voedsel reiken kan, beter doen het benoodigde vee uit schrale streken te betrekken, dan daar, waar het aan een rijk voorzienen disch gewoon is. Aan het betere gewent zich ieder individu spoedig en gemakkelijk en het is dankbaar, wanneer het in staat wordt gesteld, meer te produceeren; het slechtere moet steeds ontaarden.

In de geheele provincie is de opfok mee een der hoofdbelangen van de veehouderij, deze wordt met de grootste nauwlettendheid en zorg gedreven en geeft uitstekende resultaten. Niet slechts Noord- en Zuid-Holland en de overige provinciën van Nederland koopen zeer veel rundvee in Groningen (Noord- en Zuid-Holland voornamelijk vierjarige, nieuwmelkende of drachtige koeien) maar ook andere landen en vooral Duitschland ontvangen jaarlijks het Groninger vee tot zeer hooge prijzen.

2. De provincie Friesland

door Groningen, Drenthe, Overijssel, de Zuiderzee en de Noordzee begrensd, fokt zeer veel vee. De bodem is rijk aan bouw- en weiland en bestaat uit onderscheidene grondsoorten als klei, laagveen, hoogveen, zand en heide, welke grondsoorten, behalve de klei, zoodanig in en door elkander loopen, dat het moeilijk is, van het hier huizende vee een duidelijk overzicht te geven. Men kan het Friesche vee naar den bodem, waarop het leeft, het best indeelen in klei-, veen- en zandvee.

De kleistreken strekken zich langs de noordelijke en westelijke kusten uit en zijn allen ontstaan door aanslibbing van de Noordzee in het noorden en noordwesten en van de Zuiderzee in het westen en voor een deel in het zuiden. In de noordelijke streken, waar de graanbouw op den voor-

grond staat, is de aard en het karakter van het kleivee iets anders dan in de streken waar de zuivelbereiding hoofdzaak is.

Het kleivee is over het algemeen groot van stuk, beenig, langer en minder gedrongen dan het Groningsche, hooger op de beenen, hooger en scherper van rug, ondieper van borst, meer plattribbig, doch bezit, hoewel minder gebroeckt, een vrij lang en breed achterstel met groot ontwikkelen uier en de melkrijkheid is hooger dan bij het laatstgenoemde vee.

Wat het vee der graanstreken betreft, waarvan dat van het Bildt als type kan gelden, heeft het alle de eigenschappen van de bovengenoemde Friesche vormen. De grootte is boven het middelmatige; de vorm lang en bij matige breedte eenigszins slank van voren en duidt op den melkvorm. De kleur is over het algemeen zwartbont, blauwbont, roodbont, krulmuisvaal en enkele zwartwitkoppen en zwartblaar. In den omtrek van Harlingen heeft het wit de overhand; ook hier staan de muisvalen goed aangeschreven. Deze bezitten een fraai besneden kop, schoon oog, als van het hert en eene zachte geaardheid. De donkerkleurige en kroesharige zijn beter tegen het ruwe weder bestand dan de gladharigen. De huid is niet zeer zacht, doch bij stalvoeding wordt zij weeker en glanziger. Het geraamte is zeer ontwikkeld en niet fijn, de hoornen zijn eer grof dan fijn, doch soms fijn en kort; de kop is middelmatig lang, de neuspiegel en mondspiegel groot en breed; de hals is lang, dun en laag aanzet en ook de schoft is laag, waardoor de schouderbladen wat uitsteken en de voorschot wat voorboegig schijnt bij eene ondiepe borst; de rug is hoog, evenzoo de lendenen met een indruk voor het kruis, dat weder hooger is dan de rug; de ribben zijn een weinig plat, de buik groot en de omvang is daardoor meer plat dan rond kegelvormig; het achterstel is goed ontwikkeld, de staart laag ingeplant en hangt niet tusschen, maar meer achter de dijen; de afstand der zitbeenderen is matig breed, de heupen breed, de dijen in en boven de wade breed, de stand is meer recht dan koehakkig. De melkteekens, uier, spiegel, melkgat, melkaderen zijn voortreffelijk, terwijl de hoeveelheid de hoedanigheid overtreft, het botergehalte niet uitstekend is, doch ook veel van de voeding afhangt. De hoeveelheid melk bedraagt dagelijks op het tijdstip der hoogste melkgeving 16—20 liters en op het laagste 6—8 liters, terwijl de tijd van droogstaan verschilt van 6—8 weken.

De aanleg voor vleesch- en vetgroei is matig en toch is een schoon gewicht van 400 kilo's geene zeldzaamheid; men vindt op sommige plaatsen vee met veel aanleg daarvoor, die dan zwaarder kunnen worden. Eene

andere opgaaf geeft de zwaarte op als verschillende van 300—450 kilo's schoon aan de haak.

De gebreken van den lichaamsvorm, die uit de boven gegevene beschrijving wel in het oog vallen en over het algemeen aan al het Friesche vee eigen zijn, zijn deels een gevolg van het klimaat en het doel der veehouding, maar vloeien ook voort uit de opvoeding, voeding en verpleging.

Evenals elders worden de eenjarige kalveren wel eens wat verwaarloosd. Zij ontvangen zeer weinig melk in den beginne, daarna wat kalvermelk en weide. In het tweede jaar worden zij op de buitengronden gebracht, op de zoogenaamde kwelders, waar de stieren en vaarzen onder een loopen. Daar er evenwel veel zomerstalvoeding is, ontvangen zij ook groenvoeder. Gedurende den winter ontvangt het vee hooi en stroo van granen en peulvruchten, en wanneer er gebrek aan hooi is, dan geeft men de boonengarven in hun geheel, dat is ongedorscht, waarvan alles wordt gebruikt, uitgezonderd de onder-einden en de harde stengels. In den laatsten tijd legt men zich algemeen meer op eene betere voeding van het jonge vee toe en kiest men voor de aanhouderskalveren liefst die van goede ouders, hetgeen tot eene verbetering der vormen kan leiden.

De hier gegevene beschrijving van het vee in de Bildtstreken is ook geheel van toepassing op het vee in de overige meest landbouwende kleistreken. Alleen in den omtrek van Harlingen verandert het eenigszins. Men treft hier zeer groot, zwaar en plomp vee aan, dat de reeds opgenoemde eigenschappen, doch minder aangename vormen heeft, met uitstekenden rug, eenigszins gelijkende op den zoogenaamden karperrug; over het geheel zijn van dit slag de vormen, het geraamte, de ledematen, de huidbedekking en hoornen grover dan in de meer noordelijke kleistreken. Ongeveer hetzelfde soort van kleivee treft men aan in de zuivelstreken, in den omtrek van Leeuwarden en in de richting van Sneek, waar men uitsluitend wei- en hooiland, geen bouwland aantreft.

Hoofddoel der veehouding is hier bijna uitsluitend zuivelbereiding, aankoop en verkoop van jong vee, waarvan veel naar Duitschland gaat en verkoop van vier- en vijfjarig melkvee naar Holland.

Het vee heeft hier geheel den melkvorm en verschilt van het zooeven behandelde door meerdere grootte en meerdere ontwikkeling van het geheele lichaam, doch hoofdzakelijk van het achterstel en den uier. De meesten hebben een mageren kop met middelmatig fijne hoornen, waarvan sommigen zeer fijn en klein; de hals is niet te lang, de kossem begint halverwege den hals en hangt bij sommigen in een ruime plooi af en

tusschen de voorbeenen; de borst is tamelijk breed en ~~diep~~, waardoor de voorbeenen wat lang zijn; de schoft en rug zijn hoog en gaan met een afdaling naar den staart, die wel eens te laag afhangt en ter zijde geen fraaien vorm verraaft van het geheele kruis, doch de heupen en zitbeenderen zijn vrij breed en lang, waardoor het achterstel breed is en veel meer ontwikkeld dan het voorstel. De gebroektheid van het Groninger kleevee ontbreekt, hoewel zij van achteren wel gevleesd zijn, doch de dijën houden niet zoo laag hunne breedte, waardoor de zoogenaamde hielpezen langer zijn en ter zijde gezien het achterstel meer mager dan gevleesd is. De melkteekens zijn voortreffelijk. De buik en de uier zijn goed ontwikkeld en groot, doch de laatste sluit niet zoo fraai afgerond aan het lichaam, als bij de Groningsche koeien, de spenen zijn fijn, de melkaders breed met vele kronkelingen, het melkgat groot en de melkspiegel breed en hoog. Het melkbedrag verschilt en bedraagt omstreeks 3 maanden na het afkalven van 20—28 Liters, zoodat men er velen aantreft, die per jaar over de 4000 Liters melk opbrengen. Het slachtgewicht verschilt van 350—400 en 450 KG. Dit vee overtreft het Groningsche in melkproductie, maar het heeft minder aanleg voor vleesch- en vetgroei.

Evenals in het Bildt en de overige noordelijke gemeenten, ontvangen de kalveren direkt bij de geboorte karnemelk (in Friesland noemt men deze suup). Hierdoor sterven vele kalveren, ook jaagt men ze buitendijks en worden de kalveren te vroeg besprongen. Toch is hier veel verbetering te bespeuren en wordt er meerdere zorg aan de weilanden besteed, waardoor de voeding beter wordt. Na de eerste kalving worden de dieren beter gevoed. Zij ontvangen dan des zomers betere weiden en in den winter in plaats van een weinig hooi en stroo, hooi en water met lijnkoek gemengd en bij gebrek aan lijnkoeken ook wel grof meel of boonenmeel.

Ten zuiden en oosten van de Friesche kleigronden, tegen de hooge veenen en het zand in het oosten der provincie liggen in eene rechte lijn van Stroobos naar Stavoren, dus in het midden en zuiden, eene menigte meeren en plassen, lage veengronden, moerasveenen die deels uitgeveend, droog gemaakt en ingepolderd zijn. Zij vormen als het ware eene kom waarin al het water der provincie, zoowel van de klei als van de zandgronden te zamen vloeit. Al deze lage gronden zijn met voedzame wei- en hooilanden bezet, die zeer geschikt zijn een goed soort van rundvee voort te brengen en te onderhouden.

Het vee, dat hier gevonden wordt, is fraaier en beter geproportioneerd

dan dat der kleigronden. Het is iets kleiner, bijna even lang, ronder en dieper, korter op de beenen en meer gebroekt dan dat der klei. Hoewel de knokigheid, die over 't algemeen aan het Friesche vee eigen is, ook hier niet ontbreekt, vindt men er toch vele dieren, wier vormen veel overeenkomst hebben met het vee uit het Noordelijk Westerkwartier in de provincie Groningen. Het geraamte, de hoornen en de ledematen zijn fijn. De huid ligt los en ruim over het lichaam, voelt zacht en week en is van geen grof weefsel. Het haar is zacht en glad, meest zwartbont met weinig wit. De kop is welgevormd, eer fijn dan grof, de hals niet te lang en niet zeer laag aangezet, de borst is tamelijk diep, de ribben en borstkas rond, tegen den rug een weinig plat, de hongergroeven of afstand van de laatste rib tot de uitstekende heup lang; lange lendenen, het kruis een weinig verheven met sterken indruk voor de inplanting van den staartwortel, die breed en vet is en in een recht afhangenden, langen, fraai gepluimden staart eindigt. De heupen, het kruis en de dijen zijn lang, matig breed; de achterbeenen zijn breed gebroekt. De stand is recht en alleen de staartbanden konden wat korter zijn.

De aanleg voor melkgeving en vetgroei is bij dit vee uitstekend. Het melkbedrag is op zijn hoogste gift 16—28 liter, het slachtgewicht 300—450 KG. Hoewel dit vee in melkrijkheid bij het kleivee eenigszins ten achteren staat, zoo overtreft het dit weer in fijnheid van maaksel, gehalte en evenredigheid en rondheid der vormen.

De gemeenten, waar het Friesche zandvee gevonden wordt, liggen oostelijk van de veengronden. Hiertoe behoort ook het aan natuurschoon zoo rijke Gaasterland. Het is een oude diluviale zandgrond, waar men leem en bij nieuwe inpolderingen ook klei aantreft.

Behalve mestmaking en zuivelbereiding is ook de aanfok van kalveren het doel der veehouding in deze streken.

Het vee komt veel overeen met dat der klei en dat der andere woud- en zandstreken der provincie. Het is middelmatig zwaar, de melkteekens zijn goed, zooals bij al het Friesche vee. Bij eene betere voeding en verpleging is het voor verbetering vatbaar.

Behalve de kleigronden in de nabijheid en ten zuiden van de Lauwerzee, bestaat de geheele oostelijke grens van Friesland uit bebouwde zandgronden, ontgonnen hooge veenen, nog woest liggende hooge veenen en heide.

Een bepaald type van rundvee wordt hier niet aangetroffen. In het noorden vindt men eene overgangsoort van het kleivee tot het zandvee,

in het midden en zuiden den overgang van het veensoort tot het zandvee en op de oostelijke grenzen bezit het vee al de eigenschappen van het zandvee, zooals men het in het Zuidelijk Westerkwartier van Groningen, in Drente en Overijsel vindt.

De bedoeling der veehuishouding is in al deze streken zeer verschillend, en hangt te samen met de uitgestrektheid der veen- en zandgronden, die men heeft en bestaat in boter- en kaasmakerij, vetweiderij, bemesting, aanfok van eigen vee, verkoop van melkvee, ook veel van varevee tot vetweiding.

In de omstreken van Heerenveen, Oudeschoot enz. vinden wij nog een klein veeslag met lang lichaam, fijn gevormd met kleine hoornen, weinig gevleesden kop, langen hals, hooge schoft, met een indruk daarachter, lange lendenen, eenigermate hoog kruis en tot aan den staart kort, weinig ontwikkelde dijen, wat smal van achteren, soms eenigszins hoog gesteld, de achterbeenen vrij recht, soms eenigszins koehakkig en doorgezakt in de kooten.

Het melkbedrag per jaar en per koe wordt geschat op ruim 3000 liter, het botergehalte 4 pCt.; het slachtgewicht op 250 à 300 KG.

Daar dit vee zeer gezocht is en veel voor Holland wordt opgekocht, legt men zich hier weinig toe op het verbeteren van sommige nog al in het oogvallende gebreken en de opvoeding en fokkerij laten nog al iets te wenschen over.

3. De provincie Noordholland.

De schoone uitgestrekte grasvlakten van Noordholland zijn rijk bezet met melkvee en schapen. De weiden in deze provincie zijn onovertroffen, zoowel wat de cultuur, als wat de vruchtbaarheid betreft. Deze laatste eigenschap hebben zij altijd bezeten en werd daarvan reeds door Noormannen, Zweden en Denen partij getrokken, die hun vee hier heen voerden, om er te vetweiden. Hoewel de grond hier in samenstel geheel gelijk is met dien in de provinciën Friesland en Groningen, waar men eveneens klei-, veen- en zandgronden aantreft, zoo is het toch een feit, dat vee uit de beste kleistreken der genoemde provinciën, op deze weiden gebracht, wat jaarlijks met duizendtallen geschiedt, zich beter ontwikkelt, zwaarder en melkrijker wordt dan in de streken, waar het oorspronkelijk van daan komt. Daar het klimaat met dat der beide provinciën niet noemenswaard verschilt, moet deze verbetering der dieren in eene grootere vrucht-

baarheid der weiden gezocht worden. Daar nu de vruchtbaarheid van al deze grondsoorten afhangt van de laag teelaarde, die ze bedekt, zoo mag men vooronderstellen, dat deze laag hier dikker is, dan in de beide andere provinciën, welke vooronderstelling door de ondervinding bevestigd wordt. Voor een groot deel kan men dus de voortreffelijkheid van het rundvee daaraan toeschrijven, maar ook voor een deel aan het verschil, dat er in de veehuishouding tusschen de genoemde provinciën bestaat. Er wordt hier minder vee gehouden op zekere uitgebreidheid wei- en hooiland en door het verkoopen van veel jong, gust vee in het najaar, is er minder hooi noodig, waardoor het weiland in beter staat blijft. In Friesland en Groningen wordt meer jongvee overgehouden en dit vee niet als gust maar als melk- of vetvee verkocht. De landen worden daar dus meer uitgeput.

Over het algemeen is het vee in Noordholland goed gebouwd, welgevoed en zwaar, fijn van vezel en van middelmatig fijn beengestel. Het is beter gevormd, fijner, zwaarder, grooter, in een woord beter ontwikkeld dan het Friesche vee, minder afgerond van vormen dan het welgemaakte doch minder zware Groninger vee. Het oude Noordhollandsche vee, waaruit, naar men zegt, de Engelschen het beroemde Shorthornrund gefokt hebben, wordt nog gevonden in de omstreken van Hoorn en bij Purmerend in de Beemster. Het lange achterstel is voortreffelijk ontwikkeld, het kruis zeer breed tot aan de zitbeenderen, die ver van elkaar staan; de buik is groot, de rug vol en recht; de heupen, die dikwijls buitengewoon sterk ontwikkeld zijn, evenals de lenden, zijn zeer breed, de uier voortreffelijk ontwikkeld, de melkaderen dik en lang. De eenigszins zware, lange kop draagt fraaie naar voren en opwaarts gebogen, fijne hoornen, waardoor de grootte van den kop minder in het oog valt. De huid is fijn, de staart breed aangezet, loopt spits toe en eindigt in een zware pluim. De achterbeenen zijn recht en uitmuntend gesteld, het groote oog heeft eene echt vrouwelijke, zachte uitdrukking. Het voorstel is minder goed ontwikkeld, de hals tamelijk lang en dun, de schoft eenigszins scherp, de schouders niet goed gesloten, de borst eng en niet diep, de beenen wat hoog gesteld; er waait, zooals ze daar zeggen, te veel wind door de beenen. De kleur is in hoofdzaak witbont, het onderste gedeelte der beenen, onder de voorknieën en de spronggewrichten meestal wit. Eene eigenlijke vaste type bezit Noordholland niet, daar het te veel met Friesch vee vermengd is. De reden hiervan is, dat men wel zelf aanfokt, doch liefst met vreemde, vooral Friesche fokstieren, omdat het jonge aangehoudene goed vlug van de hand gaat of door te weinig hooi

van de hand gezet wordende, men zich te Purmerend, Hoorn of Alkmaar van ander vee moet voorzien. Behalve dezen Frieschen oorsprong zijn er in overoude tijden ook uit Denemarken, Oldenburg, Bremen en Hamburg runderen ingevoerd, die op de tegenwoordige vormen van het Noordhollandsche vee van invloed zullen zijn geweest.

De aanleg van dit vee voor de melkgeving is buitengewoon, en stemt overeen met het buitengewoon ontwikkeld achterstel, den grooten uier, de welgevormde geslachtswerktuigen met breed en hoogen melkspiegel. De hoeveelheid melk, die eene melkkoe jaarlijks geeft, verschilt naar de grootte van het dier. Een goed melkbeest, dat op den gewonen tijd droog wordt gemaakt, brengt jaarlijks 3500 liter melk op dat tot 4400 liter klimt, als het wordt doorgemolken. De gemiddelde opbrengst per koe en per jaar kan op 2850 tot 3000 liter gesteld worden. De hoedanigheid van de melk is voortreffelijk. Volgens eene opgave zouden 11 liter melk 1 Kilogr. vette kaas opleveren, volgens eene andere 12.5 liter. De hoedanigheid verschilt overigens naar den tijd van het jaar, in overeenstemming met den kalftijd, het droogstaan, groen en droog voer en of het winter is of zomer enz. Gedurende den staltijd rekent men 12—14, in April 10—12, Mei 10, Juni, Juli, Augustus 8—10 en van dien tijd af tot aan den staltijd 10—12 liters melk voor het bereiden van 1 Kilogr. Noordhollandsche of Edammer kaas noodig te hebben.

Het slachtgewicht der vetgeweide koeien en ossen verschilt naar de grondgesteldheid. Op de beste gronden kunnen vetgeweide ossen een buitengewoon gewicht krijgen, soms tot over 1000 Kilogrammen. De slachtkoeien wegen gemiddeld schoon aan de haak 250 tot 400 en 500 KG., mestkalveren gemiddeld 75 tot 100 en 150 KG. schoon gewicht op een leeftijd van 12—20 weken. De nuchteren kalveren wegen 35—40 KG.

Het hoofddoel der veehouderij is melkgewin, vleeschgroei en wat aanfok van jong vee. Van de melk wordt boter en kaas gemaakt, men gebruikt ze om kalveren te mesten of om ze in den omtrek der steden te verkoopen aan de stads-melkboeren of ze zelf aan de huizen rond te venten. Het vee, dat niet voor de melkerij kan dienen, wordt vetgeweid. Wat de aanfok betreft, deze is niet eens voldoende om in eigen behoefte te voorzien; ook fokt men minder voor zich zelf aan, dan wel om door den verkoop er voordeel van te hebben. Zuivelmaken, vetweiden, kalvermesten, aanfok van jongvee en de verkoop daarvan zijn dus de hoofdbedoelingen der Noordhollandsche veehouderij, doch de allervoornaamste daarvan is de kaasmakerij en Noordholland is eeuwen lang beroemd geweest

om zijne voortreffelijke Edammer kaas, die heinde en ver wordt heengezonden. De kaas wordt bij de boeren door de opkooopers gekocht, in hunne pakhuizen opgelegd, hetgeen voor de levering het gemakkelijkst is en het waagrecht uithaalt, doch verreweg het meeste wordt zij aan de wekelijksche markten aangekocht. De voornaamste markten zijn na Alkmaar, Purmerend en Hoorn; daarop volgen Medemblik, Haarlem, Enkhuizen en Edam en nog eenige van minder belang.

Als belangrijke veemarkten kunnen worden opgegeven Hoorn, Purmerend en Alkmaar, waar hoofdzakelijk vet vee wordt aangevoerd. Er wordt echter ook veel vee aan huis opgekocht en naar de Amsterdamsche markt of naar de vleeschhouwers gebracht. Voor het jonge gelde of guste vee zijn er jaarmarkten te Alkmaar, Purmerend en Beemster, Schagen, Edam, Enkhuizen, Monnikendam en Velzen. Beroemd is de Beemstermarkt in de maand Augustus, die drie dagen duurt. De eerste dag is het enkel bullen- of stierenmarkt met vele Friesche en inlandsche stieren. De tweede dag 'is voor de paarden en de derde voor het rundvee. De voornaamste markt is echter die van Amsterdam.

Wat de voeding en verzorging van het vee in Noordholland betreft, moge het volgende hier eene plaats vinden.

Van de kalveren, die er jaarlijks vallen, worden eenige aangehouden, om later als melkvee dienst te doen. Deze dieren ontvangen 2 tot 6 weken lang zoete melk, dan melk met zoete wei of hui, of wel zure wei, gaan vroeg in de wei en moeten zich met weinig gras voeden, daar zij meest op schrale weiden gebracht worden. Om hierin te gemoet te komen, geeft men ze op vele plaatsen eenigen tijd tweemaal daags een warmen drank uit karnemelk met zoete wei bestaande, waarin nog een weinig lijnkoekmeel wordt gemengd, doch men houdt hiermee gewoonlijk niet lang genoeg aan. Zij blijven dan tot laat in het najaar in de weide, worden dan opgestald en krijgen daar gedurende den winter hun voer en toevoer met karige hand. Op den leeftijd van 14 maanden worden zij bij den stier gebracht en dan beter gevoederd.

De mestkalveren ontvangen zuivere zoete melk, ook wel melk met zoete wei, tot zij voor de slachtbank worden afgeleverd, gewoonlijk met 10—17—20 weken.

De melkkoeien en vetweiders genieten des zomers volop de weiden; 's winters voert men ze met hooi, lijnkoek, ook wel roggebrood, haver en stroo, mangelwortelen en pastinaken.

De weidegang begint gewoonlijk met 1 Mei en eindigt met half

November; in de meer beschaduwde streken van Kennemerland, in de luwte van bosch en duin, duurt zij langer, in Waterland en Amstelland korter. Hier komt het vee gewoonlijk met 1 November op stal. Op de hoogere en schralere gronden valt de weidetijd na 1 Mei in.

Is er 's winters gebrek aan hooi, dan bepaalt zich de zorg voor wintervoer tot de keus van plaatsvervangende voedsels, waarbij niet altijd met veel oordeel en verstand te werk gegaan wordt.

Het vee, dat loopt te vetweiden, ontvangt met het najaar nog wat toevoer van lijnkoek in de weide.

In en om de groote steden Amsterdam en Haarlem, waar kweekerijen, bierbrouwerijen en branderijen zijn, ontvangt het melkvee den draf en de spoeling daarvan afkomstig, alsmede kool en ander afval van bladgroenten, wortelen, mangelwortelen, pastinaken, aardappelen en dergelijke melkvoerders.

Over 't geheel is er op deze wijze van voeden en verplegen wel het een en ander aan te merken. De kalveren genieten te kort de moeder-melk, worden te vroeg in de wei gedreven en blijven daar te lang; het bijvoeder is na het onthouden van de melk niet voldoende en wordt niet lang genoeg voortgezet, de weiden waarop het jonge vee zich moet voeden zijn te schraal en te drassig, terwijl ook de wintervoeding te schraal wordt toegedeeld.

In de behoefte aan melkvee wordt grootendeels voorzien door den aankoop van Friesch, Groningsch en Overijselsch vee op de veemarkten te Hoorn, Alkmaar en Amsterdam, voor een gering deel door eigen aanfok. Men koopt daarvoor jaarlijks Friesche en ook wel Groningsche stieren, terwijl men voor zich zelf eigen stierkalveren aanhoudt. Over het geheel wordt er van de stieren op 2 en 3jarigen leeftijd te veel gevorderd, zoodat zij op hun 4^e jaar reeds uitgeput zijn en naar de slachtbank moeten worden verwezen.

4. De provincie Zuidholland.

Wat wij van de vruchtbaarheid van den bodem van Noordholland mededeelden, is voor een groot deel ook op de provincie Zuidholland toepasselijk. Alleen treft men in Zuidholland rivierkleigronden aan, die in de eerstgenoemde provincie noordwaarts van Amsterdam geheel ontbreken. Men vindt hier dus zand- of geestgronden, lage veenen met een dikke laag tuinaarde, rivier- en zeekleigronden, de laatsten voornamelijk op de waarden en eilanden.

De levensvoorwaarden ter ontwikkeling van het rund in zijne groote volkomenheid zijn in deze provincie zeer overvloedig en zulks geeft recht om te vermoeden dat het soort van vee, evenals in Noordholland en de vruchtbare gedeelten van Friesland en Groningen, daarmee zal overeenstemmen.

Aan deze verwachting voldoet het Zuidhollandsche vee slechts ten deele. Wel wordt er veel fraai vee aangetroffen met uitstekenden aanleg voor melkgeving en vetgroei, maar daartegenover staan ook weer vele van minder gehalte, met alles behalve fraaie vormen en middelmatige grootte. De dieren zijn door vroegtijdig en onophoudelijk kalfdragen en melken, mager, teringachtig en verzwakt. Hoewel ze allen veel aanleg voor melkgeving, vleesch- en vetgroei en voor de fokkerij hebben, zoo toonen zij een groot verschil in vormen en ontmoet men er kenmerken zoowel van Groningsch, van Friesch, van Noordhollandsch als van Overijselsch, Geldersch, Utrechtsch en Engelsch korthoornras. Van een eigenlijke Zuidhollandsche type kan dus in het geheel geen sprake zijn. De Zuidhollandsche boer voorziet in zijne behoefte aan vee hoofdzakelijk door aankoop in andere provinciën, vooral in Groningen en Friesland, doch ook in Overijsel, Drente, Noordholland en sommige streken van Gelderland. Gefokt wordt er slechts om de koeien drachtig en daardoor weer melkgevend te maken. Het kalf wordt gewoonlijk reeds nuchter ter slachtbank verwezen. Naar de kwaliteit der springstieren wordt niet gevraagd; als de dieren maar springen kunnen, dan is dat voldoende. In het najaar slacht men ze dan voor eigen consumptie.

Het doel der veehouderij verschilt naar de gewoonte, den aard en de samenstelling der gronden, doch in de vruchtbaarste streken is vooral de boter en kaasbereiding hoofdzaak. De Leidsche of Delftsche boter en de Leidsche-Stolkwijksche kaas genieten een welverdiende vermaardheid.

Eene andere bedoeling van de Zuidhollandsche veehouding is de vetweiderij, terwijl aan den geestkant, in de drooggemaakte polders, op enkele kleigronden langs den Rijn en op andere zeeleiggronden, waar graan en voederbouw hoofdzaak is, de veefokkerij meer gedreven wordt voor de mest.

5. De provincie Zeeland.

De Zeeuwsche eilanden en een groot deel van Zeeuwsch Vlaanderen zijn op dezelfde wijze, als de kleigronden der noordelijke provinciën, door aanslibbing van de Noordzee ontstaan. Door bedijkingen heeft men de

aanwinst van land door deze aanslibbingen verkregen, blijvende gemaakt, zoodat de eilanden eene menigte polders bevatten, die op weinige uitzonderingen na tot de vruchtbaarste en zwaarste kleigronden gerekend kunnen worden. Het klimaat is hier ruw en vochtig tengevolge van de vele wateren die het land omringen.

De aard en eigenschappen van het vee in deze provincie komen dan ook met het klimaat en de grondgesteldheid overeen. Het behoort tot het meest geharde slag van de kustlanden der Noordzee.

De bedoelingen der veehouderij zijn hier mestmakerij, melkerij en zuivelbereiding voor eigen consumptie en vetmesting voor eigen gebruik en voor uitvoer hoofdzakelijk naar België.

Door de slechte uitkomsten van den akkerbouw in de laatste jaren is men zich steeds meer op de veeteelt gaan toeleggen, met name op de fokkerij van vet vee. Tengevolge der heffing van een inkomend recht op vee door België, wordt ook deze tak van bestaan zeer bemoeilijkt. Dit recht bedraagt per 100 KG. levend gewicht voor eene koe 3 francs, een stier 4 francs, een kalf 5 francs en een schaap 2,5 francs. Van verschillende zijden wordt er op aangedrongen dat de Nederlandsche regeering bij die van België stappen moge doen om de opheffing van dit recht te verkrijgen, wat bij den geest van protectie, die tegenwoordig over de volken waait, wel niet zoo gemakkelijk zal gaan.

Het tegenwoordige vee in Zeeland kan in twee slagen onderscheiden worden, het oude en het nieuwe, verbeterde slag. Het oude slag, dat door het nieuwe hoe langer hoe meer verdrongen wordt, is een echt oorspronkelijk ras. De oorspronkelijke kleur was roodbont, later maakten de zwartbonten en witruggen de meerderheid uit. Het vee is over het algemeen zwaar van bouw, met een grof, knokig beendergestel; het lichaam is hoog en lang, de schoft en rug scherp, de heupen zeer uitstekende, het kruis afdalende en de staart hoog en zwaar aangezet, smal tusschen de zitbeensknobbels en eenigszins spits van achteren, met aanleg voor breede en diepe borst, platte ribben, grooten buik, grooten uier, ruime melkgeving, de ledematen eer kort dan lang, soms met fijne pijpbeenderen en klauwen. Het geheel is een hoekig, grof, krachtig en gehard dier. Deze algemeene vormen wijken in de verschillende streken min of meer af. Het vee heeft veel aanleg voor de melkgeving, die naar de grootte van het dier verschilt en op de hoogste gift van 16—30 liters bedraagt. Het zuiver slachtgewicht der ossen bedraagt op 5jarigen leeftijd 500—550 KG. Het vee is zeer vet.

Onder het nieuwe, ingevoerde, verbeterde ras verstaat men het Engelsche korthoorn- of Durham-vee, met den invoer waarvan op aanraden en onder directie van den Heer J. G. J. VAN DEN BOSCH in den Wilhelminapolder in 1844 begonnen werd. Door de zorg van den Heer VAN DEN BOSCH heeft dit vee zich hier thans geacclimateerd en kan als Zeeuwsch-Durham of Zeeuwsch korthoorn-vee worden aangemerkt. Door den zoon van genoemden Heer VAN DEN BOSCH, den Heer G. J. VAN DEN BOSCH, wordt ook thans nog met het invoeren van Shorthornstieren voortgegaan, waarvan ZEd. onlangs op de den 15^{en} Juni 1888 te Goes gehoudene tentoonstelling van de Zeeuwsche landbouwmaatschappij nog een exemplaar van reusachtige afmetingen tentoonstelde, dat ieders bewondering wekte.

De eigenschappen van het Zeeuwsche Durham-vee zijn de volgende:

De lichaamsbouw is groot en vierkant, de huid losliggende, zacht op het gevoel, de kop niet dik, noch grof, met korte en fijne hoornen; de hals is niet lang, de kossem zwaar en laag afhangende, de voorschotten en schouders breed, de borst en borstkas breed en diep, de schoft breed, de rug en lenden recht en breed, evenzoo het kruis, hetgeen met het achterstel laag is, terwijl de zitbeenderen niet zoo spits eindigen als bij het oude ras; de uier is niet zeer ontwikkeld, de melkspiegel verschillend, de ledematen niet lang, van boven breed, van onderen fijne pijpen en een rechten stand van voor- en achterbeenen. Het vee voedt zich gemakkelijk, heeft veel aanleg voor vleesch- en vetgroei, iets minder voor de melkgeving, heeft een zachten gemoedsaard en is vroegtijdig ontwikkeld.

De veeslagen in Nederland, die wij tot nu toe bespraken, zijn voor het doel van dit werk wel de belangrijkste, doch blijven hier nog eenige provinciën te vermelden, waar ook zeer fraai, melkrijk vee gevonden wordt.

Wij wenden ons dan in de eerste plaats tot de provincie Gelderland.

6. De provincie Gelderland

is van al de provinciën van Nederland het rijkst aan natuurschoon. Zij grenst in het noordwesten aan de Zuiderzee, ten westen aan Utrecht en Zuidholland, ten zuiden aan Noordbrabant, Limburg en Pruisen, ten

oosten aan Pruisen en ten noorden aan Overijsel. Het land ten noorden van den Rijn en ten westen van den IJsel is een onvruchtbaar heuvelachtig terrein, dat zich noordwaarts tot aan de Zuiderzee uitstrekt, de zoogenaamde Veluwe. Oostwaarts en zuidwaarts daarvan, langs den Rijn en diens vertakkingen de Waal en de IJsel en verder langs de Maas, die de zuidelijke grens van de provincie uitmaakt, vinden wij een breedten zoom van vruchtbaar land. Hier wordt een zeer fraai, melkrijk vee aangetroffen.

In de Betuwe onderscheidt men: *a.* een echt *oud ras*, dat zich van de gewone Nederlandsche type onderscheidt door een korten, eenigszins spitsen, fraai gevormden kop, met heldere, goed uitkomende oogen, zonder groot te zijn, velen met een ossenvormigen hoornvlucht, anderen met meer duikende hoornen, gevulden hals, hooge en lange schoft, tamelijk diepe borst, met duidelijk ontwikkelden kossem, waardoor het geheele voorstel goed ontwikkeld is en overgaat in een ongelijken rug, gesloten flanken, een kort kruis met eenigszins smalle heupen, soms de heupbeenderen wat uitstekende en omhoog staande, waarbij het kruis dan niet altijd recht is, maar wat onregelmatige richting heeft, daarbij kort is, met hooge aanzetting van den staart. Het kruis is dus niet zeer afdalende of laag, maar aan het begin, de binnenste darmbeenuitsteeksels hoog, valt dan weg en wordt bij de staartinplanting weder hooger. Het achterstel is wat lager dan het voorstel, naar evenredigheid niet zoo sterk ontwikkeld, maar toch goed gesloten en gebroeckt.

Dit oude Betuwsche- of Geldersche kleiras is zeer melkrijk. De opbrengst der melk bedraagt in sommige maanden van 28—35 Liter daags in de Over-Betuwe, in de Neder-Betuwe is het iets minder;

b. het nieuwere verbeterde Betuwsche ras, dat zijn ontstaan te danken heeft aan de invoering van Friesche, Hollandsche en Durhamstieren, waarvan zich echter nog geen vaste type heeft gevormd.

Het rundvee langs den IJsel behoort tot het groote soort en verschilt weinig van dat der Betuwe, gelijkt iets op het Friesche vee en dat van het Kampereiland (z. d.); op de meest zandige oevers is het wat lichter, daarentegen heeft het op andere plaatsen betere rondere vormen, waardoor het meer met het Groningsche vee overeenkomt. Verder van de rivieren, meer landwaarts in wordt ook het vee kleiner en minder en verkrijgt meer het karakter van het zandvee.

7. De provincie Overijssel.

Het vee in deze provincie kan men onderscheiden in het *echte heivee*, dat der *beekbezinkingen* met de *bebouwde zandgronden* en het *vee der IJseloevers*.

Het echte heivee wordt voornamelijk gevonden in het oostelijk gedeelte van Twenthe, zooals te Lonneker, Losser en in de omstreken van Oldenzaal. Het is klein, schraal, mager, doorgezakt, buitengewoon koehakkig en sabelbeenig. De heerschende kleur is roodbont, vaalbont en zwartbont.

Beter is het gesteld in de streken langs de beekbezinkingen, zooals om Rijssen, Almelo, Markelo en langs de Vecht. De veengronden zijn aldaar zeer vruchtbaar en het vee is er goed ontwikkeld. Zoo worden er te Markelo veel kalveren gemest, die verkocht worden naar Deventer en omstreken. Ook wordt in deze streken wel vee opgekocht voor Losser en Lonneker om daarmee het heidevee te verbeteren.

Tot het vee aan de IJseloevers kan men rekenen dat in den omtrek van Vollenhoven, het Kampereiland, Genemuiden en Mastenbroek. Het Kampereilandsche vee is groot, grof en zwaar, ook van beengestel. De kop is groot en dik, met grove hoornen, de mond breed en wijd, de hals lang en mager, tamelijk diepe borst, hooge schouders, een verdieping achter de schoft met een groot hazenleger, de rug en de lenden eenigszins kameelruggig; het kruis breed en lang met naar buiten uitstekende heupbeenderen, wat los van banden, breed van achteren, met sterk uitstekende zitbeenknobbels en niet zwaar gebroeckt; de ledematen zijn grof en de stand van achteren wat koehakkig; het is in een woord een groot en plomp dier, met grove en dikke huid.

De aanleg voor melkgeving is groot en ook het gehalte is rijk; er zijn koeien die gedurende den hoogsten melktijd tot 50 liters melk dagelijks geven, minder zelden 40 liters, velen tusschen de 30 en 40 liters en weinigen 20—30 liters. De vetgeweide koeien hebben gemiddeld een schoon gewicht van 400—450 KG.; de nuchtere kalveren wegen 40—50 KG.

Het vee der veen- en kleigronden van Mastenbroek wijkt eenigermate van het Kampereilandsche vee af. Het is een tamelijk fijn vee, heeft kleiner kop, fijner hoornen, met een hertenhals, doch zwaarder en korter, breeder en dieper borst, minder kameelrug, breeder dijen, meer gebroeckt en de beenen zijn korter, door de meerdere diepte en gelijkmatigen om-

vang dan die der runderen op het Kampereiland. De melkrijkheid is groot, doch iets minder dan op het Kampereiland. Het vee van *Genemuiden* heeft de eigenschappen van dat op het Kampereiland.

8. De provincie Drente

ligt tusschen Friesland, Overijssel, Groningen en Hannover. Hier in Drente vinden wij het zwaarste vee der provincie ten zuiden van Assen, van Laag- en Westerbork steeds zuidwaarts bij Beilen, Dwingeloo, Ruinen, Ruinerwolde tot Meppel, langs de grenzen van Overijssel, ten noorden van de Vecht en in de lage streken rondom Coevorden.

Het Drentsche vee is fijn, niet zwaar en zwartbont, roodbont en deels ook vaalbont van kleur; ten noorden van de Vecht langs de grenzen van Overijssel meer roodbont. Een goed gefokte, goed gevoederde Drentsche koe heeft veel overeenkomst met eene Ayrshirekoe. De voeding en verpleging laat in Drente veel te wenschen over, vooral het jongvee wordt hongerend groot gebracht en dan zoo spoedig als maar mogelijk is bij den stier gebracht, hetgeen niet zeer bevorderlijk is aan den groei en de ontwikkeling van het dier. De melkopbrengst kan per jaar en per koe op 2000—2400 liters gerekend worden. De aanleg voor vetgroei is goed, het vleesch malsch en smakelijk. Het Drentsche vee behoort tot het gezondste van geheel Nederland. Veeziekten zijn hier hoogst zeldzaam. Er wordt veel vee opgekocht voor Duitschland en het is zeker dat het Drentsche vee, wanneer het een beteren voederdisch voor zich krijgt, als de Drentsche bodem het te bieden vermag, zich zeer goed ontwikkelt en reeds in de tweede generatie bij eene rationeele behandeling en verpleging niet slechts fraaier van vormen en zwaarder van lichaam wordt, maar ook zijne melkopbrengst toeneemt.

Voor al boerderijen, die met het oog op de voeding in minder gunstige omstandigheden verkeerden, zullen voordeeliger doen, wanneer zij het goede vee uit deze provincie koopen of uit de betere zandstreken van Groningen dan het uitstekend gevoede vee van den weelderigen kleibodem.

Hier eindigen wij onze beschrijving van het Nederlandsche vee en voegen daaraan eenige tabellen toe, die omtrent de afmetingen, het gewicht en de pigmenten de noodige ophelderingen geven.

Metingen eener Nederlandsche koppel van den Heer R. Naumann, Mikuszewo
holland gekocht werd. De metingen werden in

bij Miloslaw, prov. Posen, waarvan de stam door den eigenaar zelf in Noord-
November 1880 door den eigenaar zelf verricht.

NAAM VAN HET DIER.	Ras.	Geslacht.	Ouderdom.	LENGTE			HOOGTE			Breedte van het voorhoofd dicht boven de oogen.	van den grond tot aan de schoft.	v. d. grond tot aan het kruis inplantingstaart.	van den grond tot aan de buik.	Breedte der heupen.	Wijde van de zitbeenderen.	Omvang van de borst.	Omvang van het lichaam, achter de schouders gemeten.	Geheele omvang in de lengte.	KLEUR.							Levend gewicht in ponden.	Drachtig.	ALGEMEENE LICHAMAANSBOUW, MELKTEEKENS ENZ. ENZ.
				van de schoft tot aan het achterhoofd.	van de schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.										Randen der oogen.	Muilspiegel.	Tong.	Gehemelte.						
																							In Centimeters.	Om 4 uur ge- wogen.	Sedert den			
Erda.	Groot Amsterdamsch.	Koe.	9 jaar.	80	235	44	21	152	158	49	64	22	248	210	440	zwart- bont.	zwart- bont.	zwart- blauw.	zwart.	grauw.	wit.	wit.	1400	30. 6. 80	Alles maakt den gewenschten normalen indruk.			
Norne.	d°.	d°.	8 »	70	220	43	22	105	106	50	60	22	205	236	440	zwart met ster.	d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	bont.	1520	13. 4. 80	d°.			
Dido.	d°.	d°.	7 »	66	223	41	20	145	150	48	60	21	220	240	422	rood- bont.	bont.	bont.	rood.	d°.	wit.	wit.	1320	18. 1. 80	De normaalste bouw, beste melkteekens en melkkoe.			
Deborah. . . .	d°.	d°.	7 »	80	225	41	21	152	160	55	60	25	250	220	448	zwart- bont.	d°.	d°.	zwart.	bont.	d°.	bont.	1430	24. 7. 80	Vrij normaal.			
Virginie. . . .	d°.	d°.	6 »	80	238	43	21.5	162	171	55	60	22	250	220	453	rood- bont.	d°.	d°.	rood.	grauw.	d°.	d°.	1620	31. 8. 80	d°.			
Fortuna. . . .	d°.	d°.	5 »	80	240	45	24	160	168	50	70	25	270	240	490	zwart- bont.	d°.	d°.	zwart.	zwart.	d°.	d°.	1875	14. 4. 80	Grove koe, slechte melkgeester.			
Secunda. . . .	d°.	d°.	4 »	75	215	45	20	155	160	54	56	25	250	250	450	d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	d°.	d°.	1510	17. 3. 80	Normaal dier.			
Sigmunda. . .	d°.	d°.	3 »	78	213	40	20	148	154	58	60	20	224	260	400	d°.	d°.	d°.	d°.	zwart.	d°.	d°.	1120	15.11.80	Jong nog niet volw. dier na het eerste kalf.			

De koppel munt uit door fraaie, breede, groote figuren.

Metingen van eenige door mij in Groningen gekochte en geleverde dieren.

v. d. kleibodem te Bedum.	Stier.	15 maand.	62	123	42	20	129	130	45	42	—	195	165	345	zwart- bont.	geelwit.	geelwit.	licht.	licht.	licht.	licht.	—	—			
Westerkwartier	d°.	16 »	72	143	43	22	139	137	45	49	—	203	178	389	d°.	licht met zwarte punten.	licht met zwarten kring.	d°.	licht met zwarte vlekken.	d.	bont.	—	—			
Haren	d°.	23 »	73	191	50	24	149	150	51	56	—	220	199	402	grauw- bont.	d°.	d°.	donker.	donker.	d°.	d°.	—	—			
Haren	d°.	23 »	68	201	46	23	147	149	49	55	—	226	201	405	zwart- bont.	d°.	d°.	licht.	licht met zwarte vlekken.	bont.	d°.	—	—			Witkop in 't Wester- kwartier geboren.
Westerkwartier	d°.	24 »	69	210	54	23	156	159	56	57	—	230	220	426	d°.	d°.	donker.	d°.	licht.	licht.	licht.	—	—			Witkop.
Uit Holland	d°.	4 jaar.	250	56	»	159	»	44	60	—	259	236	458	»	»	»	»	»	»	»	—	—				Op de tentoonstelling van mestvee te Berlijn van 1879 den 1en prijs behaald.
Idem	d°.	4½ »	280	60	»	183	»	80	77	—	285	255	560	»	»	»	»	»	»	»	—	—				Verkeeg op dezelfde tentoonstelling den 2en prijs.

Metingen eener Nederlandsche koppel van den Heer R. Naumann, Mikuszewo
holland gekocht werd. De metingen werden in

bij Miloslaw, prov. Posen, waarvan de stam door den eigenaar zelf in Noord-
November 1880 door den eigenaar zelf verricht.

N A A M VAN HET DIER.	Ras.	Geslacht.	Ouderdom.	L E N G T E			H O O G T E			Breedte van het voorhoofd dicht boven de oogen.	van den grond tot aan de schoft.	v. d. grond tot aan het kruis inplantingstaart.	van den grond tot aan de buik.	Breedte der heupen.	Wijde van de zitbeenderen.	Omvang van de borst.	Omvang van het lichaam, achter de schouders gemeten.	Geheele omvang in de lengte.	K L E U R.						Levend gewicht in ponden.	Drachtig.	ALGEMEENE L I C H A A M S B O U W, M E L K T E E K E N S E N Z. E N Z.						
				van de schoft tot aan het achterhoofd.	van de schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.	van den grond tot aan de schoft.	v. d. grond tot aan het kruis inplantingstaart.	van den grond tot aan de buik.										Breedte der heupen.	Wijde van de zitbeenderen.	Omvang van de borst.	Omvang van het lichaam, achter de schouders gemeten.	Geheele omvang in de lengte.	Huid.				Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muilspiegel.	Tong.	Gehemelte.
				In Centimeters.																													
Erda.	Groot Amsterdamsch.	Koe.	9 jaar.	80	235	44	21	152	158	49	64	22	248	210	440	zwart- bont.	zwart- bont.	zwart- blauw.	zwart.	grauw.	wit.	wit.	1400	30. 6. 80	Alles maakt den gewenschten normalen indruk.								
Norne	d°.	d°.	8 »	70	220	43	22	105	106	50	60	22	205	236	440	zwart met ster.	d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	bont.	1520	13. 4. 80	d°.								
Dido.	d°.	d°.	7 »	66	223	41	20	145	150	48	60	21	220	240	422	rood- bont.	bont.	bont.	rood.	d°.	wit.	wit.	1320	18. 1. 80	De normaalste bouw, beste melkteekens en melkkoe.								
Deborah . . .	d°.	d°.	7 »	80	225	41	21	152	160	55	60	25	250	220	448	zwart- bont.	d°.	d°.	zwart.	bont.	d°.	bont.	1430	24. 7. 80	Vrij normaal.								
Virginie . . .	d°.	d°.	6 »	80	238	43	21.5	162	171	55	60	22	250	220	453	rood- bont.	d°.	d°.	rood.	grauw.	d°.	d°.	1620	31. 8. 80	d°.								
Fortuna . . .	d°.	d°.	5 »	80	240	45	24	160	168	50	70	25	270	240	490	zwart- bont.	d°.	d°.	zwart.	zwart.	d°.	d°.	1875	14. 4. 80	Grove koe, slechte melkgeester.								
Secunda . . .	d°.	d°.	4 »	75	215	45	20	155	160	54	56	25	250	250	450	d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	d°.	d°.	1510	17. 3. 80	Normaal dier.								
Sigmunda . .	d°.	d°.	3 »	78	213	40	20	148	154	58	60	20	224	260	400	d°.	d°.	d°.	d°.	zwart.	d°.	d°.	1120	15.11.80	Jong nog niet volw. dier na het eerste kalf.								

De koppel munt uit door fraaie, breede, groote figuren.

Metingen van eenige door mij in Groningen gekochte en geleverde dieren.

v. d. kleibodem te Bedum.	Stier.	15 maand.	62	123	42	20	129	130	45	42	—	195	165	345	zwart- bont.	geelwit.	geelwit.	licht.	licht.	licht.	licht.	—	—			
Westerkwartier	d°.	16 »	72	143	43	22	139	137	45	49	—	203	178	389	d°.	licht met zwarte punten.	licht met zwarten kring.	d°.	licht met zwarte vlekken.	d.	bont.	—	—			
Haren	d°.	23 »	73	191	50	24	149	150	51	56	—	220	199	402	grauw- bont.	d°.	d°.	donker.	donker.	d°.	d°.	—	—			
Haren	d°.	23 »	68	201	46	23	147	149	49	55	—	226	201	405	zwart- bont.	d°.	d°.	licht.	licht met zwarte vlekken.	bont.	d°.	—	—			Witkop in 't Wester- kwartier geboren.
Westerkwartier	d°.	24 »	69	210	54	23	156	159	56	57	—	230	220	426	d°.	d°.	donker.	d°.	licht.	licht.	licht.	—	—			Witkop.
Uit Holland	d°.	4 jaar.	250	56	»	159	»	44	60	—	259	236	458	»	»	»	»	»	»	»	—	—				Op de tentoonstelling van mestvee te Berlijn van 1879 den 1en prijs behaald.
Idem	d°.	4½ »	280	60	»	183	»	80	77	—	285	255	560	»	»	»	»	»	»	»	—	—				Verkeeg op dezelfde tentoonstelling den 2en prijs.

Nederlandsche koppel (prov. Groningen) van de aan H. K. H. de prinses van Hessen beschrijvingen zijn gedaan door den directeur der heer-

„bei Rhein” behorende heerlijkheid Fischbach in Silezië. De metingen en beschrijvingen zijn gedaan door den directeur der heerlijkheid, den Heer Wernecke te Fischbach, in 1881.

OMSCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Breedte van het voorhoofd.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.					AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	van de borst.			van de romp.	geheele.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muilspiegel.		
In Centimeters.																			
Stier »Willem III" 1 jaar en 7 maand van Cleveringa te Ezinga in het Westerkwartier.	45	138	54	27	150	155	62	51	19	216	198	411	zwartwit, kop wit.	wit.	zwart.	zwart.	wit.	Een geheel normaal, zeer schoon dier. Nadere bijzon- derheden ervan bij de behan- deling van het vee in de prov. Groningen. Drachtig. Drachtig. Drachtig. Bracht 31 October een stierkalf. Bracht 21 November een koekalf. Bracht 11 November een koekalf. Bracht November een koekalf. Bracht 28 October een koekalf. Drachtig.	
Vaars n°. 2 eenmaal gedekt 2½ jaar	65	130	52	20	140	148	59	44	23	199	184	378	zwartwit.	wit met zw. punt.	wit.	d°.	zwart.		
Vaars n°. 3 tweemaal gedekt 3 jaar	67	140	52	21	147	153	60	48	22	200	201	391	d°.	wit en zw. gemeleerd.	d°.	d°.	d°.		
Vaars n°. 4 tweemaal gedekt 3½ jaar	70	148	59	25	156	159	68	53	26	210	194	397	d°.	wit met zw. punt.	d°.	d°.	wit.		
Vaars n°. 5 tweemaal gedekt 3 jaar	76	134	52	20	143	148	61	53	18	196	183	367	zwartwit, kop wit.	wit.	zwartwit.	witzwart.	d°.		
Vaars n°. 6 tweemaal gedekt 3 jaar	66	134	52	21	142	146	59	50	23	188	184	373	zwartwit.	zwartwit.	zwart.	zwart.	zwart.		
Vaars n°. 7 tweemaal gedekt 3 jaar	70	126	51	19	135	143	65	52	20	183	185	352	d°.	wit met zw. punt.	wit.	d°.	d°.		
Vaars n°. 8 driemaal gedekt 3½ jaar	60	145	46	18	136	145	63	51	22	183	188	383	d°.	d°.	d°.	d°.	zwartwit.		
Vaars n°. 9 eenmaal gedekt 2½ jaar	70	134	56	20	142	146	64	50	21	190	190	364	zwartwit, kop wit.	grauw.	d°.	d°.	wit.		
Vaars n°. 10 eenmaal gedekt 2½ jaar	77	129	50	20	137	145	68	47	21	188	184	365	zwartwit.	d°.	zwart.	d°.	zwart.		

II. Het Oostfriesche vee.

Het voormalige Duitsche vorstendom Oostfriesland, in het uiterste noordwesten van Duitschland gelegen, grenst ten noorden aan de noord-zee, ten oosten aan Oldenburg, ten zuiden en ten westen aan de voormalige landdrostei Osnabrück en aan Nederland. Het is een vlak laagland.

dat zich slechts weinig boven den spiegel der zee verheft, waartegen het door stevige dijken beschut is. Slechts bij Norden en Aurich vindt men eenige heuvels. Het klimaat is er gematigd, de lucht meestal vochtig en er valt veel regen. De voornaamste rivier is de Eems, die in den Dollart uitloopt, het graf van zoovele bloeiende plaatsen. Een zijrivier van de Eems is de bevaarbare Leda. Buitendien wordt het land nog door een aantal kleinere riviertjes, door kanalen en vaarten doorsneden.

Nederlandsche koppel (prov. Groningen) van de aan H. K. H. de prinses van Hessen beschrijvingen zijn gedaan door den directeur der heer-

„bei Rhein” behorende heerlijkheid Fischbach in Silezië. De metingen en beschrijvingen zijn gedaan door den directeur der heerlijkheid, den Heer Wernecke te Fischbach, in 1881.

OMSCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Breedte van het voorhoofd.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.					AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	van de borst.			van de romp.	geheele.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muilspiegel.		
In Centimeters.																			
Stier »Willem III'' 1 jaar en 7 maand van Cleveringa te Ezinga in het Westerkwartier.	45	138	54	27	150	155	62	51	19	216	198	411	zwartwit, kop wit.	wit.	zwart.	zwart.	wit.	Een geheel normaal, zeer schoon dier. Nadere bijzon- derheden ervan bij de behan- deling van het vee in de prov. Groningen.	
Vaars n°. 2 eenmaal gedekt 2½ jaar	65	130	52	20	140	148	59	44	23	199	184	378	zwartwit.	wit met zw. punt.	wit.	d°.	zwart.	Drachtig.	
Vaars n°. 3 tweemaal gedekt 3 jaar	67	140	52	21	147	153	60	48	22	200	201	391	d°.	wit en zw. gemeleerd.	d°.	d°.	d°.	Drachtig.	
Vaars n°. 4 tweemaal gedekt 3½ jaar	70	148	59	25	156	159	68	53	26	210	194	397	d°.	wit met zw. punt.	d°.	d°.	wit.	Drachtig.	
Vaars n°. 5 tweemaal gedekt 3 jaar	76	134	52	20	143	148	61	53	18	196	183	367	zwartwit, kop wit.	wit.	zwartwit.	witzwart.	d°.	Bracht 31 October een stierkalf.	
Vaars n°. 6 tweemaal gedekt 3 jaar	66	134	52	21	142	146	59	50	23	188	184	373	zwartwit.	zwartwit.	zwart.	zwart.	zwart.	Bracht 21 November een koekalf.	
Vaars n°. 7 tweemaal gedekt 3 jaar	70	126	51	19	135	143	65	52	20	183	185	352	d°.	wit met zw. punt.	wit.	d°.	d°.	Bracht 11 November een koekalf.	
Vaars n°. 8 driemaal gedekt 3½ jaar	60	145	46	18	136	145	63	51	22	183	188	383	d°.	d°.	d°.	d°.	zwartwit.	Bracht November een koekalf.	
Vaars n°. 9 eenmaal gedekt 2½ jaar	70	134	56	20	142	146	64	50	21	190	190	364	zwartwit, kop wit.	grauw.	d°.	d°.	wit.	Bracht 28 October een koekalf.	
Vaars n°. 10 eenmaal gedekt 2½ jaar	77	129	50	20	137	145	68	47	21	188	184	365	zwartwit.	d°.	zwart.	d°.	zwart.	Drachtig.	

II. Het Oostfriesche vee.

Het voormalige Duitsche vorstendom Oostfriesland, in het uiterste noordwesten van Duitschland gelegen, grenst ten noorden aan de noord-zee, ten oosten aan Oldenburg, ten zuiden en ten westen aan de voormalige landdrostei Osnabrück en aan Nederland. Het is een vlak laagland.

dat zich slechts weinig boven den spiegel der zee verheft, waartegen het door stevige dijken beschut is. Slechts bij Norden en Aurich vindt men eenige heuvels. Het klimaat is er gematigd, de lucht meestal vochtig en er valt veel regen. De voornaamste rivier is de Eems, die in den Dollart uitloopt, het graf van zoovele bloeiende plaatsen. Een zijrivier van de Eems is de bevaarbare Leda. Buitendien wordt het land nog door een aantal kleinere riviertjes, door kanalen en vaarten doorsneden.

De ontginning der uitgestrekte venen geeft belangrijke inkomsten, zoo ook en vooral in het noorden de aanbouw van koolzaad, tarwe, haver en boonen, waarnaast verder nog vlas, aardappels en kool verbouwd wordt. De heerlijke wei- en hooilanden der aangeslibde kleigronden, der zoogenaamde polders, begunstigen de uitgebreide veeteelt in hooge mate. De zwaarste klei vindt men in het amt Leer; de akkerbouw is daar tot een minimum beperkt; verreweg het grootste deel van den bodem is sedert tal van jaren tot weiland ingericht, en deze oude met smakelijk voedsel begroeide weiden geven een rijken oogst.

Aan het opfokken van het vee wordt in Oostfriesland de grootste zorg besteed; elk dier, dat er maar eenigszins geschikt voor is, wordt aangehouden. De groote vraag naar Oostfriesch vee dringt er toe, zooveel vee op te fokken, als maar eenigszins mogelijk is. De vraag naar dit vee steeg in de jaren, dat Duitschlands grenzen naar Nederland toe gesloten waren, zoo enorm, dat Oostfriesland meer verkocht dan voor hare eigene fokkerij goed en dienstig was, en alles opfokte wat geboren werd en in leven bleef. 't Was meer dan tijd toen men eindelijk de ontstane leemten in Nederland weer aan kon vullen en eene algeheele miskenning van eigen belangen, toen van verschillende kanten stemmen opgingen die er op aandrongen, dat men die grenzen zou afsluiten.

Het vee wordt over 't algemeen in Oostfriesland zeer goed verzorgd. De veehouderij stemt geheel overeen met die, welke wij in Nederland hebben leeren kennen; vooral ook aan het kalf wordt in zijne eerste levensdagen de noodige zorg gewijd.

Wat het uiterlijk van het Oostfriesche vee aangaat, komt het het Nederlandsche vee uit de provincie Groningen in alle opzichten zoo nabij, dat ik volstaan kan met naar de daar gegevene beschrijving te verwijzen; alleen wil ik hier nog aanstippen, dat bij het Oostfriesche vee het breede kruis naar de zitbeenderen toe eenigszins afhangt, de hals meest lang en dun is, de kop lang en spits toeloopend, en het voorstel in verhouding tot het achterstel minder goed ontwikkeld, dan bij het goede vee op den kleigrond in de provincie Groningen. De gewone kleur is zwartbont, doch men vindt ook eene vrij groote menigte blauwbonte en roodbonte dieren, laatstgenoemden echter zeldzamer. In melkrijkheid behoeft het Oostfriesche vee bij het Nederlandsche niet achter te staan; de opbrengst bedraagt gemiddeld 2500 à 3000 liter per jaar en per koe; het zijn voortreffelijke melkgeefsters en ook wat de geschiktheid voor vetmesting en voor den arbeid betreft, kunnen zij met het Nederlandsche vee op ééne lijn worden gesteld.

Naast het bovenbeschrevene vee treft men in Oostfriesland nog een eenkleurig bruinrood veeslag aan, dat, naar men zegt, het oude, oorspronkelijke Oostfriesche ras vertegenwoordigt. Men vindt het voornamelijk in de landbouwende streek tusschen Emden, Aurich en Norden, waar het om zijne matigheid, melkrijkheid en krachtige, gezonde natuur, zeer gewaardeerd is.

Het oude, roode Oostfriesche vee is, naar gelang het op vruchtbare kleigronden of op geest geteeld wordt, even zoo groot, of kleiner dan het bonte vee, dat wij tegenwoordig meer bepaaldelijk bedoelen, wanneer wij van Oostfriesch vee spreken. Zeker is het, dat het tegenwoordige bonte vee ontstaan is uit eene kruising van het oude roode landras met geïmporteerd Nederlandsch vee en door steeds nieuwen aanvoer uit Nederland en eene consequente en nauwlettende teelt tot een constant, gezocht ras is geworden. Op goeden grond en bij voldoende voedsel, staat het roode landvee bij het bonte vee niet ten achteren, overtreft dit echter in den aanleg voor vetgroei en in het weerstandsvermogen tegen ziekten. Voor den uitvoer wordt het roode vee over 't algemeen weinig gekocht; ongetwijfeld omdat het te weinig bekend is; in zijn geboorteland wordt het dan ook bijna uitsluitend voor eigen gebruik aangefokt. Vooral in de omstreken van Hildesheim en in de provincie Hannover wordt dit vee veel aangetroffen en het wordt daar met voorliefde en ook met goed gevolg aangefokt. Daar het in het nog voor hem overgebleven fokdistrikt bijna op dezelfde wijze wordt grootgebracht en gevoed als bij ons en zijne matigheid, melkrijkheid en gezonde natuur boven allen twijfel staan, zou het vooral in streken met minder gunstigen voederbouw met meer voordeel kunnen worden gehouden, dan het meer eischende vee der vette kleigronden, zoodat de aankoop zeer kan worden aanbevolen.

De hier volgende metingen mogen strekken om het gegeven beeld te voltooien.

Oostfriesche koppel van den Heer Hicketier, domeinraad en pachter van d' hertogel. Saksisch-Meiningsche heerlijkheid Wangern, kreits Breslau-domein Prisselwitz. De metingen zijn gedaan door den Heer O. Hicketier.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.		LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.	
		achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheele.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.		
In Centimeters.																						
Koe	4½ jaar oud . . .	81	137	53	23	142	148	55	52	30	207	204	428	grauw-bont.	licht met zwarte punten.	geel.	donker-grijs.	licht met donkere vlekken.	vleesch-kleurig.	vleesch-kleurig.	woog 1130 p.	De koppel is meermalen bekrond en onderscheidt zich door fijnen, goeden lichaamsbouw.
d°.	4½ » » . . .	73	147	51	25	146	146	58	56	29	204	197	436	d°.	d°.	bont.	licht-grauw.	d°.	d°.	d°.	» 1180 »	
d°.	4½ » » . . .	71	143	49	24	143	150	56	52	27	209	200	424	d°.	d°.	geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	» 1150 »	
d°.	4½ » » . . .	70	144	53	24	139	154	57	53	28	203	192	417	d°.	d°.	d°.	d°.	donker.	d°.	dito met donkere vlekken.	» 1150 »	
d°.	4½ » » . . .	63	137	46	24	136	148	55	49	27	198	200	408	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	vleesch-kleurig.	» 1110 »	
Vaars	1¾ » » . . .	62	138	46	23	137	147	56	48	25	192	182	390	d°.	donker.	d°.	donker-grijs.	d°.	d°.	d°.	» 930 »	
d°.	1¾ » » . . .	51	128	48	21	139	148	62	46	24	187	178	385	d°.	bont.	donker.	licht-grijs.	d°.	donker.	dito met donkere strepen.	» 900 »	
d°.	1¾ » » . . .	64	127	44	22	137	145	58	45	25	195	186	386	d°.	geel.	geel.	zilver-grijs.	licht.	vleesch-kleurig.	vleesch-kleurig.	» 930 »	
Oostfriesche koe, gemeten in 1879 op de tentoonstelling van mestvee te Berlijn, 4 jaren oud.		231	53	22	150	145	50	57	25	235	226	453	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Kreeg den 1 ^{en} prijs.		

III. Het Oldenburgsche vee.

Van het groothertogdom Oldenburg met de vorstendommen Birkenfeld en Lubeck, boeit in de eerste plaats het hertogdom Oldenburg onze belangstelling. Dit hertogdom grenst ten noorden aan de Noordzee, die aan den mond van de Jade en de Weser twee groote inhammen vormt en het eiland Wangeroog omspoelt en verder aan de provinciën Hannover en Oostfriesland. Het is eene laagvlakte, die zoowel langs de kusten der Noordzee als aan de Weser, door stevige dijken tegen overstromingen

beveiligd wordt. Slechts in het zuiden wordt deze vlakte door eenige heuvelrijen afgebroken. Ten zuiden van Vechta bij Lohne, Steinfeld en Damme bevinden zich de Dammebergen en ten zuiden van Oldenburg aan de Hunte de Osenbergen (uitgestrekte zandheuvels), vanwaar zich langs de Lethe van Wardenberg af een zachtgolvend terrein uitstrekt. De voornaamste rivieren zijn de Weser met de Hunte, de Jade, de Eems met de Soeste en de Leda. Verder doorsnijden nog tal van kleine rivieren en kanalen het land, van welke laatsten het Eemskanaal, dat Hunte en Eems met elkander verbindt, het voornaamste is.

Oostfriesche koppel van den Heer Hicketier, domeinraad en pachter van d' hertogel. Saksisch-Meiningsche heerlijkheid Wangern, kreits Breslau-domein Prisselwitz. De metingen zijn gedaan door den Heer O. Hicketier.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.		LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.	
		achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheele.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.		
In Centimeters.																						
Koe	4½ jaar oud . . .	81	137	53	23	142	148	55	52	30	207	204	428	grauw-bont.	licht met zwarte punten.	geel.	donker-grijs.	licht met donkere vlekken.	vleesch-kleurig.	vleesch-kleurig.	woog 1130 p.	De koppel is meermalen bekrond en onderscheidt zich door fijnen, goeden lichaamsbouw.
d°.	4½ » » . . .	73	147	51	25	146	146	58	56	29	204	197	436	d°.	d°.	bont.	licht-grauw.	d°.	d°.	d°.	» 1180 »	
d°.	4½ » » . . .	71	143	49	24	143	150	56	52	27	209	200	424	d°.	d°.	geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	» 1150 »	
d°.	4½ » » . . .	70	144	53	24	139	154	57	53	28	203	192	417	d°.	d°.	d°.	d°.	donker.	d°.	dito met donkere vlekken.	» 1150 »	
d°.	4½ » » . . .	63	137	46	24	136	148	55	49	27	198	200	408	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	vleesch-kleurig.	» 1110 »	
Vaars	1¾ » » . . .	62	138	46	23	137	147	56	48	25	192	182	390	d°.	donker.	d°.	donker-grijs.	d°.	d°.	d°.	» 930 »	
d°.	1¾ » » . . .	51	128	48	21	139	148	62	46	24	187	178	385	d°.	bont.	donker.	licht-grijs.	d°.	donker.	dito met donkere strepen.	» 900 »	
d°.	1¾ » » . . .	64	127	44	22	137	145	58	45	25	195	186	386	d°.	geel.	geel.	zilver-grijs.	licht.	vleesch-kleurig.	vleesch-kleurig.	» 930 »	
Oostfriesche koe, gemeten in 1879 op de tentoonstelling van mestvee te Berlijn, 4 jaren oud.		231	53	22	150	145	50	57	25	235	226	453	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Kreeg den 1 ^{en} prijs.		

III. Het Oldenburgsche vee.

Van het groothertogdom Oldenburg met de vorstendommen Birkenfeld en Lubeck, boeit in de eerste plaats het hertogdom Oldenburg onze belangstelling. Dit hertogdom grenst ten noorden aan de Noordzee, die aan den mond van de Jade en de Weser twee groote inhammen vormt en het eiland Wangeroog omspoelt en verder aan de provinciën Hannover en Oostfriesland. Het is eene laagvlakte, die zoowel langs de kusten der Noordzee als aan de Weser, door stevige dijken tegen overstromingen

beveiligd wordt. Slechts in het zuiden wordt deze vlakte door eenige heuvelrijen afgebroken. Ten zuiden van Vechta bij Lohne, Steinfeld en Damme bevinden zich de Dammebergen en ten zuiden van Oldenburg aan de Hunte de Osenbergen (uitgestrekte zandheuvels), vanwaar zich langs de Lethe van Wardenberg af een zachtgolvend terrein uitstrekt. De voornaamste rivieren zijn de Weser met de Hunte, de Jade, de Eems met de Soeste en de Leda. Verder doorsnijden nog tal van kleine rivieren en kanalen het land, van welke laatsten het Eemskanaal, dat Hunte en Eems met elkander verbindt, het voornaamste is.

Verreweg het grootste gedeelte van het land is geestgrond; in het zuiden en zuidwesten is de bodem het lichtst. Langs den zoom der marschgronden en verder ten zuiden en westen van Oldenburg en aan den noordoostelijken voet van de Osenbergen bevinden zich uitgestrekte venen. De kleigronden, die ons om de voortreffelijke veeteelt meer in 't bijzonder belang inboezemen, vinden wij in Butjadingen (het oude Rustringen, het land »buten der Jade"), het oude Stadtland (een deel van het oude Stedingerland), dat door de Hete of zoogenaamde middenvijver van Butjadingen gescheiden wordt, verder in het amt Ovelgönne en in de heerlijkheid Jever, met de ambten Jever, Tettens en Minsen. Het Stadtland, zoomede het zuidelijk gedeelte van Butjadingen hebben den zwaarsten, leemrijksten bodem, terwijl die van het noordelijk gedeelte van Butjadingen iets lichter is. In het zuiden beginnen de kleigronden daar, waar de Ochte in de Weser valt, niet ver van Altenesch en strekken zich in een langen smallen strook langs den westelijken oever van de Weser tot aan de Noordzee uit. Deze strook is op eenige plaatsen nauwelijks eene halve mijl, op andere plaatsen eene en ook wel twee mijlen breed. Bij Elsleth worden zij breeder, naderen bij Broke meer de rivier, nemen bij Ovelgönne en Rodenkirche nog meer in breedte toe, loopen bij Esenshamm ook langs den oostelijken oever en bereiken bij Nordenhamm, bij Stallham en Waddens hunne grootste breedte. In het westen van Rodenkirchen dringt de klei in smalle strooken in de heerlijkheid Kniephausen ten noorden van Varel aan den zeeboezem van de Jahde tot aan het zeebad Dangast, verbreedt zich daar en neemt de geheele heerlijkheid Jever met de ambten Jever, Tettens en Minsen in zich op. De omstreken van Jever alleen zijn een zacht golvend, deels met bosch begroeid geestland.

Het klimaat langs de kusten is ruw, nevelachtig en vochtig, met late vorst in het voorjaar en korte zomers. De winter is betrekkelijk zacht en brengt zelden aanhoudende strenge koude, de herfst is nog het aangenaamste jaargetijde. Meer het land in is het klimaat zachter en aangener.

Naast een uitgestreken landbouw maakt de veeteelt eene hoofdbron van het bestaan der bevolking uit. De paardenfokkerij, die hoofdzakelijk in de kleistreken langs de Weser, Hunte en Jahde met vlijt beoefend wordt, levert ons het in wijden kring met roem bekende Oldenburger paard, dat zich door grootte en kracht en bijzondere bruikbaarheid voor alle doeleinden in den landbouw, alsook door zijnen kalmen gemoedsaard zeer gunstig onderscheidt. De rundveeteelt, die ons hier in de eerste plaats belang inboezemt, wordt in hooge mate begunstigd door de vette gras-

en hooilanden, waarop het met klaver doormengde gras in dit vochtige klimaat in weelderigen overvloed gedijt. De kleilanden in Stadtland en Butjadingen, vooral in het zuidelijk gedeelte (in het noorden, waar de grond iets lichter is, wordt reeds meer land voor den akkerbouw gebruikt), verder in de heerlijkheid Jever, bieden ons met hunne voorbeeldige hoeven een fraai beeld van orde en zindelijkheid, die ons hier overal tegenlacht. Nergens vinden wij in Oldenburg de hoeven beter onderhouden, de velden in bevredigender toestand en de fokkerij met beter gevolg gedreven dan hier, waar een ieder met vlijt, volharding en volledige zaakkennis er naar streeft het doel te bereiken, dat eenmaal als het goede is aangenomen. Zoowel de Staat als de landman, wijdt zich met de grootste belangstelling aan de veeteelt, die de hoofdbron der nationale welvaart uitmaakt en niets wordt er verzuimd, wat tot haar welslagen, tot hare verheffing kan bijdragen. De Staat verleent niet alleen hooge premieën bij de keuringen, maar heeft ook sedert 1861, op voorstel van de Oldenburger Landbouw-vereening, bij de wet eene algemeene keuring van stieren ingevoerd en voor bekroningen van de beste fokstieren van het land een jaarlijksch bedrag van 4500 tot 6000 Mark toegestaan. Het geheele land door hebben zich keuringscommissies gevormd, die jaarlijks in hun distrikt eene keuring van fokstieren houden, waarbij niet slechts de stier, maar ook de afstammelingen in aanmerking genomen worden. Slechts die stieren mogen in de gemeente dekken, welke door deze commissiën zijn goed-gekeurd en aan de naleving van deze bepaling wordt door de veehouders zelf streng de hand gehouden. Mocht het voorkomen, dat er tegen de bepalingen dezer keuringsverordening gezondigd wordt, dan moet de over-treder, zoowel de eigenaar van den stier als van de koe, eene boete betalen tot een bedrag van 60 Mark en wordt op den koop toe door de medeleden zijner gemeente met verwijten overladen.

De gekeurde en bekroonde stier moet een jaar lang in het distrikt dekken en mag in dien tijd niet naar buiten worden verkocht. Het dek-geld bedraagt 9 tot 15 Mark per koe en hooger, zoodat een gekeurde stier den eigenaar een aardig sommetje opbrengt. Het is licht te verklaren, dat wij hier, waar het groote belang eener oordeelkundige fokkerij zoo geheel in den geest van het volk is doorgedrongen, waar iedere veehouder zich beijvert, zooveel hij kan, mede te werken om de veeteelt in zijn vaderland te bevorderen, edele, fraaie dieren vinden, die in streken, welke in alle opzichten in hunne behoeften kunnen voorzien, voortreffelijke resultaten opleveren.

Niet overal zijn de toestanden op het gebied der veefokkerij in Oldenburg zoo gunstig als in het zooeven besproken gebied, niet overal vinden wij dat algemeene, eendrachtige streven naar verbetering en veredeling der veefokkerij en het is dus volstrekt niet onverschillig of wij hier of elders het Oldenburger vee koopen. Het bewijs van herkomst uit Oldenburg doet er evenmin iets toe als de zwartbonte huid, die maar al te dikwijls de vlag is, welke de lading moet dekken; 't komt er maar op aan of het dier van eene veehouderij komt, waar met oordeel en nauwlettende zorg gefokt wordt.

Het vee op de geestgronden, die aan de kleistreken grenzen, komt geheel met dit kleivee overeen. Vele boeren van de geestgronden bezitten of pachten weiden op den kleibodem, fokken geheel op dezelfde wijze en naar hetzelfde plan als daar en zoo vinden wij op deze geestgronden, daar waar zij aan de kleigronden grenzen, hetzelfde kleivee, hetgeen van dat der vette kleistreken slechts door wat minder zwaarte, tengevolge eener schralere voeding, onderscheiden is. Wij vinden daarentegen ook een vrij groot aantal vee in deze polderlanden en wel juist in de vetste streken, waar veel vee gevetweid wordt, dat op de geest geboren is en als kalf aan den rijken disch der kleilanden gebracht, daar even goed gedijt als het daar geborene. De gelijkheid in de wijze van fokken in de aan elkaar grenzende geest- en kleistreken, maakt zulk eene doelmatige wederzijdsche hulp mogelijk; zij kan de gezamenlijke veehouderij niet schaden, haar integendeel slechts voordeel aanbrengen. Hoe verder de geest van de klei verwijderd is, hoe zuidelijker dus, hoe gemengder het vee wordt, hoe minder er van eene eenvormige fokkerij sprake kan zijn.

Wij moeten het Oldenburgsche kleivee in twee slagen verdeelen: het **Butjadinger** en het **Jeverlander**. Het *Butjadinger vee*, dat in de omstreken van Nordenhamm, Abehusen, Esensham, Blexen, Stollhamm, Seefeld, Hammelwarden enz. het best ontwikkeld is, is tengevolge der vettere weiden zwaarder, meer geschikt voor de vetmesting en ronder van vorm; het *Jeverlander* is meer uitsluitend melkvee.

Het *Butjadinger vee* behoort tot het zwaarste slag van het laaglandsche ras; het is een goed geproportioneerd, goed gebouwd dier. De kop is breed, niet lang, loopt niet zoo spits toe als bij het Nederlandsche en het Oostfriesche vee, de breede muil vertoont meest donkere pigmenten, de hoornen zijn grof en het beendergestel is over het geheel grover en zwaarder en vooral ook het voorstel is beter ontwikkeld dan bij de tot nu toe behandelde slagen van het laaglandsche ras. De borst is tamelijk

breed en zwaar, de hals niet lang, de schouders gevuld en goed gesloten, de schoft breed, het lijf goed en tonvormig geribd; de pooten zijn goed gesteld, soms wat koehakkig. De uier en verdere melkteekens zijn goed ontwikkeld en wijzen op eene rijke melkproductie, aan welke verwachting de koe dan ook beantwoordt.

De kleur is zwartbont, waarbij het zwart de overhand heeft, ook wel geheel zwart, somtijds blauwgrauw met wit. De dieren zijn goed voor de vetmesting, de ossen ook zeer goede werkbeesten. De gemiddelde jaarlijksche melkopbrengst per koe wordt gesteld op 2500 à 3000 liter. Overal, waar men bij de veehouding twee belangen op het oog heeft, moet men echter bij den aankoop van dit vee rekening houden met den bodem en daar waar men met het oog op de voeding in geene gunstige omstandigheden verkeert, zal men met meer voordeel in de aan de betere kleigronden grenzende geestlanden koopen.

De teelt en kruising met het Engelsche korthoornras is ook in het Weserland veelvuldig toegepast geworden; veel aanhang vond zij bij de eigenaars van uitstekende vette weiden, dien zij het niet te versmaden voordeel van vroegrijpheid, groote zwaarte en betere vleeschaanzetting gaf. Jammer genoeg, dat deze kruising ook overgebracht werd naar streken, waar de fokkerij en de verkoop van trekvee het hoofddoel der veehouding is. Hier kon zij zich, niettegenstaande den uitbundigen lof, welke haar door enkele fokkers werd toegezwaaaid, niet staande houden. De uitkomsten bewezen al spoedig, dat men op den verkeerden weg was; de melkopbrengst ging steeds terug, het aantal koopers van mestvee nam steeds af en geen verstandig veehouder wenschte langer van de producten dezer kruising voor den aanfok gediend te zien. Deze ontdekking maakte aan de kruising met korthoornvee spoedig een einde, en met de hun eigene energie gingen de Oldenburger fokkers met den meesten spoed weer tot de eigenteelt over. De stamboekvereeniging, die zij oprichtten, werd overal met de levendigste belangstelling begroet en reeds in het eerste jaar werden daarin 290 van de 349 aangegevene beesten opgenomen. Omtrent de punten van beoordeeling bij de keuze van het dier ter opname in het stamboek deelt het jaarverslag het volgende mede:

Er werd bepaald, dat bij de opname in het stamboek het puntenstelsel zou worden toegepast, waarbij drie punten het maximum zou zijn, dat ieder lid der uit vijf personen bestaande keuringscommissie zou kunnen geven; acht punten zouden voldoende zijn voor de opname. Eindelijk kwam men nog met elkaar overeen,

dat als grondregel zou worden aangenomen, dat alle grofgebouwde, niet fraaie dieren, al waren zij overigens ook zwaar van stuk, niet opgenomen zouden worden. Daarentegen zou er bijzonder gelet worden op fraaie vormen (breed schouderblad, rechten gewelfden rug, lang kruis en goed ontwikkelde dijen) en op een fijn beendergestel; op groote zwaarte zou, zooals boven reeds is vermeld, minder worden gelet. De melkrijkheid van ieder dier afzonderlijk, moest ingevolge bovengenoemd besluit, in zooverre in aanmerking genomen worden, dat bij overigens gelijk goede dieren, aan datgene de voorkeur gegeven werd, hetwelk de meeste melk gaf. Om na verloop van een zeker aantal jaren eene zekere gelijkheid in de kleur te verkrijgen, werd nog bepaald, dat alle mis-kleuren (bruin, muisvaal, schimmel) van de opname uitgesloten zouden zijn. De keuringen zijn dan ook geheel overeenkomstig deze bepalingen gehouden en moge er in enkele distrikten ook meef door de vingers zijn gezien dan in andere, zoo is toch over 't geheel van deze grondstellingen niet afgeweken.

Zoo tracht men dan in het Weserland het Oldenburger rundvee in alle opzichten weer rein te telen en het door zorgvuldige, nauwlettende teelt en verzorging tot de hoogste volkomenheid te ontwikkelen.

De kalveren krijgen in het Weserland gedurende een à twee weken de moedermelk, dan afgeroomde, dikke melk met wat hooi. Langzamerhand komt daar wat slobbering van meel of havergort bij, in den laatsten tijd ook maïsmeel en haver, verder hooi daarbij naar behoefte. Zoo worden de kalveren tot zij 5 of 6 maanden oud zijn, krachtig gevoederd en komen tegen het einde van Mei of begin Juni in de weide. Hebben zij dan den leeftijd van 5 à 6 maanden nog niet bereikt, zoo krijgen ze in de wei nog wat krachtvoeder en eerst daarna vormt de weide het geheele voedsel. In goed bestuurde veehouderijen komt de vaars op 2jarigen leeftijd bij den stier, vele, vooral de kleinere boeren laten ze ook reeds met 18 maanden dekken, melken ze dan gewoonlijk een jaar gust over en brengen ze dan weer bij den stier, zoodat ze in October of November voor de tweede maal kalven. Van de melk wordt boter bereid, kaas bijna uitsluitend voor eigen consumtie en de karnemelk meest 's winters aan de kalveren en des zomers aan de varkens gegeven. In goede jaren wordt een hektare weiland met twee stuks groot vee, 4 stuks jong vee of met 2 schapen en 5 lammeren bezet.

Behalve het vee uit de kleilanden aan de Weser, het Butjadinger

vee, komt in Oldenburg ook nog in aanmerking het vee in de kleistreken van de heerlijkheid Jever, dat als **Jeverlander vee** bekend is en zeer veel als Nederlandsch of Oostfriesch vee ter markt komt. Zwartbont van kleur, komt het geheel met het Oostfriesche vee overeen; de heerlijkheid Jever behoorde vroeger dan ook tot Oostfriesland, dat zich toen tot aan de Jahde uitstreckte. Het Jeverlander vee is een zeer goed, fijn melkvee, van gemiddelde zwaarte, niet zoo zwaar als het zwaarste Nederlandsche, over 't geheel met fraaie afgeronde vormen, zeer goede melkteekens en eene constante zwartbonte kleur. Voor het in stand houden eener zorgvuldige eigenteelt, bestaat in Jever eene stamboekvereeniging, die eene commissie benoemt, bestaande uit vijf leden, welke de dieren moeten onderzoeken en de als goed en van zuiver bloed bevondenen in het stamboek inschrijven. Het doel dat de vereeniging zich bij de fokkerij voor oogen stelt, is het verkrijgen van een zwart-witbont Jeverlander slag van zuiver bloed, dat de grootst mogelijke lichamelijke schoonheid met voor de vleeschaanzetting zoo gunstig mogelijke vormen en rijke melkgeving in zich vereenigt. Fokstierenvereenigingen bestaan er wel is waar niet, toch vindt men er vele veeteelt-vereenigingen, die zich aan het houden van goede fokstieren veel laten gelegen liggen.

De weidegang duurt hier, even als in de overige kleistreken, naar gelang van het weer, van het midden van Mei tot aan het begin van November, 5 à 6½ maand, voor 1- of 2jarig vee, dat voor het eerst in de weide komt, iets langer. De bezetting der weiden geschiedt in den regel zoodanig, dat over de geheele weideoppervlakte, die bij eene boerderij behoort, al het vee (runderen en paarden van elken leeftijd) zoo verdeeld wordt, dat op 1 mad = ongeveer 47 are een stuk vee komt; de jonge kalveren en schapen komen er op den koop toe bij. Elders wordt gerekend, dat eene melkkoe 70 are, een tweejarig rund 36 are eener goede weide noodig heeft. Het kalf krijgt de eerste twee of drie weken de volle melk van de moeder, dan wordt deze melk langzamerhand door karnemelk vervangen. Van de karnemelk krijgt het kalf, naar gelang van den leeftijd, 10 à 20 liter; onmiddellijk bij het begin der voeding met karnemelk wordt daaraan wat brood en nu en dan een kippenei en wat hooi toegevoegd; later vervalt het brood en geeft men in de plaats daarvan gekneusd graan, dagelijks ½ à 1 pd. In het midden of op het einde van Mei komen de kalveren in de weide, waar de jongsten alleen nog maar wat toevoer van karnemelk en een weinig gekneusd graan ontvangen. In den winter wordt bij het gewone voeder $\frac{2}{3}$ stroo, $\frac{1}{3}$ hooi

nog 1 tot 3 pond haver, heel of gekneusd, gegeven. De $1\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{2}$ jarige dieren krijgen in den winter, behalve gerst en haverstroo, 2 of 3 pond gekneusd graan, hetzij gerst, haver, boonen of iets anders, de melkkoeien tot aan het droogstaan, bij het stroo 20 à 30 pond kool, ook worden wel rapen en gekneusd graan gegeven, aan de nieuw melkende koeien 4 tot 8 pond gekneusd graan.

De vaars wordt, als zij voluit 2 jaar oud is, bij den stier gebracht, die reeds met 13 à 14 maanden gebruikt wordt; de dieren, die men voor eigen aanfok houdt, laat men het liefst van het midden van Mei tot het midden van Juni, de voor den verkoop bestemde van October tot Maart bespringen. De gemiddelde melkopbrengst bedraagt van 2900 tot 3500 liter en meer, de meeste koeien melken van Maart, resp. einde April tot in December en Januari. Gedurende de voeding der aanhouderskalveren, wordt de melk tot boter verwerkt, in den anderen tijd maakt men er boter en magere kaas van. Ter verkrijging van een pond boter heeft men gewoonlijk 14 tot 16 liter melk noodig.

Maten en pigmenten staan in de hier volgende tabellen.

Tabellen: zie volgende bladzijde.

Oldenburger origineele dieren, zuiver ras, opgenomen in het Weser-stamboek
Stollhamm, Weser

gemeten door den Heer Reelf Diddé-Jeksen, grondeigenaar te Busch bij
marsch (Butjadingen).

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.		Gehemelte.
In Centimeters																				
Weserlander fokstier »Victor” Stamb. n°. 348, 2½ jaar oud.	71	142	52	29	148	156	60	52	37	210	204	44	wit en zwart.	wit met zw. punt.	wit.	zwart.	wit met zw.vlekken.	licht.	licht.	1278 pd.
Koe 4 jaar, Stamb. 158, »Flora”	80	133	55	24	141	146	58	56	34	180	180	38	zwartbont.	d°.	bont.	d°.	donker.	d°.	licht met donkere vlekken.	1160 pd., heeft nu na het eerste kalven in 10 m. 2523 L. melk ge- geven en is sedert 7 m. weer drachtig.
Koe 3½ jaar, Stamb. 368, »Wlaska”	79	135	55	25	143	152	66	57	36	189	183	37	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	donker.	donker.	986 pd., geeft nu 7 w. na het eerste kalven p. dag 6.5 L. melk.
Vaars 3 jaar, Stamb. 367, »Titania”	80	136	53	24	148	155	65	55	33	195	186	39	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	licht.	bont.	1090 pd., iets langer dan 7 m. drachtig.

Oldenburger Weserlander koppel van den Heer Konstantin van Sczaniecki, eigenaar der ridderhofstede Miedzichod bij Schrimm.

Stier 4 jaar oud	80	145	57	30	154	158	78	58	39	230	200	44	zwart met wit onder den buiken aan de pooten.	grauw.	grauw.	zwart.	zwart.	zwart.	zwart.	De koppel is reeds door den vader van den tegen- woordigen eigenaar aan- gelegd.
Koe 7 » »	80	126	48	23	152	148	67	58	43	212	200	40	zwart.	zwart.	zwart.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Koe 4 » »	75	131	53	24	147	155	70	52	39	200	197	40	zwartbont.	grauw.	grauw.	grauw.	d°.	wit.	wit.	

Oldenburger origineele dieren uit Jeverland, opgemeten door den Heer J. F. Detmers te Wiarden.

2jarige stier	77	136	48	20	143	135	61	44	43	213	189	38	zwartwit.	zwartwit.	wit.	zwart.	zwart.	wit.	wit.	Gewicht onbekend.	
1 jaar 8 maand oude stier.	76	115	39	18	136	142	61	43	49	208	188	35	zwart.	wit.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1000 pd.
3kalv. koe 3 W. drachtig .	90	141	38	18	143	156	56	51	42	222	202	43	zwartwit.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	13—1400 pd.
3kalv. » 5 M. » .	97	155	47	20	150	161	63	54	42	218	204	42	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.
6kalv. » 2 M. » .	95	150	49	21	146	154	55	58	45	220	200	44	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	zwartwit.	d°.	d°.
6kalv. » 8 M. » .	96	154	49	21	147	155	55	61	45	221	205	45	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.
2½jar. vaars 1 M. » .	73	132	42	18	142	159	58	48	50	226	197	41	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	wit.	d°.	1000 pd.
2½jar. » 6 M. » .	72	122	45	19	140	146	64	45	40	194	181	35	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.

Oldenburger origineele dieren, zuiver ras, opgenomen in het Weser-stamboek
Stollhamm, Weser

gemeten door den Heer Reelf Diddé-Jeksen, grondeigenaar te Busch bij
marsch (Butjadingen).

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			Borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.		Gehemelte.
In Centimeters																				
Weserlander fokstier »Victor” Stamb. n°. 348, 2½ jaar oud.	71	142	52	29	148	156	60	52	37	210	204	44	wit en zwart.	wit met zw. punt.	wit.	zwart.	wit met zw.vlekken.	licht.	licht.	1278 pd.
Koe 4 jaar, Stamb. 158, »Flora”	80	133	55	24	141	146	58	56	34	180	180	38	zwartbont.	d°.	bont.	d°.	donker.	d°.	licht met donkere vlekken.	1160 pd., heeft nu na het eerste kalven in 10 m. 2523 L. melk ge- geven en is sedert 7 m. weer drachtig.
Koe 3½ jaar, Stamb. 368, »Wlaska”	79	135	55	25	143	152	66	57	36	189	183	37	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	donker.	donker.	986 pd., geeft nu 7 w. na het eerste kalven p. dag 6.5 L. melk.
Vaars 3 jaar, Stamb. 367, »Titania”	80	136	53	24	148	155	65	55	33	195	186	39	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	licht.	bont.	1090 pd., iets langer dan 7 m. drachtig.

Oldenburger Weserlander koppel van den Heer Konstantin van Sczaniecki, eigenaar der ridderhofstede Miedzychod bij Schrimm.

Stier 4 jaar oud	80	145	57	30	154	158	78	58	39	230	200	44	zwart met wit onder den buiken aan de pooten.	grauw.	grauw.	zwart.	zwart.	zwart.	zwart.	De koppel is reeds door den vader van den tegen- woordigen eigenaar aan- gelegd.
Koe 7 » »	80	126	48	23	152	148	67	58	43	212	200	40	zwart.	zwart.	zwart.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Koe 4 » »	75	131	53	24	147	155	70	52	39	200	197	40	zwartbont.	grauw.	grauw.	grauw.	d°.	wit.	wit.	

Oldenburger origineele dieren uit Jeverland, opgemeten door den Heer J. F. Detmers te Wiarden.

2jarige stier	77	136	48	20	143	135	61	44	43	213	189	38	zwartwit.	zwartwit.	wit.	zwart.	zwart.	wit.	wit.	Gewicht onbekend.
1 jaar 8 maand oude stier.	76	115	39	18	136	142	61	43	49	208	188	35	wit.	wit.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.
3kalv. koe 3 W. drachtig .	90	141	38	18	143	156	56	51	42	222	202	43	zwartwit.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.
3kalv. » 5 M. »	97	155	47	20	150	161	63	54	42	218	204	42	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.
6kalv. » 2 M. »	95	150	49	21	146	154	55	58	45	220	200	44	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	zwartwit.	d°.
6kalv. » 8 M. »	96	154	49	21	147	155	55	61	45	221	205	45	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.
2½jar. vaars 1 M. » . . .	73	132	42	18	142	159	58	48	50	226	197	41	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	wit.	1000 pd.
2½jar. » 6 M. »	72	122	45	19	140	146	64	45	40	194	181	35	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.

IV. Het kleivee in de provincie Hannover.

Wij kunnen bij de bespreking der laaglandsche rassen het rundvee, dat wij in de vruchtbare kleistreken aan de oevers van de Elbe en de Weser vinden, niet geheel voorbij gaan, al is het dan ook niet geroepen in ruimer kring op de veeteelt van invloed te zijn. Zulks kan daarom niet het geval zijn, omdat, hoewel er op zich zelf een genoegzaam aantal even fraai gevormde als melkrijke dieren gevonden worden, dit vee toch eene vermenging is van verschillende veeslagen, die niet naar een bepaald plan zijn voortgefokt en alle constantheid missen, welke constantheid voor een fokstier eene eerste vereischte is. Geheel zonder invloed op den veehandel blijft dit vee intusschen niet; zij geven het gemak, op eene en dezelfde plaats dieren te vinden, die het type van verschillende rassen vertoonen, zoodat men dichtbij Oostfriesch, Oldenburger, Wilster en Breitenburger vee kan koopen tot geringeren prijs, dan deze dieren in hun eigen vaderland kosten. Dit is eene zeer verleidelijke gelegenheid, die dikwijls op zeer behendige manier, als men het afwijken van den rechten weg zoo noemen mag, in praktijk wordt gebracht.

De vruchtbare kleigronden, waarop eene uitgebreide veeteelt wordt uitgeoefend, vinden wij in de eerste plaats in het oosten van Hannover, aan de Weser, in het *Staderland* tegenover Rodenkirchen, in Butjadingen en dan verder noordwaarts in het land *Würsten*. *Würsten*, een echt zeeland met voortreffelijke weiden, strekt zich van Bremerhaven noordwaarts uit langs de Weser en het *Würsten-wad* tot aan het Hamburger ambt *Ritzebüttel* en wordt ten westen door het land *Hadeln* begrensd; het omsluit het ambt *Dorum* met de hoofdstad van denzelfden naam. Hier in *Würsten* en *Staderland* vinden wij bijna overal het Oldenburger vee goed gefokt en verpleegd.

Noordoostwaarts van *Würsten*, ten oosten aansluitende aan het ambt *Ritzebüttel*, liggen de vruchtbare, door talrijke vaarten en de rivier de *Medem* doorsnedene polders van *Hadeln*; zij strekken zich langs de Elbe tegenover *Ditmarschen* in *Holstein* uit tot aan de *Oste*; de voornaamste plaatsen zijn *Ostendorf* en *Neuhaus*.

Aan *Hadeln* grenst aan gene zijde van de *Oste* het schoone, vruchtbare *Kehdingerland*, dat zich langs de Elbe uitstrekt tot aan de *Schwinge* bij *Stade*. *Freiburg* tegenover *Wilsterland* in *Holstein*, *Krautsand* tegen-

over Glückstadt en Stade zijn de voornaamste plaatsen van Kehdingen. Aan den anderen oever van de Schwinge liggen de voortreffelijke kleilanden van het *land Alten*, waardoor de Lahe en Este zich kronkelen en die in smalle strooken zich tot het gebied van Hamburg uitstrekken. De belangrijkste plaatsen in Alten zijn Jost, Estebrügge, Buxtehuse, Steinkirch en Grünendeich. Hier en in het Kehdingerland vinden wij een tamelijk zwaar, melkrijk vee, deels van Nederlandsche, Oostfriesche, Oldenburgsche, deels van Wilster en Breitenburger afkomst. De kleuren der stamrassen zijn hier allen vertegenwoordigd en de vormen veranderen en wijzigen zich naarmate er gefokt wordt.

Op de markten te Hildesheim, Brunswijk, Hannover, Bremen, Scharenbeck enz., gaat het vee uit de genoemde kleistreken flink van de hand, en boerderijen, die zware, melkrijke koeien voor de melkerij of geschikt vee voor de vetweiding of vetmesting noodig hebben, kunnen in de genoemde polderlanden, maar vooral in Alten en Kehdingen, geschikt te recht. Verder zuidwaarts vinden wij in het Wesergebied tusschen Varel en Nienburg in het graafschap *Hoya* een fijn melkvee, 't welk ontstaan is uit eene kruising van het landras met Oldenburgsche en Oostfriesche slagen en met zorg voortgefokt wordt. Het is eene smalle strook kleiland, waarop het Hoya vee gehouden wordt; het is een middelklein vee, zwartbont van kleur, met fraaie vormen, zeer matig, niet kieskeurig in het voedsel en zeer productief. Voor lichtere gronden is het Hoyaer vee zeker aan te bevelen.

Het Harz-ras hoop ik op eene andere plaats te behandelen.

V. De Holsteinsche marschen.

De provincie Holstein grenst ten zuiden en ten zuidwesten aan Lauenburg, het stedelijk gebied van Hamburg en Hannover, waarvan het door de rivier de Elbe gescheiden is, ten westen aan de Noordzee (in Holstein Westzee genaamd), ten noorden aan Sleeswijk, waarvan het door de Eider en het Eiderkanaal, dat de Noordzee met de Oostzee verbindt, gescheiden is, en ten westen aan de Oostzee. Zij sluit het tot Oldenburg behorende vorstendom Lubeck in zich, zoomede het gebied van de vrije stad Lubeck en eenige kleinere Hamburger enclaven.

Holstein is een laagland, dat aan de Oostzee met golvende heuvelreeksen doorsneden is. In het westen en zuidwesten strekken zich de zoogenaamde marschen uit. Deze marschen bestaan uit eene vette, aangeslibde, dikwijls op veengrond rustende kleilaag, die op vele plaatsen door dijken tegen den indringenden vloed beschermd moet worden. Het klimaat in Holstein is gematigd en gezond; de lucht is er tusschen twee zeeën in meestal vochtig. De veeteelt wordt door de talrijke wei- en hooilanden, waar de vochtigheid den groei van het gras zoo buitengewoon gunstig is, in hooge mate bevorderd; zij maakt daar de hoofdbron van het bestaan der bevolking uit.

Het is vooral de veeteelt in de marschlanden, die ons in het bijzonder belang inboezemt en van deze weer in de eerste plaats die van

1. de Wilstermarsch.

De Wilstermarsch, die door den spoorweg Itzehoe-Haide doorsneden wordt, ligt in het westen van Holstein, ten westen van Itzehoe in den kreits Steinburg, en wordt door de Crempermarsch, de Elbe- en Dithmarschen begrensd. De bevaarbare Stoer en de Wilster doorstroomen het land, waarvan het stadje Wilster met ruim 3000 inwoners de voornaamste plaats is. Het zoo gezochte Wilsterlandsche vee vinden wij in de gemeenten Heiligenstedten, Hodorf, Damfleth, Neufeld, Schotten. Stördorf, Honigfleth, Diekdorf, Hakebøe, Rumsfleth, Goldbogen, Averfleth, Sachsenbande, Neuendorf, Krummendiek, Bekdorf, Rahde, Huje, Oldendorf, Hochfeld, Beidenfleth, enz. Stevige dijken, met gebakken steenen beschoeid, beschutten weiden en akkers tegen het indringende water. Het is een aan de zee ontwoekerd, met ontelbare vaarten en slooten doorsneden vlakland, waaruit bij hoogen waterstand het water door tal van kleine windwatermolens over een dijk in de grootere afwateringskanalen gemalen moet worden om zoo de akkers en weiden droog en voor het gebruik geschikt te houden.

De landwegen zijn bij aanhoudenden regen bijna niet berijdbaar; de wagen zinkt weg in den vetten leembodem en is slechts met moeite vooruit te brengen; langs de straatwegen daarentegen loopen flinke voetpaden, die ons van de eene hoeve naar de andere brengen. Deze hoeven liggen meestal afzonderlijk en daar ze alle in denzelfden trant gebouwd zijn en de geheele streek een zeer eenvormig karakter draagt, is het voor

den vreemdeling wel eens moeilijk, zich hier terecht te vinden. De bevolking is een kernachtig, gezond slag van menschen, met eenvoudige zeden, waarheidlievend en betrouwbaar. Naast den akkerbouw (tarwe, boonen, haver als hoofdvruchten) is de veeteelt verreweg de belangrijkste tak van bedrijf. Heel zwaar maakt de Wilsterlandsche boer zich zijne taak niet; nergens geniet het vee misschien minder zorg en verpleging dan hier. Aan de opfokking wordt zoo goed als geene zorg besteed. Het kalf krijgt maar enkele weken, in den regel slechts gedurende 14 dagen, de moedermelk, dan 8 à 10 weken lang afgeroomde en karnemelk, waaraan steeds grootere hoeveelheden hooi worden toegevoegd; zoodra de stand der weiden zulks toelaten, komt het kalf, nauwelijks 3 maanden oud, daarin en krijgt daar hoogst zelden nog eenig toevoeder. Het vee, dat met Mei in de wei wordt gestuurd, blijft daar, zolang de stand en het weer dit maar eenigszins gedogen. Zelden komen de beesten veel voor het einde van October op stal, blijven dag en nacht in alle weer en wind buiten en krijgen daar in 't geheel geen toevoeder. Het wintervoeder bestaat uit stroo, haksel, wat rapen en hooi, dat al naarmate de oogst ruim of schraal geweest is, rijkelijk of karig toegediend wordt. De kalveren, nu 9 maanden oud, krijgen in goede boerderijen nog 3 à 4 pond haver, de melkkoeien nog wat gekneusd graan, aardnoten of raapkoeken. De geheele verpleging in den winter bestaat in het toedienen van het noodige voedsel, om de dieren niet van honger te doen sterven; voor hetgeen daarboven nog noodig is, rekent men op de weiden, en deze zijn inderdaad zoo rijk aan voedsel, dat zij de schrale voeding van den winter bijna geheel weer vergoeden en de dieren op voortreffelijke wijze doen gedijen. Bij zulk eene manier van opvoeden kan van een snellen groei natuurlijk geen sprake zijn; deze eigenschap wordt slechts door buitengewone voeding verkregen. Het Wilsterlandsche rund groeit tot aan zijn vijfde jaar en de koe is eerst na het derde kalf geheel volwassen. Naar onze boerderijen overgebracht, wordt het bij rijke voeding en goede verpleging grooter en zwaarder en vooral van snelleren groei dan in zijn vaderland. Ik heb Wilsterlandsche dieren opgefokt, die zeer vroeg rijp waren en in grootte en zwaarte voor de »Shorthorns» niet behoefden onder te doen. Snellen groei en groote vormen kan men door voeding verkrijgen, doch steeds ten koste der melkrijkheid, wat de Wilsterlanders dan ook zeer goed weten. Ziet hun vee, wanneer het in het voorjaar in de wei komt, er dan ook povertjes uit, zit het ook vol ongedierte, zoodat het wasschen met arsenicum er zeer en vogue is, zij weten

wel, dat op de uitstekende weiden de lange haren, het ruwe uiterlijk binnen eenige weken verdwijnen en plaats maken voor volle ronde vormen, een helder, vroolijk aanzijn, dat het oog aangenaam aandoet. De fokker in Wilsterland weet, dat hij een gezond, melkrijk dier aankweekt, dat geene longziekten kent en kan aantoonen, dat de besmettelijke longziekte hier nooit vasten voet kreeg. Het Wilsterlandsche vee is dan ook het gezondste, dat ik ken; het geeft veel melk, en deze melk is vetter, dan die uit andere kleistreken.

De stier wordt reeds op den leeftijd van $1\frac{1}{4}$ jaar tot dekken gebruikt en één stier dekt dikwijls 130 en meer koeien. Als dekgeld wordt 3 mark, bij uitzondering meer (6 à 9 mark) betaald. De stier krijgt in den dek-tijd dagelijks haver. De vaarzen worden, als zij 16 of 18 maanden oud zijn, bij den stier gelaten, het liefst vroeg in het voorjaar, de koe daarentegen in Mei of Juni.

In Wilsterland hebben, jammer genoeg, vroeger ook kruisingen met Shorthornstieren plaats gehad en zoo zien wij dan ook tegenwoordig nog, zij het ook hoogst zelden, halfbloed Shorthornbullen voor de fokkerij gebruiken. Twee oorzaken waren er, die aan de kruising met Shorthornstieren spoedig een einde maakten, en wel het verminderen der melkrijkheid en het gevaar, het fokvee niet meer te kunnen verkoopen. De fokkers zagen, dat de afstammelingen dezer kruising geene koopers meer vonden, dat allen, die vee voor de fokkerij kochten, dieren met onvermengd bloed wilden hebben. Hunne logische wijze van denken bracht hen spoedig tot de overtuiging, dat de verkoop van fokvee hun eene veel zekerder, minder van het toeval afhankelijke gelegenheid opleverde, hun vee van de hand te doen, dan de vetweiderij. En met deze overtuiging werd aan de kruising met Shorthornvee paal en perk gesteld en de eigen teelt kreeg, tot op weinige uitzonderingen na geheel weer de overhand. Schade is er door deze geringe inmenging van Shorthornbloed, die wij thans nog bij het nakroost kunnen waarnemen, niet aangericht; de dieren, die eene zoodanige bloedvermenging doen vermoeden, onderscheiden zich door fraaie, afgeronde vormen; de kleur is gewoonlijk meer rood dan wit, of het zijn schimmels.

Overigens kan nog worden geconstateerd, dat ook die Wilsterlandsche dieren, waarbij met zekerheid eene inmenging van Shorthornbloed kan worden aangetoond, in eigen kring voortgefokt, steeds meer de eigenschappen van het Shorthornras verliezen en de vormen van het oude Holsteinsche kleiras weer aannemen. Ook hier doet de constantheid van

het natuurlijke ras tegenover de kunstmatig aangefokte rassen, zich weer gelden.

In Januari 1876 is het aan den ijverigen voorzitter der landbouw-vereening in Wilsterland, den Heer HOLST, landbouwer te Stördorf en aan den secretaris, den Heer C. MAHLSTEDT, gelukt een stamboek voor Wilsterland in het leven te roepen, dat zich naar luid der statuten ten doel stelt, door het uitkiezen en gebruiken van het beste fokvee, het in Wilsterland tehuis behoorende melkras in stand te houden en de melkrijkeid en schoonheid ervan zooveel mogelijk te verhoogen, en dit vee daardoor in waarde te doen toenemen, als ook een voldoende waarborg voor de echtheid van het ras te verkrijgen. In de verschillende distrikten zijn inspecteurs benoemd, die aanwijzen welke dieren in het stamboek kunnen worden opgenomen, en welke stieren voor het dekken zullen worden gebruikt. De daarvoor bestemde stieren mogen voor den afloop eener dek-tijd het distrikt der vereening niet verlaten. Bij de keuze der dieren voor het stamboek, zullen in de eerste plaats de melkproductie, dan de schoonheid en in de derde plaats de zwaarte in aanmerking genomen worden; stieren van gekruist ras worden uitgesloten.

De eigenaars van stamboekvee zijn verplicht tot het houden van melk-registers; deze registers zullen door de inspecteurs door proefmelken worden gecontroleerd; verder zijn de leden der vereening gehouden geene andere dan gekeurde stieren voor het dekken te gebruiken. Voor de fokkerij mogen slechts kalveren worden gebruikt en voortgefokt, die van gekeurde ouders afstammen, en ook hierop zal door de inspecteurs, meestal hoofden van een kerspel, contrôle worden uitgeoefend. Van Januari 1876 tot in het voorjaar van 1880 waren er 3004 stuks in het stamboek ingeschreven. Jammer is het dat voor dit goede doel zoo weinig sympathie bestaat en ook de bepalingen der statuten niet zoo streng kunnen worden toegepast, als men dat wel wenschte. De kosten zijn zoowel voor den eigenaar als voor de vereening te groot; men zal nu eene jaarlijksche subsidie van de regeering aanvragen, zonder welke eene praktische uitvoering niet mogelijk blijkt te zijn en de vereening meer en meer inslaapt. Niet-tegenstaande de ijverige bemoeiingen van vele zaakkundige mannen, zijn er tot nog toe weinig resultaten merkbaar en hierop valt ook eerst dan te rekenen, wanneer het groote belang der onderneming algemeen erkend en door ieder afzonderlijk met volle sympathie bevorderd wordt. Van het grootste gewicht zal het zijn, slechts zoodanige inspecteurs te benoemen, die een algemeen, onbepert vertrouwen genieten en geene eigene belangen

er bij in het oog hebben. Slechts aan zulke mannen zal het gelukken, de algemeene belangstelling voor de goede zaak te winnen. Het Wilsterlandsche vee is een even voortreffelijk melk- als mestvee. Het voorstel is beter ontwikkeld dan bij het Nederlandsche en Oostfriesche ras en het heeft in zijn vaderland de zwaarste van het middelzware vee van het zwaarste Nederlandsche ras. De borst is breed en diep, de schouders en de dijen zijn vol, de ribben goed gewelfd, de kop is korter en breeder dan die der Nederlandsche slagen, het oog is levendig, de hoornen zijn eenigszins opwaarts gebogen, dikwijls wat lang en niet bijzonder fijn, de mondspiegel breed, de hals niet lang, eenigszins rond, de rug recht, het kruis breed en tot aan de ver uit elkaar staande zitbeenderen voortlopende, de schoft tamelijk breed en niet verhoogd; de staart, die niet hoog ingeplant is, is lang, loopt spits toe en eindigt in eene volle haarkwast; de huid is niet fijn, maar zacht en veerkrachtig, de beenderen zijn breed en krachtig, de beenen goed gesteld, het lichaam diep. De melkteekens, uier en melkaderen zijn goed ontwikkeld en het geheele uiterlijk draagt de kenmerken van het goede melkvee. De kleur is rood- of geelroodbont, waarin de donkere kleur de hoofdkleur, soms de eenige kleur is. Andere kleuren, zooals zwart en grijs, komen niet voor.

De melkopbrengst eener koe bedraagt gemiddeld 2600 tot 3500 liter, doch komen bij uitstekende melkkoeien ook bedragen van 4000 liter voor. De pachters, zoogenaamde koemelkers, rekenen op een jaarlijksche opbrengst aan boter en kaas en voeder voor de varkens per koe van 300 Mark en daarboven. De boter is van puike kwaliteit, de kaas minder goed dan die uit de andere kleistreken; op dit gebied kan nog veel verbeterd worden. De aanleg voor vetgroei is uitstekend, het vleesch is malsch en fijn van vezel en kan de hoogste prijzen bedingen. 2½ tot 3jarige ossen hebben, zoo van de weide af geslacht, gemiddeld een slachtgewicht van 800 pond, doch er worden ook wel ossen geslacht, die 1000 pond slachtgewicht en ongeveer 200 pond talk opleveren.

Op de tentoonstelling van mestvee te Berlijn wekte een os uit Wilsterland met recht de algemeene bewondering; dit dier woog levend iets meer dan 2700 pond en was stevig gemest. Voor de ter bezetting van de vetweide ontbrekende dieren, koopt men het liefst vee van de lichtere kleistreken, van den veengrond en maar zelden van de geest.

Voor vette beesten betaalt men gemiddeld 66 Mark per centenaar.

Op eene goede weide berekent men voor 1½ à 2 stuks groot vee 1 Hectare, in den winter voor 1 stuk 1 Hectare.

De boerderijen in de kleistreken hebben gemiddeld eene oppervlakte van 25 tot 35 Hectare, de grootsten 50 tot 60 Hectare. De kleinste helft wordt voor den akkerbouw gebruikt; de opbrengst daarvan per Hectare varieert van 35—60 ton haver, 12—25 ton tarwe, 10—35 ton boonen en 15—30 ton gerst.

De hier volgende metingen mogen er toe strekken, het gegeven beeld te voltooien.

Wilsterlandsche koppel van den Heer von Kleist, eigenaar eener ridderhofstede eigenaar in 1880. Gemiddelde melkopbrengst 9½ à 10 liter

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	borst.			romp.	geheel.	
In Centimeters.													
»Hercules'', fokstier 20 M.	65	136	50	25	148	144	62	51	—	215	196	420	
»Gustav'', » 3 jaar.	82	154	52	29	148	148	56	65	47	250	202	443	
»Regina'', koe 13 jaar . .	85	145	55	22	141	154	54	60	40	207	196	444	
»Bavaria'', » 13 » . .	83	145	57	24	140	150	50	62	39	210	199	436	
»Zerline'', » 11 » . .	74	152	55	22	141	147	47	59	37	210	198	420	
»Wally'', » 5 » . .	90	144	56	25	145	152	58	60	33	211	197	420	
»Anna'', » 5 » . .	77	130	47	26	149	155	33	60	40	220	206	433	
»Asser'' I, » 11 » . .	92	152	55	26	148	153	35	60	38	213	200	420	
»Asser'' II, vaars 1 $\frac{3}{4}$ jaar .	67	131	49	25	130	140	62	50	36	194	178	364	
»Hertha'', » 2 » .	73	130	55	25	137	149	60	53	38	212	194	404	

De geheele koppel verwierf den Staatsprijs en vele andere premiën.

te Drenow, kreits Belgard, in Pommeren. De metingen zijn gedaan door den per koe en per dag. 100 liter gemiddeld 8 pond boter.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
roodbont.	licht met zwarte p.	donker.	licht.	licht.	licht.	licht.	1220 pd. levend gewicht, pas geïmporteerd.
licht-roodbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1490 pd. levend gewicht, normaal gebouwd, middelgroot.
d°.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1380 pd., normaal, gebouwd puike melkkoe.
roodbont.	licht met donkere p.	d°.	licht.	donker.	d°.	d°.	1420 pd., de kop wat zwaar, zeer goede melkkoe.
wit met roode vlekken.	wit.	geelachtig.	d°.	licht.	d°.	d°.	1385 pd., normaal gebouwd.
licht-roodbont.	wit met donkere p.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	1350 pd., wat koehakkig, overigens goed gebouwd, puike melkkoe.
d°.	d°.	d°.	donker.	donker.	d°.	d°.	1310 pd., geheel normaal gebouwd, goede melkkoe.
d°.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	donker.	1400 pd., zeer normaal gebouwd, puike melkkoe.
d°.	d°.	d°.	licht.	d°.	d°.	d°.	880 pd., belooft geheel de moeder (Asser I) te zullen worden.
rood met witte vlekken.	licht.	d°.	d°.	licht.	d°.	licht.	1020 pd., normaal fraai gebouwd.

Wilsterlandsche koppel van den Heer von Kleist, eigenaar eener ridderhofstede
eigenaar in 1880. Gemiddelde melkopbrengst 9½ à 10 liter

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG			
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.	
In Centimeters.													
»Hercules'', fokstier 20 M.	65	136	50	25	148	144	62	51	—	215	196	420	
»Gustav'', » 3 jaar.	82	154	52	29	148	148	56	65	47	250	202	443	
»Regina'', koe 13 jaar . .	85	145	55	22	141	154	54	60	40	207	196	444	
»Bavaria'', » 13 » . .	83	145	57	24	140	150	50	62	39	210	199	436	
»Zerline'', » 11 » . .	74	152	55	22	141	147	47	59	37	210	198	420	
»Wally'', » 5 » . .	90	144	56	25	145	152	58	60	33	211	197	420	
»Anna'', » 5 » . .	77	130	47	26	149	155	33	60	40	220	206	433	
»Asser'' I, » 11 » . .	92	152	55	26	148	153	35	60	38	213	200	420	
»Asser'' II, vaars 1 $\frac{3}{4}$ jaar .	67	131	49	25	130	140	62	50	36	194	178	364	
»Hertha'', » 2 » .	73	130	55	25	137	149	60	53	38	212	194	404	

De geheele koppel verwierf den Staatsprijs en vele andere premiën.

te Drenow, kreits Belgard, in Pommeren. De metingen zijn gedaan door den
per koe en per dag. 100 liter gemiddeld 8 pond boter.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
roodbont.	licht met zwarte p.	donker.	licht.	licht.	licht.	licht.	1220 pd. levend gewicht, pas geim- porteerd.
licht- roodbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1490 pd. levend gewicht, normaal gebouwd, middelgroot.
d°.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1380 pd., normaal, gebouwd puike melkkoe.
roodbont.	licht met donkere p.	d°.	licht.	donker.	d°.	d°.	1420 pd., de kop wat zwaar, zeer goede melkkoe.
wit met roode vlekken.	wit.	geelachtig.	d°.	licht.	d°.	d°.	1385 pd., normaal gebouwd.
licht- roodbont.	wit met donkere p.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	1350 pd., wat koehakkig, overigens goed gebouwd, puike melkkoe.
d°.	d°.	d°.	donker.	donker.	d°.	d°.	1310 pd., geheel normaal gebouwd, goede melkkoe.
d°.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	donker.	1400 pd., zeer normaal gebouwd, puike melkkoe.
d°.	d°.	d°.	licht.	d°.	d°.	d°.	880 pd., belooft geheel de moeder (Asser I) te zullen worden.
rood met witte vlekken.	licht.	d°.	d°.	licht.	d°.	licht.	1020 pd., normaal fraai gebouwd.

Uit de Wilsterlandsche koppel van den heer Hicketier, domeinraad, pachter van
zijn gedaan door den heer

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE					OMVANG			
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier Frans 2 $\frac{5}{6}$ jaar. . .	75	152	55	33	156	161	64	64	37	260	247	487
» 3 jaar.	95	165	55	27	161	161	58	65	33	256	252	484
Nº. 16 koe 10 jaar	78	154	56	25	151	156	56	57	27	226	215	459
» 12 dº. 6 »	70	139	53	25	148	149	55	56	30	210	204	428
» 10 dº. 4 »	76	133	54	25	148	155	60	52	27	211	196	420
» 8 dº. 4 »	74	138	54	25	147	151	56	55	28	214	212	439
» 6 dº. 5 »	74	142	53	23	145	153	57	53	30	203	206	421
Vaars 2 jaar	70	143	46	22	145	149	59	49	25	204	193	404
dº. 2 »	67	137	43	21	145	152	59	51	27	205	199	415
dº. 1 $\frac{1}{2}$ »	68	125	44	21	137	145	60	45	23	197	186	388

De koppel is verscheidene malen bekroond, heeft een geregelden verkoop van

de hertogel. Saksen—Meiningsche heerlijkheid Wangen, kreits Breslau. De metingen
O. Hicketier, domein Prisselwitz.

K L E U R.							A A N M E R K I N G E N.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
rood met wit.	geel.	donker.	donker vleeschkleurig.	vleeschkl.	vleeschkl.	vleeschkl.	1700 pd., kreeg in Holstein op de Wiltsterlandsche keuring den 1sten prijs en werd op de prov. tentoonstelling te Breslau bekroond; zeer schoon en normaal gebouwd.
rood.	d°.	d°.	licht vleeschkleurig.	donker.	d°.	d°.	1630 pd., een zeer krachtig, normaal dier.
roodbont.	donker met witte p.	d°.	d°.	vleeschkl. met donk. vlekken.	d°.	d°.	1500 pd.
rood met ster.	wit met donkere p.	d°.	d°.	donker.	d°.	vleeschkl. met donk. strepen.	1280 »
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	vleeschkl.	1150 »
d°.	licht.	licht.	d°.	vleeschkl. met donk. vlekken.	d°.	d°.	1200 »
rood-schimmel.	licht met donkere p.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	1140 »
roodbont.	d°.	d°.	vleeschkleurig.	vleeschkleurig.	d°.	bont.	1080 »
rood.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	vleeschkl.	1140 »
rood-schimmel.	licht.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	970 »

fokvee en haar jongvee is zeer gezocht.

Uit de Wilsterlandsche koppel van den heer Hicketier, domeinraad, pachter van
zijn gedaan door den heer

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE					OMVANG			
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier Frans 2 $\frac{5}{6}$ jaar. . .	75	152	55	33	156	161	64	64	37	260	247	487
» 3 jaar.	95	165	55	27	161	161	58	65	33	256	252	484
Nº. 16 koe 10 jaar	78	154	56	25	151	156	56	57	27	226	215	459
» 12 dº. 6 »	70	139	53	25	148	149	55	56	30	210	204	428
» 10 dº. 4 »	76	133	54	25	148	155	60	52	27	211	196	420
» 8 dº. 4 »	74	138	54	25	147	151	56	55	28	214	212	439
» 6 dº. 5 »	74	142	53	23	145	153	57	53	30	203	206	421
Vaars 2 jaar	70	143	46	22	145	149	59	49	25	204	193	404
dº. 2 »	67	137	43	21	145	152	59	51	27	205	199	415
dº. 1 $\frac{1}{2}$ »	68	125	44	21	137	145	60	45	23	197	186	388

De koppel is verscheidene malen bekroond, heeft een geregelden verkoop van

de hertogel. Saksen—Meiningsche heerlijkheid Wangen, kreits Breslau. De metingen
O. Hicketier, domein Prisselwitz.

K L E U R.							A A N M E R K I N G E N.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
rood met wit.	geel.	donker.	donker vleeschkleurig.	vleeschkl.	vleeschkl.	vleeschkl.	1700 pd., kreeg in Holstein op de Wilsterlandsche keuring den 1sten prijs en werd op de prov. tentoonstelling te Breslau bekroond; zeer schoon en normaal gebouwd.
rood.	d°.	d°.	licht vleeschkleurig.	donker.	d°.	d°.	1630 pd., een zeer krachtig, normaal dier.
roodbont.	donker met witte p.	d°.	d°.	vleeschkl. met donk. vlekken.	d°.	d°.	1500 pd.
rood met ster.	wit met donkere p.	d°.	d°.	donker.	d°.	vleeschkl. met donk. strepen.	1280 »
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	vleeschkl.	1150 »
d°.	licht.	licht.	d°.	vleeschkl. met donk. vlekken.	d°.	d°.	1200 »
rood-schimmel.	licht met donkere p.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	1140 »
roodbont.	d°.	d°.	vleeschkleurig.	vleeschkleurig.	d°.	bont.	1080 »
rood.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	vleeschkl.	1140 »
rood-schimmel.	licht.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	970 »

fokvee en haar jongvee is zeer gezocht.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	borst.			rump.	geheele.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
In Centimeters.																				
N ^o . 1 koe 3 $\frac{3}{4}$ jaar oud. .	74	143	48	23	144	148	57	59	36	224	198	418	roodhont.	licht met donkere p.	donker.	licht.	donker.	licht.	bont.	1150 pd., drachtig.
» 3 » 3 $\frac{1}{2}$ » » . .	66	136	49	26	148	152	60	55	32	212	197	419	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	1070 » afgekald.
» 23 » 3 $\frac{1}{2}$ » » . .	70	142	47	26	143	148	58	56	30	215	201	420	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht.	d ^o .	licht.	1100 » drachtig.
» 36 » 2 $\frac{3}{4}$ » » . .	68	140	49	25	146	149	56	56	34	209	198	406	d ^o .	licht.	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	1020 » afgekald.
» 38 vaars 2 $\frac{1}{4}$ jaar oud.	71	135	51	24	144	146	58	54	28	212	195	403	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht met donkere vlekken.	950 » drachtig.
» 39 » 2 » » .	66	132	45	25	139	145	51	52	25	202	196	409	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht met donkere vlekken.	d ^o .	d ^o .	900 » d ^o .
» 52 » 2 » » .	65	130	43	23	137	140	59	50	27	200	191	398	d ^o .	licht met donkere p.	d ^o .	d ^o .	donker.	d ^o .	d ^o .	875 » d ^o .
» 56 » 2 » » .	69	130	50	21	130	136	57	49	24	201	190	400	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht.	d ^o .	licht.	850 » d ^o .
Fokstier 3 jaar *)	73	176	52	21	152	160	52	57	24	227	210	455	rood met enig wit.	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	Geheel normale, fraai gebouwde stier op de veetentoonstelling te Wilsterland als jarige stier met den 1sten premie bekroond en als 2jarige met de Staatspremie.

Deze jonge koppel kenmerkt zich door gelijkmatige dieren met schoone vormen.

Deze jonge koppel kenmerkt zich door gelijkmatige dieren met schoone vormen.

*) Door mij gekocht van EGERT SCHÜTT, Damfleth en gemeten door den Heer B. ZIELKE, Berlijn.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	borst.			rump.	geheele.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
In Centimeters.																				
N ^o . 1 koe 3 $\frac{3}{4}$ jaar oud. .	74	143	48	23	144	148	57	59	36	224	198	418	roodhont.	licht met donkere p.	donker.	licht.	donker.	licht.	bont.	1150 pd., drachtig.
» 3 » 3 $\frac{1}{2}$ » » . .	66	136	49	26	148	152	60	55	32	212	197	419	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	1070 » afgekalfd.
» 23 » 3 $\frac{1}{2}$ » » . .	70	142	47	26	143	148	58	56	30	215	201	420	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht.	d ^o .	licht.	1100 » drachtig.
» 36 » 2 $\frac{3}{4}$ » » . .	68	140	49	25	146	149	56	56	34	209	198	406	d ^o .	licht.	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	1020 » afgekalfd.
» 38 vaars 2 $\frac{1}{4}$ jaar oud.	71	135	51	24	144	146	58	54	28	212	195	403	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht met donkere vlekken.	950 » drachtig.
» 39 » 2 » » .	66	132	45	25	139	145	51	52	25	202	196	409	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht met donkere vlekken.	d ^o .	d ^o .	900 » d ^o .
» 52 » 2 » » .	65	130	43	23	137	140	59	50	27	200	191	398	d ^o .	licht met donkere p.	d ^o .	d ^o .	donker.	d ^o .	d ^o .	875 » d ^o .
» 56 » 2 » » .	69	130	50	21	130	136	57	49	24	201	190	400	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	licht.	d ^o .	licht.	850 » d ^o .
Fokstier 3 jaar *)	73	176	52	21	152	160	52	57	24	227	210	455	rood met enig wit.	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	d ^o .	Geheel normale, fraai gebouwde stier op de veetentoonstelling te Wilsterland als jarige stier met den 1sten premie bekroond en als 2jarige met de Staatspremie.

Deze jonge koppel kenmerkt zich door gelijkmatige dieren met schoone vormen.

Deze jonge koppel kenmerkt zich door gelijkmatige dieren met schoone vormen.

*) Door mij gekocht van EGERT SCHÜTT, Damfleth en gemeten door den Heer B. ZIELKE, Berlijn.

2. Het Breitenburger vee

vinden wij in de heerlijkheid Breitenburg met de stad Breitenburg, het dorp Munsterberg en de dorpen Breitenburg, Moordorf en Moordiek; zij ligt tusschen Itzehoe en Kellinghusen, aan den linker oever van de Stör, ten oosten van Itzehoe en ten westen van het spoorwegstation Wrist van de lijn Altona—Neumünster—Kiel, resp. Flensburg.

Het Breitenburger vee gelijkijkt naar uiterlijk en kleur en in zijne hoedanigheden volkomen op het Wilsterlandsche vee, alleen is het iets kleiner, fijner van hoorn en huid. De Breitenburger vereeniging voor veeteelt, die in hare pogingen tot bevordering der veeteelt door zorgvuldige aankoop in eigen kring, zeer werkzaam is, heeft de kenmerken van den Breitenburger veeslag als volgt vastgesteld:

A. BIJ DEN STIER:

1. met betrekking tot de lichaamsvormen,

lichte, korte kop met breed voorhoofd; helder, levendig oog; niet te wijd, meer naar voren en een weinig opwaarts geplaatste, korte, niet te zware hoornen; breede mondspiegel; fijne, maar niet te lange hals; breede en diepe borst; lang gestrekte, tonvormig gewelfde romp, met breedten, rechten rug; breede, niet verhoogde schoft; recht, breed kruis; niet te hoog aangezette, lange, dunne, fijn behaarde staart met vollen pluim; ver uitstaande wervelbeenderen, tamelijk rechte achterbeenderen en in 't algemeen fijne, goed geronde beenderen.

2. met betrekking tot de huid en de kleur,

week en veerkrachtig vel: donkerroode en donkerroodbonte kleur, doch het rood moet de overhand hebben op het wit.

B. BIJ DE KOE:

1. met betrekking tot de lichaamsvormen,

lichte, fijne kop; groote, zachte oogen; goed gestelde, eenigszins opstaande, fijne hoornen; breede mondspiegel; fijne, niet te korte, meer ronde dan platte, zamengedrukte hals; wijde, diepe borst; lang gestrekte, tonvormig geronde romp, met breedten, rechten rug; minder breede, niet verhoogde schoft; breed, recht kruis; niet te hoog aangezette, lange, dunne, fijn

behaarde staart met volle pluim; wijd bekken; krachtige, rechte, diep-afgaande dijen; wijd uitgezette wervelbeenderen; tamelijk rechte achterbeenen en over 't geheel een fijn, goed gezond beendergestel;

als bijzondere melkteekens,

een fijne, veerkrachtige, goed aangeslotene, niet te ver naar voren staande, fijn behaarde uier, met duidelijk zichtbaar adernet; even groote, lange, even ver van elkander geplaatste en zooveel mogelijk gelijkmatig aangezette spenen; krachtige, gekronkelde, zich tot ver onder de borst uitstreckende melkaderen en een breede, regelmatige, zich naar boven gaffelvormig uitstreckende melkspiegel;

2. met betrekking tot huid en kleur,

zacht, veerkrachtig vel; roode en roodbonte kleur in alle schakeeringen, vóór zooverre deze niet naar het gele overhellen.

Het Wilsterlandsche vee was tot kort na 1860 in den handel zoo goed als in het geheel niet bekend en ging, evenals al het andere vee uit Holstein, door onder den naam van Breitenburger vee. Ook thans nog hooren wij met zekere voorliefde het Wilsterlandsche en ook ander vee, wanneer het maar een bruin pakje aan heeft, met den naam »Breitenburger" bestempelen.

Breitenburg heeft echter op verre na niet zooveel vee als er fokdieren onder dezen naam worden uitgevoerd. Het distrikt zou binnen een jaar uitverkocht zijn, als het al het vee moest leveren, dat als Breitenburger verkocht en geleverd wordt. De ontvangers hebben er echter geen schade bij, wanneer zij Wilsterlandsch, in plaats van Breitenburger vee ontvangen. Laatstgenoemd vee is 1 à 2 centenaars lichter dan het Wilsterlandsche, kost echter steeds evenveel en is dus betrekkelijk duurder. Het voortduren van dit bedrog kan slechts daardoor verklaard worden, dat de naam Breitenburger vee algemeen bekend was en dit vee steeds als een goed, fijn en gezond melkvee geroemd werd en met recht nog wordt. De overtuiging echter, dat wij bij den invoer uit Holstein genoodzaakt zijn, bijna uitsluitend in Wilsterland te koopen en de behoefte, die ik gevoel, om in zaken ook den geringsten schijn van bedrog te vermijden, nopen mij, deze verkeerde benaming den oorlog aan te doen, en het is mij dan ook na veel moeite gelukt, aan het Wilsterlandsche vee die algemeene waardeering te verschaffen, waardoor aan hetzelfde, onder eigene, thans welbekende vlag, eene goede ontvangst is verzekerd.

3. Het vee der Crempner Marsch,

dat wij ten oosten van de Stör aantreffen, daar, waar dit land aan Wilsterland grenst, zuidwaarts van Itzehoe, is op de goede gronden langs de Stör in alle opzichten aan het Wilsterlandsche gelijk. In de streken die verder landwaarts in liggen, krijgt de akkerbouw meer de overhand, de bodem wordt slechter en daarmee het vee lichter. De gelijkmatigheid wordt steeds minder, de dieren worden verschillend naar uiterlijk, kleur en gebruikseigenschappen en zijn voor uitgebreide kringen van geene betekenis meer.

4. Het vee in Dithmarschen,

in dat gedeelte van Holstein, dat, aan Wilsterland grenzende, ten noorden daarvan tusschen de Elbe, de Noordzee, de Eider en Günselau ligt en waarvan ons in de eerste plaats het landschap Süder—Dithmarschen met Meldorf en St. Margareten belang inboezemt, is het zwaarste vee van Holstein. De vette weiden van dit landschap wijzen als vanzelf de vestmesting aan als hoofdbelang der veehouderij, en deze wordt hier dan ook in hoofdzaak uitgeoefend.

De Dithmarsche boer trekt het grootste deel zijner belangrijke inkomsten uit den verkoop van het vette vee, dat hij meermalen 's jaars omzet. Met een open oog voor de plaatselijke toestanden, is hij reeds sinds jaren bezig den aanleg voor vetgroei en de lichaamszwaarte van zijn fraai, zwaar, melkrijk vee te vergrooten. Sinds jaren kruist hij met Shorthorn-stieren, heeft zeer hooge prijzen, zooals wij ze hier nauwelijks kennen, besteed voor het aanschaffen van goede Shorthorn-bullen en kosten noch moeite gespaard om het doel te bereiken, dat eenmaal als het juiste is erkend en heeft daardoor ook voortreffelijke resultaten verkregen. Het vee in Dithmarschen heeft algemeen geheel de kenmerken van het Shorthornras aangenomen, waarvan bij elk dier de vormen reeds duidelijk in het oog vallen. Daar het in Holstein algemeen de gewoonte is, dat de fokstieren door de groote landeigenaars worden gehouden en deze zich eenstemmig voor de fokkerij met Shorthorn verklaarden en origineele bullen van dit ras aanschaffen, laat het zich gemakkelijk verklaren, dat alle veehouders sinds lang in deze richting fokken, en wij zoo algemeen eene hoogst voortreffelijke kruising met Shorthornvee vinden. Wel is de melkopbrengst overal

verminderd, maar deze is hier ook geen hoofddoel der veehouding en de snellere groei, de groote aanleg tot vetwording en het grootere gewicht, welke eigenschappen de kruising op doorslaande wijze op het oude Holsteinsche vee overdroeg, hebben deze geringere melkopbrengst op eene voor de geldbeurs hoogst voordeelige wijze weer vereffend.

Er wordt door de veehouders nog veel vee voor de vetweiding bijgekocht en men rekent daarbij op eene winst van 160 à 180 mark per Hektare.

Wie Shorthornvee zoekt, kan zeker zijn in Dithmarschen klaar te komen. De veeteelt staat daar tegenwoordig in dit opzicht op een hoogen trap van bloei.

5. Eiderstedt.

Dit kustland met zijnen buitengewoon vruchtbaren kleibodem, die eenen zoo weelderigen grasgroei ontwikkelt, als men, maar zelden aantreft, ligt ten noordwesten van Noord-Dithmarschen en wordt door de Eider, Sleswijk, de Hever en de Noordzee begrensd. Evenals in Dithmarschen is ook hier de vetweiding hoofdzaak. De kruising met Shorthorn is sedert jaren algemeen ingevoerd en voor de vetweiding wordt veel vee van elders gekocht. Het waren ook de Eiderstedters, die een schip uitrustten, dat van Tönningen uit, uitsluitend voor dit doel, vee uit Amerika haalde en deze onderneming moet met den besten uitslag zijn bekroond. Voor onze fokkerijen is het Eiderstedter vee van geen belang.

6. Van het Holsteinsche Geestvee

zij slechts vermeld, dat het min of meer het karakter draagt van het Breitenburger vee, minder zwaar is dan dit en de afgeronde vormen mist. Het geestvee maakt meestal den indruk eener verwaarloosde fokkerij, zonder plan of richting; landbouw is er hoofdzaak en de veehouderij wordt er meer als een noodzakelijk kwaad, dan als eene bron van belangrijke inkomsten beschouwd. In de omstreken van Bramstedt, ten oosten van het reeds genoemde spoorwegstation Wirst, is men echter tot beter inzicht gekomen. Hier hebben intelligente landbouwers eene fokvereniging opgericht, die met de meeste energie er naar streeft de melkopbrengst van het vee te vermeerderen en de vormen te verbeteren; er worden puike Wilsterlandsche stieren aangekocht en niets verzuimd, wat er toe kan

bijdragen, de veeteelt vooruit te brengen. Het met zorg gefokte Bramstedter vee kan voor fokkerijen op lichter bodem, waar het voeder minder rijkelijk is, nog van grooter belang worden; het is een goed middelzwaar slag, dat op de Bremer tentoonstelling reeds een zeer goeden indruk maakte.

Hiermee kunnen wij Holstein verlaten en ons naar het ten noorden daarvan aan de Eider en het Eider-kanaal grenzende Sleeswijk begeven.

VI. Het vee in Sleeswijk.

Hiervan vermelden wij in de eerste plaats

1. Het Angeler vee.

Angeln is een bekoorlijk landschap aan de oostkust van het hertogdom Sleeswijk; het wordt aan drie zijden door de zee bespoeld en wel ten noorden door de golf van Flensburg, die tot aan den landtong Holm reikt, ten oosten door de Oostzee, terwijl ten zuidoosten de Schlei Angeln van Schwansen scheidt en zich tot Sleeswijk uitstrekt. Ten westen wordt Angeln van het zuiden naar het noorden door den vrij rechten van Sleeswijk naar Flensburg voerenden straatweg begrensd. De oppervlakte bedraagt circa 19 vierk. mijlen. Op de grenzen van het landschap liggen de steden Flensburg, Sleeswijk en Kappeln, eerstgenoemde stad aan de golf van Flensburg, de beide laatsten aan de Schlei. Het landschap is dicht bevolkt en men vindt hier voornamelijk middelgroot en kleine boerderijen, alleen in het oostelijk gedeelte vinden wij 26 adellijke landgoederen, die reeds sedert de zestiende eeuw bekend zijn. De velden en weiden zijn in kampen (koppels) verdeeld, die reeds op het einde van de zestiende eeuw omheind werden. Deze koppels zijn door aarden wallen omgeven, die weer met hazel- en doornstruiken beplant zijn en zoo het geheele landschap eene eigenaardige bekoorlijkheid bijzetten en aan het oog onafgebroken afwisseling bieden. Niet alleen, dat deze levende muren den eigenaar eene groote hoeveelheid brandhout en voortreffelijk materiaal tot het aanleggen van nieuwe omheiningen leveren, ook geven zij, en dat is wel het voornaamste, eene voortreffelijke beschutting tegen de daar te lande heerschende scherpe winden. De graanbouw wordt er zeer door bevorderd en slechts

door deze beschutte weidekoppels wordt het den Angelerfokker mogelijk, op de vruchtbare, zeer grasrijke, hooge landen zulk fijn melkrijk vee te fokken.

De opfok, waaraan de grootste zorg wordt besteed, treffen wij vooral aan in de streken van Angeln, waar het middelgrootte en kleine grondbezit vertegenwoordigd is; in oostelijk Angeln, op de adellijke goederen, is zij van geringeren omvang. Vooral in de oostelijke omgeving van Flensburg tot op 2 mijlen van die stad en in het zuiden vooral in de gemeenten Ulsnis, Boren enz., houdt men zich ijverig met het opfokken bezig en overal is het de kleine grondbezitter, die er zich bijzonder op toelegt en er naar streeft, van iedere koe een kalf op te fokken. De voor den opfok bestemde kalveren (aanhouderskalveren) worden van December tot April aangebonden; zij ontvangen gemiddeld gedurende 10 tot 14 dagen de moedermelk, dan zoete, afgeroomde melk, die tot op 22° Reaumur verwarmd is, dagelijks ongeveer 8 à 12 liter. Langzamerhand wordt aan deze melk hooi- en lijnkoekwater, bijgemengd en ook karnemelk verstrekt. De dieren worden over 't algemeen vrij goed, maar niet al te sterk gevoerd, want de Angeler fokker weet zeer goed, dat dieren waarvan de groei kunstmatig versneld wordt, eene grootere zwaarte slechts verkrijgen ten koste der melkopbrengst, die in de eerste plaats in aanmerking komt; hij is echter toch ook tot de overtuiging gekomen, dat het vroeger in Angeln gebruikelijke hongeren eene fout is, die nooit weer kan worden goedge maakt. Met Mei komen de kalveren in de weide en krijgen dan tot St. Jan het bovengenoemde drinken als toevoer. Tot October blijven de dieren buiten; het klimaat met zijne koude, lange nachten maakt het echter noodzakelijk, de jonge beesten 's nachts op stal te zetten. In den winter wordt het kalf, dat nu bijna een jaar oud geworden is, dadelijk met het grootte vee aangebonden, ontvangt goed klaverhooi en havergarven, of in plaats daarvan haverstroo en naar gelang van leeftijd 2 tot 3 pond gekneusde tarwe of lijnkoeken. In het volgende voorjaar komen de dieren zoo spoedig als maar eenigszins mogelijk is, in April, op zijn laatst in het begin van Mei, in de weide, doch op een andere koppel, dan het overige vee, waar ze ongestoord kunnen grazen en waar vooral geen fokstier wordt toegelaten. Hebben de dieren, wanneer zij weer op stal worden gebracht, erg lange haren, dan worden deze met brandende bosjes stroo afgezegd, om het vee gedurende den winter minder last van het ongedierte te doen hebben. In den laatsten tijd gebruikt men daarvoor meer en meer de veeschaar. In Januari, maar vooral in Februari of

Maart, als de dieren 2 jaren oud zijn, worden ze bij den stier toegelaten en dan zeer vroeg in de weide gebracht; men laat dan tevens een fokstier in de weide, om vaarzen, die nog geen jong gezet hebben, alsnog te bevruchten. Er worden echter ook wel dieren, die nog geen volle twee jaar oud zijn, bij den stier gelaten en men beschouwt zulks in Angelen niet als een fout, maar is van meening dat deze dieren bij goede voeding beste melkgeefsters worden.

In het derde jaar weegt de vaars circa 600 pd.; de koe is eerst na het vierde kalf volgroeid en weegt dan gemiddeld 800 pd.; niet zelden vindt men echter koeien die 1000 pd. wegen. De ondervinding leert echter, dat de zwaarste dieren niet altijd de meeste melk geven, veeleer kan lichaamsgrootte gewoonlijk slechts ten koste der melkopbrengst worden verkregen. De Angeler koe is nu eenmaal niet groot, geeft echter in verhouding van haar gewicht zeer veel vette melk. De melkopbrengst kan men gemiddeld op 2200 tot 2800 liter rekenen.

Het kleine Angeler vee heeft eenen niet langen, spits toeloopenden kop met breed voorhoofd, levendig oog en opstaande, naar voren gebogene, fijne hoornen, mageren, smallen hals zonder eenig spoor van kossem; magere, dikwijls zeer losse schouders, vrij diepe en breede borst. Van de scherpe, doch niet hooge schoft strekt zich de rug in rechte lijn uit tot aan het kruis; de ribben zijn weinig gewelfd, de heupen breed, het kruis eenigszins hoog, betrekkelijk breed en naar de zijden eenigszins afgeplat en loopt spits toe. De dijën zijn breed en licht gebroekt, de staart goed ingeplant, vrij lang en fijn, de pooten zijn eenigszins hoog, doch goed gesteld, stevig, met fijnen ondervoet. De melkteekens, de uier, als ook de in talrijke kronkelingen zich ver naar voren uitstrekkende melkaderen prachtig ontwikkeld. Het haar is eenkleurig rood, nu eens meer donker-, dan meer geelrood; andere kleuren of bonte dieren komen niet voor. Het Angeler vee is in alle opzichten een zeer goed, gezond en gehard melkvee, dat zich met zijn behendig klein lichaam gemakkelijk beweegt en in niet weelderige weiden grootere voordeelen oplevert, dan alle zware kleislagen. De aanleg voor vetwording is betrekkelijk goed en het vleesch onderscheidt zich door fijne kwaliteit. Van geschiktheid voor den arbeid kan geen sprake zijn. Het staat echter vast, dat het Angeler vee, wanneer het naar streken gebracht wordt, waar het overvloed van goed voedsel vindt, zijne hoekige vormen verliest, grooter en breeder wordt, en dat dikwijls het geheele type van het ras verandert, zoodat het in 't geheel niet meer tot het Angeler slag schijnt te behooren. Met

deze zeer gewenschte verandering in de verhoudingen der vormen en het gewicht gaat echter de melkproductie gewoonlijk sterk achteruit en daar dit laatste alleen ons kan nopen Angeler vee te houden, is het zeer noodig, het bloed bij dit vee door origineele stieren dikwijls op te frisschen. De Angeler veefokker komt steeds meer tot de overtuiging, dat het doel eener beredeneerde fokkerij steeds moet zijn, slechts het beste met het beste te laten paren; bij de keus der stieren voor de fokkerij gaat hij zeer voorzichtig te werk en met lof moet erkend worden, dat hij eene werkelijk goede melkkoe, die hij voor de fokkerij noodig heeft, niet gemakkelijk verkoopt.

In de verschillende kerspelen zijn een aantal fokstievereenigingen opgericht, die door het uitkiezen en gebruiken van het beste fokvee de goede eigenschappen van het Angeler vee nog trachten te verhoogen. Het bestuur eener zoodanige vereeniging bestaat uit een president, twee inspecteurs, en voor elk distrikt een bestuurslid; het bestuur treedt om de drie jaar af. De president belegt de vergaderingen, regelt de werkzaamheden, neemt alle de maatregelen, welke hij in het belang der vereeniging noodig oordeelt; zorgt voor de naleving der statuten en houdt het stamboek. De twee inspecteurs en het distriktslid zorgen voor de keuring en de klassificatie, terwijl laatstgenoemde een stamregister moet houden. Het bij de keuring aangenomen vee wordt in twee klassen verdeeld, waarbij

klasse I het predikaat »voortreffelijk»,

klasse II het predikaat »goed»

verkrijgt.

De klassificatie wordt gewaarmerkt door inbranding in de beide hoornen en wel:

klasse I door eene V,

klasse II door eene G.

Bovendien krijgt elk dier, dat gewaarmerkt wordt, in volgorde der veestallen, een doorlopend nummer, dat eveneens ingebrand wordt.

De van koeien met het merk V komende vaarzen, worden bij de keuring met het merk A. A. (Angeler Aufzucht) op de rechter dij gebrand.

Daarentegen worden de van gekeurde koeien komende kalveren, om de afstamming te kunnen bewijzen, door het linker oor gestempeld.

De naar het schema A aan te leggen stamregisters geven het materiaal voor het stamboek, schema B de klassificatiën.

Schema A.

Stamregister

VAN HET

distrikt der Angeler vereeniging voor veeteelt

in het

kerspel

Volg-num-mer.	VAN HET VEE.							Aan-merkingen.
	Ge-slacht.	Naam	Ouder-dom.	Kleur.	Afstamming en ev. opname.	Predi-kaat.	Gevalleu kalveren.	

Schema B.

Lijst

van het in de Angl. vereeniging in het kerspel opgenomen
vee naar geslacht en predikaat.

Volg-num-mer.	Naam.	Ouderdom.	Kleur.	Vermeld in het stamboek.			Predikaat.	Aanmerkingen.
				Dis-trikt.	Folø.	Nº.		

De leden der vereeniging mogen geene andere dan gekeurde dieren voor de fokkerij gebruiken en slechts die kalven voor eigen aanfok houden, welke van 1^e klasse vee afstammen. De fokker, die kalveren van de hand wenscht te doen welke van 1^e klasse koeien gevallen zijn, moet daarvan aan het bestuurslid van zijn distrikt kennis geven, die daarvan aan den voorzitter mededeeling doet, waarna deze bij leden van de vereeniging er op aan-dringt deze kalveren te koopen om zoo te verhinderen dat zij het land uitgaan.

Elk kalf wordt ingeschreven met vermelding van den naam en het nummer der ouders. Alle gekeurde stieren worden eens in het jaar aan eene inspectie onderworpen.

Deze inspectie wordt gehouden door eene keurings-commissie van 5 leden.

Bij deze inspectie moeten zoo mogelijk de moeder meegebracht en het van deze gehouden melkregister overgelegd worden.

De prijzen bestaan in geldelijke belooningen, werken over rundveeteelt, eervolle vermeldingen (diploma's enz.).

Wie een bekroonden stier binnen een jaar na de bekroning buitenslands verkoopt, moet den ontvangen prijs aan de keurings-commissie teruggeven.

De vee prijzen zijn in Angelen betrekkelijk hoog en daarom wordt er bij de levering van dit vee sinds lang op schandelijke wijze geknoeid.

Er bevindt zich n.l. tusschen de Eckernförder en Kieler zeeboezem, het zoogenaamde Deensche woud, verder tusschen Rendsburg en Sleeswijk, op den »Haiderücken" van Sleeswijk over Flensburg naar Hadersleben en Sundewitt een veeslag, dat zeer veel op het Angeler vee gelijk, doch in werkelijkheid in alle opzichten bij het echte Angeler ras verre ten achteren staat.

Nu heeft men in Angelen wel is waar den maatregel genomen, de echte dieren op de linker lende met de letters A. R. (Angeler Race) en op de rechter lende met de letters A. A. (Angeler Aufzucht) te merken, maar ook dit stempel is geen voldoende waarborg tegen alle bedrog. Oneerlijke kooplieden koopen het vee in de genoemde streken tegen een zeer lagen prijs, drijven het door Angelen over Missunde en Kiel, laten het stempelen en de ontvanger verkeert in de meening, dat hij nu echt Angeler vee heeft gekregen, ontvangt in werkelijkheid echter slechts waardeloos, klein Sleeswijksch vee, dat eene wandeling door Angelen gemaakt heeft. Dikwijls ook hebben deze dieren Angelen in het geheel niet gezien, zijn in Mecklenburg gekocht en komen van daar als echt Angeler vee in Duitschland, vooral in Pommeren.

Wie zeker wil zijn, echt Angeler vee te ontvangen, late zich het attest over de inbranding der beide stempels medebrengen, dan zal misleiding niet meer mogelijk zijn. Dit attest luidt als volgt:

»Committirt von dem Angler landwirtschaftlichen Verein, haben wir Unterzeichnete auf Wunsch des Herrn N. N. die hierbei folgenden (opgaaf van het aantal stuks stieren, koeien, vaarzen) auf der linken Lende mit den Buchstaben A. R. (Angler Race) und auf der rechten Lende mit den Buchstaben A. A. (Angler Aufzucht) eingebrannt und dieses Attest durch Unterschrift beglaubigt.

(hier volgt de handteekening van twee inspecteurs.)

Die richtige Unterschrift obiger Vertrauensmänner wird hierdurch attestirt.

(Loco sigilli).

Präsident des Angler
landwirthschaftlichen Vereins."

(Ingevolge opdracht der Angeler landbouwvereniging, hebben wij ondergeteekenden op verzoek van den heer N. N. de hier volgende (opgaaf van het aantal koeien, stieren, vaarzen) op de linker lende met de letters A. R. (Angler rasz) en op de rechter lende met de letters A. A. (Angler Aufzucht) gebrandmerkt en de echtheid van dit attest door onze handteekening gewaarmerkt.

(volgen de handteekeningen van twee inspecteurs.)

De echtheid der bovenstaande handteekeningen wordt hierbij geattesteerd.

(Loco sigilli).

President van de
Angeler landbouwvereniging.)

De kooper moet zich ook steeds tot plicht stellen, den leverancier de certificaten af te nemen, opdat daarmee verder geene onbehoorlijke handelingen meer kunnen plaats hebben.

De voorzitter der Angeler landbouwvereniging moet jaarlijks een overzicht in het licht geven van het aantal stuks vee, dat met brandmerk en certificaat voorzien naar het buitenland is verkocht, met vermelding van de namen der koopers en oefent daardoor eene contrôle uit, die voor den kooper van het grootste gewicht kan zijn.

Ik kwijt mij hier van een aangenamen plicht, door melding te maken van een man, die zich door zijn helder oordeel en zijne rusteloze, onvermoeide werkzaamheid, voor zijn vaderland hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, n.l. den president der landbouwvereniging, den landeigenaar PETERSEN te Twedt Trügelsbye bij Flensburg, die onverpoosd werkzaam is voor de verbetering van de veefokkerij van zijn land en er zich in 't bijzonder op toelegt steeds nieuwe wegen voor den afzet van het Angeler vee op te sporen en op deze wijze den fokker door voordeelige resultaten tot hernieuwde pogingen aan te moedigen. Aan hem heeft men ook voornamelijk de ambulante veetentoonstellingen (Wandertierschauen) te danken, die afwisselend in Flensburg, Sleswijk en Kappeln gehouden worden; deze tentoonstellingen geven ons een totaal overzicht van de geheele veeteelt in Angelen en zijn hoogst belangrijk.

De voornaamste afnemers van Angeler vee zijn de landgoederen in Holstein, Schwansen en Noord-Sleswijk, de Denen, die voor prima vaarzen hooge prijzen besteden, en Zweden; verder komen de Russische Oostzeeprovinciën als groote afnemers in aanmerking, en wordt ook in zuidelijk

Mecklenburg en Hannover veel Angeler vee ingevoerd. De invoer in de Mark, Pommeren, Pruisen en Silezië is minder geworden, wijl algemeen (en op vele plaatsen met onrecht en ten nadeele van de beurs) het streven heerscht, het grootst mogelijke vee te telen, zoodat het Angeler vee, niettegenstaande zijne matigheid en groote melkrijkheid, daar geen vasten voet kan krijgen. Indien de melkopbrengst somtijds niet aan de verwachting beantwoordt, zijn twee oorzaken daaraan schuld. Eerstens stelt men aan het kleine Angeler vee, dat maar weinig voedsel behoeft, den onbillijken eisch, evenveel melk te geven als het zware melkvee en verlangt dus iets onmogelijks! In verhouding van het lichamelijk gewicht en het verbruikte voeder zal de Angeler koe met elke koe uit de kleistreken kunnen wedijveren en bij minder rijkelijk voedsel stellig betere resultaten opleveren. Ten tweede geeft men bij den aankoop steeds de voorkeur aan de fraaiste en zwaarste dieren en deze zijn maar zelden de beste melkgeefsters; deze vinden wij integendeel gewoonlijk juist onder die dieren, welke niet door schoonheid en zwaarte uitmunten. Het verwijt van geringe melkgeving is in alle geval ongegrond.

In de omstreken van Eckernförd is eene fokvereniging opgericht, die zich ten doel stelt, het Angeler vee grooter, ronder en fraaier van vorm aan te fokken en deze teelt heeft vooral bij de Marienthaler koppel op de tentoonstelling veel waardeering gevonden. Ik heb intusschen de ondervinding opgedaan, dat deze onderneming voor ruimer kringen geen waarde heeft. Het doel is gemakkelijk en zonder eenige kunst te bereiken. Reeds vroeger heb ik gezegd, dat bij ons het Angeler vee zwaarder en ronder wordt, ja in zijn uiterlijk geheel verandert, ik zou haast zeggen zoozeer verfraait, dat het bijna niet meer te herkennen is. Krachtige voeding van jongs af aan, bewerkt deze verandering heel spoedig, maar daarmee verliest het vee ook zijne matigheid en melkrijkheid en bijgevolg juist die hoedanigheden, welke aan het Angeler vee zoo groote waarde verleen.

Het zou een groote fout zijn, wanneer de Angeler fokker door krachtig voedsel grooter en ronder vee trachtte aan te fokken en daardoor juist de eigenschappen matigheid en melkrijkheid in gevaar bracht. Er is nog genoeg best, melkrijk, middelzwaar vee te krijgen, zooals b.v. in Drenthe, Gelderland, het zuiden van Groningen, het noorden van Oostfriesland, Jeverland, op de Holsteinsche geestgronden enz. en wij behoeven niet te wachten, totdat het aan de Angeler fokkers gelukt is, hun vee even zwaar te maken; moeilijk echter zullen wij weer een klein veeslag vinden, zoo

melkrijk, zoo geschikt voor den vetgroei en zoo matig als het Angeler vee en het eenigste, waarop zich naar mijne meening de Angeler fokker moet toeleegen is, de bestendiging dezer eigenaardigheden. Daarmede zij echter niet gezegd, dat in Angelen het volmaakte bereikt is en dat daar niets meer valt te verbeteren. Dit zou eene verkeerde gevolgtrekking zijn, en iedereen, die Angelen goed kent, weet, dat wij in dat land helaas nog menig dier aantreffen, dat de veeteelt aldaar niet tot eere verstrekt. Het hongersysteem (das Gross-hungern) is eene uitdrukking, die op de veeteelt in Angelen niet meer kan worden toegepast, wijl men daar op dit punt tot betere inzichten gekomen is en er met betrekking tot de voeding niet zooveel meer valt aan te merken; maar toch dient er bij de keuze der voor de fokkerij bestemde dieren met meer omzichtigheid te worden gehandeld; slechts uitstekende stieren zullen mogen dekken en slechts kalveren van werkelijk goede koeien worden aangehouden. Slechts dan, wanneer op oordeelkundige wijze aan de fokkerij de meest mogelijke zorg besteed wordt, zal men er in slagen, ook zonder schade voor de andere eigenschappen, het lichaam fraaier en ronder te ontwikkelen en het vee edeler vormen te geven. Hier vinden de fokverenigingen een ruim veld voor nuttigen arbeid.

Ik laat hier nog eenige metingen van Angeler stamboekdieren volgen, die ik aan de welwillendheid van mijnen vriend, den landeigenaar PETERSEN, Twedt Trögelsby bij Flensburg, te danken heb.

Tabellen: zie volgende bladzijde.

Angeler stamboekvee, gemeten door den Heer Petersen, Twed Trügelsby bij Flensburg.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong		Gehemelte
In Centimeters.																				
»Thomas'', fokstier 2½ jaar.	61	150	51	25	136	143	60	40	20	192	175	380	zwartrood.	wit.	zwart.	bleekrood.	grauw.	grauw.	grauw.	880 pd., fijn en edel.
Nº. 310, koe 7 jaar . .	62	138	46	20	127	136	51	40	20	170	172	378	dº.	dº.	dº.	witgeel.	dº.	dº.	bleekrood.	835 pd., 10 d. voor de meting gekalfd.
» 298, » 7 » . .	61	132	46	22	123	130	46	36	18	170	169	368	rood.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	grauwrood.	775 pd., zeer fijn lichaam, puike melkkoe.
» 297, » 6 » . .	58	134	46	18	123	128	44	34	17	165	163	358	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	geelgrauw.	grauw.	745 pd., zeer fijn lichaam, puike melkkoe.
» 156, » 6 » . .	64	150	47	20	131	144	54	43	26	187	175	387	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	890 pd., groot fraai lichaam.
» 11, » 4 » . .	61	134	46	19	131	142	56	40	20	175	168	370	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	donkergrauw.	dº.	815 pd., eenigszins grof.
» 154, » 5 » . .	60	144	49	19	132	139	51	41	21	183	173	383	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	lichtgrauw.	lichtrood.	880 pd., prima naar lichaam en melkopbr.
» 123, » 4 » . .	60	143	49	19	134	146	58	38	18	184	171	370	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	788 pd., groot.
» 195, » 7 » . .	59	144	49	18	127	131	52	36	18	172	169	364	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	810 pd., normaal.
» 270, » 5 » . .	58	144	44	20	127	136	54	35	18	183	173	370	dº.	lichtgrauw.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	800 pd., fijn.
» 131, » 3 » . .	60	133	43	19	130	140	55	40	20	175	165	362	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	755 pd., kort voor de meting voor 't eerst gekalfd.
» 44, » 4 » . .	61	141	47	19	127	136	51	36	18	173	163	368	dº.	wit.	dº.	dº.	grauwrood.	dº.	dº.	720 pd.
» 711 koe (Furka), 7 jaar.	60	142	46	17	128	130	46	36	19	183	175	363	dº.	dº.	dº.	dº.	grauw.	dº.	dº.	805 pd., meermalen be- kroond.

Angeler stamboekvee, gemeten door den Heer Petersen, Twed Trügelsby bij Flensburg.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong		Gehemelte
In Centimeters.																				
»Thomas'', fokstier 2¼ jaar.	61	150	51	25	136	143	60	40	20	192	175	380	zwartrood.	wit.	zwart.	bleekrood.	grauw.	grauw.	grauw.	880 pd., fijn en edel.
Nº. 310, koe 7 jaar . .	62	138	46	20	127	136	51	40	20	170	172	378	dº.	dº.	dº.	witgeel.	dº.	dº.	bleekrood.	835 pd., 10 d. voor de meting gekalfd.
» 298, » 7 » . .	61	132	46	22	123	130	46	36	18	170	169	368	rood.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	grauwrood.	775 pd., zeer fijn lichaam, puike melkkoe.
» 297, » 6 » . .	58	134	46	18	123	128	44	34	17	165	163	358	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	geelgrauw.	grauw.	745 pd., zeer fijn lichaam, puike melkkoe.
» 156, » 6 » . .	64	150	47	20	131	144	54	43	26	187	175	387	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	890 pd., groot fraai lichaam.
» 11, » 4 » . .	61	134	46	19	131	142	56	40	20	175	168	370	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	donkergrauw.	dº.	815 pd., eenigszins grof.
» 154, » 5 » . .	60	144	49	19	132	139	51	41	21	183	173	383	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	lichtgrauw.	lichtrood.	880 pd., prima naar lichaam en melkopbr.
» 123, » 4 » . .	60	143	49	19	134	146	58	38	18	184	171	370	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	788 pd., groot.
» 195, » 7 » . .	59	144	49	18	127	131	52	36	18	172	169	364	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	810 pd., normaal.
» 270, » 5 » . .	58	144	44	20	127	136	54	35	18	183	173	370	dº.	lichtgrauw.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	800 pd., fijn.
» 131, » 3 » . .	60	133	43	19	130	140	55	40	20	175	165	362	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	dº.	755 pd., kort voor de meting voor 't eerst gekalfd.
» 44, » 4 » . .	61	141	47	19	127	136	51	36	18	173	163	368	dº.	wit.	dº.	dº.	grauwrood.	dº.	dº.	720 pd.
» 711 koe (Furka), 7 jaar.	60	142	46	17	128	130	46	36	19	183	175	363	dº.	dº.	dº.	dº.	grauw.	dº.	dº.	805 pd., meermalen be- kroond.

2. Het Tondersche vee.

Het ambt Tonderen vinden wij aan de westkust van Sleeswijk, aan de Wildaae, Grönaae en Süderaae; de hoofdstad van denzelfden naam ligt $1\frac{1}{2}$ mijl van de Noordzee en 5 mijlen ten noordoosten van Flensburg. De grootste helft van het land bestaat uit vruchtbare klei, de andere helft is geestgrond.

Van alle in Sleeswijk gefokte veeslagen is het Tondersche het zwaarste; naar vorm en grootte komt het vrij wel met het Breitenburger overeen; eene volwassene koe weegt 9 tot 11 centenaars en meer.

Het lichaam is fraai gebouwd en zeer goed geproportioneerd. De kop is licht, niet lang en fraai gevormd, de hals niet zwaar en middelmatig lang, de kossem weinig ontwikkeld, de boeg niet spits maar vol, het kruis breed, de rug recht, de staart recht ingeplant, de dijën en de schouders stevig, de ribben tamelijk gewelfd, het lijf vrij diep, de pooten recht en goed gesteld, dun maar krachtig, de melkteekens zeer goed, de uier fraai en vierkant. Hoornen en hoeven zijn in de meeste gevallen aan den wortel wit, verder zwart; het haar steeds eenkleurig rood.

Het Tondersche vee gewent gemakkelijk aan ander voedsel, acclimatiseert snel en is niet keurig; het geeft zeer veel vette melk met een groot boter- en kaasgehalte; de aanleg voor vetgroei is zeer groot, de dieren worden zeer vet, het vleesch is fijn van vezel en van uitstekende kwaliteit. Ook voor den arbeid is dit vee geschikt; ik heb met veel voordeel ossen van dit ras als trekdieren gebruikt en ze evenzoo gewillig als volhardend bevonden.

Van een Tondersch ras kunnen we intusschen in 't geheel niet meer spreken; het is, nadat sedert jaren de kruising met Shorthorn algemeen is ingevoerd en thans overal wordt toegepast, zoo goed als geheel verloren gegaan. De vetweiderij is in Tonderen dan ook hoofdzaak en daar het niet te ontkennen valt, dat voor de vetmesterij eene voortgezette kruising met Shorthornvee de beste resultaten oplevert, zoo is deze hier dan ook op hare plaats.

In 't voorbijgaan wil ik hier nog even melding maken van het vee, dat wij in Stapelholm tusschen de Trenne, de Schley en de Eider aantreffen.

3. Het Stapelholmer vee

is iets zwaarder dan het Angeler vee; eene volwassene koe heeft een levend gewicht van 800 tot 900 pond en daarboven. De kleur is meestal roodbont, ook rood. De dieren zijn zeer geschikt voor de vetmesting, geven echter minder melk dan het Angeler vee.

VII. Het laaglandsche vee in het koninkrijk Pruisen.

Het laaglandsche vee, aan de monden van de Weichsel en de Nogat onder den naam van Danziger vee, aan de Netze en Warthe als Netzen Warthebrücher vee bekend, moge hier ter wille der volledigheid eene plaats vinden.

1. Het Danziger vee,

meest zwartbont, ook grijs en roodbont, is een kruisingsproduct van het oude landvee met Nederlandsch vee, dat daarna in eigen kring is voortgefokt. Bij den aanfok had men enkel groote melkopbrengsten op het oog en dit doel is dan ook werkelijk ten koste van de fraaie lichaamsvormen en de geschiktheid voor den arbeid, bereikt. De hoekige vormen, de enge borst met het slecht ontwikkeld voorstel, de vrij lange, dorre hals, het dikwijls overbouwde, niet breede achterstel en de meestal koe-hakkige stand der beenen, bieden ons geen fraai uiterlijk en sluiten het gebruik als mest- of trekvee ten eenenmale uit. De dieren worden zoo uitgemolken, dat zij slechts met moeite in eenen voor den slager aannemelijken toestand gebracht kunnen worden. Buiten hun vruchtbaar vaderland gebracht, gewinnen zij zich moeilijk aan andere toestanden en verlangen best voedsel. Hun geheele lichaamsbouw en de groote hoeveelheid dunne melk die zij geven, bevorderen den aanleg voor longziekten. Het verslag van de te Koningsbergen gehouden 24^e vergadering der duitsche bosch- en landbouwers geeft van het Danziger laaglandsche vee de navolgende beschrijving:

»Ons laaglandsch vee kan zich zeker slechts daarop beroemen, dat het een stamras is, hetwelk zich door buitengewone melkrijkheid onderscheidt. De oorspronkelijke stam is vermoedelijk door de duitsche ridder-

orden en door de Hollanders, die zich in de Weichselvlakte metterwoon vestigden, hier heen gebracht en heeft het type van het Nederlandsche ras ook bewaard. De kop is meestal licht, de hals zonder kossem, de rug tamelijk recht, de aanzetting van den staart in het verlengde van den rug, niet hooger, dikwijls lager; het kruis is tusschen de heupen te smal en de ribben zijn te weinig gewelfd; het lichaam is wel diep, doch het voorstel naar verhouding minder ontwikkeld dan het achterstel; de melkaderen zijn sterk ontwikkeld, de uier is diep en vol, de achterbeenen meestal koehakkig en maar hoogst zelden recht gesteld. De kleur is verschillend, vaal, rood, doch hoofdzakelijk zwart of zwartbont. Huid en haar zijn meestal zacht en fijn. De koeien geven echter veel waterige melk en zijn met hun hoekig beendergestel van onvoldoende sterkte, weinig geschikt voor de vetmesting en den arbeid. Bij den aanfok is door vele geslachten heen, bijna uitsluitend op de melkgeving gelet. Bij eene gemakkelijke verpleging in de grasrijke landerijen, worden slechts de kalveren van uitstekende en melkrijke koeien opgefokt en geteeld door stieren, die van de beste koeien afstammen. Verder schijnt de melkrijkheid ook daardoor nog te worden vermeerderd (zulks echter op kosten van de levenskrachten van het dier) dat de koeien na eene gewoonlijk slechts matige wintervoeding in het voorjaar gedurende den kalftijd of kort daarvoor op volle, grasrijke weiden worden gebracht, dus op een tijdstip, dat alle levensverrichtingen van het dier ten nadeele van zijn eigen onderhoud voor de voeding der vrucht en de omzetting van het voedsel en melk in beslag worden genomen. Tengevolge dezer onafgebroken voortgezette teelt, waarbij noch op de stevigheid en de stelling der beenderen, noch op de levenskrachten van het dier werd gelet, waartoe eene krachtige ontwikkeling der spieren en een vast zenuwstel vereischt wordt, eigent zich dit vee noch voor de vetmesting noch voor den arbeid. Ook staat het, daar de koeien waterige melk geven, na weinige jaren afgemolken zijn en het zelden lang uithouden, bij de veredelde rassen ten achter."

Daar dit vee om zijne melkrijkheid zeer gezocht is en vele koopers vindt, zoowel in de hoogere streken van de provincie, als ook in Pommeren, Polen en Rusland, blijven de eigenaars bij hunne wijze van fokken en moge het ook gerechtvaardigd schijnen, dat zij het niet durven wagen, met andere stammen te kruisen, zoo schijnen zij toch ook te zeer met de voortreffelijkheid van hun eigen stam ingenomen te zijn, om behalve op de melkgeving bij den aanfok nog op andere eigenschappen te letten en daar waar de toestand van den bodem het veroorlooft den veestam te veredelen.

2. Het Warthebrücher en Netzbrücher vee

is eveneens onder invloed van het Nederlandsche, maar vooral ook van het Oldenburgsche vee ontstaan, toont tegenwoordig echter zoovele variëteiten, dat het niet mogelijk is eene eenigszins passende beschrijving er van te geven! In Warthebrüch, waar wij een zeer goed gebouwde, zeer veel op het Oldenburgsche en Oostfriesche vee gelijkende zwartbonte melkkoe aantreffen, die ook voor de vetmesting geschikt bleek te zijn, werden bij het toenemen der zuivelbereiding zoo vele koeien voor de melkerij en de vetmesting opgekocht, dat eigen aanfok niet meer in de behoeften kon voorzien. Een noodzakelijk gevolg daarvan was, dat in naburige streken veel vee moest worden bijgekocht en het Warthebrücher vee zoo steeds meer het karakter eener gelijkvormige teelt verloor en een mengsel van verschillende landslagen werd.

Dit euvel moest te eerder ontstaan, doordat de koopers steeds nieuwmelkende koeien, de veehandelaars steeds drachtig vee verlangden, laatstgenoemden onder voorwaarde, onmiddellijk na het kalven de koe met het kalf te ontvangen en zodoende koe en kalf tegelijk het fokdistrikt verlieten. De koeien kwamen in de stallen der zuivelboeren, de kalveren, een paar dagen oud, op de Berlijnsche veemarkt. Daar op deze wijze de oude, goede Warthebrücher koeien steeds zeldzamer werden en vervangen werden door de in de nabuurschap, vooral ook in Pommeren, gekochte beesten van veel slechter kwaliteit, konden de in Warthebrüch gekochte koeien, die geen Warthebrücher koeien meer waren, niet meer bevredigen en zoo werd de vraag naar Warthebrücher vee steeds minder. Deze verminderde aftrek zou nu oorzaak kunnen zijn, dat het bijkopen van buiten ophield en het rund in het zoo vruchtbare, voor de veeteelt in alle opzichten zoo gunstige Warthebrüch zijn ouden goeden naam, dien het in zoo ruimen kring bezat, door eene zorgvuldige teelt weer terugwint.

Eene beschrijving van

3. Het Silezische landvee

moge hier hare plaats vinden.

De rundveeteelt staat in Silezië in groote en middelgroote boerderijen op een hoogen trap van bloei; wij vinden hier zulke voortreffelijk aange-fokte koppels, als men elders maar zelden aantreft. Wat men echter in

Silezië en in de andere oude provinciën mist, is eene eenvormige teelt; deze ontbreekt er geheel. Er bestaat bijna geen ras van eenige beteekenis, dat op de groote en middelgroote boerderijen niet zijnen vertegenwoordiger heeft. Wij vinden er Nederlandsche, Wilsterlandsche, Oldenburgsche, Angeler koeien, elders weer Simmendaler, bruin vee of een ander gebergteras; op andere plaatsen vindt men weer de meest uiteenlopende kruisingen, en hoe voortreffelijk de afzonderlijke koppels ook gefokt mogen zijn en behandeld worden, zoo geven zij toch slechts het bewijs, dat de meeningen omtrent het plan, waarnaar gefokt moet worden, zeer uiteenloopen.

Het groote verschil in de wijze van fokken, zelfs in kleine distrikten, werkt des te schadelijker, daar de kleine boer, aan wien het aanfokken van trekossen meest wordt overgelaten, tot op eene zekere hoogte, zich naar de wijze van fokken der grootere boeren moeten richten. De kleine boer is dikwijls zeer in zijn schik, als de groote landeigenaar uit zijn buurt hem voor het dekken zijner koeien een stier afstaat; tot welk ras of slag het dier behoort, daarnaar wordt nauwelijks gevraagd. Het pêle-mêle, dat onze markten vult, toont ons het best, hoe het er bij ons uitziet. Wij zien hier zooveel verscheidenheid van lichaamsvorm, kleur, gebruik en houding, dat de onberekenende, meestal van het toeval afhankelijke fokkerij, overal onmiddellijk in het oog valt. Hoe geheel anders is dit in Beieren! Hier geven ons de markten het beeld eener eene geheele streek eigene, eenvormige wijze van fokken; de geheele markt is bezet met vee van hetzelfde slag en de gelijksoortige, allen naar een zelfde plan gefokte dieren, waarborgen ons gelijke eigenschappen en gelijken aanleg en geschiktheid. In Beieren vinden wij overal een eendrachtig streven naar eenzelfde doel, bij ons wel is waar uitstekende beslagen, maar de uiteenlopendste rassen bij de grootere landbezitters en geene fokkerij naar een vast plan. Hier verandering te brengen en betere begrippen te verspreiden is de roeping onzer landbouwverenigingen en geen onderwerp bestaat er, dat voor de welvaart onzer kleine landbouwers van meer belang kan zijn. Het oude Silezische landvee, dat ons zulke uitstekende trekossen levert, is door de boven beschrevene wijze van fokken bijna geheel verloren gegaan en het mag misschien gewaagd heeten, het hier nog zelfstandig op te voeren. Ik heb echter dit vee, en vooral de trekossen, in Silezië zoowel voor den arbeid als voor de vetmesting zoo hoog leeren schatten en ook van de koeien zulke goede resultaten kunnen waarnemen, dat ik het voor ongerechtvaardigd houd, het Silezische vee geheel voorbij te gaan.

De kleur van dit vee is roodbruin of roodgeel met witte vlekken aan kop, borst, buik en rug. Het lichaam is goed geproportioneerd, tamelijk diep en gedrongen; de rug recht, het kruis vrij breed, de ribben goed gewelfd, de staart wat hoog ingeplant, de kop breed met matig lange naar boven en buitenwaarts gebogen hoornen, de hals matig lang en stevig. De beenen zijn zeer goed gesteld, breed en gespierd. De ossen van dit slag zijn gunstig bekend als puike trekdiere, die veel werk verrichten en het zou zeer te betreuren zijn, als deze zoo gezochte trekossen door eene onberedeneerde kruising verloren gingen. Het vee is matig en niet kieskeurig in het voedsel, wordt gemakkelijk vet, terwijl de koe gemiddeld circa 2000 liter melk geeft.

Voor den kleinen boer zal het altijd het voordeeligste zijn, een rund te fokken, dat niet uitsluitend aanleg voor een bepaald belang heeft, maar de geschiktheid voor alle gebruikseigenschappen in zich vereenigt. Is dit waar, dan is het zeker ook het raadzaamst en voordeeligst, dat de kleine boer in Silezië het oude landslag zoo goed mogelijk in stand houde.

Ik heb in mijne langjarige bezigheid als administrateur van groote boerderijen in Silezië (tot 1867) het Silezische landvee, vooral de trekossen als hoogst bruikbaar leeren waardeeren en ben vast overtuigd, dat bij oordeelkundige en zorgvuldige teelt de kleine boer in Silezië zijn grootste voordeel vinden zal in de instandhouding en de verbetering van zijn landvee. Een hoofdvereischte voor een goeden uitslag bij de fokkerij blijft toch altijd, dat wij na lang en rijpelijk te hebben overwogen, wat voor onze toestanden het passendste is, met kracht er naar streven, dit als het best erkende door eene doelmatige, beredeneerde fokkerij te bereiken.

Gelukt het, de Silezische boeren zoover te brengen, dat zij allen eendrachtig, in denzelfden geest en naar een vast plan gaan fokken, dan zal het bonte beeld, dat de Silezische markten ons vertoonen, mettertijd verdwijnen en het vee op deze markten getuigenis afleggen eener eenvormige fokkerij, die den kooper tot waarborg strekt, dat hij bij de dieren der verschillende eigenaren dezelfde eigenschappen en dezelfde capaciteiten zal vinden. Dan zal ook onze veehandel herleven, de fokker zal klinkend loon vinden en de goede uitslag zijner pogingen zal hem een spoorslag zijn bij zijn streven om steeds beter vee te leveren.

De navolgende metingen, die ik voor dit VIIe hoofdstuk op de hier gehoudene tentoonstelling van mestvee heb genomen, zullen er toe bijdragen, de gegevene beschrijving aan te vullen en dus van algemeen belang zijn.

Metingen van op de veetentoonstellingen te Berlijn bekroond vee van Hugo Lehnert.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE				OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.	Voorhoofd-breedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven	Randen der oogen.	Muil.		Tong	Gehemelte
In Centimeters.																				
Silezische os, oud slag, 6 jaar.	240	62	—	167	170	57	62	—	261	245	464	rood met witte vlekken.	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, normaal gebouwd.
d°. 5 »	232	60	—	163	168	60	58	—	258	247	464	d°.	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, zeer vet.
d°. 5 »	226	60	—	167	172	59	63	—	265	255	464	geel gevekt.	—	—	—	—	—	—	—	2 ^e prijs, sterk en gespierd.
d°. 6 »	244	62	—	177	179	62	62	—	263	255	464	geelrood met witten rug.	—	—	—	—	—	—	—	2 ^e prijs, stevig dier met goede eenigszins fijne pooten.
d°. 6 »	243	62	—	172	178	58	63	—	276	261	464	roodbont.	—	—	—	—	—	—	—	4 ^e prijs, gedrongen en zeer krachtig normaal gebouwd.
Silezische koe,oud slag, 6 »	211	58	—	157	164	56	57	—	238	220	443	d°.	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, zeer vet, goed gebouwd.
d°. 6 »	211	57	—	150	161	58	55	—	225	212	425	geel met witte vlekken.	—	—	—	—	—	—	—	Zilveren medaille.
Oost-pruisische os, 5 jaar .	241	66	—	184	193	66	66	—	279	259	500	zwart met bles.	—	—	—	—	—	—	—	2 ^e prijs, wat hoog gesteld.
Os »Netzbruch" 5 jaar. .	243	65	—	177	183	64	68	—	288	260	500	zwartwit.	—	—	—	—	—	—	—	3 ^e prijs, goed en sterk gebouwd, gespierd en goed gesteld.
Koe »Warthebruch", 7 jaar.	222	57	—	147	155	49	58	—	238	221	446	d°.	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, zeer vet, fraai gebouwd.

Metingen van op de veetentoonstellingen te Berlijn bekroond vee van Hugo Lehnert.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE				OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.	Voorhoofd-breedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven	Randen der oogen.	Muil.		Tong	Gehemelte
In Centimeters.																				
Silezische os, oud slag, 6 jaar.	240	62	—	167	170	57	62	—	261	245	464	rood met witte vlekken.	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, normaal gebouwd.
d°. 5 »	232	60	—	163	168	60	58	—	258	247	464	d°. —	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, zeer vet.
d°. 5 »	226	60	—	167	172	59	63	—	265	255	464	geel gevekt.	—	—	—	—	—	—	—	2 ^e prijs, sterk en gespierd.
d°. 6 »	244	62	—	177	179	62	62	—	263	255	464	geelrood met witten rug.	—	—	—	—	—	—	—	2 ^e prijs, stevig dier met goede eenigszins fijne pooten.
d°. 6 »	243	62	—	172	178	58	63	—	276	261	464	roodbont.	—	—	—	—	—	—	—	4 ^e prijs, gedrongen en zeer krachtig normaal gebouwd.
Silezische koe,oud slag, 6 »	211	58	—	157	164	56	57	—	238	220	443	d°. —	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, zeer vet, goed gebouwd.
d°. 6 »	211	57	—	150	161	58	55	—	225	212	425	geel met witte vlekken.	—	—	—	—	—	—	—	Zilveren medaille.
Oost-pruisische os, 5 jaar .	241	66	—	184	193	66	66	—	279	259	500	zwart met bles.	—	—	—	—	—	—	—	2 ^e prijs, wat hoog gesteld.
Os »Netzbruch" 5 jaar. .	243	65	—	177	183	64	68	—	288	260	500	zwartwit.	—	—	—	—	—	—	—	3 ^e prijs, goed en sterk gebouwd, gespierd en goed gesteld.
Koe »Warthebruch", 7 jaar.	222	57	—	147	155	49	58	—	238	221	446	d°. —	—	—	—	—	—	—	—	1 ^e prijs, zeer vet, fraai gebouwd.

VIII. Het eenkleurige grauwbrouine gebergtevee.

(Bruinvee).

Nadat wij het vee der weelderige kleipolders en der noordelijke laagvlakten, voor zooverre het ons belang kon inboezemen, hebben leeren kennen, doen wij een grooten sprong van den vaderlandschen bodem van het geliefd Silezië, naar de reusachtige bergen en de heerlijke dalen van de in trotsche en schoone natuurtafereelen onovertroffene, Zwitsersche Alpen.

Hier zijn het niet de lage kustlanden aan den oever van de zee, met hunnen eeuwigen nevel, die ons het gezochte vee leveren, maar weelderige met geurig, voedzaam gras en welriekende kruiden begroeide alpenweiden, die langs de berghellingen tusschen akkers, velden, wijnen en boomgaarden opwaarts stijgen en zich tot boven de donkere pijn- en dennenbosschen uitstrekkende, tot aan die streken rijken, waar alle plantengroei ophoudt en waarop de kale rotsen, de met eeuwigen sneeuw bedekte kruinen der Alpenreuzen neerzien. Prachtige kudden grazen hier op de weelderige weiden, de welluidende tonen der harmonisch gestemde klokjes slaan, als een vriendelijke welkomstgroet aan ons oor en het goed verzorgde vee legt jegens den naderende eene vertrouwelijheid aan den dag, die een welsprekend getuigenis aflegt van de liefde en de zorg, waarmede het behandeld wordt. Waar het oog zich henen wendt, overal wordt het verkwikt door de heerlijke natuur en onder het inademen van de zuivere frissche berglucht, bestijgen wij den alp, om het fraaie vee dezer fraaie bergen nader in oogenschouw te nemen.

Het eerst wenden wij ons tot

„Het bruinvee”.

Dit groote, grauwbrouine ras vinden wij in het midden en in het oosten van Zwitserland, Vorarlberg en het zuidwestelijk gedeelte van het Beijersche regeeringsdistrikt Zwaben, »den Allgäu” en in nog een paar andere distrikten van zuidelijk Beijeren. Al de in genoemde streken gefokte runderen hebben zoovele karakteristieke raskenmerken met elkaar gemeen, dat het boven allen twijfel verheven is, dat het allen slagen van

een en hetzelfde ras zijn, dat wij als het groote, eenkleurige, grauwbroune gebergtevee »het bruinvee" kennen.

Het zwaarste, edelst gefokte vee van dit ras vinden wij in Zwitserland en willen dus dit het eerst behandelen.

A. Het grauwbroune vee in Zwitserland.

Van de 22 kantons van Zwitserland, die eene oppervlakte van 752 vierk. geogr. mijlen beslaan, houden 14 kantons met eene oppervlakte van circa 740 vierk. geogr. mijlen hoofdzakelijk bruinvee; het zijn de kantons: Schwijtz, Zug, Zurich, Lucern, Aargau, Unterwalden, Uri, Glarus, St. Gallen, Appenzell, Grauwbunderland, Tessino, Wallis en het boven-Haslidal van het kanton Bern.

1. Het kanton Schwijtz

staat bij de fokkerij van bruinvee in Zwitserland boven aan; hier vinden wij het allerzwaarste en best gefokte bruinvee. Het Schwijtzer vee geldt als type voor het geheele ras; de kenteekens van het lichaam, de kleur, vorm en eigenschappen dienen als maatstaf bij de beoordeeling van het geheele ras. Daarom heeft ook de veeteelt in dit kanton in de eerste plaats aanspraak op onze belangstelling. Aanfok en zuivelbereiding gaan er hand aan hand; in de dalen vindt men beide, op de bergen uitsluitend anfok. Schwijtz heeft vele alpenweiden; de best gecultiveerden daarvan zijn die in het distrikt March en op den Rigi, met beste grassoorten en kruiden rijk begroeid, verder de Iberger en Murtadaler alpen.

De alpenweiden zijn overal daar het best gecultiveerd, waar de zuivelbereiding wordt uitgeoefend; daar, waar de anfok hoofdzaak is, zijn de weiden minder goed onderhouden; dit verschijnsel doet zich in alle alpenlanden voor. De groote afstand, waarop de weiden in den regel van de dorpen verwijderd zijn, bemoeilijkt den arbeid zeer; de weg van en naar het werk vordert soms evenveel tijd en moeite als het werk zelf, en hoe dikwijls gebeurt het, dat de moeitevolle arbeid nauwelijks geëindigd is, of hij wordt door eene lawine, het water of eene andere natuurkracht weer vernield. Gemakkelijk is het den Zwitser onder het oog te brengen, dat door zorgvuldige cultuur, als het opruimen van steenen uit de weide, het uitroeien van woekerende alpenrozen, heibessen, struiken en kreupelhout, het afleiden van het overvloedige water, of omgekeerd, het bewateren

van de weiden, mesten enz., veel ruimer opbrengsten kunnen worden verkregen, maar zwaar, zeer zwaar zijn al de moeilijkheden te overwinnen, die hier elke verbetering in den weg staan.

De lage weiden op de vooralpen en de dalweiden zijn meest partikulier eigendom; de hooge weiden (Hochalpen), die het vee tot op eene hoogte van 7000 à 8000 voet en meer voedsel verschaffen, zijn in verreweg de meeste gevallen gemeenteweiden. Bij de laatsten is het regel, dat voor 6 koeien, die men op de weide brengt, een dagwerk op die weiden geleverd moet worden met wieden en wegruimen van steenen. Het getal beesten, dat op de wei gedreven mag worden, regelt zich altijd naar het gemiddeld getal, dat in de voorafgaande 10 jaren daarop geweest is. Ieder heeft het recht 6 stuks vee te laten weiden. Is de weide dan nog niet geheel bezet, in den regel zijn ze het dan nog maar half, dan kunnen de grootere veehouders in de gemeente of ook uit andere gemeenten (nichtgenossen) tegen hooger tarief een willekeurig aantal runderen in de wei brengen, totdat deze geheel bezet is. De beste alpenweiden zijn voor de koeien, drachtige vaarsen, fokstieren en kalveren beneden een jaar; het zijn de zoogenaamde koealpen (Milchalpen). Daarbij wordt er streng op gelet of de vaarsen wel drachtig zijn, zij moeten dragende uiers hebben, d. w. z. de drachtigheid moet zichtbaar zijn.

Op de »Galt» of vaarsweide komen vaarsen van $1\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{2}$ jaar. De fokstieren komen, opdat de vaarsen niet te vroeg zullen worden gedekt, nooit op de Galtweide. Wil de eigenaar zijn vaars in den zomer laten dekken, dan gaat hij er mee naar de naastbijzijnde koealp. Op de koealpen loopen de fokstieren vrij tusschen het overige vee rond. Voor het dekken rekent men een fokstier op 70 à 80 koeien. Vóór hun tweede jaar worden de vaarsen nooit gedekt. Voor 15 koeien, zoome de voor 40 stuks jong vee rekent men een knecht, die 7 à 10 frank per week verdient. De melk wordt bijna uitsluitend tot vette kaas verwerkt; eene kaasmakerij heeft hier gewoonlijk 30 tot 40 koeien. Men maakt er kazen tot een gewicht van 20 KG. die onder den naam van wrijfkaas hoofdzakelijk naar Italië verkocht wordt. Wanneer verschillende veehouders zich voor den aanmaak van kaas met elkaar vereenigen, verkoopen zij de melk tot een vasten prijs aan een kaasmaker (Käser) en iedere deelgenoot heeft dan zijne afzonderlijke rekening, waarop hij voor de door hem geleverde melk gecrediteerd wordt. Met uitzondering der wildste hoog-alpen, op welke slechts een klein hutje van steen voor den herder staat en waar het vee nooit op stal komt, vindt men overal

flinke stallen en herdershutten (Sennhütten) met meer of minder gemakkelijk ingerichte, doch steeds hoogst eenvoudige woningen voor de herders en koewachters. Vrouwen en meisjes, zooals in het Beijersche hoogland en in enkele streken van Tyrol, treft men in Zwitserland op de alpenweiden niet aan. Het vee komt 's nachts gewoonlijk niet in den stal, in den regel slechts om gemolken te worden en op het heetst van den dag om ze tegen de muggen, bremsen en vliegen te beschutten. Op de meeste alpenweiden bevinden zich een voldoende aantal waterputten, maar men vindt er ook, vooral in hoogere streken, waar het sneeuw-, wel- en regenwater in slooten en kuilen wordt opgezameld en zoo tot drinkwater voor het vee dient.

Na deze algemeene opmerkingen die op de alpenweiden voor geheel Zwitserland van toepassing zijn, keeren wij tot de fokkerij van het kanton Schwijtz terug.

De alpen in dit kanton behooren mede tot de dichtst met vee bezette; er worden hier meer dan 2000 stuks op de alp gedreven. De dalen leveren op verre na niet zoo veel voedsel, om al dit vee den geheelen winter door te spijzen en daarom is eene belangrijke uitvoer in den herfst noodzakelijk. De afzet van dit overvloedige vee heeft den Schwijtzer tot op heden nooit veel moeite gekost; hun uitstekend vee is zoo gezocht, dat aan alle aanvragen gewoonlijk niet kan worden voldaan. De aangrenzende kantons, verder Frankrijk, Italië, Duitschland en Oostenrijk zijn de grootste afnemers, dan volgen Spanje en Rusland. Groote melkerijen bij Parijs ontvangen jaarlijks een groot aantal koeien uit Schwijtz; de kommandant G. BÜRGI, die zich voor de veeteelt van zijn land hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, drijft te Charenton bij Parijs alleen eene melkerij van 100 stuks koeien en verzendt een zeer groot getal runderen naar Frankrijk en Italië. De inrichtingen voor melkkuren in de Rijnprovinciën alsook die in Beijeren, b. v. Kaynzenbad, dat door Dr. SAUER op uitstekende wijze bestuurd wordt, betrekken het benoodigde vee van hier en zoo ontbreekt het den nijveren fokkers in het kanton Schwijtz nooit aan afnemers.

Het schoonste vee van het kanton Schwijtz vinden wij op den Rigi met zijne vele vergezichten, bij Einsiedeln en in de »marsch" (als märschlerslag bekend). De marsch heeft voornamelijk dalweiden en ook zeer goede alpen. Zij ligt ten noorden van het meer Zurich bij Glarus. Van hier betrekken ook St. Gallen en Grauwbunderland het materiaal voor de verbetering hunner fokkerij.

In het kanton Schwijtz is men er met volkomene kennis van zaken onafgebroken mede bezig naar een vast plan en eene nauwlettende zorgvuldige teelt het fraaie rund steeds meer te veredelen. Er heerscht onder de fokkers een wedijver om het beste te leveren, een algemeen streven naar het volmaakte, zooals dit noodig is, om in een land de veeteelt algemeen tot den hoogsten trap van bloei te brengen. Om buitenlandsche kooplieden in de gelegenheid te stellen, edele rasdieren te kunnen koopen, heeft zich te Einsiedeln onder den kapitein der guides WICHARDT eene vereeniging gevormd, die ieder jaar publieke verkooping, voornamelijk van edele fokstieren laat houden, en zoo eene verzameling vee ter verkoop brengt, die den vreemdeling doen zien, welke eischen men in het model-kanton voor het Zwitsersche bruinvee aan een edel, zuiver gefokt rasdier stelt. De opgaaf, die de vereeniging zich gesteld heeft, is niet gemakkelijk en het is te wenschen, dat zij moge slagen, hetgeen zeker zal gebeuren, als het haar mogelijk zal zijn, bij de keuze der dieren, die ten verkoop zullen worden aangeboden, met pijnlijke nauwgezetheid elk dier, dat niet aan alle eischen voldoet, af te wijzen, en zoo zij dan maar genoeg koopers vindt, die geneigd en in staat zijn de hooge prijzen te betalen, die deze dieren dan moeten opbrengen.

Volgens ambtelijke telling had het kanton Schwijtz aan rundvee: 285 fokstieren, 11135 koeien, 2823 vaarsen, 9042 stuks jongvee.

Schwijtz heeft zich niet aangesloten bij het door de Zwitsersche landbouwvereeniging opgerichte Zwitsersche stamboek, ook het Simmendal (Kanton Bern) en de vereeniging van romaansch Zwitserland niet. De geheele manier van handelen bij de inschrijving in het Zwitsersche stamboek wordt afgekeurd; ook moeten er, om toch maar iets tot stand te brengen, dieren zijn opgenomen, die, wat de kwaliteit betrof, nog beneden het middelmatige stonden, ja zelfs als slecht moesten worden gekwalificeerd. Voor ons kan het Zwitsersche stamboek geen waarde hebben, als de beste fokkerijen uit dit land, die van de kantons Schwijtz en Bern (het Simmen-Saandal) daarin ontbreken.

Het groote gewicht van een stamboek wordt door de fokkers, die niet tot het algemeene Zwitsersche stamboek toetraden, niet ontkend. Zulks bewijst het hier volgende ontwerp-reglement voor het oprichten en houden van een stamboek voor het kanton Schwijtz; zij hebben zich echter bij het algemeene stamboek niet aangesloten, omdat zij er niet in konden toestemmen, dat hun edel vee met al het andere op een lijn zoude worden gesteld en ook omdat de bepalingen omtrent de opname in het stamboek

en de verdere regelingen toonden, dat er ook vee van middelmatige kwaliteit opgenomen konde worden. Zij zijn dan ook met recht van meening dat de vreemdeling door zulk een stamboek slechts op een dwaalspoor kan worden gebracht en dat wanneer de edele produkten hunner fokkerijen met vee van veel geringer waarde op eene lijn worden gesteld, deze bijeenvoeging hunne fokkerij slechts tot nadeel kan zijn.

ONTWERP-VERORDENING

VOOR DE

samenstelling en het houden van een Veestamboek

VOOR HET

kanton Schwitz.

§ 1.

Als aanvulling van de verordening op de veetentoonstellingen in het kanton Schwitz, zal een veestamboek voor het kanton worden ingericht met het doel, de veeteelt aldaar te bevorderen en te veredelen.

§ 2.

Het boek staat onder toezicht van de regeering en wel speciaal onder het ressort van het departement van landbouw en zal door de kanselarij van het kanton worden gehouden.

§ 3.

Om eene betere administratie en meer nauwkeurige contrôle te verzekeren, wordt de veeinspecteur van iedere gemeente belast met het houden van de contrôle over den algemeenen toestand van het vee. Deze moet daarvan elke maand een rapport inleveren bij de kanselarij van het kanton ter inschrijving in het stamboek.

§ 4.

Het stamboek moet een open boek zijn, d. w. z. dat aangiften tot opname ten allen tijde kunnen geschieden en wel bij den veeinspecteur der gemeente. De opname zelf heeft echter maar eenmaal in het jaar plaats bij gelegenheid der kantonale veetentoonstellingen, waar de opge-

geven dieren vertoond moeten worden. Om de vier jaar heeft eene algemeene inspectie van het gezamenlijk ingeschrevene vee plaats, ontaarde dieren worden dan geroyeerd.

§ 5.

Over opname in of uitschrijving uit het stamboek, beslist het bestuur van het departement van landbouw, in overleg met de kantonale keurmeesters.

§ 6.

Runderen, die in het Zwitsersche stamboek zijn ingeschreven en ook ter opname in het kantonale boek worden opgegeven, zijn eveneens aan de bepalingen in § 5 vervat, onderworpen.

§ 7.

Voor de opname in het stamboek gelden de volgende bepalingen:

- a. de op te nemen dieren moeten vóór alles van echt Schwijtzer ras zijn, d. w. z. er moet kunnen worden aangetoond, dat zij uit het kanton Schwijtz afstammen;
- b. zij moeten minstens een jaar oud zijn;
- c. zij moeten zwaar van slag zijn en melkrijkheid toonen;
- d. zij mogen volstrekt geen vlekken hebben;
- e. zij moeten in een woord alle die eigenschappen bezitten, door welke het Schwijtzer ras zich zoowel binnen- als buitenlands zulk een goeden naam heeft verworven.

§ 8.

In 't bijzonder zullen nog voor de opname in het stamboek de daarop betrekking hebbende §§ van het reglement op de kantonale veetentoonstellingen van toepassing zijn.

§ 9.

De onkosten worden door den staat gedragen.

§ 10.

Ter tegemoetkoming in de kosten, moet voor elk stuk vee dat opgenomen wordt, aan de staatskas een inschrijffoon van 1 frank worden betaald. Voor de afgifte van de bewijzen van geboorte en uitschrijving trekt de veeinspecteur 50 centimes.

§ 11.

Omtrent de wijze van uitvoering en verdere details, vooral ook over de voorschriften aan veeinspecteurs en keurmeesters, zal door het bestuur eene bijzondere instructie worden uitgevaardigd.

§ 12.

Wie zich aan het doen van onware opgaven schuldig maakt, zal gerechtelijk worden vervolgd en zijn vee uit het stamboek worden geroyeerd.

Op het einde van Mei of begin Juni wordt het vee in den regel naar de bergen gedreven, eerst op de vooralpen, dan op de middenalpen en op het einde van Juli naar de eigenlijke hooge alpen. In September begint de terugkeer en op het einde van deze maand moeten de alpenweiden ontruimd zijn.

De circa 2jaar oude vaarsen worden het liefst omstreeks nieuwjaar tot aan Mei bij den stier gebracht, zoodat ze in den laten herfst of in den winter kalven. De kalveren worden direct na de geboorte bij de moeder weggenomen en gedrenkt, en wel 20 tot 24 weken lang met de moedermelk, per dag 6 tot 9 liter. Reeds op den leeftijd van 14 dagen wordt hun bij de melk heel fijn mooi hooi voorgelegd, dat ze vlug heel gaarne leeren eten. Zoodra de dieren het hooi voldoende verteren, wordt met de melk vrij spoedig opgehouden, en de dieren krijgen nu hooi, gras en water, maar voor hen wordt steeds met zorg het fijnste en beste hooi uitgezocht. 's Winters krijgt al het vee slechts hooi en water, op vele plaatsen, vooral in de berggemeenten, zeer spaarzaam.

Het kanton bekroont elk jaar ongeveer 40 fokstieren. De premiën bedragen voor een fokstier 1^e klasse 200, 2^e klasse 160. 3^e klasse 120 franks. De bekroonde stier moet een jaar in het distrikt blijven. Het dekgeld bedraagt 1 frank 50 centimes. De belangrijkste veemarkten van het kanton vindt men te Schwijtz, Arth, Einsiedeln, en Lachen; zij worden op het einde van September en in het begin van October gehouden. Wie goede waar wil hebben, moet niet op de markten, maar bij den boer zelf koopen. Het grootste gedeelte van den marktaanvoer gaat naar Italië, vooral naar Lombardije. Zwitsersche handelaars trekken ook wel zelf met groote kudden naar de markten te Bellinzona en Lugano en zoo

de fortuin hun hier niet gunstig is, tot naar Milaan. Daar echter deze kooplieden, wanneer ze eenmaal in Italië zijn, aan de willekeur van de handelaren aldaar zijn overgeleverd en de romantische gril, hunne kudden onder het harmonisch gelui der klokjes en onder vroolijk gejuich, over den St. Gothardt, in het heerlijk schoone Italië te voeren, met het verlies van een groot gedeelte van hun vermogen betaalden, is deze handel langzamerhand verminderd en dit is in het voordeel van den Schwijtzer veefokker.

Met betrekking tot de aflevering van het Schwijtzer vee moet ik hier nog aanstippen, dat er wel veel best vee naar Italië gaat, maar toch ook zeer veel van mindere kwaliteit; verder naar Frankrijk veel zwaar en melkrijk vee, zonder dat men daar veel op zuiverheid van ras en leeftijd let, en naar de overige kantons van Zwitserland en naar Duitschland slechts jonge, goede rasdieren.

Het »bruinvee» is eenkleurig; de kleur wisselt van lichtgrauw, das- en muisgrauw tot geelgrauw en donker bruingrauw en koffiebruin; de geelbruine dieren worden voor de melkrijkste en duurzaamste gehouden. Kleine, witte vlekjes b. v. aan het voorhoofd of onder aan den buik, zoo zij zich maar niet opwaarts aan de zijden vertoonen, sluiten de reinheid van het ras niet uit; zulke vlekjes worden bij de edelste rasdieren aangetroffen. Van de schoft tot aan den staartwortel loopt over den rug eene lichte streep; de binnenzijde van de dijen, de uier en zijne omgeving zoo ook de melkspiegel zijn eveneens lichter gekleurd. De korte kop met het breede, tusschen de oogen eenigszins gewelfde voorhoofd, heeft eene vriendelijke goedaardige uitdrukking; de neus is breed, dikwijls eenigszins ingedrukt, met steeds donkeren neusspiegel (donkergrauw, donkerblauw tot grauwwart) die door een breede lichtgekleurde rand omgeven is; op den neus vertoont zich soms een kleine roode stip, de zoogenaamde »Mändlidupfen», die gaarne gezien wordt. Lichtroode of gevlekte pigmenten aan den muilspiegel komen bij dieren van zuiver ras nooit voor. De tong heeft steeds donkere pigmenten; de onderlip is met lichtere haren begroeid en de groote, vriendelijke oogen met een lichten krans omgeven. De ooren zijn groot, de oorschelpen breed, van binnen met lange haren dicht bezet; donker haar in de ooren geldt voor een gebrek aan schoonheid. Tusschen de hoornen is de kop met een dichten bos lichtkleurig haar bezet, de hoornen zijn vlak, zijwaarts en naar voren gebogen, van den wortel af zijn ze geelachtig wit tot wit met zwarte punten. Geheel zwarte hoornen gelden voor een gebrek aan schoonheid, geheel witte hoornen

zonder zwarte spitsen daarentegen als een bewijs van niet zuiver ras. In den herfst, als het vee van de bergen komt en drachtig is, wordt de lichte rand om neus en lippen dikwijls donkerder; doch krijgen zij in het voorjaar de lichte kleur weer terug. De haarkwast aan de staart en de klauwen zijn donker; witte of witgestreepte klauwen gelden als een teeken van onzuiver ras. De kop zit fraai aan een korten, breeden, diepen hals, bij den fokstier met stevigen nek; de kossem is van gemiddelde breedte, de borst breed en diep. Het lichaam is gelijkmatig ontwikkeld, vol en breed in de schoft, goed geribd, diep en breed in de heupen en het kruis. De rug is dikwijls eenigszins hol, bij edele fokdieren echter recht, de staart niet hoog ingeplant, niet grof en lang. De pooten staan normaal, de voorarm en onderschenkel zijn gespierd, de onderste pijpen sijn maar krachtig. De uier is vierkant, groot en ruim; de melkaderen strekken zich vol en golvend ver naar voren uit en alle melkteekens doen een rijke melkopbrengst verwachten. De huid is zacht en fijner dan die der bonte veeslagen in Zwitserland en het geheel vormt een zoo harmonisch en in al zijne onderdeelen zoo gelijkmatig ontwikkeld beeld, dat de aanblik dezer edel gefokte dieren het oog aangenaam aandoet. De fokstieren kenmerken zich door een buitengewoon krachtigen lichaamsbouw; de vorm is gedrongen, de beenen zijn krachtig en gespierd, de lenden en schouders vol, de schoft vleezig, de heupen breed; zij zijn in een woord een toonbeeld van kracht en energie, doch zeer vreedzaam van aard.

Het overbouwde achterstel, de hoog aangezette staart en de afhangende rug zijn bij het Schwijtzer vee in de meeste gevallen gelukkig overwonnen; vaker echter vindt men nog holle schouders en eene achter de schouders eenigszins ingesnoerde romp; gebreken, die door eene zorgvolle teelt misschien ook nog zullen worden verwijderd. Wat de gebruikseigenschappen betreft, kunnen wij van het Schwijtzer bruinvee mededeelen, dat het deze alle in den hoogsten graad in zich vereenigt. De melkopbrengst is eene zeer goede, de melk van best gehalte; bij eene goede behandeling en krachtige voeding kan men op een bedrag van 2800 tot 3200 liter rekenen. De koeien geven na het kalven niet zulke groote hoeveelheden als het laaglandsche vee, maar halen het mindere door langdurig en gelijkmatig melken wel weer in. Overal waar de melk tot boter en kaas verwerkt wordt, kan men dit vee ten sterkste aanbevelen. Als een buitengewoon gezond dier met sterke longen, dat niet den minsten aanleg voor longziekte of parelzucht (tuberculose) heeft, wordt het vooral op aanraden veler artsen aan alle inrichtingen voor melkkuren zeer gezocht;

verder kan ik hier nog constateeren dat in stallen, waar het met Nederlandsch vee te zamen stond, bij het uitbreken der longziekte, alle Nederlandsche koeien werden aangetast, terwijl het bruinvee gezond bleef, niettegenstaande zij bij elkaar in denzelfden stal stonden.

De krachtige bouw, het gedrongen lichaam, de breede borst en de rechte, normaal gestelde beenen staan ons borg voor hunne deugdelijkheid als trekdieren. De dieren hebben wel geen zeer gemakkelijken gang, maar hun stap is groot en regelmatig en zij zijn zeer volhardend.

De aanleg voor vetgroei is middelmatig, het vleesch niet zeer fijn, eenigszins grof en vrij donker van kleur. Of echter dit donker gekleurde vleesch minder voedingswaarde heeft, is nog de vraag; het voedzaamste vleesch, dat van het wild, is steeds donkerrood, en schijnt deze kleur door een voortdurend verblijf in de open lucht veroorzaakt te worden.

De dieren houden zich zeer goed en blijven lang geschikt voor den aanfok.

Het *bruinvee* heeft de eigenaardigheid, zich buiten zijn vaderland, ook in vlaklanden, gemakkelijk en goed te acclimatiseeren, zet het voedsel op hoogst voordeelige wijze om, en plant alle de eigenaardige raskenmerken en gebruikseigenschappen onverzwakt op zijn nakroost over. Dit groote accomodatievermogen, alsmede het gezonde zeer krachtige organisme draagt veel tot de groote verspreiding van dit vee door alle landen van Europa bij.

De hier volgende, door mij in het kanton Schwijtz met hulp van mijn waarden vriend, den kommandant BÜRGI te Arth gedane metingen van beste Schwijtzer rasdieren, zullen er toe kunnen dienen de beschrijving van dit slag te voltooien, dat als type voor het geheele grauw-bruine ras kan gelden.

Tabel: zie volgende bladzijde.

Bruinvee uit het kanton Schwitz.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE					OMVANG			KLEUR.					AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Muil.		Tong.
In Centimeters.																		
Fokstier 22 maand . . .	89	120	42	21	136	135	46	39	20	200	180	39	lichtbruin.	wit met zw. punt.	donker.	donker met lichten rand.	donker.	Bekroond, puik melkslag, uit Bürgi's koppel.
» 20 » . . .	85	115	41	22	130	131	42	40	22	189	182	39	donker-bruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	id. dik met zware knoken.
» 16 » . . .	82	112	40	21	128	126	42	39	20	190	175	38	bruin-grauw.	nog niet afgeschild dus nog zw.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, normaal schoone vormen, fijn.
» 12 » . . .	78	107	41	20	125	123	43	36	20	180	168	36	grauw.	d°.	d°.	d°.	d°.	Edel, nog weinig ontwikkeld, mager.
» 8 » . . .	66	110	37	17	110	110	40	29	25	135	135	28	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, schoon en fijn gebouwd.
Koe »Lustig'', 4 jaar . .	80	120	45	17	136	136	50	47	25	205	190	41	bruin-grauw.	wit met zw. punt.	d°.	d°.	d°.	1 ^e prijs, fokkerij Bürgi, hoogst edele vormen, middelmatige melkkoe, geeft 3 m. na het kalven 15 liter melk.
» »Weisshorn'', 4½ jaar.	80	120	48	22	142	136	49	52	27	200	193	41	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 1 ^e kl., Bürgi's fokkerij, minder ronde vormen, puike melkkoe, geeft nu 4 w. na het kalven 20 liter melk, heeft zeer fraaie kalveren.
» »Hirsch'', 4½ jaar . .	89	120	47	22	137	135	50	52	32	207	195	41	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 3 ^e kl., fokkerij Bürgi, zeer fraai, rond dier, goede melkkoe, geeft 6 weken na het kalven 18 liter melk.
» »Schöne'', 3 jaar . .	80	122	46	22	135	134	51	46	24	190	185	39	—	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, 1 ^e kalf harer op de wereldtentoonst. te Parijs in '78 met 1 ^e prijs bekroonde moeder, wat snel gegroeid, weinig ontwikkeld, belooft veel, geeft nu 4 w. na het 1 ^e kalf 15 liter melk.
» »Stocki'', 6 jaar . .	80	132	48	23	134	134	47	53	31	207	197	41	bruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, geeft na het 4 ^e kalf nu na 3 w. 20 liter melk, fraai eenigszins lang, fijn dier.
» »Emmi'', 3 jaar . .	80	105	46	20	130	130	46	46	26	188	180	38	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, drachtig, fraaie vormen, fijne huid, beste afstamming.
» »Wadli'', 3 jaar . .	77	105	46	20	132	132	45	45	24	195	191	38	bruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, premie 1 ^e kl. drachtig, brillant, normaal dier van het zwaarste slag.
» »Goldi'', 2½ jaar . .	75	100	45	22	134	133	50	40	25	190	182	38	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 2 ^e kl., drachtig, fijn, schoon, evenredig dier.
» »Stolz'', 22 maand. .	70	107	50	22	130	132	56	40	22	175	170	36	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 2 ^e kl., nog niet drachtig, schoon, ietwat lang, fijn dier; fokkerij Bürgi.
» »Schütze'', 20 maand.	70	100	42	20	127	125	53	40	26	170	162	33	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Nog niet drachtig, fijne, schoone vormen, zal nooit zeer groot worden, maar fijn en melkrijk.
» »Fähnrich'', 18 maand.	68	92	41	20	123	123	53	35	22	169	160	33	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, nog weinig ontwikkeld, puik, edel rasdier.
» 12 maand . . .	58	87	37	17	116	115	48	29	20	150	147	31	d°.	nog zwart.	d°.	d°.	d°.	Premie 2 ^e kl., fokkerij Bürgi, zeer goede vormen, maar nog weinig ontwikkeld.
Koekalf, 8 maand . . .	62	86	37	16	113	114	50	29	18	146	140	30	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, evenredige vormen.

Bruinvee uit het kanton Schwitz.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE					OMVANG			KLEUR.					AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Muil.		Tong.
In Centimeters.																		
Fokstier 22 maand . . .	89	120	42	21	136	135	46	39	20	200	180	39	lichtbruin.	wit met zw. punt.	donker.	donker met lichten rand.	donker.	Bekroond, puik melkslag, uit Bürgi's koppel.
» 20 » . . .	85	115	41	22	130	131	42	40	22	189	182	39	donker-bruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	id. dik met zware knoken.
» 16 » . . .	82	112	40	21	128	126	42	39	20	190	175	38	bruin-grauw.	nog niet afgeschild dus nog zw.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, normaal schoone vormen, fijn.
» 12 » . . .	78	107	41	20	125	123	43	36	20	180	168	36	grauw.	d°.	d°.	d°.	d°.	Edel, nog weinig ontwikkeld, mager.
» 8 » . . .	66	110	37	17	110	110	40	29	25	135	135	28	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, schoon en fijn gebouwd.
Koe »Lustig'', 4 jaar . .	80	120	45	17	136	136	50	47	25	205	190	41	bruin-grauw.	wit met zw. punt.	d°.	d°.	d°.	1 ^e prijs, fokkerij Bürgi, hoogst edele vormen, middelmatige melkkoe, geeft 3 m. na het kalven 15 liter melk.
» »Weisshorn'', 4½ jaar.	80	120	48	22	142	136	49	52	27	200	193	41	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 1 ^e kl., Bürgi's fokkerij, minder ronde vormen, puike melkkoe, geeft nu 4 w. na het kalven 20 liter melk, heeft zeer fraaie kalveren.
» »Hirsch'', 4½ jaar . .	89	120	47	22	137	135	50	52	32	207	195	41	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 3 ^e kl., fokkerij Bürgi, zeer fraai, rond dier, goede melkkoe, geeft 6 weken na het kalven 18 liter melk.
» »Schöne'', 3 jaar . .	80	122	46	22	135	134	51	46	24	190	185	39	—	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, 1 ^e kalf harer op de wereldtentoonst. te Parijs in '78 met 1 ^e prijs bekroonde moeder, wat snel gegroeid, weinig ontwikkeld, belooft veel, geeft nu 4 w. na het 1 ^e kalf 15 liter melk.
» »Stocki'', 6 jaar . .	80	132	48	23	134	134	47	53	31	207	197	41	bruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, geeft na het 4 ^e kalf nu na 3 w. 20 liter melk, fraai eenigszins lang, fijn dier.
» »Emmi'', 3 jaar . .	80	105	46	20	130	130	46	46	26	188	180	38	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, drachtig, fraaie vormen, fijne huid, beste afstamming.
» »Wadli'', 3 jaar . .	77	105	46	20	132	132	45	45	24	195	191	38	bruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, premie 1 ^e kl. drachtig, brillant, normaal dier van het zwaarste slag.
» »Goldi'', 2½ jaar . .	75	100	45	22	134	133	50	40	25	190	182	38	lichtbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 2 ^e kl., drachtig, fijn, schoon, evenredig dier.
» »Stolz'', 22 maand. .	70	107	50	22	130	132	56	40	22	175	170	36	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Premie 2 ^e kl., nog niet drachtig, schoon, ietwat lang, fijn dier; fokkerij Bürgi.
» »Schütze'', 20 maand.	70	100	42	20	127	125	53	40	26	170	162	33	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Nog niet drachtig, fijne, schoone vormen, zal nooit zeer groot worden, maar fijn en melkrijk.
» »Fähnrich'', 18 maand.	68	92	41	20	123	123	53	35	22	169	160	33	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, nog weinig ontwikkeld, puik, edel rasdier.
» 12 maand . . .	58	87	37	17	116	115	48	29	20	150	147	31	d°.	nog zwart.	d°.	d°.	d°.	Premie 2 ^e kl., fokkerij Bürgi, zeer goede vormen, maar nog weinig ontwikkeld.
Koekalf, 8 maand . . .	62	86	37	16	113	114	50	29	18	146	140	30	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	Fokkerij Bürgi, evenredige vormen.

2. Het kanton Zug,

het kleinste kanton van Zwitserland, is hoogst vruchtbaar, brengt meer graan voort, dan zijne dichte bevolking voor eigen gebruik noodig heeft, bezit geene alpenweiden, fokt nagenoeg geen vee aan, maar houdt zich meer met de zuivelbereiding bezig en heeft hetzelfde bruine vee als het aangrenzende kanton Schwijtz, van waar de onvoltallige koppels gewoonlijk worden aangevuld.

3. Het kanton Zürich

behoort tot het vlakke gedeelte van Zwitserland, heeft een belangrijken wijn- en graanbouw, bezit groote zijdeweverijen en geene alpenweiden. De veestapel is gemengd en bestaat uit bruin en bont vee; slechts in het zuidelijk gedeelte van den Albisketen bij Kappel, Baar, Waldenswyl, in het oosten aan de grenzen van het kanton St. Gallen, bij Wattwyl en Ebnet, en in het zuidwesten bij Hummelwald, Gommiswald, Uznach, bij Uster en Wetzikon enz. wordt het zware bruine vee met groote zorg en nauwlettendheid gefokt. De akkerbouw en vooral de voederbouw staat in het kanton Zürich in hoogen bloei. Bij gebrek aan alpenweiden heeft hier meestal stalvoeding plaats, terwijl het jongvee op gehuurde weiden gedreven wordt. Men vindt hier verscheidene vereenigingen voor zuivelbereiding, die de melk tegen een vasten prijs aan een zelfden pachter leveren. Ieder lid van de vereeniging levert den pachter de melk franco aan het door de vereeniging opgerichte gebouw; zij wordt daar in vertind ijzeren koelbakken door middel van aan- en afstroomend water verkoeld en deels in Zürich verkocht, deels afgeroomd, de room tot boter bereidt en de rest tot magere kaas verwerkt.

Het kanton Zürich heeft ter bevordering der veeteelt in dat gewest eene jaarlijksche bijdrage van 20,000 francs bewilligd, welke som moet worden aangewend voor het bekronen van uitstekende fokdieren en verder tot bijdragen aan gemeenten en genootschappen voor het aanschaffen van een voldoende aantal fokstieren. Verder zijn 10,000 francs uitgetrokken om jaarlijks andere ondernemingen op het gebied der landbouw te kunnen bekronen. Om de drie jaar wordt te Zürich eene kantonale tentoonstelling van fokdieren, landbouwvoortbrengselen, werktuigen enz. gehouden. De bekroningen zullen van onderrichtende mededeelingen vergezeld moeten gaan, terwijl de keurmeesters door de regeering worden benoemd. Bij de bekroningen hebben het bruine en het gevlekte vee evenveel rechten,

bekroonde fokstieren moeten een jaar, vrouwelijke dieren zoo lang, totdat zij gekalfd hebben, in het kanton blijven. Fokstieren mogen slechts dan in het kanton gebruikt worden, wanneer zij daarvoor ambtelijk goedgekeurd zijn; het toezicht op het onderhoud en de verzorging van de fokstieren is opgedragen aan den gemeenteraad, die elk jaar een verslag daarvan moet inleveren bij den stadhouder. Jaarlijks wordt er door de keurmeesters van de jaarlijksche distrikts-tentoonstellingen eene inspectie gehouden over de gezamenlijke fokstieren van het kanton. In het jaar van de kantonale tentoonstelling gaat hieraan eene keuring van fokstieren in de afzonderlijke distrikten vooraf. Op 100 fokdieren en eenjarige runderen moet minstens een fokstier worden gehouden. Deze »wet op het verleen van prijzen ter bevordering van landbouw en het houden van fokstieren in het kanton Zurich" verdient de algemeene aandacht en is zeer aanbevelingswaard.

4. Het kanton Luzern.

Het gebied van Luzern behoort voor de helft tot het heuvelachtige middelland, voor de andere helft tot de vooralpen; daar is landbouw, hier de fokkerij en de sennerij (boter- en kaasbereiding) hoofdzak. Vooral in het zuidelijk gedeelte van het kanton, in het gebied van den Tannhorn, van den Pilatus en den Entelbuch vinden wij voortreffelijk bruinvee van de zwaarste soort.

5. Het kanton Aargau

waar de Aar door henen stroomt, en dat door den Rijn van den boven Rijn-kreits van Baden gescheiden is, ligt ten zuiden van Basel, en grenst ten oosten aan Luzern. Aargau heeft een belangrijken graanbouw, prachtige bosschen, doch geene alpenweiden. Het fokt behalve het bonte Zwitsersche vee en verschillende zuidduitsche slagen (in het Frickdal), veel bruinvee, dat, wat vorm en gewicht aangaat, zeer veel verschil oplevert; het beste bruinvee vindt men in het zuiden van het kanton.

6. Het kanton Unterwalden,

een schilderachtig, heerlijk, schoon alpenland, met weelderigen plantengroei en gulle, montere bewoners, grenst ten westen aan Luzern, ten oosten aan Uri en wordt door het meer der vier woudsteden van Schwijtz gescheiden. Van het zuiden naar het noorden strekt zich door het geheele land heen een bosch uit, het »Kernwald", waardoor het in twee deelen

wordt verdeeld; het westelijke gedeelte heet Obwalden (boven het woud) het oostelijke gedeelte Nidwalden (onder het woud). Veefokkerij en vooral kaasmakerij is de voornaamste bezigheid der bevolking. Met eene zaakkennis, die allen lof verdient, met groote nauwlettendheid en zorg fokt men hier het edele grauwbroune gebergteras, dat wij er al naar de plaatselijke gesteldheid en de vruchtbaarheid der weiden en zeer goede kwaliteit als zwaar of middelzwaar slag aantreffen. De fokker in Unterwalden houdt zich met de meeste gestrengheid aan de teelt in eigen kring, voedert en verzorgt zijn vee goed, doch laat zich door de zucht om er spoedig voordeel van te trekken, wel eens verleiden, de dieren te vroeg te laten paren, hetgeen voor de algemeene ontwikkeling van het dier niet gunstig kan zijn. Het Unterwalder bruinvee behoort tot het beste in Zwitserland.

7. Het kanton Uri

grenst ten noorden aan Schwijtz, ten oosten aan Glarus en Grauwbunderland, ten zuiden aan Tessino, ten westen aan Unterwalden. Het is een van de wildste en bergachtigste kantons van Zwitserland. Hooge berggevaarten verheffen zich boven de door de rivier de Reus besproeide dalen, met een weinig vruchtbaren bodem, en Uri is zeker het armste kanton van het geheele land. De veeteelt maakt de hoofdbron van het bestaan der bevolking uit. Van het noordelijke gedeelte, de omstreken van Fluelen, Altdorf, Burgeln, Amstig tot aan het dorp Bristen en het heerlijke Maderanerdal geldt, hetgeen omtrent de fokkerij van het bruinvee in Unterwalden is medegedeeld; in het zuidelijke gedeelte van Uri, het Ursenerdal met de hoofdstad Andermatt, vinden wij een zeer klein slag van bruinvee, meestal grauw en geelachtig grauw van kleur, dat zeer melkrijk is en daar naast het zoogenaamde *Liviner slag*, eveneens eene zeer lichte soort van bruinvee, bijna zwart van kleur en zeer melkrijk.

8. Het kanton Glarus,

dat aan Schwijtz, St. Gallen, Grauwbunderland en Uri grenst, is een heerlijk schoon alpenland. Het is een ruim, door reusachtige bergen ingesloten dal, dat door de rivier de Linth besproeid wordt. In de lage streken van het schoone Glarnerland vinden wij het zware en middelzware, in de hoogere streken het middelzware en het lichte bruinvee. Aan reine teelt wordt ook hier streng de hand gehouden en vooral in de laatste jaren aan de veeteelt veel zorg gewijd en deze met blijkbaar goed gevolg uitgeoefend.

9. Het kanton St. Gallen,

dat ten noorden aan het meer van Constanz en ten oosten aan Vorarlberg grenst, ten zuiden Grauwbunderland en ten westen Glarus, Schwijtz en Zurich aanraakt, heeft fraaie alpenweiden en heerlijke landschappen. In het zuiden, van Buchs tot Sargans, van de »Keurvorsten» tot Gonzen vinden wij het zware bruinvee rein en zorgvuldig gefokt en van beste kwaliteit; aan de Thur, van Peterzell, Brunnadern, Wasserfluth tot Lichtenstein, het vroeger om zijne melkrijkheid zoo beroemde »*Toggenburger vee*», dat door zorgeloze teelt en meedoogenloozen verkoop van de voortreffelijkste beesten sterk is achteruitgegaan. Daar dit vee zoo gezocht was, meende de fokker van het oude graafschap Toggenburg er niet zooveel zorg aan behoeven te besteden; voor een paar francs meer was het beste te krijgen en daardoor is hier de veeteelt achteruit gegaan. Het oude Toggenburger vee heeft een donkerbruine kleur, de hals is wat lang met zwaren kossem, de kop is langer en zwaarder dan bij het bruinvee van het kanton Schwijtz; de hoornen zijn meestal donker, de rug wat scherp en niet zoo breed. Zooals gezegd, had het zijn goede naam vooral aan de groote melkrijkheid en de geschiktheid tot vetmesting te danken. In de overige deelen van het kanton vindt men Schwijtzer, Montafuner en Waeldler vee (Bregenzer woud); men koopt in Schurz, Bludenz en Dornbirn en verder in Schwijtz, Einsiedeln en Arth en kruist deze soorten zonder veel zorg onder elkander.

In den laatsten tijd is er ook tamelijk veel Simmendaler vee ingevoerd en het schijnt dat deze invoer belangrijker wordt.

10. Het kanton Appenzell,

dat geheel door het kanton St. Gallen wordt ingesloten, is over zijne geheele oppervlakte een bergland; het drijft bijna geen akkerbouw en de veeteelt maakt er eene hoofdbron van het bestaan uit. Wij vinden er bruinvee van het zware, middelzware en lichte slag, meest van donkere kleur en missen overal eene eendrachtige gelijkvormige teelt, die naar een zelfde plan fokt en een vast doel voor oogen heeft. In Appenzell is reeds een druk verkeer met Montafuner en *Bregenzer Waeldler vee*. Er worden niet alleen vele melkkoeien maar ook veel fokvee ingevoerd. Al vindt men ook in Appenzell veel zwaar en fraai bruinvee, vooral in de streken van Geiss, Appenzell, Weissbad, Gonten tot aan Urnalsch, zoo worden er toch ook zeer middelmatige dieren aangetroffen en overal mist

men er de gelijkmatige zorgvuldige teelt, zooals men die in het kanton Schwijtz aantreft en die ons bij den aankoop een waarborg zijn voor de eigenschappen der dieren.

In vroegere jaren vond men in Appenzell nog het beroemde »Gurten-vee" (gordelvee). Dit vee, dat ons in de laatste tijden nog door vele schrijvers in woord en beeld wordt aanbevolen en zelfs door een Zwitsers schrijver wordt aangehaald, bestaat in werkelijkheid niet meer. Het Gurtenvee was een fraai, zwaar, melkrijk slag, waarvan het voor- en achterstel zwart, de rug, de zijden en de buik wit waren, als ware het met een wit laken omzwachteld. Het waren fraaie, hooggeschatte dieren, die, helaas, verloren gegaan zijn, daar het bruinvee (om de mode) veel gemakkelijker van de hand ging. Er werden van het Gurtenvee dus geene fokstieren meer grootgebracht, de vrouwelijke dieren bij voortdurend met bruine stieren gekruist en zoo ging na verloop van jaren het ras geheel verloren. Ik heb het kanton Appenzell rechts en links doorkruist, om te zien, of ik dit vee nog ergens in zuiveren staat kon vinden en mij overtuigd, dat er in het geheele kanton geen enkele fokstier van dit ras meer bestaat; daarentegen heb ik bij Weissbad nog eene zeer fraaie Gurtenkoe gevonden en bij Wasserfluth en Lichtenstein nog verscheidene exemplaren van het Toggenburger slag gezien. Terugslagen van de kruising van het bruine vee met het Gurtenvee komen intusschen dikwijls voor; zij zijn kenbaar aan de afteekening van den witten gordel, die wij dikwijls bij het bruine vee in het kanton aantreffen, nu eens in zijn geheel, dan weer in enkele witte vlekken op die plaatsen van het lichaam, waar men vroeger den gordel vond. Van het gordelvee kunnen wij dus nog slechts in den verleden tijd spreken; het was en is gevallen als een offer der mode.

11. Het kanton Grauwbunderland

grenst aan Tyrol, Italië, de kantons Tessino, Uri, Glarus en St. Gallen. Het is een heerlijk bergland met reusachtige berggevaarten. De hoofdbron van het bestaan is de veeteelt.

Het beste bruinvee vinden wij noordoostwaarts van den Rhätikonketen, in het bekoorlijke Prättigau, een weidedal, 11 uren lang en zeer vruchtbaar en waarvan de veeteelt sedert lang als de beste van Grauwbunderland geroemd wordt. De hoofdplaats is Klosters. Het vee uit den »Prättigau" geldt voor een bijzonder slag van het bruine vee, als »Prättigauer slag" en kan tot het goed middelzware, in de beste fokkerijen tot het zware

slag van het bruinvee gerekend worden. Dit vee heeft meestal eene lichtbruine kleur, dikwijls witte randen aan het achterste, en witte, naar voren gebogene hoornen; de staart is dik aan den wortel, al het overige draagt de kenmerken van het bruinveeras, zooals ik die bij het Schwijtzer vee beschreef. Het Prättigauer bruinvee is zeer melkrijk, uitstekend geschikt voor den arbeid en laat zich tamelijk goed mesten. Behalve in Prättigau vinden wij het in de heerlijkheid Chur en in het met diepe kloven gevulde, 6 uur lange Schanfiggdal, aan den straatweg van Chur naar St. Moritz, in het liefelijke dal bij Churwalden en Davos, in het Vafierdal met de hoofdplaats »Platz'' (aan den straatweg van Reichenau naar den Splügen) en in het schoone Heinzenberger distrikt (aan den straatweg van Chur naar de Viamala). Hier legt men zich overal met levendigen ijver op de volmaking en veredeling van het goede Prättigauer bruinvee toe en het is vooral professor Anderegg in Chur, die door zijn onvermoeiden ijver dit streven aanmoedigt en bevordert.

Voorop staat de gemeente Zeisis in het distrikt »Heinzenberg''. Deze gemeente heeft eene stierenvereniging opgericht en prima kwaliteit fokstieren uit Schwijtz ingevoerd. Dat de veehouders hier geen geld ontzien om hun doel te bereiken, bewijst, dat eene fokstiervereniging voor een uitstekenden fokstier in het kanton Schwijtz 1300 francs betaalde, en dat het springgeld voor niet-leden van de vereniging 10 francs bedraagt. De markt in Thuris geeft de beste gelegenheid dit slag nauwkeurig te leeren kennen.

Op den straatweg van Chur over Albula naar St. Moritz vinden wij in het Albuladal en bij den St. Bernhard in het Hintersheindal een middelzwaar slag van het bruinvee van eene grauwe tot witgrauwe kleur, met een eenigszins langen kop, fijne, witte hoornen, eenigszins platte ribben, maar sterken, rechten rug, breed kruis, fijnen, goed aangezetten staart en goed gestelde, stevige maar fijnknokige beenen. Dit vee is lichter, fraai gevormd en staat bekend onder den naam van »Oberlander Schlag'' (bovenlandsch slag). Dit vee moet zeer melkrijk zijn.

12. Het kanton Tessino,

tusschen Grauwbunderland en Wallis, strekt zich tot ver in Lombardije uit. Het is een met rijke, pittoreske natuurschoonheden bedeed bergland, welks bewoners algemeen het bruinvee aanfokken, dat tot het kleine, in beste fokkerijen tot het middelzware slag behoort. De weelderige planten-

groeit verlicht den fokker in Tessino zijne taak in hooge mate en ging hij bij het fokken zorgvuldiger te werk, dan kon zijn rundvee onder de verschillende slagen van het groote grauwbrouine ras eene voorname plaats innemen.

13. Het kanton Wallis,

het zuidelijkste kanton van Zwitserland, dat ten zuiden aan Piemont met zijn woeste natuurschoonheden op de hooge berggevaarten, grenst, vindt ook in de veeteelt zijn belangrijkste bron van bestaan, wijdt daaraan echter niet veel zorg en houdt een licht slag van bruinvee. Ten zuiden van Sitten, in het 12 uur lange Eringerdal (Val d'Hérens) met de zijdalen Val Hérémence en Val de l'Arolla wordt ook nog een veeslag aangetroffen, waarvan het twijfelachtig is, of men het nog tot het grauwbrouine vee mag rekenen. Het vee, dat ik als Eringer vee leerde kennen, had eene grauwbrouine en zwartbrouine kleur, met eene lichtroodachtig gele streep over den rug; muil- en oogranden waren van dezelfde kleur. Het had donkere, rechtopstaande hoornen, een eenigszins ingezonken rug. De staart was hoog ingeplant, het lichaam overigens goed gedrongen, de borst diep en de pooten uitstekend gesteld. Het is een klein vee van 700 tot 900 pond levend gewicht, met matige melkopbrengst en goeden aanleg voor vetgroei. Naar den geheelen bouw te oordeelen moet het een zeer goed trekdier zijn. De dieren worden zeer vroeg voor de fokkerij gebruikt, aan den opfok wordt niet de minste zorg besteed.

Professor Dr. M. WILKENS te Weenen zegt in zijn werk: »de Rundveerassen van Midden-Europa'', op bladz. 172 van het Eringer vee:

»Kleur der huid zwartbrouin (zelden vaalzwart) en roodbrouin; ook komen nu en dan lichtere kleuren voor. (Ik heb geen enkel roodbrouine, zelfs geene ook maar eenigszins naar het roode overhellende kleur gezien). De donkerbrouine dieren hebben een lichtbrouine streep over den rug, zoo ook een lichtbrouinen of geelachtigen rand om de loodkleurige lippen; zij hebben verder lange lichtbrouine haren in de oorschelpen. De staartwortel, de melkspiegel en de staartkwast zijn meestal wit, de buik en de binnenzijde der beenen lichter gekleurd, dan de overige deelen van het lichaam; klauwen en achterbeenen zijn steeds zwart. Behalve de bovengenoemde witte teekens aan het achterdeel komen somtijds ook witte vlekken op het voorhoofd voor, daarentegen vindt men deze nooit op de borst, den rug of de zijden.

De romp is zeer breed en diep, rug en kruis zijn recht (? ?). De staart is eenigszins hoog ingeplant. De achterschenkels zijn vol en de broekspier sterk naar voren gewelfd. De pooten zijn zeer fijn (?), het spronggewricht zeer krachtig ontwikkeld. Het geheele dier is vol kracht en elasticiteit. De huid is dik, eenigszins ruw, maar los. De rechtstandige hoogte is voor stieren 120 cM., voor koeien 110 cM.; levend gewicht 350—400 kilo's".

Ik houd het Eringer vee voor geen afzonderlijk ras, maar voor eene kruising, hetgeen ik uit het volgende afleid. Wij vinden ten oosten van de badplaats Leuk, ongeveer 12 uren van Sitten in het »Lötschental" een veeslag, waarop ik bij de beschrijving van de bonte slagen nog terug kom, van roode en roodbruine kleur, dat bij een zwaren lichaamsbouw ongeveer 900 à 1000 pond levend gewicht heeft. Ik houd het niet slechts voor mogelijk maar voor waarschijnlijk, dat uit eene kruising van dit vee met het door zorgelooze teelt achteruit gegane bruinvee uit het kanton Wallis dit Eringer slag is ontstaan. Ik geloof dit te eer, omdat de pigmenten daarop wijzen, zoomede de omstandigheid, dat men nog tegenwoordig deze beide slagen gaarne laat kruisen. Heeft Dr. WILKENS rood Eringer vee gezien, dan spreekt dat voor mijne bewering.

De op de eerste tentoonstelling van Zwitsersch gebergtevee te Sitten gedane metingen van het Eringer vee gaven de volgende gemiddelde cijfers:

	Hoogte.	Lengte.	Omvang.	Koplenkte.	Voorhoofdsbreedte.
Stieren	120 cM.	177 cM.	176 cM.	42 cM.	23 cM.
Koeien	127 »	204 »	185 »	43 »	21 »
Vaarsen	122 »	193 »	148 »	43 »	21 »

Ik zag dit slag ook nog bij Saxon en Martigny en het moet verspreid in het geheele kanton voorkomen en om zijne duurzaamheid en ongevoeligheid voor ruw en onbestendig weer zeer gezocht zijn.

Ter wille van de volledigheid moet ik hier nog vermelden dat wij

14. in het Oberhaslidal in het kanton Bern

van Meiringen tot Guttanen (weg naar de Grimsel) het lichte bruinvee vertegenwoordigt vinden.

Hier volgen nog eenige metingen.

Koppel Schijtzter bruinvee van den Heer M. Gottschling, eigenaar eener ridder.

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	rump.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier 2½ jaar	60	154	46	32	151	151	57	50	37	221	206	425
Koe 7½ »	73	147	49	27	149	155	55	49	40	203	199	418
» 5 »	62	134	52	26	137	142	43	41	35	202	193	398
» 8 »	70	143	46	25	142	143	46	43	32	202	195	408
» 7 »	66	151	50	28	150	156	54	45	34	208	203	435

Alle melkteekens dezer koppel zijn voortreffelijk. 100 liter melk geven ge-
der Nederlandsche dieren slechts 5 pd. 110 grm. boter en 12 pd. 250 grm. zoete-
2560 liter en zoo wij een zware Nederlandsche koe ook gemiddeld op 3500 liter
205 pd. boter, die der Nederl. koe van 3500 liter slechts 183 pd. boter bedragen.
treffelijke gezondheid, in 't bijzonder het groote weerstandsvermogen tegen alle

hofstede te Glieschwitz hij Trachenberg, uitgevoerd door den Heer Gottschling.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
donker koffiebruin.	donker.	donker.	licht.	donker met lichten rand.	blauw.	licht.	1315 pd. zwaar.
licht koffiebruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	1281 » »
lichtgrauw.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	licht.	1085 » »
donker- grauw.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1233 » »
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1335 » »

gemiddeld 8 pd. 20 grm. boter en 16 pd. 45 grm. zoetemelksche kaas. 100 liter
melksche kaas. Het jaarlijksche melkbedrag der bruinveekoe bedraagt gemiddeld
melk stellen, zou het bedrag aan boter van 2560 liter van de bruinveekoe toch
Nog eene eigenaardigheid van dit ras is de uitstekende overerving en de voor-
longziekten.

Koppel Schijtzter bruinvee van den Heer M. Gottschling, eigenaar eener ridder.

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE			Voorhoofd breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	rump.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier 2½ jaar	60	154	46	32	151	151	57	50	37	221	206	425
Koe 7½ »	73	147	49	27	149	155	55	49	40	203	199	418
» 5 »	62	134	52	26	137	142	43	41	35	202	193	398
» 8 »	70	143	46	25	142	143	46	43	32	202	195	408
» 7 »	66	151	50	28	150	156	54	45	34	208	203	435

Alle melkteekens dezer koppel zijn voortreffelijk. 100 liter melk geven ge-
der Nederlandsche dieren slechts 5 pd. 110 grm. boter en 12 pd. 250 grm. zoete-
2560 liter en zoo wij een zware Nederlandsche koe ook gemiddeld op 3500 liter
205 pd. boter, die der Nederl. koe van 3500 liter slechts 183 pd. boter bedragen.
treffelijke gezondheid, in 't bijzonder het groote weerstandsvermogen tegen alle

hofstede te Glieschwitz hij Trachenberg, uitgevoerd door den Heer Gottschling.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
donker koffiebruin.	donker.	donker.	licht.	donker met lichten rand.	blauw.	licht.	1315 pd. zwaar.
licht koffiebruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	1281 » »
lichtgrauw.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	licht.	1085 » »
donker- grauw.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1233 » »
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1335 » »

gemiddeld 8 pd. 20 grm. boter en 16 pd. 45 grm. zoetemelksche kaas. 100 liter
melksche kaas. Het jaarlijksche melkbedrag der bruinveekoe bedraagt gemiddeld
melk stellen, zou het bedrag aan boter van 2560 liter van de bruinveekoe toch
Nog eene eigenaardigheid van dit ras is de uitstekende overerving en de voor-
longziekten.

Omtrent de melkopbrengsten van het bruinvee, deel ik hier nog het volgende mee:

In de »Alpwirtschaftlichen Monatsblätter» wordt medegedeeld, dat in het kanton St. Gallen van het Schwijtzer bruinvee gemiddeld per stuk en per dag de navolgende hoeveelheden melk verkregen werden:

1—1868.	10,22	liter.	
2—1869.	9,37	»	
3—1870.	10,47	»	Mond- en klauwzeer.
4—1871.	11,03	»	
5—1872.	10,48	»	
6—1873.	10,17	»	
7—1874.	10,00	»	
8—1875.	9,68	»	
9—1876.	8,25	»	Uierzieke koeien.
10—1877.	9,87	»	
11—1878.	8,25	»	Goede koeien verkocht.
Gemiddeld	9,79	»	

Hoogste bedragen:

Koe n ^o .	2	in 4 jaren	gemiddeld	10,78	liter.
»	»	7	in 3	»	11,34 »
»	»	6	in 5	»	11,55 »

Aan de landbouwschool Strickhof in Zürich was het bedrag in een tijdsbestek van 4 jaar (1873—76) gemiddeld:

	LITER.	
	dagelijks.	jaarlijks.
a. bij 7 gevlekte koeien (Simmendaler)	7	2555
b. bij 7 bruine »	8	2920

In de »Intern. landw. industr. Revue» bericht de Heer H. O. HOFFMANN, dat na herhaalde, zorgvuldig genomen proeven 100 liter melk van Nederlandsche koeien 5 pd. 400 gram zoete roomboter en 12 pond 250 gram magere kaas opleverden; 100 liter melk van de Allgäuer koeien 7 pd. van dezelfde boter en 15 pd. 50 gram kaas; 100 liter melk van de Schwijtzer koeien 8 pond 50 gram boter en 16 pond 50 gram kaas. De stelling, dat bij verkoop van verse melk bij de maat, de laagland-sche rassen de voorkeur verdienen, wordt daardoor niet bestreden; wie echter genoodzaakt is zijne melk tot boter en kaas te verwerken, vindt

in de bovengenoemde getallen misschien aanleiding tot nauwkeurige berekeningen, als er sprake is van het aanschaffen van een beter veeras.

Het ambtelijke advertentieblad voor landbouwvereeningen in het koninkrijk Saksen van 1857, geeft op bladz. 42 een overzicht van de gemiddelde resultaten bij de vergelijkende proeven met Allgäuer, Hollandsch en Saksisch landvee verkregen en vermeld ik deze hier nog eens, daar zij misschien niet van belang ontbloot zijn. Later zal ik, bij behandeling van het Montafuner vee nog getallen van jongeren datum opgeven.

JAARTAL.	Allgäuer vee.			Hollandsch vee.			Saksisch landvee.			Gemiddelde melkopbrengst.	Waarschijnlijke melkopbrengst op 100 pond hooiwaarde.
	Gemiddelde melkopbrengst.	Waarschijnlijke opbrengst op 100 pond hooiwaarde.		Gemiddelde melkopbrengst.	Waarschijnlijke opbrengst op 100 pond hooiwaarde.		Gemiddelde melkopbrengst.	Waarschijnlijke opbrengst op 100 pond hooiwaarde.			
		liters melk	pond boter.		liters melk.	pond boter.		liters melk.	pond boter.		
1852	2932	29,32	2,59	3272	27,27	2,01	2212	22,12	1,91	—	—
1853	3044	30,44	2,40	3267	27,22	1,88	2411	24,11	1,79	3255	26,87
1854	2856	28,56	2,31	2992	24,92	1,71	2018	20,18	1,56	3003	25,02
1855	2810	28,10	2,10	2676	22,30	1,47	2303	23,03	1,79	2846	23,61
1856	3050	30,50	2,20	3132	26,10	1,73	2635	26,35	1,84	2806	23,38
Gemiddeld	2938	29,38	2,32	3068	25,26	1,76	2316	23,16	1,78	2970	24,75

Een verslag van de Landbouw-Maatschappij te Solbe aan de Saale komt met deze opgaaft overeen, dat de melk van het Allgäuer vee rijker is aan room dan die van het Hollandsche en de opbrengst naar de hoeveelheid hooi ook grooter is.

B. Het Bruinvee van Vorarlberg.

Vorarlberg, de Bregenzer Kreits van het Oostenrijksche graafschap Tyrol, grenst ten oosten aan den Innsbrucker Kreits, waarvan het door den kolossalen bergrug van den Arlberg gescheiden is. Zuidwaarts sluit de hooge Rhätikonketen het Ildal naar de zijde van den Prättigau in Grauwbunderland af; ten westen grenst Vorarlberg langs de Rijnvlakte aan

Grauwbunderland, Lichtenstein en St. Gallen en ten noorden aan het meer van Constanz en Beijeren. Het heeft eene oppervlakte van 260,010 Hectare.

Aan den oever van het meer van Constanz, den Rijn op, in de richting van den Arlberg tot Bludenz vormt het land eene vruchtbare voor graanbouw geschikte vlakte, het overige gedeelte is bergland, dat door de Rhetische alpen doorsneden wordt. De grootste rivier is de Ill, die ten noordwesten van Feldkirch in den Rijn valt, en verder de in het meer van Constanz uitlopende rivieren de Bregenzer Ache en de Dornbirner Ache. De rechterlijke distrikten Bregenz, Dornbirn, Feldkirch maken het dalgebied uit, de rechterlijke distrikten Bregenzerwoud, Bludenz, Montafunen, het berggebied; het dalgebied heeft eene oppervlakte van 69,286 Hectare, het berggebied van 190,724 Hectare. Deze getallen geven niet precies de vierk. oppervlakte van dal en berg aan, daar enkele gemeenten van Bludenz tot het dalgebied, daarentegen weer andere van Bregenz, Dornbirn en Feldkirch tot het berggebied gerekend moeten worden; het eigenlijke berggebied is grooter dan bovenstaande getallen aangeven.

De uitgestrekte, uitmuntende gebergteweiden, de vele voortreffelijke dalweiden zijn aan de rundveeteelt in hooge mate bevorderlijk; deze neemt overal de eerste plaats in en voor den aanbouw van voedergewassen wordt door de nijvere bevolking alles gedaan.

De veestapel van geheel Vorarlberg bedraagt circa 33,526 koeien. In het dalgebied vindt stalvoeding plaats, zelfs in den zomer; zuivelbereiding is hier hoofdzaak; terwijl in het berggebied meer nadruk wordt gelegd op het aankokken. Een groot aantal dalvee wordt op de weiden van het bergdistrikt geweid.

Het is in de eerste plaats het zich met de fokkerij bezig houdende bergdistrikt, dus de distrikten Bregenzerwoud, Bludenz en Montafunen, die ons meer in 't bijzonder belang inboezemen, en onder deze onderscheidt zich weer Montafunen, dat het schoonste vee fokt, hetwelk wij in Bludenz en Bregenzerwoud overal weer terugvinden. Montafunen, het zuidelijkste distrikt van Vorarlberg, met de hoofdstad Schruns, is een heerlijk vruchtbaar Alpenland, welks veeteelt voor geheel Vorarlberg van het grootste gewicht is.

Het Montafuner bruinvee is in zijn uiterlijk en raskenmerken volkomen gelijk aan het Schwiitzer bruinvee en vooral aan dat van den »Prättigau'', waar evenals bij het Montafuner vee aan het voorhoofd, de onderpijpen, den buik en somtijds ook op den melkspiegel kleine witte plekken gevonden worden. De fokkers in Montafunen zien deze kleine witte plekjes niet

gaarne; de dieren welke ze aan zich hebben, komen bij bekroningen niet in aanmerking, doch zij kunnen niet aangemerkt worden als teekens van gemengd bloed. Het staat integendeel boven allen twijfel, dat dergelijke kleine witte plekjes bij de beste slagen van het bruinveeras voorkomen en slechts als gebrek aan schoonheid worden aangemerkt, niet als strijdig met de reinheid van het ras. De donkerbruingrauwe, koffiebruine kleur komt bij het Montafuner vee het meest voor, doch men vindt hier ook de bruingrauwe kleur in de meest verschillende tinten en schakeeringen, van zwartbruin tot lichtbruin, van geelachtig grijs tot muisgrijs, de laatstgenoemde kleur het zeldzaamst. De mannelijke dieren zijn meestal donkerder gekleurd, de voorhand meest nog donkerder dan de overige lichaamsdeelen. De kop van het Montafuner vee is betrekkelijk korter en het voorhoofd breeder, de omvang in de lengte en de lichaamshoogte geringer, dan bij het Schwijtzer bruinvee; wij kunnen het Montafuner vee tot het goed middelzware slag van het bruinveeras rekenen. De donkerbruine kleur is zeer gezocht en vooral wil men den stier liefst zoo donker mogelijk hebben, terwijl verder de zoogenaamde stekelharen, dat zijn bruinzwarte haren die aan de uiteinden lichter van kleur worden, op den rug, de schouders en de lenden gaarne gezien worden.

De melk is van zeer goede kwaliteit en het gemiddeld bedrag per jaar bedraagt per koe 2000 liter, doch zijn koeien, die 2800 liter en meer melk geven, niet zoo heel zeldzaam. Men rekent algemeen dat de koe 300 dagen melkt en 65 dagen droog staat. De lichtkleurige koeien gelden voor de beste melkgeefsters, de melk der donkerkleurige moet echter vetter zijn; ook moeten de eerstgenoemden beter mesten en fijner vleesch hebben. In 't algemeen is de aanleg voor vetmesting niet zeer groot, de geschiktheid voor den arbeid echter bijzonder goed. Evenals het Schwijtzer vee en alle andere bruinveeslagen zich overal, ook in het vlakland, gemakkelijk acclimateren, zoo ook het Montafuner.

Behalve in Montafunen, wordt het Montafuner vee ook ten zuiden van de Ill, van de uitmonding dezer rivier tot aan Bludenz, rein en goed gefokt, aangetroffen, en verder in het zuidoostelijk gedeelte van het Bregenzerwoud, welk gedeelte ongeveer begrensd wordt door eene rechte lijn, getrokken van Schrunz naar Immenstadt, dus in het Kloster- en Thanbergdal bij Schröcken en Krumbach tot in het Mittelbergdal. Hier, waar het opfokken hoofdzaak is, wordt met zorg geteeld, en het vee heeft overal het type van het Montafunerslag, in het laatstgenoemde gedeelte van het Bregenzerwoud ook veelvuldig dat van het oude Allgäuer vee. Bij de bespreking

van het Allgäuer slag kom ik daarop terug. In de geheele Rijnstreek ten noorden van de Ill tot aan het meer van Constanz is het vee zeer gemengd en slechts bij Dornburn wordt in de laatste jaren door invoering van Schwijtzer en Montafuner stieren veel tot verbetering der veeteelt gedaan. Hier, zoowel als in het Bregenzerwoud is de zuivelbereiding, de aanmaak van vette kaas, hoofddoel der veehouding. Het vee in het zuiveldistrikt van het Bregenzerwoud heeft een meer gelijkmatigen, typischen vorm dan dat uit de Rijnstreken, het is iets lichter dan het Montafuner vee en meest licht van kleur, geelgrauw, ook dasgrauw. Deze licht gekleurde dieren hebben een eenigszins langeren en smalleren kop, zijn slanker, smaller in het kruis en in de schoft en hooger gebouwd. De koeien uit het zuiveldistrikt van het Bregenzerwoud, worden voor de melkrijkste gehouden; het jaarlijksche melkbedrag wordt op 2400 tot 3000 liter gesteld. De heerlijke weide- en hooilanden, die de dieren het geheele jaar door rijkelijk van voedsel voorzien, dragen tot de goede uitkomsten der zuivelbereiding het meeste bij. Het oude woudvee was zwaarder, donkerder van kleur, met witte vlechten in de liezen (»Griffe»). Door de steeds in omvang toenemende zuivelbereiding, nam eigen aanfok in het Bregenzerwoud steeds meer af, stieren werden bijna in 't geheel niet meer opgefokt, maar uit de naburige distrikten, uit Zwitserland en ook wel lichtgele of lichtgrijze dieren uit Tyrol bijgekocht en zoo is het oude woudvee bijna geheel verloren gegaan.

In Montafunen, zooals in bijna geheel Vorarlberg, is het houden van fokstieren zaak der gemeenten, die met den houder van den stier eene overeenkomst treffen; als spronggeld wordt in den regel 50 kreuzer genomen. De stieren worden reeds in den ouderdom van 14 à 15 maanden tot den sprong toegelaten en, niet in het belang der fokkerij, aldaar slechts gedurende eene springperiode gebruikt.

De vaars komt op den leeftijd van 16 à 18 maanden bij den stier, terwijl de eigenlijke springtijd in de maanden Januari, Februari en Maart valt, in het Bregenzerwoud echter in Maart, April en Mei, daar de fokkers bij het kalven tegen het voorjaar van de koeien een grootere melkopbrengst verwachten, dan wanneer de tijd van kalven zooals in Montafunen in October tot December valt.

De kalveren worden onmiddellijk na de geboorte van de koe weggenomen en krijgen gedurende 14 à 16 weken de zuivere melk die hun eerst vijf-, dan drie- en ten laatste 2maal daags verstrekt wordt; na dien tijd wordt de melkvoeding langzamerhand afgebroken en door haverstroo

en water vervangen, zoodat ze na 4 à 6 weken, wanneer dus het kalf 19 à 22 weken oud is, geheel vervalt. Reeds van de vierde week af aan krijgen de kalven zeer fijn hooi, waarvan zij kunnen eten zooveel zij lusten.

Als de kalveren 6 maanden oud zijn, komen zij mee op de alpenweiden, waar zij behalve het weidevoedsel nog slechts wat zoutwater krijgen. In den herfst en winter krijgt het vee hooi en nagras, dat met het hooimes voor dagelijksche behoefte wordt afgestoken, slechts zelden wat zemels of meel. In de zuiveldistrikten van het dalgebied wordt krachtvoeder, zooals gekneusd graan, rapen, raap- of lijnkoeken enz. gegeven.

De stallingen, waarin de mest 4 à 5 weken onder de koe blijft liggen, zijn meestal zeer laag, zonder ventilatie, warm en bedompt, en komt het vee uit deze stallen in de weide, waar het geene beschutting vindt tegen de wisselvalligheden van het weer, dan is het niet vreemd dat er in verhouding vele dieren ziek worden, en aan de zoogenaamde »*Flugkrankheiten*» sterven.

De meeste weiden in de distrikten Montafunen, Bludenz, Dornbirn en Feldkirchen zijn gemeente of gemeenschappelijke weiden. Bij de gemeenschappelijke weiden is de gemeente grondbezitter en hebben slechts een bepaald aantal deelhebbers het uitsluitend recht van gebruik. In het Bregenzerwoud vinden wij ook grootere privaat alpenweiden. De meeste alpen in Montafunen, vooral in het bergdistrikt, hebben eene hoogte van 1500 tot 2000 meter boven den spiegel der zee; zij worden, al naar het gebruik, dat er van gemaakt wordt, in koe- of melkalpen, in Galt- en schaapsalpen verdeeld. De melkalpen, minder hoog en zoo goed mogelijk beschut, worden slechts zelden uitsluitend met dieren, die voor eenig gebruik dienen, meest met koeien en jonge runderen, de Galtalpen met alle jongvee en ossen, de schaapsalpen met schapen en geiten bezet. De bepalingen omtrent het aantal stuks, dat elke veehouder op de alp mag zenden, zijn verschillend; in den regel heeft elke afzonderlijke veehouder een bepaald getal weide- of grasrechten. Eene vetweide is de voor eene koe toereikende weideoppervlakte; voor jongvee van meer dan een jaar oud wordt $\frac{3}{4}$, voor dat beneden een jaar $\frac{1}{2}$ veeweide gerekend.

De vooralpen (Bergweiden, in Montafunen Maiensässen genoemd) zijn meestal particulier eigendom; wij vinden daar overal Sennhutten, meestal op kelders gebouwd, stallingen en schuren, met welke gebouwen ook de melkalpen meestal voorzien zijn, doch zoo onvoldoende, dat de stal slechts de dragende en melkkoeien kunnen bevatten. Vaak worden dan naast de stallingen nog schutstallen opgezet (opene schuren met een schutdak).

Op de galtalpen is behalve een kleine, zeer eenvoudige, slechts de hoogst noodige beschutting leverende hut voor den herder, voor het vee geen beschermend dak, het blijft in den regel dag en nacht onder den blooten hemel.

Aan het bemesten der alpenweide wordt gewoonlijk weinig gedaan; waar daaraan grootere opmerkzaamheid gewijd wordt, zooals b.v. in het Bregenzerwoud, legt men de mest in een breeden kring rondom een grasvlakte van ongeveer 2 voet doorsnede; deze kringvormige bemesting verkiest men, omdat het vee het door de mest gegroeide gras in het eerste jaar niet eet, en dus wanneer men de mest over het geheele veld uitspreidde, de geheele weide van dat jaar verloren zou zijn, terwijl het in den ring gegroeide gras door het vee gaarne gegeten wordt.

De weidegang begint in den regel in het midden van Mei. Het vee betreft het eerst de weide in het dal, de grasvlakten langs de huizen en ontvangt daar dagelijks nog wat toevoer in den stal. In het laatst van Mei of het begin van Juni komt het op de vooralpen (Maiensässen) en van hier op het einde van Juni op de middenalpen (koealpen) en in Augustus op de hooge alpen, waar het al naar gelang van het weer tot September blijft en dan langs dezelfde stations op het einde van October naar den stal terugkeert; de weidetijd duurt gemiddeld 120 dagen; op de naar het zuiden en zuidwesten gelegen alpen, waar de warme Föhn zeer veel invloed uitoefent, is de weidetijd 10 tot 20 dagen lager.

De meeste melk wordt tot vette kaas verwerkt, een kleiner bedrag tot zoete roomboter en magere zoetemelksche kaas gemaakt en hoogst zelden vinden wij nog de bereiding van boter en kaas uit de zure melk. Aan de zuivelbereiding wordt overal meer opmerkzaamheid geschonken en is daarin eene merkbare vooruitgang te bespeuren. Het voordeel dat eene koe aanbrengt wordt gemiddeld op 100 fl. (f 120) geschat.

De belangrijkste handel in vee in Vorarlberg heeft plaats in de eerste 3 à 5 weken na het nederdalen van de alpenweiden, de voornaamste markten zijn:

te Schrunz in Montafunen op 21 en 22 September; deze is de drukste markt, waar het grootste aantal, soms 2000 à 3000 stuks vee en ook van het zwaarste slag, gebracht wordt;

te Schwarzenberg in het Bregenzerwoud den 16 en 17 September, die ook sterk bezet wordt met vee van goede kwaliteit;

te Egg in het Bregenzerwoud den 2 Mei en 5 December;

te Dornbirn en het voorland den 10 October, middelzwaar en klein slag, ook Tyroler vee;

te Bludenz in den herfst om de 14 dagen; de beste markten vallen in October;

te Imst in het Inndal 7 September;

te Reutle in het Lechdal 10 en 14 September en

te Sonthofen 13 tot 15 September en 16 October.

Oberstaufen en de Michaelimarkt te Immenstadt (nadere bijzonderheden over deze markt bij de behandeling van het Allgäuer vee) bieden bruinvee van gemiddelde zwaarte aan.

In het buitenland worden op de markten te Sonthofen den 14 September, te Allgäu en Appenzell in Zwitserland 23 September, met de voormarkt te St. Anton en Gallenkirchen veel Montafuner vee aangevoerd.

De prijzen worden betaald in Napoleons d'or en, als het dier niet reeds in de tweede of derde hand is, wordt er weinig overvraagd; ook de opgaven der verkoopers zijn, als men uit de eerste hand koopt, goed te vertrouwen. Bij het koopen in Vorarlberg worden den kooper ambtelijke verklaringen afgegeven, een zoogenaamde veepas, die bevat: naam en woonplaats van den verkooper en den kooper, beschrijving van het vee, bij voorkoming van den stempel of het brandmerk, opgaaf van de plaats, waarheen het beest bestemd is. Daaraan is een attest van gezondheid, zoo ook eene verklaring bevestigd, dat de streek vrij van elke besmettelijke ziekte is, welke verklaringen door het gemeentebestuur geteekend en van het ambtelijk zegel voorzien zijn.

Thans kom ik aan het bruinvee van

C. den Allgäu.

De landstreek in het zuidwestelijk gedeelte van het Beijersche regeerings-distrikt Zwaben met de rechterlijke distrikten Kempten, Immenstadt, Sonthofen en met eenige aangrenzende distrikten van Vorarlberg en Tyrol noemen wij den »Allgäu». Deze is in het oosten, zuiden en westen door gebergten ingesloten en slechts aan de noordzijde open, aan ruwe noordewinden blootgesteld, en heeft diengevolge een ruw klimaat, een langen winter met veel sneeuw, een kouden, natten zomer.

De Iller stroomt door den Allgäu; hare bijrivieren zijn de Breitach, Stillach en Trettach. Het is eene van de schoonste streken van Duitschland; grootsch en verheven is het hooggebergte, waar gems en adelaar reeds huizen; heerlijk is het vergezicht van de fraai gevormde bergen; hier wildromantische kloven en afgronden, daar een bruisende waterval;

hoog op de bergen de ruïnen uit den ouden voortijd, overblijfselen van trotsche riddersloten, onder het vreedzame, schoone dal, omlijst door de terrasvormig opgaande bergen. Heerlijke, vruchtbare graslanden en weelderige weiden op de meeste naar het zuiden gekeerde hellingen, zoomede voldoende wintervoeder, veroorloven het houden van eenen grooten vee-stapel, waaraan de Allgäu zijne welvaart te danken heeft. De vriendelijke, zindelijke plaatsen vertoonen een zekeren welstand, die ons bij den natuurlijken en degelijken toon, welke overal in den omgang heerscht, zeer aangenaam aandoet. Het volk is goed katholiek, heeft een praktischen zin en een aangeboren handelsgeest; is in den handel waar, eenvoudig en eerlijk. De vreemdeling vindt in den Allgäu eene vriendelijke bejegening, en ontbeert hij bij hun ook de weelde van Zwitserland, zoo vindt hij toch overal een goede opname en gevoelt hij zich in den vertrouwelijken, eenvoudigen omgang beter op zijn gemak dan in vele andere streken met koele verangliseerde weelde.

De streek van Immenstadt, heerlijk gelegen aan de Grüntén, Sonthofen met den »Duim'' aan de Iller, Oberdorf aan de Wertach, Fischen aan den Lech, aan de grenzen van Tyrol, Weiler aan de Rotach en Staufen hadden vroeger het beste Allgäuer vee. Daaraan sloten zich de distrikten van het Tannheimerdal in Tyrol, en het Middelberger of kleine Walserdal in Vorarlberg. Het Walserdal met de Breitach, alsook ten oosten daarvan het Rappenalperdal, dat bij Obersdorf de Birys-au heet, met de Sittach, het Spilmannsauerdal met de Trettach, en het Oydal loopen alle in het Keteldal van Obersdorf uit en al deze afgeslotene hoogedalen hebben voortreffelijke, vruchtbare alpenweiden voor jong- en galtvee. Het tot Vorarlberg behoorende Mittelbergerdal is naar de zijde van Vorarlberg meestal het geheele jaar door onder de sneeuw bedolven en het verkeer slechts van de kant van Beijeren geopend, waarom het voor den verkoop van zijn vee en zuivelproducten zich bijna uitsluitend tot Beijeren moet bepalen (de Sonthofer markten). Hier, in het Klooster- en Rappenalperdal wordt ook thans nog het Allgäuer vee het reinst en zorgvuldigst gefokt en de Sonthofer vereeniging koopt hier zijn materiaal voor de verbetering van het Allgäuer ras, vooral fokstieren. Het is jammer, dat de distrikten, waar nog zuiver Allgäuer vee gevonden wordt, zoo klein en zoo zeldzaam zijn geworden, zoo zeldzaam, dat men bijna kan zeggen: het oude, zoo algemeen gezochte Allgäuer ras heeft opgehouden te bestaan. Reeds kort na 1850 werd de reine teelt van het beproefde Allgäuer vee, dit kleine slag van het bruinvee, op vele plaatsen opgegeven en getracht

door kruising met zware Montafuner, Appenzeller en Grauwbunderlandsche stieren, grooteren omvang en meer gewicht te verkrijgen. Toch bleef toen de aanfok nog steeds hoofddoel der veehouding en fokte men met de meeste zorg en nauwlettendheid. Ware dit zoo gebleven, dan zou het gebruik van deze fokstieren van zwaarder slag niet geschaad hebben, al werden ook daardoor de dieren van het oude Allgäuer slag steeds zeldzamer. Nu kwam echter nog daarbij, dat men zich in Allgäu steeds meer op de zuivelbereiding ging toelleggen; groote melkvereenigingen werden opgericht, en de aanfok nam steeds af. Er deed zich hier hetzelfde voor, als in het Bregenzer woud en als overal, waar de zuivelbereiding hoofddoel der veehouding wordt. Deze kan met den aanfok niet samen gaan en brengt dezelve steeds tot een minimum terug. Zoo wordt dan nu uit de nabuurschap veel melkvee voor den Allgäu aangekocht, en ik zag daar zulke gemengde koppels, dat alle slagen daarin waren vertegenwoordigd. Daarbij ontwaarde ik fokstieren, die blijkbaar slechts gehouden werden, om de koeien drachtig te maken; er waren er onder, die werkelijk eene droevige figuur maakten. Ik herhaal hier nogmaals, het oude zuivere Allgäuer vee is uiterst zeldzaam geworden, is bijna geheel uitgestorven en wie het nog in Allgäu koopen wil, wapene zich met geduld, maar zal dan ook nog wel een paar werkelijk edele dieren kunnen vinden.

In den Allgäu staat het genootschapswezen in vollen bloei; het is zoo geheel in overeenstemming met den praktischen geest der bevolking, die zeer goed weet, dat eendracht macht maakt. Buiten de partikuliere weiden, zijn er vele genootschapsweiden, die door daartoe benoemde weidebazen worden beheerd. Deze weidebazen bezorgen de geheele huishouding van de genootschapsweide, het onderhoud der gebouwen, het opzicht over het opgedreven vee, zoo ook de geheele administratie. De leden van een genootschap zijn verplicht, de weide op den door den weidebaas bepaalden tijd, met het door hun weiderecht bepaalde getal runderen te bezetten en moeten voor elke overtreding der gemaakte bepalingen boete betalen.

De melk wordt elk jaar door den weidebaas aan den meestbiedende verpacht en de opbrengst onder de leden van het genootschap naar verhouding van het aantal koeien, dat ieder op de weide heeft, verdeeld. De melk wordt tot ronde (Zwitserse) kaas en wanneer ze schaarscher wordt, tot baksteen- (Limpurger) kaas verwerkt; ten tijde der nederdaling rekent men 1 centenaar kaas op 600 à 630 liter melk, in den winter eene zelfde hoeveelheid op 660 à 700 liter.

Daar de veehouder in den Allgäu meest wintervoeder in overvloed heeft, zoo behoeft men met het uitdrijven in het voorjaar geene bijzondere haast te maken. Op het einde van April komt het op de voorweide, hier Esch genoemd, en blijft daar tot laat in Mei. Einde Mei of begin Juni gaat het naar de alpenweide, waarvan het voor 13 September terugkomt, eerst nog op de voorweide en dan in den winterstal.

De alpenweiden zijn ook hier in melk- of senn- en in Galtalpen verdeeld. De melk-, koe- of senn-alpenweiden in de lager gelegene betere streken, ontvangen slechts melkvee, zij zijn goed onderhouden en wij vinden er een bescheidene woning voor den »senn'' en zijn personeel, een kaaskelder en een vrij nauwen stal voor de koeien en varkens. Gewoonlijk is er een put; slechts bij zeer ruw weder komen de dieren des nachts in den stal. De Galt-alpen liggen hooger; daar bevindt zich slechts eene Galthut voor den herder en een kleine stal, waarin zijne koe een onderkomen vindt. Stallen voor het vee en putten zijn hier zeldzaam.

Aan de verzameling en bereiding van den mest wordt in Allgäu meer zorg besteed dan elders, doch blijft ook hier nog veel te wenschen over. Vooral zorgt men er voor het bewaren van de ier; ierputten vindt men er overal, en meestal ook ierpompen of andere toestellen tot verspreiding der ier over het land.

De meeste kalveren worden in den tijd van October tot Januari geboren, en algemeen streeft men er naar, deze kalftijd te houden.

Het oude Allgäuer vee is van gemiddelde zwaarte; eene volwassene koe weegt 800 à 900 pond; het is het kleinste slag van het grauwbrownige gebergterras van het bruinvee. De meest gezochte kleur is dasgrauw, muisgrauw, dan lichtgrauw, geelachtiggrauw en ook donkerbruin (koffiebruin). De onderbuik, de schouders, en de bovenschinkels zijn meestal donkerder getint, over den rug loopt steeds eene lichtere streep, die zich tusschen de lenden verbreedt en tot aan den melkspiegel afdaalt. Mond en neus hebben een lichter rand, lichtere haren hangen uit de ooren en over het voorhoofd. De neusspiegel is donker, blauwachtig, ook adderkleurig, nooit roodachtig of licht, tong en gehemelte evenals de neusspiegel donker. De hoornen zijn van gemiddelde lengte, dun, naar voren omgebogen, wit van kleur met zwarte uiteinden. De klauwen zijn hard en zwart, de staart lang en fijn met donkeren pluim, de huid zacht en fijn. De trotsch gedragene, fraaie kop is kort en breed, heeft groote vriendelijke oogen, de hals met een vrij grooten kossem is kort, niet te zwaar, stevig, de rug recht, sterk en krachtig, de schoft eenigszins scherp,

het kruis breed; achter de schouders is ook bij dit vee het lichaam wat ingesnoerd, doch men vindt ook vele dieren, die dit gebrek niet hebben; de schouders zijn vol, lenden, heupen en borst breed, de ribben goed gewelfd, het lichaam diep, de uier groot en vierkant, de melkaderen lang en gegolfd, de melkspiegel breed en lang. De beenen zijn fijn, maar vast, gespierd en goed gesteld, de gang gemakkelijk en levendig. Het geheele uiterlijk is fraai en elegant, in al zijn deelen harmonisch ontwikkeld en maakt een hoogst aangename indruk. Bij de stieren is het haar op het voorhoofd meest gekroesd; zij hebben een sterken nek, dikkere hoornen en vereenigen in zich het beeld van kracht en goedaardigheid.

Het Allgäuer vee is evenals al het bruinvee, zeer melkrijk; het melkbedrag per jaar wordt gemiddeld op 2200 tot 3000 liter berekend. De melk heeft een groot roomgehalte en levert veel boter en kaas. In de weidetijd rekent men een pond boter op 11 liter melk, in den winter op 12 tot 15 liter bij zoete afrooming. Bij zure afrooming heeft men $1\frac{1}{2}$ minder noodig. De landeigenaar, vrijheer v. GIESE te Königsgut bij Immenstadt geeft de melkopbrengst van zijn koppel gemiddeld op 3000 liter per koe aan, de landeigenaar luitenant BAUSCH te Kempten gemiddeld op 2800 liter, de heer DURIG te Schrunz op 2600 liter. Te Weichenstephan gaven de daar gehoudene Allgäuer-Montafuner koeien, die gemiddeld $9\frac{1}{2}$ centenaar wogen, in een jaar per koe 2458 liter, in een volgend jaar 2769 liter. In het bijzonder verdient nog vermelding, dat de melkgeving bij al het bruinvee zeer lang aanhoudt, sommigen beweren tot aan het 16^e levensjaar. Bij verschillende vergelijkende proeven hebben de Allgäuer koeien (alook de Schwijtzer) bij de boter- en kaasbereiding de Nederlandsche geslagen; deze gaven wel eene grootere hoeveelheid melk, die echter zooveel minder in kwaliteit was, dat van het bruinvee toch meer boter en kaas verkregen werd, en dit vee het verstrekte voedsel op de voordeeligste wijze omzette.

Het Allgäuer vee is zeer goed voor den arbeid, mest ook goed, doch het vleesch is donker en niet zoo malsch, als dat van de laaglandsche slagen.

De dieren zijn niet kieskeurig in het voedsel, gewennen zich gemakkelijk aan ander voedsel en hebben een vaste gezondheid. De overerving is zeer constant en de eigenaardigheden van het ras blijven ook buiten het geboorteland voortduren.

De belangrijkste veemarkten in Allgäu zijn die te Sonthoven op den 14^{en} September en den 16^{en} October, die te Oberstaufen op den 12^{en} Sep-

tember en te Immenstadt op den 29^{en} en 30^{en} September. Wie op de markten koopen wil (ik doe het nooit, omdat daar geen gelegenheid is de ouders en den aanfok van het dier te beoordeelen en dus de koop voor aanfok eene onzekere is), moet voor de Septembermarkt, op den 13^{en} September op de zoogenaamde »*Viehscheide*» te Obersdorf of Heindelang zijn. Daarheen gaat het vee, als het op den genoemden tijd van de Alpen komt, wordt aan de verschillende eigenaars ter hand gesteld en vandaar naar de markten gebracht. Hier is de handel dikwijls ook reeds zeer levendig, maar het drukke gewoel van de eigenlijke markt heerscht er nog niet en men kan er rustiger uit de eerste hand koopen. Op de eerste Sonthofer markt treft men hoofdzakelijk kalveren en drachtige runderen (vaarsen) aan, op de tweede markt, op den 16^{en} October meest koeien. Te Immenstadt is de Michaelimarkt zeer belangrijk. Op de markten wordt een zeer reëele handel gedreven, men overvraagt weinig en de opgaven omtrent ouderdom en drachtigheid zijn zeer betrouwbaar.

Op de markten is het Allgäuer vee het minst talrijk; oude, onvermengde Allgäuer dieren zijn er eene groote zeldzaamheid en men kan er niet op rekenen, ze daar te kunnen koopen. Het grootste aantal van het op de markt gebrachte vee komt van Montafunen, uit het Lechdal, Tyrol, enz. enz. De kooper ontvangt een schriftelijk bewijs van de drachtigheid enz. Wie op de markten koopen wil, moet een goeden blik hebben en snel besloten zijn; er wordt weinig geloofd en geboden en zeer snel gehandeld, en wie lang van beraad is, ziet spoedig het beste verkocht en vischt achter het net.

Dit geldt zoowel voor de markten van Montafunen als van die in Allgäu.

Ik geef nog eene meting van een dier *) van het oude onvermengde Allgäuer dasgrauwe slag, dat ik aan de veeartsenijschool te Berlijn leverde, en dat als een voortreffelijke vertegenwoordiger van dit oude slag kan worden aangemerkt.

D. Bruinvee aan den Lech, de Wertach, de Iller, Ammer en Loisach.

Ter wille der volledigheid maken wij hier nog melding van de volgende nog tot het bruinvee behoorende slagen:

*) Zie de metingen van den rundveestal van de Berlijnsehe veeartsenijschool.

1. Het Lechdaler vee.

Het Lechdaler vee vinden wij in het Tyroler Lechdal, ten noordoosten van het Thannbergdal, ten zuidoosten van het Trettachdal, bij Holzgau, de Elbingeralp, Unterhofen, Elmen, Hornbach, Forbach, Weissenbach tot Reute en nog meer noordwaarts bij Füssen. Het is kleiner dan het Allgäuer vee, geelbruin of lichtbruin van kleur, met de aan het ras eigene teekens, zooals wij die bij het Allgäuer vee leerden kennen.

De bouw van het lichaam is in alle deelen harmonisch, schoon en afgerond. Een Lechdaler koe heeft een gewicht van 600 à 700 pond, geeft betrekkelijk veel vette melk en is zeer gemakkelijk te voeden. De kleine boeren in den Allgäu koopen zeer gaarne eene Lechdaler koe, wier matigheid en melkrijkheid zij niet genoeg kunnen prijzen. Het Lechdaler vee gaat meest over Hornbach door het Oydal of van de Elbingeralp door het Trettachdal naar Obertsdorf en Sonthofen.

2. Het Nesselwanger vee

vinden wij in verscheidene distrikten aan den boven-Wertach, bij Nesselwang en omstreken. Het marktvlak Nesselwang ligt zuidoostelijk van den straatweg van Kempten naar Füssen, niet ver van de Wertach, ten noorden van den Edelsberg.

Het Nesselwanger vee heeft dezelfde kleur als het Allgäuer vee, n.l. lichtgrauw, ook dezelfde raskenmerken, is echter iets kleiner en niet zoo fraai gebouwd. De dieren hebben meestal scherp uitstekende schoftwervels, zijn achter de schouders ingesnoerd, minder breed in het kruis en hebben plattere ribben. De beenen zijn minder goed gesteld, achter dikwijls koe-hakkig en de gang daarom niet fraai. Het edele, elegante uiterlijk van het Allgäuer vee mist het geheel. In de laatste jaren is er in dit fok-distrikt door invoering van goede Montafuner en Zwitserse fokstieren veel gedaan, zoodat men niet kan ontkennen, dat de toestanden hier beter worden. De Nesselwanger koe heeft een gewicht van 700 tot hoogstens 800 pond, is eveneens eene goede melkkoe en is in het voedsel niet veeleischend.

3. Het Dietmannsrieder vee

vinden wij ten noorden van Kempten, noordwestwaarts van het Kemptenerwoud aan de Iller (gemengd ook aan de Günz) bij Häusing, Krugzell, Dietmannsried, Grönenbach enz. Het Dietmannsrieder vee is even zwaar

als het Allgäuer, gelijk in zijn uiterlijk geheel op het Montafuner vee en is meestal zwartbruin, bruingrauw of bruingeel van kleur, waarbij witte vlekken aan het voorhoofd, de zijden en de pooten, dikwijls voorkomen. Het is meest een weinig hoog gesteld, wat scherp in de schoft, vlak geribd en niet zoo breed in het kruis; het is minder kieskeurig in het voedsel naar men zegt, wordt als trekdier minder gewaardeerd, maar als een goed melkvee gaarne gehouden.

4. Het Murnau-Werdenfelser vee.

Aan den uitersten noordelijken rand van het distrikt, waarover het grauwbruine gebergteveen verspreid is, vinden wij het Murnau-Werdenfelser vee. Het zuidwestelijke gedeelte van het voorgebergte van Hoog-Beijeren, ten noorden van het Zug-, Spitz- en Westenstein-gebergte in het Loisachdal bij Garmisch, Partenkirchen, tot aan het eenzame Walchenmeer met zijne verheven schoone natuur, het stille door hooge bergen beschaduwde Kochelmeer en het vriendelijke Murnau aan het met eilanden gevulde Stachelmeer, biedt ons een bruinvee aan, 't welk door de zorgvuldige teelt eener ondernemende, nijvere bevolking steeds beter wordt en meer en meer waardeering vindt. Het Murnau-Werdenfelser distrikt zal waarschijnlijk eenmaal den Allgäu vervangen, als daar het oude Allgäuerslag eene mythe zal zijn geworden.

Het Murnau-Werdenfelser vee is lichtgeel of grauwgeel van kleur, waarbij de karakteristieke kenmerken van het bruinvee, zooals »donkere neusspiegel vaak door een witte streep in tweeën verdeeld, lichte randen om den muil, donkere tong en gehemelte, lichtgekleurde haarbossen in de groote ooren, licht hoofdhaar, lichte streep over den rug, donkere klauwen, lichte, fijne hoornen met zwarte punten» niet ontbreken. Bij de hoornen vindt men somtijds ook zwarte vlekken aan het onderste gedeelte. De kop is fijn en niet lang, wordt naar den muil toe eenigszins spits; deze is echter zelf weer breed; hals en kossem zijn middelmatig zwaar, de schoft dikwijls wat scherp, de rug recht, kruis, heupen en lenden breed. De borst is diep en breed, het lijf goed gezond en het voorstel vaak beter en krachtiger ontwikkeld dan het achterstel. De beenen zijn meest goed gesteld, doch men vindt er ook met hooge beenen en koehakkig gestelde achterpooten; de pooten zijn meestal krachtig, de onderste pijpen fijn; de dieren hebben een goeden gemakkelijken gang en zijn voor trekdieren uitstekend geschikt.

Van een vast, eenvormig slag voor het geheele distrikt kan intusschen

nog geen sprake zijn; men ziet er zoowel uitstekende dieren, die in alle opzichten hooge waarde hebben en voor de best gefokte Montafuner en Allgäuer niet behoeven onder te doen, als ook zeer minne, die veel te wenschen overlaten. Zeer vele Murnau-Werdenfeler runderen hebben veel overeenkomst met het gele Tyroler vee, dat eveneens tot het grauwb-bruine gebergterras behoort en dat wij tusschen Innsbruck en Imst in het boven-Inndal vinden, vandaar wordt ook veel vee naar het Loisachdal ingevoerd.

De melkgeving is goed; bij de groote verscheidenheid van het vee berekent men de jaarlijksche opbrengst op 2000 tot 2400 liter; uit 12 à 13 liter melk krijgt men 1 pond boter en uit 6 à 7 liter 1 pond half-vette kaas. Het vee wordt tamelijk vlug vet, het vleesch is fijner en lichter van kleur dan het Allgäuer, wordt gaarne door den slachter gekocht en is goed en volhardend in het werk. De volwassene koe weegt van 700 tot 1000 pond en meer.

Het zwaarste vee vinden wij in Schlehdorf aan het Kochelmeer, in Ohlstadt ten westen en Klein Weil ten noorden van het Kochelmeer, in Aschau en Klein-Aschau ten zuidwesten van Murnau. Kleiner is het vee in het zuidelijke Loisachdal, aldaar zeer schoon te Farchant en ook wel in Eschenlohe.

In het aan krachtig voedsel rijke Murnauer distrikt wordt door de ijverige veefokkers alles gedaan tot bevordering der veeteelt; zij zoeken zich de beste fokstieren in Montafunen, Grauwbunderland of ook wel in Tyrol uit de boerderij van het klooster Stamm in het boven Inndal te verschaffen en het komt hun zeer te stade dat zij in hunne nabijheid op groote landgoederen, b. v. de koninklijke goederen Benediktbeuern en Schwainganger, Seefeld, behoorende aan den rijksgraaf TÖRRING, enz. uitstekende koppels zwaar bruinvee vinden. Ook heeft Dr. SAUER te Breslau, eigenaar van Kainzenbad bij Partenkirchen door mijne bemiddeling eene zeer fraaie koppel Schwiitzer bruinvee ingevoerd, waarvan hij de fokstieren in het distrikt laat gebruiken.

Zoo zal Murnau-Werdenfels een voortreffelijk stamfokdistrikt voor het geelbruine bruinvee worden; het vee zal bij zorgvuldige teelt steeds meer veredelen en meer en meer gezocht worden. Het gevlekte vee, dat wij in dit distrikt vooral in het noorden nog vinden, verdwijnt langzamerhand en de fokkers leggen zich met ijver toe op den aanfok van hun bruinvee, dat zich reeds belangrijk heeft uitgebreid en veel aftrek vindt. Wij vinden het in het noorden reeds tot Uffing en Weilheim aan het Wurm- en Ammermeer, en zuidwestwaarts van het Loisachdal bij Ettal in het Graspangdal, tot aan het Ammerwoud.

Murnau-Werdenfelser slag van het Murnauer stam.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borsbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
1. Fokstier, 4 jaar. . . .	58	141	52	28	151	146	63	58	46	234	211	456
2. » 2 »	54	131	40	20	142	142	74	52	42	216	187	399
3. Koe, 4 jaar	70	123	50	21	140	148	77	50	38	210	192	415
4. » 3 »	65	112	43	19	132	141	67	50	37	175	175	375
5. » 4 »	60	132	50	27	145	155	74	60	46	203	200	422
6. » 7 »	63	127	48	22	146	146	66	57	40	197	185	394
7. Vaars (drachtig), 2½ jaar.	70	115	45	22	136	140	72	54	43	191	182	377
8. Kalf, 2 jaar	60	125	47	26	142	154	77	47	43	183	177	403
9. » 1¼ »	56	112	42	21	129	140	68	50	40	171	165	319
10. » 1 »	50	63	40	20	125	133	70	42	34	167	153	318
11. Os, 3 »	68	126	51	31	151	163	77	57	37	225	209	421
12. » 4 »	66	140	47	26	171	171	78	60	50	227	218	434

fokdistrikt voor het Hoog-Beijersche geelgrauwe vee.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
lichtgeel.	wit met zwarte pooten.	zwart-grauw.	lichtgeel.	zwart met witten ring.	zwart-grauw.	wit en grauw.	Rondom de lichte oogranden vertoont zich dikwijls een zwarte ring. De muilranden zijn dikwijls door een witte streep, die er midden door loopt, verdeeld. Wij hechten veel waarde aan de gele kleur en hebben het in 24 jaar in deze richting tot eene tamelijke constantheid gebracht. Toch heb ik er steeds mijn best voor gedaan onze veehouders te overtuigen, dat zij ter wille van de kleur niet de vorm en andere eigenschappen van hun vee moesten verwaarloozen. Ons vee is snel van groei, heeft eene fijne huid, zijnen staart en schenen, is dus ook geschikt voor vetmesting. De melk er af gerekend, of liever niet gerekend, welke het zuigende kalf in 3—4 weken gebruikt, is de melkafzondering bij eene koe per dag 6 liter. 12 à 13 liter heeft men noodig om 1 pond landboter te maken, 18 à 19 liter voor een pond roomboter. De prijzen van drachtige en kalfkoeien stellen wij van 230 tot 500 Mark, zooals b.v. n°. 3 en 5.
geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
licht zemelkl.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
donkergeel resp. geelbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
witgeel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
grauwgeel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
grauwgeel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	

MURNAU, 31 Januari 1882.

JOHAN SIGL,

Distriktsveearts en 1^e voorzitter van de Distrikts-landbouwvereniging te Murnau.

Murnau-Werdenfelser slag van het Murnauer stam.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borsbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
1. Fokstier, 4 jaar. . . .	58	141	52	28	151	146	63	58	46	234	211	456
2. » 2 »	54	131	40	20	142	142	74	52	42	216	187	399
3. Koe, 4 jaar	70	123	50	21	140	148	77	50	38	210	192	415
4. » 3 »	65	112	43	19	132	141	67	50	37	175	175	375
5. » 4 »	60	132	50	27	145	155	74	60	46	203	200	422
6. » 7 »	63	127	48	22	146	146	66	57	40	197	185	394
7. Vaars (drachtig), 2½ jaar.	70	115	45	22	136	140	72	54	43	191	182	377
8. Kalf, 2 jaar	60	125	47	26	142	154	77	47	43	183	177	403
9. » 1¼ »	56	112	42	21	129	140	68	50	40	171	165	319
10. » 1 »	50	63	40	20	125	133	70	42	34	167	153	318
11. Os, 3 »	68	126	51	31	151	163	77	57	37	225	209	421
12. » 4 »	66	140	47	26	171	171	78	60	50	227	218	434

fokdistrikt voor het Hoog-Beijersche geelgrauwe vee.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
lichtgeel.	wit met zwarte pooten.	zwart-grauw.	lichtgeel.	zwart met witten ring.	zwart-grauw.	wit en grauw.	Rondom de lichte oogranden vertoont zich dikwijls een zwarte ring. De muilranden zijn dikwijls door een witte streep, die er midden door loopt, verdeeld. Wij hechten veel waarde aan de gele kleur en hebben het in 24 jaar in deze richting tot eene tamelijke constantheid gebracht. Toch heb ik er steeds mijn best voor gedaan onze veehouders te overtuigen, dat zij ter wille van de kleur niet de vorm en andere eigenschappen van hun vee moesten verwaarloozen. Ons vee is snel van groei, heeft eene fijne huid, zijnen staart en schenen, is dus ook geschikt voor vetmesting. De melk er af gerekend, of liever niet gerekend, welke het zuigende kalf in 3—4 weken gebruikt, is de melkafzondering bij eene koe per dag 6 liter. 12 à 13 liter heeft men noodig om 1 pond landboter te maken, 18 à 19 liter voor een pond roomboter. De prijzen van drachtige en kalfkoeien stellen wij van 230 tot 500 Mark, zooals b.v. n°. 3 en 5.
geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
licht zemelkl.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
donkergeel resp. geelbruin.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
witgeel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
grauwgeel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
grauwgeel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	

MURNAU, 31 Januari 1882.

JOHAN SIGL,

Distriktsveearts en 1^e voorzitter van de Distrikts-landbouwvereniging te Murnau.

Ik kom nu tot

E. Het Zwitsersche bonte ras.

Het belangrijkste slag van dit ras is

1. Het Simmendaler vee.

Het Simmendaler vee wordt gevonden in het kanton Bern, dat na Graubunderland het grootste kanton van Zwitserland is en eene oppervlakte van 123 vierk. mijlen beslaat; het grenst ten zuiden aan Wallis, ten oosten aan Uri, Unterwalden, Luzern en Aargau, ten noordoosten aan Solothurn en Basel, ten noorden en noordwesten aan Frankrijk, ten westen aan Neuchâtel, Freiburg en Waadland. Het noordelijke gedeelte van het kanton ligt in het gebied van den Jura; de daar wonende bevolking behoort tot de katholieke kerk, terwijl het andere gedeelte gereformeerd is. Het midden van het kanton is een vooralpenland met vruchtbare, zorgvuldig bebouwde, schoone vlakten en dalen, zooals b.v. het om zijne voortreffelijke kaas zoo beroemde, 10 uren lange, rijke Ermendal, verder de schoone, vruchtbare vlakte tusschen Bern, de hoofdstad van het kanton, Gümplingen en het fraai gelegene Thun. Het zuidelijk gedeelte van het kanton behoort met zijne talrijke dalen tot de hoog-alpen. Daartoe behooren de veelbewonderde berggevaarten de Finsteraarhorn, Jungfrau, Mörsch, Eiger, Westerhorn, Blümlisalp, Gletscherhorn, Doldenhorn, Niesen enz. en hier aan den voet van den Niesen tusschen dezen, de Rauheflüh, den Solhorn en den Stockhorn, komt het Simmendal uit.

Wanneer wij het aan de uitmonding van de schuimende Aar uit het Thuner meer heerlijk gelegene, aan oudheden rijke, zeer belangwekkende Thun verlaten, om in het Simmendal te komen, gaan wij over de Aar, vervolgens een uur lang door eene schoone, vruchtbare vlakte, de groote bergmassa's steeds voor ons, door de welvarende plaatsen Gwatt en Reutlingen, langzaam opwaarts naar Brodhäusi, het rustpunt bij de afdaling uit het Simmendal. Verder bergopwaarts, het Thuner meer met zijne fraaie oevers steeds aan onze linkerhand, laten wij Wimmis (den toegangsweg naar Fruttigen en Adelboden) links liggen en schrijden langs de diep onder ons schuimende Simme verder en bereiken nu het Simmendal. Dit 13 uren lange, door bergen ingeslotene Simmendal, nu eens breeder wordend, dan weer zich versmallend, is een schoon romantisch dal, waar

ons overal heerlijke weide- en hooilanden en in de fraai gelegene dorpen, met hunne deftige, groote Berner houten huizen, een behagelijke welstand tegenlachen. Wij gaan door het lang gerekte Latterbach, links van welke plaats de weg naar het rijke, om zijn uitstekend vee zoo bekende Diemtingen voert; langs dezen straatweg komen wij aan het vriendelijke Erlenbach, waar in den herfst de belangrijkste markten voor het Simmendaler vee gehouden worden, verder naar Ringoldingen, Dürstedten en het idyllisch gelegene Weissenburg, waar rechts een zijtak van den straatweg naar Oberweilen het drukbezochte bad Weissenburg voert. Schwenden, Reutigen, Zwischenflüh behooren tot het distrikt Erlenbach. Hier wordt de weg zoo smal, dat de dicht op elkaar dringende rotswanden aan weerskanten van den weg elkaar raken en den weg schijnen af te sluiten, loopt verder naar Enge, en nadat het dal weer breeder is geworden, naar het statige Boltigen, aan de Mittagsfluh voorbij naar Reisenbach (van hier loopt een weg naar het Trybourger Jountal en Gruyères), Weissenbach, Garrstadt, en na verscheidene malen de Simme te hebben gepasseerd voorbij den goed aangelegden forellenvijver van den intelligenten eigenaar van het prachtige hôtel Simmenthal in Zweisimmen, ANKEN BILGER, den zoon van den ervaren veehouder den Heer S. ANKEN, langs een prachtigen straatweg naar de hoofdplaats van het boven-Simmendal, naar Zweisimmen. Bij Zweisimmen is het dal veel breeder en de heerlijke groene bergen de Mattenberg en de Rinderberg hebben voortreffelijke alpenweiden. Van Zweisimmen, waar de kleine Simmen in de groote Simmen stroomt, voert een prachtige weg langs de groote Simmen door een heerlijk schoon dal over St. Stephan naar de badplaats aan de Lenk, aan den mond van den »Wildstrubel”; hiertoe behooren Oberried, Bettelried en Altenried. Een tweede weg, langs de kleine Simmen brengt ons langzaam opgaande naar de waterscheiding van de Saanenmöser. De prachtige met een aantal sennhutten bedekte hoogvlakte biedt heerlijke vergezichten in het dal, zooals op de statige bergen Rüblyhorn, Gummfluh, Oldenhorn enz. Onze weg voert ons bergafwaarts naar het voor ons liggende, heerlijk schoone Saanendal en in de eerste plaats naar de hoofdstad van het distrikt, naar Saanen. Van hier loopt de weg door het levendige, schoone boven-Saandal over Gstad naar Gsteig en Sitten, ten westen van Gsteig naar de Ormontodalen en Aigle en ten westen van Saanen over Rougemont door het kanton Waadt naar Chateau d'Oer, en nadat wij voor Montbovon de Waadt passeerden, in het kanton Freiburg.

Voor het Simmendaler vee is voor ons slechts van belang de streek van

Saenen, Gsteg en Rougemont; tot het Saaner distrikt behooren nog: Ebenit, Lauenen, im Grund, in der Oey, im Rübeldorf, in Schönried, in Kohlen, in den Graben. Hier alzoo in het onder- en boven-Simmendal in het Diemtingendal met den wilden Chirelbeek en in het Saandal vinden wij het uitstekende Simmendaler vee (ook Simmen-Saandaler genoemd). Ik ben in de beschrijving van de streek, waar dit vee te huis behoort zoo uitvoerig geweest, omdat het vee, dat buiten dit distrikt gefokt wordt in geen deele met dit voortreffelijke slag overeenkomt en er toch veel vee voor Duitschland buiten het distrikt onder den naam van echt Simmendaler vee gekocht en geleverd wordt. Het geheele kanton Bern, behalve het Haslidal, dat wij bij de behandeling van het bruinvee leerden kennen, fokt het rood-, resp. geel-bonte vee, dat wij dikwijls in het midden van het kanton in prachtige exemplaren aantreffen en al dit vee gaat door onder den naam van Simmendaler vee. De fokkers in het Simmendal, die zich uitsluitend met den aanfok bezig houden en door hunne voortreffelijke weiden, alsook door eene voldoende hoeveelheid wintervoeder eene uitstekende gelegenheid daartoe hebben, leggen zich met de meeste zorg en nauwlettendheid daarop toe; tevens trachten zij de melkrijkheid en de fijnheid van hun vee zooveel mogelijk te verhoogden om zoo het beste te kunnen leveren wat te verkrijgen is. De fokkerijen buiten het nauwkeurig beschrevene distrikt hebben de wijze van fokken, zooals die in het Simmendal plaats heeft en die melkrijkheid en fijnheid als eerste vereischte beschouwt, slechts in hoogst enkele gevallen aangenomen; zij letten gewoonlijk uitsluitend op lichaamszwaarte en meenen genoeg te hebben gedaan, wanneer ze maar zoo nu en dan weer eens een fokstier in het Simmendal gekocht en deze bij hunne koeien gebracht hebben.

Dat door de onvermoeide zorg van den intelligenten fokker in het Simmendal daar geheel andere uitkomsten worden verkregen dan in de streken waar dit ijverig streven om steeds het beste te leveren, niet wordt gevonden en die ook door de natuur minder gunstig bedeed zijn, ligt voor de hand en de algemeene waardeering, die het Simmendaler vee uit het genoemde distrikt geniet, bewijst, dat men hier iets degelijks tot stand heeft gebracht. Hierheen stroomden alle koopers, vooral ook Zwitsers uit alle andere kantons en er is hier een handelsverkeer en eene vraag naar dit vee, die alle denkbeeld te boven gaat. De aanvraag overtreft het aanbod steeds belangrijk, en daar die in de aangrenzende streken steeds veel geringer is, zoo spreekt het van zelf, dat de prijzen hier ook veel

hooger zijn. Verklaarbaar is het ook, dat dit belangrijke verschil in prijs oorzaak is, dat er in die aangrenzende distrikten menig stuk vee gekocht wordt, dat later tot ontevredenheid en teleurstelling aanleiding geeft, wat aan den goeden naam van het edel gefokte Simmendaler vee veel nadeel doet, en voor den ontvanger van het waardelooze dier hoogst schadelijk is.

Door de ervaring geleerd, heb ik voor den aankoop van het Simmendaler vee een nauwkeurigen wegwijzer samengesteld en dring er bij iedereen, die dit vee niet in het district zelf koopt, ten sterkste op aan, wel acht te geven op het bewijs van afkomst en hetzelfde met mijne opgaven te vergelijken. Ik heb het al eens bijgewoond, dat de verkooper van een groot aantal runderen, die als echte Simmendalers moesten worden verkocht, ofschoon ze het Simmendal ja zelfs geheel Zwitserland nooit gezien hadden, toen men hem naar de bewijzen van afkomst vroeg, aan de lui wist wijs te maken, dat het ten eenenmale onmogelijk was, bij het koopen op de alp telkens bij het gaan van de eene alpenweide naar de andere, weer naar het dal te gaan om daar het bewijs te halen. Dit klonk zoo geloofwaardig, dat het vee als echt Simmendaler aan den man gebracht werd. Het ware te wenschen, dat dusdanige praktijken door het afschrift van een door het bestuur afgegeven bewijs van afkomst onmogelijk konden worden gemaakt.

(De gezondheidspas staat aan ommezijde.)

Formulier A.

Besluit van den 20 December 1872, § 5.

Zegel 15 Rpn.

Kosten van afgifte . 15 "

30 Rpn.

Zwitsersch (Zegel) eedgenootschap.

Kanton Bern.**VERKLARING VAN GEZONDHEID VAN EEN STUK VEE.**

Serie n°.

Omschrijving van het dier.

Soort en geslacht, ouderdom

Kleur, bijzondere teekens

De eigenaar van dit dier,,

wonende te, gemeente,

ambtsdistrikt, is voornemens, het

naar te brengen.

De ondergeteekende verklaart, dat noch de streek noch de veestapel, waar bovengenoemd stuk vee van daan komt, aan eenige beperkende maatregel met betrekking tot het vervoer van huisdieren van deze soort onderworpen is, noch dat voor het nemen van zoodanige maatregelen eenige grond voorhanden is.

Dit bewijs van gezondheid is van den dag van uitgifte af dagen geldig. Het moet, wanneer een dier op eene markt gebracht wordt, aan den marktmeester vertoond worden en bij verkoop aan den kooper of ontvanger van het vee worden overgegeven. Deze moet het binnen 2 maal 24 uren na den invoer aan den met de uitgifte van gezondheidspassen belaste persoon in zijne woonplaats inleveren.

De weerverkoop van het dier met denzelfden pas, mag bij uitzondering slechts dan geschieden, als het op de markt gekocht is en voor het afvoeren van de markt opnieuw verkocht wordt.

Wordt het dier niet verkocht, dan moet de pas na afloop van den termijn van geldigheid aan den uitreiker teruggegeven worden.

Overtreding dezer voorschriften wordt gestraft met boete van 5 tot 100 francs.

Afgegeven te den den 188

Aanmerkingen:

De veeinspecteur:

GEZONDHEIDSPAS.

De inspecteur of zijn wettige plaatsvervanger moet dezen pas eigenhandig en volledig invullen, anders is dezelve ongeldig.

(Achterzijde van den gezondheidspas.)

Voorschriften over het veeverkeer.

1. Bij elken verkoop van een stuk rundvee of een dier van het paardegelacht, dat meer dan 6 maanden oud is, moet, voor zooverre het buiten den inspectiekring gevoerd wordt, aan den ontvanger eene gezondheidspas gegeven worden (Art. 4 van de bondswet van 8 Februari 1872).

2. Spoorwegmaatschappijen mogen zulk rundvee slechts dan voor transport aannemen als het van gezondheidspassen voorzien is (§ 24 van de verordening tot het tenuitvoerleggen van de bondswet van 8 Febr. 1872, op de policiemaatregelen tegen besmettelijke veeziekten).

3. Aan een kooper, die zijn vee weer verkoopt, voor hij daarmee naar zijne woonplaats gaat, kan op een pleisterplaats, tegen afgifte van de oude, eene nieuwe gezondheidspas uitgereikt worden, doch moet de veeinspecteur zich vooraf op eigen verantwoordelijkheid overtuigd hebben, dat geen enkel dier van het transport aan eene besmettelijke ziekte lijdt (§ 15 van de verordening).

4. De houders van huisvee zijn verplicht, bij het uitbreken eener besmettelijke ziekte onder hun vee, daarvan onmiddellijk aangifte aan het gemeentebestuur te doen (art. 12 van genoemde wet).

Het aan ommezijde vermelde stuk
vee zal kalven op

De verkooper:

Het aan ommezijde vermelde stuk
vee is drachtig sedert

De verkooper:

Uit den gezondheidspas blijkt dus onderanderen, dat deze bij het vervoer uit Zwitserland slechts drie dagen geldig is en men dus moet letten op den datum van afgifte en verder dat *elk dier afzonderlijk* zulk een pas moet hebben, zal het door de *spoorwegmaatschappijen tot vervoer worden toegelaten*. Verder valt nog op te merken, dat de veainspecteur in zijn boek een nauwkeurig, gelijkkluidend duplikaat onder het aan den kop van het dier aangebrachte nommer inschrijft, en iedereen dus, in geval van twijfel, door de opgaaf van het nommer van den pas, van den inspecteur die dezelve onderteekend heeft, opheldering kan krijgen. Deze attesten worden in alle kantons van Zwitserland eensluidend afgegeven; zij dienen dus niet alleen bij het Simmendaler vee als legitimatiebewijs, maar eveneens bij het bruinvee, het Freiburger en al het andere uit Zwitserland komende vee.

Het Simmendaler vee is groot; het behoort tot de zwaarste bekende veerassen. Het zware, kolossale, diepe lichaam, de innige harmonie van alle lichaamsdeelen, de elegante vormen, de levendige gang en het mooie, vriendelijke oog maken het Simmendaler vee tot een indrukwekkend beeld van schoonheid en kracht.

De kleur van het Simmendaler rund wisselt van roodbruin tot het lichtste geel, als grondkleur, met scherp begrensde, witte vlekken van verschillende vorm en uitgestrektheid, doch vindt men ook dieren, bij welke het wit de overhand heeft en de vlekken rood of geel zijn. De meest gezochte dieren zijn de vaalbonten, resp. vaalblessen (in Zwitserland Falbblöschchen).

De kop is meestal wit, bij den stier met gekroesd, lakkig haar; dieren met geheel donkeren, rooden, geelrooden of gelen kop zijn zeldzaam. Neusspiegel, lippen, tong, gehemelte en oogleden zijn steeds licht gekleurd, vleeschkleurig; de lippen en de neusspiegel hebben soms gele vlekken, overeenstemmende met de kleur van het lichaam; deze vlekken zijn geen bewijs voor onzuiverheid van het ras, wel echter als die vlekken zwart zijn; deze bewijzen eene kruising. Dit geldt ook, wanneer de haarbossen in de ooren niet licht gekleurd zijn, zooals dit bij zuiver ras gevorderd wordt, maar donker. Bij het geringste zwarte tintje kunnen wij zeker zijn, dat het een kruising is van een Freiburger koe met een Simmendaler stier; in den regel vindt men dan ook zwartachtige tinten in het haar aan andere lichaamsdeelen, aan den melkspiegel enz. De fijne, aan den wortel eenigszins platte hoornen, zijn bij de vrouwelijke dieren meestal een weinig naar voren en naar boven omgebogen, staan bij de stieren horizontaal, zijn wit of witachtig geel van kleur met lichtbruine of donker-

gele punten; de klauwen zijn eveneens gekleurd. De fraai gevormde lichte kop is niet lang, het breede bij den stier eenigszins ingedoken voorhoofd is met een langen haarbos behangen, de levendige, goedaardige oogen staan zijwaarts, de ooren zijn breed, en de oorschelp is met lange, lichte haren begroeid. De hals is bij de vrouwelijke dieren fijn en van middelbare lengte, bij de stieren kort en stevig, de kossem is goed ontwikkeld, lang maar niet zeer zwaar. De schoft is breed en de rechte, stevige rug goed aangesloten; kruis en heupen zijn breed, het kruis loopt recht, het hangt niet af en loopt naar achteren niet op; de staart is niet hoog ingeplant, niet té dik, loopt spits toe en eindigt in een vollen, vaak witten haarkwast. De borst is diep en breed, de longen uitstekend, de schouders breed en goed aangesloten, de ribben tonvormig gewelfd, de buik fraai gerond, de aan het lichaam fraai aangeslotene uier is evenals de melkspiegel en de melkaderen goed ontwikkeld, weinig behaard, week en licht van kleur. De speenen zijn goed en gelijkmatig ontwikkeld. De achterdijen zijn goed gebroeckt, de gespierde beenen met krachtige, solide gewrichten zijn wijd en goed gesteld, krachtig gebouwd met sterke pezen en in verhouding tot de zwaarte van het dier fijn, vooral de onderpijp. De huid is niet zeer fijn, eerder dik, maar zacht, veerkrachtig, rekbaar en met fijne korte haren bezet, die bij den stier van kop en hals dikwijls gekroesd zijn. Het edel gefokte, echte Simmendaler vee neemt, wat evenredigheid van vormen, sierlijkheid en fijnheid aangaat, de eerste plaats onder het Zwitsersche vee, ja misschien wel onder al het vee in Europa, in.

Deze beschrijving van het lichaam geldt voor die Simmendaler runderen, welke in lateren en den laatsten tijd uit den nauwlettenden aanfok van oordeelkundige fokkers voortkwamen. Deze fokkers zagen steeds duidelijker in, dat niet alleen de grootst mogelijke lichaamszwaarte het doel der fokkerij moest zijn, en dat de geschiktheid voor den arbeid niet uitsluitend van grove beenderen en massieve pooten afhankelijk waren. Zij herkenden met een helderen blik, dat de fijnheid der dieren, hunne melkrijkheid op alle wijzen bevorderd moest worden en verstonden het, door eene juiste keuze van de fokdieren en vooral van den stier, deze bij de teelt vooropgestelde eigenschappen steeds te doen toenemen en zoo het bovenbeschrevene Simmendaler rund aan te fokken. De dikke, hoog ingeplante staartwortel, de zware, grove huid, de zware hoornen, de dikke pooten verdwenen langzamerhand, en wij zien nu een dier, waarvan met roem gezegd kan worden, dat het zware, schoone lichaamsvormen op de gunstigste wijze met alle gebruikseigenschappen, melkgeving, vetmesting en geschiktheid

voor den arbeid, vereenigt. Waar vroeger gezegd moest worden, dat de melkopbrengst kwantitatief slechts middelmatig was, kwalitatief echter voortreffelijk, daar kan de Simmendaler fokker nu zijn vee een goed melkvee noemen en zal ik in het aanhangsel aan dit werk melding maken van melkopbrengsten, die zulks bewijzen. Toch moet ik er steeds weer opmerkzaam op maken, dat zulks alleen geldt voor echt Simmendaler vee van goede, oordeelkundige fokkers. Dit fokplan, waarbij fijnheid van vormen en melkrijkheid in de eerste plaats in het oog worden gehouden, vindt overigens algemeen steeds meer bijval en wordt ook door den staat het meest begunstigd. De groote raad van het kanton Bern besloot, zoo ik mij niet vergis in 1876, dat bij de bekrooningen van het rundvee, zooals die toen gehouden werden, in 't bijzonder gelet moest worden op de melkrijkheid van het dier en dat voor rijstieren hogere prijzen moesten worden gegeven. Tot dit doel geeft het bestuur jaarlijks nog 15000 francs bij de reeds gegunde 40000 francs, zoodat nu jaarlijks voor bekroningen 55000 francs worden uitgetrokken. Dit geld wordt genomen uit de vee-vergoedingskas, die men gevormd heeft uit de gelden die men voor de gezondheidspassen heeft ontvangen, waarvan elke kooper verplicht is een te nemen voor elk stuk vee, dat hij koopt, zooals ik vroeger reeds mededeelde.

Zoo werkt men allen hier eendrachtelijk te zamen, het eenmaal als goed erkende doel te bereiken en de Zwitsersche fokkers zijn te goede rekenmeesters en hebben ijver en energie genoeg, dan dat zij niet alles in het werk zouden stellen de groote voordeelen deelachtig te worden, die hun met deze wijze van fokken in de toekomst tegenblinken. Ik oordeel de gelegenheid hier gunstig, eenige mededeelingen te doen uit een verslag van het jaar 1873, omtrent de in November van dat jaar gehoudene zwitsersche tentoonstelling van vee en zuivelproducten. Het verslag is van de hand van eene bekende autoriteit op dit gebied, van den hooggeëerden heer professor Dr. M. WILCKENS. — De geëerde schrijver zegt daar bij de vergelijking der verschillende veeslagen van Zwitserland het volgende: Beschouwen wij nu ieder ras afzonderlijk, zoo vinden wij in vergelijking met vroegere tentoonstellingen bij het bonte vee de meeste blijken van vooruitgang. De vormen van het bonte vee zijn evenrediger geworden en indien ook de hooge inplanting van den staart en de grove beenderen van het oude roodbonte Simmendaler ras altijd nog bij enkele dieren van het verbeterde ras terugkeeren, zoo is toch verreweg het grootste aantal der ten toon gestelde dieren of geheel vrij van deze gebreken of men neemt duidelijk het teruggaan dezer onvolkomenheden in

den vorm waar. Gebrekkige dieren van dit soort zijn bij de bekroning natuurlijk niet in aanmerking gekomen en het streven om evenredige vormen te verkrijgen is bij de fokkers van dit bonte vee niet te miskennen, evenmin dat de wijze van bekronen op goeden grondslag berust.

De beste en door bekroningen onderscheidene dieren vertoonden een betrekkelijk langen en smallen kop met hoornen van gemiddelde lengte, middellangen kossem, breede borst en volle schouders. De matig gewelfde schoft, de rechte rug en het breede kruis lagen in dezelfde lijn. De aanzetting van den staart was een weinig verheven, bij goed gevoede dieren met vet omgeven, als bij de »Shorthorns». De schenkels waren vol en rond, het achterstel betrekkelijk breed en recht, als bij goede werkpaarden, de spronggewrichten zeer krachtig. De huid was dik, zacht en ruim, het haar wat grof en in overeenstemming met de ruwe behandeling op de alpenweiden. De haarkleur was meest vaalbont. Aan de koppen der vrouwelijke dieren had het wit de overhand. De muilspiegel der vaal- of roodbonten was steeds bleek rozenrood; als de huidkleur geel was, vond men enkele gele vlekken op den muilspiegel.

Alles in alles genomen, hebben wij op de Weinfelder tentoonstelling de overtuiging gekregen, dat het verbeterde Simmendaler ras in korten tijd met het Shorthorn vee zal kunnen concurreeren wat de vetmesting betreft, en deze, wat de hoeveelheid en de hoedanigheid der melk betreft, verre zal overtreffen. Wij hopen, dat de voorname Simmendaler fokkers op de eerstkomende Bremer vee-tentoonstelling niet afwezig zullen blijven en twifelen er niet aan, dat zij daar den strijd met de fokkers van Shorthorn-vee roemrijk zullen doorstaan. Voor de rundveeteelt in Duitschland is de verbeterde Simmendaler fokkerij zonder twijfel van meer belang dan de Shorthorn fokkerij en wij willen onze landlieden hiermee daarop opmerkzaam maken.

Wij kunnen het melkbedrag van eene goed gefokte koe op 2400 tot 3200 liter per jaar stellen, doch zijn ook hogere bedragen 3500 liter en meer niet zeldzaam; de hoedanigheid van de melk is uitstekend; men rekent naar gelang van het jaargetij en van het voedsel van 10 tot 12 liter melk voor een pond boter.

Het gewicht der volwassen dieren bedraagt bij een stier 900 tot 1000 Kilo, gemest 1200 Kilo, bij de koeien 700 tot 800, gemest 900 tot 1100 Kilo.

De aanleg voor vetgroei is goed; ook hieraan komt de nieuwe wijze van fokken, waarbij de grove en zware beenderen, voor zooverre zulks

bij runderen, die op de steile alpen hun voedsel zoeken moeten, mogelijk is, ten goede. Het vleesch is malsch en smakelijk.

Als trekvee is het uitmuntend: Zuid-Duitschland heeft zijne meest gezochte trekossen hoofdzakelijk aan kruisingen met Simmendaler springbullen te danken.

De gezamenlijke voordeelaanbrengende eigenschappen van het Simmendaler rund zijn in hun geheel zoo voortreffelijk, al moge ook de melkrijkheid op zich zelf door de laaglandsche rassen en de vetgroei door het Short-hornras overtroffen worden, dat, zooals de ondervinding mij heeft geleerd, geen ras kan worden geleverd, dat al de gebruikseigenschappen op zoo gunstige wijze in zich vereenigt. Over de grootte en zwaarte geven de achterstaande tabellen de noodige ophelderingen.

Het Simmendaler vee acclimatiseert in de vlakke bij stalvoeding uitstekend, de overerving is zeer zeker, en behoudt bij eene verstandige voeding onverzwakt al zijne gebruikseigenschappen. Het is geen armelui's vee, dat zich in zulke bekrompene omstandigheden kan schikken als b.v. het Angeler vee, maar verlangt ook volstrekt niet meer of beter voedsel per 100 pond lichaamsgewicht, dan ieder ander bruikbaar ras. Reeds het uitgestrekte verbreidingsgebied, dat zich dit vee reeds sedert jaren overal veroverd heeft, bewijst, dat de fokkers algemeen met de acclimatisatie en de eigenschappen tevreden zijn.

De cultuur der alpen in het Simmental behoort tot de besten in Zwitserland. Daaraan wordt de meest mogelijke zorg besteed en er wordt vlijtig gewerkt alles wat schadelijk is, zooals steenen, alpenrozen, jeneverbessen, heibessen, zware struiken en onkruid zooals brem, bezemrijs, biezen, rietgras, wolfswortel enz. te verwijderen. Mest en gier worden verzameld en op doelmatige wijze voor de bemesting der graslanden gebruikt. De afwatering laat te wenschen over, zij is ook veel moeilijker, dan men wel zou meenen. De opene slooten moeten eene belangrijke glooiing, van 40 à 50° hebben, wil men ze niet direkt weer verslijkt hebben en wanneer ze ook nog zoo goed aangelegd zijn, worden ze toch spoedig door het vee weer vertrap. Draineerbuizen kunnen wegens de duurte van het transport niet aangebracht worden. Voor eenvoudige, maar goede sennhutten met voldoende stalling en goed water is overal gezorgd, en eene huishoudelijke orde wordt men overal gewaar, die het bewijs levert dat de nijvere fokker alle voorwaarden voor het gedijen van zijn vee naar zijne beste krachten tracht te vervullen. Het toonbeeld eener alpenweide is de aan mijn ouden vriend den grootraad SAMUEL ANKEN

toebehoorende, zoogenaamde »Hohlass'', 1900 meter boven den spiegel der zee; deze is in twee afdeelingen verdeeld; de eene ter beweiding in het voorjaar en najaar, de andere voor den zomer, Juli en Augustus. Deze voortreffelijk onderhoudene alpenweide levert een heerlijk voedsel, ligt zeer beschut en kan in alle opzichten als eene modelweide worden aangemerkt. De twee sennhutten bieden na het lange ingespannen stijgen een aangenaam oponthoud en menig aangenaam uurtje hebben wij daarin reeds doorgebracht. Op een vooruitspringend punt heeft de eigenaar een allerliefste belvédère gebouwd, vanwaar men een heerlijk uitzicht op het levendige, schoone Opper-Simmendal heeft. Naast den Hohlass behooren de Seeberg, Rinderberg, Mattenberg, Seewlen, Gestelten en Meienberg, alle 2000 tot 2300 meter hoog, tot de beste alpenweiden.

Geven de alpen in den weidetijd een heerlijk voedsel, zoo wordt in het dal door eenen uitstekenden voederbouw gedurende den weidetijd voor voldoende wintervoer gezorgd; de weelderige groene grasvlakten lachen ons overal tegen.

De aanfok is overal in het Simmendal het hoofddoel der fokkerij, zuivelbereiding meer bijzaak. Des zomers wordt meestal vette kaas, des winters magere kaas en boter gefabriceerd; 1 kilo kaas kost naar kwaliteit 1 à 2 francs, heele oude (5 tot 20 jaar) zeer vette hubel- of wrijfkaas per kilo 3 francs 40 centimes en meer. De prijs der boter varieëert van 1.80 francs tot 2.60 francs per kilo, al naar kwaliteit en vraag.

De vaarsen, in Zwitserland runderen genoemd, worden niet voor hun tweede jaar bij den stier (in Zwitserland »Muni'') gebracht; men wil door de drachtigheid den groei niet tegengaan. De stier daarentegen wordt reeds met 1½ jaar tot dekken gebruikt en helaas hoogst zelden langer dan een jaar gebruikt. Ik beschouw het als een groote fout, dat de fokkers slechts met jonge, nauwelijks goed rijpe stieren werken, en houdt het voor elke fokkerij van het meeste belang en het voordeelgste, dat men een beproefde rijstier zoolang als maar eenigszins mogelijk is, gebruikt.

De meeste kalveren worden geboren in den tijd van December tot ultimo April en aan het opfokken de meest mogelijke zorg besteed. Het kalf wordt onmiddellijk na de geboorte bij de moeder weggenomen en met de moedermelk gedrenkt. Voor het drenken bedient men zich in den eersten tijd van een bekken met een plat houten zuigpijpje van circa 20 cM. lengte en ter dikte van een speen. De zuivere melk wordt meestal 16 weken lang (dagelijks circa 9 liter) gegeven, dan wordt er wat water bijgegoten, de room er afgenomen, ook karnemelk bijgevoegd, totdat het

kalf minstens 25 weken, het voor den aanfok bestemde stier- (muni-)kalf minstens 40 weken oud geworden is. Behalve melk krijgt het kalf van de 16e week af aan nog wat hooi en wat haver.

De weidegang in het dal en op de vooralpen begint in Mei, duurt 3 à 4 weken; dan gaan de dieren trapsgewijze naar de hooger gelegene alpenweiden, blijven 8 tot 12 weken op de hoogste alpen en keeren op dezelfde wijze in de maand October in het dal terug. In den winter krijgen de dieren niets dan hooi en etgroen, zuiver water om te drinken en een weinig zout. Zout geeft de veehoeder het vee ook op de alpenweide; hij heeft het in een lederen zak en de dieren komen naar hem toe en ontvangen het uit zijne hand. Door dit zoutlikken uit de hand en eene steeds vriendelijke behandeling is al het vee in Zwitserland zoo vertrouwelijc jegens de menschen, als men maar zelden vindt.

De stallen zijn meestal goed ingericht en worden goed geventileerd; deze ventilatie is aan de zoldering van den stal aangebracht, omdat het vee anders last van tocht zoude hebben. Iedere veehouder van eenig belang heeft zijn eigen fokstier; ook houden de gemeenten dikwijls buitendien nog een fokstier, maar meestal geven de gemeenten den houder van een fokstier nog belangrijke bijdragen, tot 150 francs, voor het houden daarvan. Aan dekgeld wordt 2 tot 5 francs betaald.

Ook de Simmendaler fokkers hebben aan het Zwitsersche stamboek geen deel genomen, maar in 1879 een eigen stamboek voor het Simmendaler vee opgericht. De hoofdvoorwaarde voor de opname is absolute zuiverheid van ras en fraaie vormen, met het blijkbare doel, zoowel de melkrijkheid als de geschiktheid voor den arbeid en de vetmesting tot de hoogste ontwikkeling te brengen; grove dieren worden niet opgenomen. De kleur moet zijn vaal- (geel-) of roodbont, verder zuivere pigmenten, waarbij echter bruine vlekken, zoo ook bruinachtige kleur der lipharen, niet als teeken voor onzuiver ras gelden, wel iedere zwarte tint. Buitengewoon streng wordt er gehandeld bij de opname van fokstieren, die door ervaren fokkers voor hunne fokkerijen met pijnlijke zorgvuldigheid worden uitgezocht.

Zeer belangrijk zijn de onderzoekingen van den Heer ERNST KRAMER, over de voedingswaarde van het hooi der alpenweiden. Hij schrijft daarover in de »Schweiz. landw. Zeitschrift" en trekt uit deze onderzoekingen de volgende resultaten.

»1. Het proteïnegehalte van het alpenhooi overtreft dat van het beste hooi uit de dalen; zelfs in de streek der Hoog-alpen is dit nog hooger dan bij het hooi uit de waterige weiden in het dal.

2. Het gehalte ruwe vezelstof is vooral bij het hooi der Hoog-alpen veel geringer; het daalt hier beneden het minimum gehalte ruwe vezelstof van het tederste en vroeg gemaaid hooi der dalweiden. Bij het laatstgenoemde vinden wij 19 proc. vezelstof, bij het eerste 17.22, 18.97 en zelfs 16.70 proc. Ook het hooi der Midden-alpen toont een lager gehalte aan vezelstof.

3. Het vetgehalte is zeer belangrijk en wordt verhoogt door de in de aromatische kruiden voorkomende etherische oliën.

4. De hoeveelheid voedende bestanddeelen is grooter dan in het hooi der dalen. Het grootere proteïne en geringere vezelgehalte, zoo ook de in verhouding grootere hoeveelheid stikstofvrije extractiefstoffen, laat zich op de volgende wijze verklaren:

a. De groeiperiode is op de alpen korter, waardoor eene geringere hout- en kurkvorming. Op grond van nauwkeurige waarnemingen berekent men den groeitijd op eene hoogte van 4000 voet op 200 dagen, bij 6000 voet op 132 dagen, bij 8000 voet op 92 dagen.

b. Bij hoogere ligging verkorten zich de internodien aan den stengel, daaruit volgt eene relatieve vermeerdering van het getal bladeren (naar de door prof. Dr. KERNER aan papilionaceen gedane waarnemingen).

c. In de hooger gelegene alpenstreken groeien een veel grooter aantal planten, die ook in den winter groen blijven, zooals *Carex sempervirens*, *Daphne striata*, *Gentiana acaulis*, *Globularia nudicaulis*, *Primula auricula*, *Homogyne alpina* enz. In deze wintergroene bladeren worden de reservestoffen opgegaard, die den volgenden zomer onmiddellijk na het smelten van de sneeuw voor den opbouw van den bloemstengel, de bloesems enz. gebruikt worden. Zelfs de *Glumacee*, die dikwijls het hoofdbestanddeel van het gras vormt (*Carex sempervirens*) heeft wintergroene bladeren. Dat door zulke planten het proteïne-gehalte van het hooi zeer vermeerderd wordt, spreekt van zelf.

d. In de hooger gelegene streken zijn planten met melksap dikwijls rijk vertegenwoordigd en deze verhoogden zonder twijfel de waarde van het gras. Daartoe behooren *Crepis grandiflora* en *aurea*, *Hieracium alpinum* en *aurantiacum*, *Leontodon hastilis* en *pyrenaicus*, *Gampanula barbata* en *scheuchzeri*, *Hypochaeris helvetica* enz.

Wat de vraag betreft, of het mogelijk zoude zijn door verplanting van alpenkruiden in de dalen de kwaliteit van het gras daar te verbeteren, zoo twijfel ik er volstrekt niet aan, dat planten, uit hoogere streken naar lagere overgebracht, acclimatiseeren en goed gedijen zouden; daaren-

tegen ben ik geneigd, het vermoeden uit te spreken, dat het gehalte aan voedende bestanddeelen door zulk eene verplanting eene belangrijke wijziging zoude ondergaan. Professor Dr. KERNER deelde mij mede, dat hij had waargenomen, dat aromatische kruiden uit hoogere streken naar de dalen overgebracht, veel aan aroma verloren. Men kan vooruit reeds voorspellen, dat ook de tijd, die de plant voor zijne ontwikkeling noodig heeft, langzamerhand langer wordt, de hout- en kurkvorming van den stengel zou toenemen. In dat geval hadden wij door zulk eene verplanting zoo goed als niets gewonnen”.

Thans blijft mij nog over, het verbreidingsgebied van het Simmendaler vee in het kort op te geven en vinden wij in de eerste plaats de kantons Bern, Solothurn, Basel, Aargau, Thurgau, Schaffhausen, Neuenburg, als vaste koopers van het beste vee van dit slag, terwijl ook Luzern, Zurich en St. Gallen hunne koopers zenden.

In het groothertogdom Baden wordt de teelt met Simmendaler vee op ruime schaal toegepast; het duidelijkste zien wij dit in het jaarlijksche verslag van het groothertogelijk Badensche Ministerie van Koophandel van het jaar 1873, het luidt als volgt:

»Baden. Omtrent de belangrijke uitkomsten van de inspectiën van springstieren (farren) gedurende de laatste vier jaren geeft ons het jaarlijksch verslag van het groothertogelijk Ministerie van Koophandel van het jaar 1873 een zeer belangwekkend overzicht, volgens hetwelk in het jaar 1873 van de 4327 bij de inspectie van springstieren onderzochte stieren 3922 stuks bruikbaar bevonden en 405 stuks afgekeurd werden. Eigendom der gemeenten waren 3218 stuks en 1109 stuks behoorden aan houders van springstieren. Door de gemeenten werden onderhouden 914 stuks, door de houders van springstieren 3413 stuks.

Naar rassen verdeeld, waren er

echte Simmendaler	1158
gekruist Simmendaler	785
echte Rigi stieren	138
gekruiste Rigi stieren	117
andere vreemde rassen	40
springstieren van het landras	2018

Met recht wordt het als een werkelijke vooruitgang en verbetering van de veeteelt in Baden beschouwd, dat men hier het belang van eene berekende, volgens een bepaald plan werkende fokkerij steeds meer leert waardeeren en dat men in plaats van de verschillende vroeger aanbevolene

kruisingen zich nu tot eene enkele kruising bepaalt, n.l. van Simmendaler runderen met het landvee. Het best wordt deze kruising toegepast in den »Seekreits», in den omtrek van Messkirch (het Messkircher vee zal later nog afzonderlijk worden behandeld), Pfullendorf, Stockach, Engen enz. en in den Boven-Rijnkreits aan den Rijn in den Kreits Waldshut. Bij gelegenheid van de van 15—23 Mei 1882 in het distrikt van de Landbouw-vereeninging te Waldshut in Baden gehoudene keuring van fokstieren werden van de volgende zeven, ieder met den eersten prijs van 10 florijnen bekroonde bullen van het Simmendaler ras eenige maten genomen.

De springstieren waren:

1.	van Dangstetten.	. . .	2	jaar oud.
2.	» dez.		2½	» »
3.	» Rheinheim		3	» »
4.	» Oberlauchringen		3½	» »
5.	» Dagerm		4½	» »
6.	» dez.		2	» »
7.	» Walskirch		2	» »

De uitkomsten dezer metingen waren als volgt:

Nummers.	Lengte van den hoornwortel tot aan het zitbeen.	Hoogte van den boeg tot aan den grond.	Hoogte van het borstbeen tot aan den grond.	Omvang achter de schouders	Lengte der schouders. Borstspits tot achter het schouderblad.	Lengte van de schouders tot aan het heupbeen.	Lengte van het heupbeen tot aan het zitbeen.	Boeg- en schouderbreedte.	Heupbreedte.	Wijdte der zitbeenderen.
	cM.	cM.	cM.	cM.	cM.	cM.	cM.	cM.	cM.	cM.
1	205	135	55	200	35	79	49	54.5	53.5	29
2	206	144	59	218	39	88	55	62	56.5	29
3	204	145	62	210	32	81	55	59	56.5	33
4	208	142	60	219	38	93	53	66	64	35
5	195	120	61	177	30	68	48	49	51.5	27
6	178	123	52	173	28	70	48	47	49.5	27
7	191	133	58	188	32	75	43	52	49	24

In het koninkrijk Wurtemberg is de fokkerij met Simmendaler stieren ook zeer in zwang; als uitstekende reine fokkerijen zijn b.v. bekend die van de landbouwschool Hohenheim, evenals die in Datternhausen, Oberamt Rottweil en den kreits van het Schwarzwald.

De Wurltembergse veeslagen, het

Zwabisch-Hallische vee

in den Jaxtkreits, het noordoostelijke gedeelte van het koninkrijk, ten oosten van Heilbronn bij Zwäbisch-Hall, in denzelfden kreits bij Gaeldorf aan den Kocher, Obersontheim, Sulzbach, Gschwend, Ellwangen, het

Limpurger slag en het Teckslag

in den Neckarkreits bij Lauffen, Brackenheim, Klein-Gartach, Gaeglingen, Kirchheim, Freudenthal enz. zijn allen met Simmendaler stieren gekruist en er worden steeds nog runderen uit het Simmental in Wurtemberg ingevoerd.

In het groothertogdom Hessen vinden wij het Simmendaler vee in Opper-Hessen op den Vogelsberg en aan de Nidda, in den kreits Lauterbach bij Darmstadt en Biebesheim en in den kreits Erbach. De veearts van dezen kreits, de Heer Renner te Reichelsheim in het Odenwoud, schrijft over de teelt met het Simmendaler vee in den kreits Erbach onder anderen:

»Hoewel het Simmendaler vee uitsluitend weidevee is, zoo groeit het bij stalvoeding toch flink op, is matig en niet veeleischend en gewent zich gemakkelijk aan de hier heerschende toestanden. Het fijne Simmendaler vee heeft hier dan ook getoond een voortreffelijk veeslag te zijn; het is voor de veeteelt van Zuid-Duitschland hoogst nuttig geweest.»

Ook in de provincie Rijn-Hessen (groothertogdom Hessen) aan den Rijn bij Worms tot Osthofen en Alzaij en in het graafschap Leiningen bij Guntersblum enz. is het Simmendaler vee sterk vertegenwoordigd. Wij vinden het verder nog in den Paltz (Rijn-Beijeren) en in Neder-Franken. Wij lezen daaromtrent het volgende:

»De uitstekende uitkomsten der voortgezette kruising met Simmendaler vee vielen op de Wurzburger veetentoonstelling zoo zeer in het oog, dat deze wijze van fokken algemeen als de eenig prak-

tische werd aanbevolen. Ook in Beijersch Neder-Franken verbeteren de koppels met den dag door opfrissing met Simmendaler bloed; het aantal schapen wordt daar elk jaar minder.

In Midden-Franken fokken de distrikten Ansbach, Dinkelsbühl, Erlangen, Markt, Erlbach, Feuchtwangen, Fürth, Gunzenhausen, Heidenheim, Heilsbronn, Hersbruck, Neurenberg, Rothenburg, Schillingsfürst, Schwabach het Ansbach-Friesdorfer vee, dat in de volgende bladzijden nauwkeurig zal worden behandeld en zijn ontstaan eveneens aan het Simmendaler vee te danken heeft. Ook het Kehlheimer vee in Midden-Franken, dat wij in de distrikten Altdorf, Beilngries, Eichstätt, Gerding, en Pappenheim aantreffen, wordt in den laatsten tijd met Simmendaler vee gekruist om hierdoor het slag te verbeteren.

In Opper-Franken hebben de distrikten Bayreuth, Kulmbach, Hof sedert vele jaren Simmendaler vee ingevoerd. Ook deze fokkerijen zullen nader worden besproken,

Hieraan sluiten zich de districten Berneck, Pegnitz, Behau, Hallfeld en Lichtenfels, waar wij het gevlekte vee deels naast het Scheinfelder, deels naast het roode landvee aantreffen.

Verder vindt men nog op verre afstand een zeer belangrijk stamfokdistrikt van het Simmendaler vee in Hoog-Beijeren, in de omstreken van Miesbach en Tegernzee, het »*Miesbacher vee*” dat later nog uitvoerig zal worden behandeld, zoo ook het Pinzgauer vee in Pinzgau en Pongau en het Kuhlander vee in westelijk Mähren bij Zauchtl en Stauding; beide slagen hebben Simmendaler bloed in de aderen en hebben aan deze inmenging hunne tegenwoordige waarde te danken.

In het koninkrijk Pruisen vinden wij uitstekende fokkerijen met Simmendaler vee en dikwijls heeft men hier andere rassen en slagen, die naar lichaamsvorm, productiviteit en gezondheid te wenschen overlieten, met het beste gevolg met dit vee gekruist. Hetzelfde deed men in Oostenrijk en Hongarije en overal heeft zich het Simmendaler vee goed geacclimatiseerd en aan de verwachting beantwoord.

Het groote en nog gestadig in omvang toenemende gebied, waarover het Simmendaler vee verspreid is, bewijst, dat de overtuiging, dat van alle rassen dit het meest geschikt is, andere rassen te verbeteren, niet eenzijdig is, maar algemeen gedeeld wordt.

Deze zoo algemeene overtuiging kan niet op vooringenomenheid gegrond zijn, maar op de uitstekende, een ieder in het oog vallende uitkomsten, die bij de fokkerij met dit ras zijn verkregen en die onder de

meest verschillende omstandigheden steeds onverdeelde goedkeuring en tevredenheid verwierven. Niet alleen de reine Simmendaler fokkerijen buiten het Simmental kunnen buitengewoon goede uitkomsten mededeelen, ook de voortgezette kruisingen met Simmendaler springbullen, door wier inwerking slagen ontstaan zijn, die eveneens algemeene waardeering mochten vinden. Waar reeds bij de oude, minder zorgvuldige teelt in het Simmental zulke voortreffelijke resultaten verkregen werden, daar moet de nieuwere veredelde fokkerij, die met betrekking tot de lichaamsvormen het volmaakte tracht te bereiken, geen bijzonder belang voortrekt, doch met het beste gevolg er zich op toelegde de geschiktheid voor melkgeving, vetmesting en arbeid op de best mogelijke wijze in een dier te vereenigen, nog een veel grooteren, zegenrijken invloed verkrijgen.

De prijzen zijn in het Simmental weliswaar hoog, en moeten bij de steeds grooter wordende vraag naar Simmendaler fokvee natuurlijk hoog blijven. De Simmendaler fokkers betalen, om niet het beste uit het land te doen gaan, voor uitstekend vee onder elkander 1400 tot 2000 francs en prijzen van 1000 tot 1200 francs voor goede ontwikkelde dieren, behooren volstrekt niet tot de zeldzaamheden. Zulke prijzen en nog veel hoogere hoorden wij slechts bij aankopen van Shorthornvee noemen en schenen, misschien wijl de dieren met veel ophef van de overkant der zee naar hier gevoerd werden, gerechtvaardigd. Het briljante uiterlijk van het kolossale Shorthornrund verblindde het oog en heel de wereld was vol van zijnen lof. Voor rundvee van dit ras werden tot nu toe ongekennde prijzen besteed en de nymbus taande eerst, toen men het dier nader leerde kennen. Verminderde melkophbrengst, herhaalde dekking zonder te ontvangen, gusblijven, verwerpen der kalveren, kieskeurigheid bij het voedsel, dit waren de klachten die er toe voerden, dat de eene Shorthornfokkerij na de andere verdween en deze runderen nimmer een grooten invloed hebben uitgeoefend. Slechts daar, waar vetmesting hoofddoel der veefokkerij is, handhaafde het Shorthornras zijn welverdienden roem en zal dien blijven handhaven, doch voor geen der andere belangen zal het ooit van eenige beteekenis worden.

Geheel anders is het met het Simmendaler vee gesteld. Bij dit vee ging geen reclame vooruit, ook vond het nergens eene bepaalde vooringenomenheid; integendeel had het te kampen met het hoogst ongegronde vooroordeel der kamergeleerdheid: dat het gebergterras in de vlakke niet gedijt, zich daar niet acclimatiseert, er snel ontaardt, dat eene paring van dit vee met laaglandsch vee eenvoudig onzin is enz. enz. Het Simmendaler

vee heeft aan deze vooroordeelen met roem weerstand geboden; het heeft bewezen, hoe ongegrond ze waren. Hoe meer men het leerde kennen, hoe meer men het leerde waardeeren en zijne deugden op prijs stelde. Dat men voor dit vee hogere prijzen betaalt, dan voor alle andere rassen, geschiedt dus met meer recht, dan dat men het voor het Shorthornvee doet; de resultaten eener langjarige praktische fokkerij toonden toch aan hoeveel voordeel het eene of het andere ras den veefokker had opgeleverd, welk ras spoedig en gestadig zich uitbreidde, en welk ras met elken dag meer aanhangers verloor.

Eenige opgaven omtrent de melkophbrengst van het Simmendaler vee zijn hier mogelijk niet van belang ontbloom. In de »Alpwirtschaftl. Monatsblätter» van 8 September 1882 worden de volgende melkophbrengsten van Zwitsersch vee medegedeeld.

I. Simmendaler ras, bontvee, (Kanton Bern).

a. 1876. Waldau (krankzinnigengesticht bij Bern), 28 koeien.

Gemiddeld bedrag der melk per koe dagelijks.	10,7 KG.
» » » » » » jaarlijks	3920,0 »
Laagste » » » » » » »	3260,5 »
Hoogste » » » » » » »	5270,0 »

Gemiddeld bedrag dagelijks van eene koe in de verschillende maanden.

Januari	10.4 KG.	Juli	12,6 KG.
Februari	9.9 »	Augustus	10,2 »
Maart	11.8 »	September	8,9 »
April	12.1 »	October	9,7 »
Mei	12.6 »	November	10,1 »
Juni	12.9 »	December	9,0 »

b. Landbouwschool in de Rütli bij Bern.

		Aantal koeien.	
1872. Gemiddeld bedrag der melk per koe dagelijks	23	8	KG.
» » » » » » jaarlijks		2920	»
Laagste » » » » » » »		1460	»
Hoogste » » » » » » »		4380	»

							Aantal koeien.		
1873.	Gemiddeld	bedrag	der	melk	per	koe	dagelijks	26	8,1 KG.
	»	»	»	»	»	»	jaarlijks	3010,2	»
	Laagste	»	»	»	»	»	»	1164	»
	Hoogste	»	»	»	»	»	»	4103,5	»
1874.	Gemiddeld	»	»	»	»	»	dagelijks	20	8,6 »
	»	»	»	»	»	»	jaarlijks	3044	»
	Laagste	»	»	»	»	»	»	1569	»
	Hoogste	»	»	»	»	»	»	4419	»
1875.	Gemiddeld	»	»	»	»	»	dagelijks		8,5 »
	»	»	»	»	»	»	jaarlijks	3110	»
	Laagste	»	»	»	»	»	»	2264	»
	Hoogste	»	»	»	»	»	»	4248	»
1876.	Gemiddeld	»	»	»	»	»	dagelijks		7,75 »
	»	»	»	»	»	»	jaarlijks	2840,5	»
	Laagste	»	»	»	»	»	»	1189,5	»
	Hoogste	»	»	»	»	»	»	4026	»
1877.	Gemiddeld	»	»	»	»	»	dagelijks		7,8 »
	»	»	»	»	»	»	jaarlijks	2844	»
	Laagste	»	»	»	»	»	»	1752	»
	Hoogste	»	»	»	»	»	»	4124	»
1878.	Gemiddeld	»	»	»	»	»	dagelijks		8,1 »
	»	»	»	»	»	»	jaarlijks	2969	»
	Laagste	»	»	»	»	»	»	1095	»
	Hoogste	»	»	»	»	»	»	4015	»

Gemiddeld in 7 jaar van een koe dagelijks 8.4 KG.

In het Solothurner genees- en herstellingsoord Rosegg verkreeg men eene gemiddelde opbrengst over 5 jaren (1872 tot 1876) van 14 Simmentaler koeien dagelijks 9 KG. en 3285 KG. per jaar.

Verder deelt de Heer JETTINGER, ambtenaar bij de rekenkamer te Dotternhausen, in het »Württembergische Wochenblatt für Landwirtschaft" van den 12^{en} December 1880 nadere bijzonderheden mede omtrent de melkopbrengsten van het daar rein gefokte Simmentaler vee. Hij bemerkt daarbij, dat het hoofddoel der veehouderij niet de melkopbrengst maar de fokkerij was, en dat de melk niet verkocht, maar tot boter verwerkt werd. JETTINGER zegt dan verder:

Hieruit volgt als regel voor de veehuishouding:

1. dat de voeding de natuurlijke zoo veel mogelijk moet nabijkomen, met uitsluiting van het zoogenaamde krachtvoeder;
2. dat koeien met waterige melk hier niet gewenscht zijn.

Daar men nu echter sedert jaren bij de fokkerij hoofdzakelijk de melkproductie in het oog gehouden heeft, zoodat slechts koeien van middelmatige grootte met daarmee overeenstemmenden lichaamsbouw en fijne huid aangefokt werden, kon men langzamerhand toch wel een stam aanfokken, die ten opzichte der melkproductie aan hoogere eischen voldeed. En hierin is men dan ook volkomen geslaagd; slechte melksters komen onder het nageslacht hoogst zeldzaam voor en vele dieren zijn, wat de melkopbrengst betreft, tot die grens gekomen, welke zonder nadeel voor hare geheele organisatie en de geschiktheid voor de teelt niet kan worden overschreden.

De melkopbrengst is in 5 jaren (1875 tot 1879) van 20 koeien gemiddeld geweest:

1875	2627 liter.
1876	2596 »
1877	2446 »
1878	2523 »
1879	2513 »

Het gemiddelde over deze 5 jaren 2541 »

De beste koeien van de genoemde 20 hebben in bovenstaande jaren de volgende hoeveelheden melk geleverd:

KOEIEN.	GEMOLKEN IN DE JAREN:					AANMERKINGEN.
	1875	1876	1877	1878	1879	
	LITER:					
Annele geboren 1864 . .	2970	2890	1837	—	—	
Nichte » 1865 . .	3015	3501	2787	2278	—	
Gretel » 1871 . .	2288	3104	3440	3417	3482	
Wölfe » 1872 . .	2847	2476	3154	2817	3335	
Straus uit Simmendal gek.	—	3487	2907	3227	2376	
Blum geboren 1874 . .	—	—	2445	2424	3379	
Junker » 1875 . .	—	—	—	3093	3299	
Zollerin » 1876 . .	—	—	—	—	2737	

In den zomer bleven de koeien tot laat in den herfst in de wei zonder eenig ander voedsel te ontvangen; in den winter werd hun slechts hooi met een weinig stroo voorgelegd; de nieuwmelkende koeien alleen kregen dagelijks nog 10 KG. koolrapen.

Indien, zoo zegt JETTINGER aan het slot, in Wurtemberg de meening heerscht, dat het bruinvee (Rigi, Montafunen enz.) wat de melkgeving aangaat, de voorkeur verdient, dan ligt dat slechts daaraan, dat men dit vee uit streken nam, waar melkopbrengst hoofddoel der veehouderij is, terwijl men bij aanschaffing van het Simmendaler vee slechts op lichamelijken omvang lette. Daar nu bij elk ras goede en slechte melkgeefsters zijn, moest, daar men zoo de keus der fokdieren bepaalde, de melkrijkheid van het Simmendaler vee wel geringer zijn.

Van de *Veeartsenijschool te Berlijn*. De Heer professor Dr. ROLOFF, geheim medicinaal raad, Directeur van de veeartsenijschool te Berlijn voor het onderwijs in de rassenkunde aan deze inrichting, heeft door mijne bemiddeling dieren van de verschillende rassen aangeschaft. Het zijn allen dieren met sterksprekende raskenmerken, voorbeeldig schoon, die op initiatief van den Heer geheimraad professor Dr. SETTEGAST voor het museum van landbouw afgebeeld zijn geworden. Hier onder Nederlandsche, Oldenburgsche, Wilsterlandsche, Schijntzer, Allgäuer, Harzer, Shorthorn, Schijnfelder, Voigtlandsche rassen is de Simmendaler mee een van de melkrijkste dieren.

Op deze veehouderij van de veeartsenijschool kom ik nog terug en noodig dan den lezer uit, daar vergelijkingen te maken.

Verder gaven bij den Heer VON STROMBECK in Vorsfelde, Simmendaler koeien 3680—4000 liter melk per jaar. Professor Dr. WILKENS, te Weenen, geeft het gemiddeld bedrag per dag en per koe aan op 7.32 liter, de rijksgraaf von TÖRRING, te Jettenbach, van 56 Simmendaler koeien van zijne Pertensteiner kudde op 8 liter, in Bernbach op 7 liter. Pertenstein en Winhöring bij Traumstein hebben een goeden bodem, weelderige klaver en gras, Pörnbach bij Ingolstadt een schralen bodem en de groei van het gras is daarmee in overeenstemming.

De Heer RISTROW, eigenaar eener ridderhofstede te Wisbuh, regeerings-district Cöslin, schreef mij:

Ik heb uitstekend gelegenheid tot vergelijking van de zware Nederlandsche koeien met het Simmendaler vee, daar beide rassen door elkander staan en hetzelfde voeder krijgen, dat uit lang hooi en zomerstroo bestaat, waar per koe nog 2 schepel aardappelen aan toegevoegd worden. In melkopbrengst staan beide rassen gelijk, nieuwmelkend 18—20 liter; ook

heb ik bij beiden koeien, die doorgemolken worden; wat echter de voeding betreft, overtreffen de Simmendalers verre de anderen, waarbij nog komt de fraaie, onberispelijke bouw van het lichaam, dat ook voor de vermesting aanleg heeft en zoo bijzonder geschikt voor den arbeid schijnt, waartoe ik mijne half afgemolken koeien tegen den herfst denk te gebruiken, als wanneer er zooveel werk te verrichten is.

Een fokstier en melkopbrengsten van de Sassiner-Simmendaler koppel.

Reeds meermalen is er op gewezen, dat het spoedig buiten gebruik stellen van fokstieren niet in overeenstemming is met de grondstellingen eener rationeele fokkerij en de noodzakelijkheid om er toe over te gaan, dikwijls uit eene verkeerde behandeling van het dier ontstaat. Dat het tegendeel zeer goed mogelijk en uitvoerbaar is, blijkt uit een bericht van den directeur SCHATZMANN te Lausanne, medegedeeld in de „Schweizerischen Landw. Zeitschr.” over een rijstier van het Simmendaler ras, die te St. Urban in het jaar 1868 door den vrijheer von BALZ te Sassen in Hongarije gekocht en van dien tijd af tot 1879, dus voluit 12 jaar voor de fokkerij gebruikt is. De Sassiner koppel bestaat uit Berner roodbont vee, dat zwaar en vol gebouwd, (waarvan intusschen het beendergestel in den laatsten tijd werkelijk fijner geworden is) en zeer melkrijk is. De koppel telt 70 koeien en 2 stieren, de eersten met een gewicht van 11—16 ctr. en eene melkopbrengst van gemiddeld 3220 liter (enkelen tot 4760 liter), de kalveren wegen bij de geboorte 40—50 KG., bij aflevering 200—300 pond.

Voor deze koppel werd 1868 — na vele andere pogingen — de aanschaffing van een Simmendaler stier van echt ras, onvermijdelijk geacht, waarom bovengenoemde stier aangekocht werd en den naam »Tell” ontving. Het dier, toen 1½ jaar oud — geboren in Maart 1867 — stamt van ouders van hetzelfde type, had in 1868 op de Lucerner kantonale veetentoonstelling den eersten prijs verworven en in Langenthal (Zwitserische veetentoonstelling) eveneens een prijs van 200 fr., welken prijs het vooral aan zijne vormen en maatverhoudingen te danken had.

	Metingen 1868.	Metingen 1879.
Rechtstandige hoogte schoft . . .	130 cM.	148 cM.
Omvang achter de schouders . . .	191 »	240 »
Lengte (achterhoofd tot staartwortel) .	196 »	250 »

Naar verhouding dezer getallen was ook het gewicht langzamerhand toegenomen, waarbij op te merken valt, dat eene te rijkelijke voeding streng vermeden werd, ten einde het dier zoo lang mogelijk voor het doel te behouden.

Lichaamsgewicht:

1871: 1092 KG.	1875: 1148 KG.
1872: 1072 »	1876: 1100 »
1873: 1092 »	1877: 1135 »
1874: 1134 »	1870: 1140 »

Ofschoon hij reeds op den leeftijd van $1\frac{1}{2}$ jaar gebruikt werd, trad zijne volle bruikbaarheid eerst in, toen hij voluit 2 jaar oud was en behield hij deze, zooals reeds gezegd is, 12 jaren lang. Er zijn van deze stier gevallen 203 stuks, namelijk 88 stierkalveren en 115 koekalveren met een gewicht van 44,4—68 KG. bij de geboorte. Eene hoofdeigenschap van den »Tell» — de overerving der fraaie lichaamsvormen en der melkrijkheid — staat in zijne afstammelingen belichaamd voor oogen, waarvan de mannelijke dieren zich tot een gewicht van 1024 KG. ontwikkelden (een derzelve, Uri, heeft op de Weener tentoonstelling in 1873 den Hamburger prijs van 500 francs verworven); de vrouwelijke nakomelingen werden tot 640 KG. zwaar. De melkproductie is zeer bevredigend, voor een deel uitmuntend, hetgeen uit de volgende opgaven van gemiddelde jaarlijksche hoeveelheden blijkt:

N ^o . 222	3290 liter.	N ^o . 292	4019 liter.
» 244	4497 »	» 307	3790 »
» 255	4166 »	» 334	3265 »
» 273	4307 »	» 341	3214 »

Deze stamhouder van de Sassiner koppel is den 3^{en} Januari 1882 buiten dienst gesteld en aan de slachtbank overgeleverd, daar hij eene ziekte (Ablagerungen) aan alle vier pooten kreeg. Bij de gehouden sectie bleek dat alle zijne vitale organen nog in volmaakt gezonden toestand verkeerden. Dr. SCHATZMANN heeft zich nauwkeurige opgaven omtrent de voeding en verpleging van den »Tell» verschafft, die op het volgende neerkomen:

Als voedsel ontvangen de rijstieren per hoofd en per dag: haver 1,8 KG. (2 liter), hooi 2,0 KG., stroo 2,0 KG. en zout 7 dkgram. Zij worden, evenals de koeien, 3maal daags gevoederd en dikwijls gedrenkt. Daar het drinken zich op de groote loopplaats voor de koeien bevindt,

wordt de stier daar $\frac{1}{2}$ —1 uur gelaten, om beweging te nemen. Het vee wordt 2maal daags schoongemaakt, en zulks met de meest mogelijke zorg, evenals goed verzorgde paarden, want reinheid en zindelijkheid zijn hoofdvereischten bij de veeteelt en de veehouderij: »goede zorg is 't halve voedsel''. Verder voeg ik nog hierbij, dat de stieren slechts nu en dan groenvoeder krijgen, wat dan tevens als een licht purgatief dient. Een stier springt maar eens per dag, want ik heb de ondervinding opgedaan, dat dit eene hoofdvoorwaarde is om de dieren lang te bewaren. Gewoonlijk worden de rijstieren overvoerd, wijl men gelooft dat deze zware dieren veel voer noodig hebben. Een stier, die matig gebruikt wordt, heeft niet meer dan $1\frac{1}{2}$ maal het voedsel noodig dat hij voor zijn eigen onderhoud behoeft, eene goede melkkoe 2— $2\frac{1}{2}$ maal deze hoeveelheid, omdat zij veel moet opleveren. Moet de stier buitengewoon veel dienst doen, dan geve men hem wat meer haver, echter geen hooi!

Uit deze mededeelingen omtrent de wijze, waarop een fokstier moet worden gehouden en behandeld, welke wijze door eene lange reeks van jaren proefhoudend gebleken is, blijkt dat het daarbij hoofdzakelijk aankomt op matige voeding, beweging in de vrije lucht, matig gebruik en zindelijkheid.

Hier volgen nog eenige metingen van geïmporteerde en hier gefokte Simmendaler runderen.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier 4 jaar	76	156	60	32	173	180	59	58	—	280	253	460
» 3 »	78	158	56	32	164	168	61	54	—	266	240	432
» 2 »	75	151	49	30	156	159	62	51	—	240	234	417
» $\frac{5}{4}$ »	70	137	45	28	150	155	60	48	—	230	221	400
» 1 »	48	126	36	22	134	138	54	48	—	182	169	391
Koe 6 jaar.	61	152	49	23	160	166	63	65	—	267	248	456
» 5 »	65	156	48	22	154	160	63	61	—	262	247	442
» 5 »	60	160	50	25	157	161	58	64	—	263	254	496
» 4 »	67	144	48	24	143	148	62	58	—	250	237	439
» 3 »	60	138	47	24	136	139	60	58	—	230	226	431
Vaars 3 jaar.	59	163	46	22	156	160	63	59	—	241	233	438
» $2\frac{1}{2}$ »	58	155	47	29	151	159	62	56	—	235	227	435
» 2 »	57	142	45	23	149	151	64	54	—	226	215	430
» 2 »	58	146	45	22	151	155	63	52	—	228	219	428
» $1\frac{1}{2}$ »	53	136	42	21	142	148	67	48	—	220	213	401
Fokstier 2 jaar	72	142	47	30	156	158	68	52	—	240	214	427
Vaars 3 »	58	155	45	21	151	153	65	56	—	235	200	435
» 3 »	57	142	45	20	150	154	64	54	—	226	190	430
Fokstier $1\frac{1}{2}$ jaar	64	158	49	30	146	148	68	52	—	220	198	423

[illegible]

[illegible]

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	borst.			romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.		
In Centimeters.																					
Fokstier, 4 jaar	66	169	55	32	164	165	74	59	35	246	229	498	geel en rood gevlekt.	licht.	licht.	licht.	licht.	rose.	rose.	De koppel verwierf op de Silezische provinciale tentoonstelling de hoogste onderscheiding. Er wordt een geregelden verkoop van fokvee gehouden.	
» 3½ »	80	164	63	32	147	153	67	56	34	246	220	460	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1685 pd.
» 1½ »	73	138	53	28	136	140	55	30	20	217	197	400	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1100 »
Koe, 3¾ jaar	63	144	55	20	140	146	66	50	20	202	182	470	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1180 »
» 4½ »	62	130	54	20	138	140	60	58	24	230	199	450	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1265 »
» 4 »	59	145	56	23	138	142	58	52	22	290	210	455	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1275 »
» 4 »	63	146	52	20	139	142	60	52	22	210	196	423	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1193 »	

Simmendaler koppel van den Heer von Kalkstein, eigenaar eener ridderhofstede, Pluskowens bij Culmsee.

Tell, fokstier, 2 jaar . .	67	150	48	25	147	149	71	54	22	240	198	413	geelgevl.	licht.	licht.	licht.	licht.	licht.	licht.	1295 pd.
Monstor, fokstier, 2 jaar .	60	145	50	30	140	145	65	50	18	250	185	409	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1215 »
Hector, fokstier, 8 maand.	48	115	40	23	120	123	58	40	15	170	140	305	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1550 »
Penelope, koe, 7 jaar . .	85	154	60	28	155	160	68	65	23	220	190	445	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1390 »
Kalipso, » 4 » . .	82	152	54	25	150	155	70	55	20	220	200	450	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1355 »
Judith, » 3 » . .	86	151	52	24	150	152	67	58	21	215	198	410	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1240 »
Alma, vaars, 1 $\frac{5}{6}$ jaar . .	75	150	48	25	145	148	66	50	20	195	196	395	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1200 »
Ella, » 1 $\frac{1}{5}$ » . .	50	125	41	23	132	134	62	45	19	190	170	365	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	850 »
Stella, » 1 $\frac{1}{6}$ » . .	51	125	43	24	130	135	65	46	17	188	168	367	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	820 »

De fokker wijdt de meest mogelijke zorg aan de melkgeving; van zijne goede koeien teekent hij een jaarlijksch bedrag aan melk op van 2770 liter; van 11 a 12 liter melk 1 KG. boter. In het voorjaar of in den herfst wordt onderhandsc verkoop van fokvee gehouden, en tot nu toe konden alle aanringen niet worden geledet. De koppel wordt steeds met nieuwe stieren van echt ras aangevuld.

De fokker wijdt de meest mogelijke zorg aan de melkgeving; van zijne goede koeien teekent hij een jaarlijksch bedrag aan melk op van 2776 liter; van 11 a 12 liter melk 1 KG. boter. In het voorjaar of in den herfst wordt onderhandse verkoop van fokvee gehouden, en tot nu toe konden alle aanvragen niet worden gedeekt. De koppel wordt steeds met nieuwe stieren van echt ras aangevuld.

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	borst.			romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.		
In Centimeters.																					
Fokstier, 4 jaar	66	169	55	32	164	165	74	59	35	246	229	498	geel en rood gevlekt.	licht.	licht.	licht.	licht.	rose.	rose.	De koppel verwierf op de Silezische provinciale tentoonstelling de hoogste onderscheiding. Er wordt een geregelden verkoop van fokvee gehouden.	
» 3½ »	80	164	63	32	147	153	67	56	34	246	220	460	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1685 pd.
» 1½ »	73	138	53	28	136	140	55	30	20	217	197	400	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1100 »
Koe, 3¾ jaar	63	144	55	20	140	146	66	50	20	202	182	470	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1180 »
» 4½ »	62	130	54	20	138	140	60	58	24	230	199	450	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1265 »
» 4 »	59	145	56	23	138	142	58	52	22	290	210	455	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.		1275 »
» 4 »	63	146	52	20	139	142	60	52	22	210	196	423	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1193 »	

Simmendaler koppel van den Heer von Kalkstein, eigenaar eener ridderhofstede, Pluskowens bij Culmsee.

Tell, fokstier, 2 jaar . .	67	150	48	25	147	149	71	54	22	240	198	413	geelgevl.	licht.	licht.	licht.	licht.	licht.	licht.	1295 pd.
Monstor, fokstier, 2 jaar .	60	145	50	30	140	145	65	50	18	250	185	409	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1215 »
Hector, fokstier, 8 maand.	48	115	40	23	120	123	58	40	15	170	140	305	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1550 »
Penelope, koe, 7 jaar . .	85	154	60	28	155	160	68	65	23	220	190	445	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1390 »
Kalipso, » 4 » . .	82	152	54	25	150	155	70	55	20	220	200	450	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1355 »
Judith, » 3 » . .	86	151	52	24	150	152	67	58	21	215	198	410	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1240 »
Alma, vaars, 1 $\frac{5}{6}$ jaar . .	75	150	48	25	145	148	66	50	20	195	196	395	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1200 »
Ella, » 1 $\frac{1}{5}$ » . .	50	125	41	23	132	134	62	45	19	190	170	365	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	850 »
Stella, » 1 $\frac{1}{6}$ » . .	51	125	43	24	130	135	65	46	17	188	168	367	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	820 »

De fokker wijdt de meest mogelijke zorg aan de melkgeving; van zijne goede koeien teekent hij een jaarlijksch bedrag aan melk op van 2770 liter; van 11 a 12 liter melk 1 KG. boter. In het voorjaar of in den herfst wordt onderhandsc verkoop van fokvee gehouden, en tot nu toe konden alle aanringen niet worden geledet. De koppel wordt steeds met nieuwe stieren van echt ras aangevuld.

De fokker wijdt de meest mogelijke zorg aan de melkgeving; van zijne goede koeien teekent hij een jaarlijksch bedrag aan melk op van 2776 liter; van 11 a 12 liter melk 1 KG. boter. In het voorjaar of in den herfst wordt onderhandse verkoop van fokvee gehouden, en tot nu toe konden alle aanvragen niet worden gedeekt. De koppel wordt steeds met nieuwe stieren van echt ras aangevuld.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borsbeen.	borst.			romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.		
	In Centimeters																				
Max, fokstier, uit Fatime, 1½ jaar	80	148	55	26	158	168	65	52	31	228	200	430	geelgevl.	licht.	licht.	licht.	licht	licht.	licht.	1332 pd., normaal, zeer snel gegroeid.	
Muni, fokstier, uit ingevoerde koe, 1½ jaar	59	126	37	22	134	144	58	44	27	178	164	367	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	835 pd.	
Fatime, koe, 5 jaar	80	153	53	22	150	156	57	60	34	210	194	428	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1292 pd., gaf op het hoogste melkbedrag 30 liter melk.	
Therèse, » 4 »	72	151	53	22	153	163	60	61	36	215	208	435	roodgevl.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1576 pd., weinig melk.	
Madame, » 5 »	80	155	55	21	154	161	55	58	36	287	197	425	geelgevl.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1448 pd., puike melkkoe.	
Julie, vaars, 2 »	67	133	50	22	145	161	60	56	35	205	191	411	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1117 pd.	

2. Het Frutig-Adelbodener vee.

Wij hebben reeds gezien, dat, zoo wij van Thun naar het Simmendal reizen, wij achter Brodhäusi den straatweg naar Wimmis links laten liggen en steeds de Simme volgend, ons doel bereiken.

De weg in het Frutigdal brengt ons, nadat wij over de Simme gegaan zijn, naar Wimmis en van daar langs den wilden Kander naar Mühlinen, Reichenbach en het schoone Frutigen. Van Frutigen komen wij zuidwestwaarts in het Engstligendal, een rustig herderdal, met weelderige, groene weiden, tot aan Adelsboden, de hoofdplaats van dit dal. Zuidoostwaarts van Frutigen voert de weg ons over den Engstligenbeek in het Kanderdal. Aan den Fellenburg voorbij, bereiken wij Kandergrund, en Cater aan den voet van den Gellihorn, het laatste door hooge alpen omgeven dorp van het dal Kandelsteg. De Blümlisalp, de Doldenhorn, de Altels, Gemmi en de Weiszhorn vormen den achtergrond dezer drie

dalen, waarin wij het Frutig-Adelbodener vee vinden. Het hier eveneens met groote zorg gefokte vee is iets kleiner, minder slank, gedrongener dan het Simmendaler vee; de beenen zijn korter, zeer stevig, de bovendien zeer vleezig, het geheele lichaam breed, diep en fraai afgerond. In alle andere opzichten onderscheidt zich het Frutig-Adelbodener vee hoegenaamd niet van het Simmendaler; ook staat het in voordeel aanbrengeende eigenschappen daarmee gelijk en is misschien de melkrijkheid van het Simmendaler vee grooter.

3. Het overige gevlekte vee van het kanton Bern.

Het middelste gedeelte van het kanton, een vooralspeland met zeer vruchtbare vlakten en dalen, fokt algemeen hetzelfde bonte vee, dat wij in het Simmendal leerden kennen en slechts de intelligente, zorgvuldige teelt in het Simmendal heeft hetzelfde vee in alle opzichten schooner en edeler gevormd. In de distrikten van Bern, Thun, Herzogenbuchse,

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borsbeen.	borst.			romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.		
				In Centimeters																	
Max, fokstier, uit Fatime, 1½ jaar	80	148	55	26	158	168	65	52	31	228	200	430	geelgevl.	licht.	licht.	licht.	licht	licht.	licht.	1332 pd., normaal, zeer snel gegroeid.	
Muni, fokstier, uit ingevoerde koe, 1½ jaar	59	126	37	22	134	144	58	44	27	178	164	367	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	835 pd.	
Fatime, koe, 5 jaar	80	153	53	22	150	156	57	60	34	210	194	428	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1292 pd., gaf op het hoogste melkbedrag 30 liter melk.	
Therèse, » 4 »	72	151	53	22	153	163	60	61	36	215	208	435	roodgevl.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1576 pd., weinig melk.	
Madame, » 5 »	80	155	55	21	154	161	55	58	36	287	197	425	geelgevl.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1448 pd., puike melkkoe.	
Julie, vaars, 2 »	67	133	50	22	145	161	60	56	35	205	191	411	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1117 pd.	

2. Het Frutig-Adelbodener vee.

Wij hebben reeds gezien, dat, zoo wij van Thun naar het Simmendal reizen, wij achter Brodhäusi den straatweg naar Wimmis links laten liggen en steeds de Simme volgend, ons doel bereiken.

De weg in het Frutigdal brengt ons, nadat wij over de Simme gegaan zijn, naar Wimmis en van daar langs den wilden Kander naar Mühlinen, Reichenbach en het schoone Frutigen. Van Frutigen komen wij zuidwestwaarts in het Engstligendal, een rustig herderdal, met weelderige, groene weiden, tot aan Adelsboden, de hoofdplaats van dit dal. Zuidoostwaarts van Frutigen voert de weg ons over den Engstligenbeek in het Kanderdal. Aan den Fellenburg voorbij, bereiken wij Kandergrund, en Cater aan den voet van den Gellihorn, het laatste door hooge alpen omgeven dorp van het dal Kandelsteg. De Blümlisalp, de Doldenhorn, de Altels, Gemmi en de Weiszhorn vormen den achtergrond dezer drie

dalen, waarin wij het Frutig-Adelbodener vee vinden. Het hier eveneens met groote zorg gefokte vee is iets kleiner, minder slank, gedrongener dan het Simmendaler vee; de beenen zijn korter, zeer stevig, de bovendien zeer vleezig, het geheele lichaam breed, diep en fraai afgerond. In alle andere opzichten onderscheidt zich het Frutig-Adelbodener vee hoegenaamd niet van het Simmendaler; ook staat het in voordeel aanbrengeende eigenschappen daarmee gelijk en is misschien de melkrijkheid van het Simmendaler vee grooter.

3. Het overige gevlekte vee van het kanton Bern.

Het middelste gedeelte van het kanton, een vooralspeland met zeer vruchtbare vlakten en dalen, fokt algemeen hetzelfde bonte vee, dat wij in het Simmendal leerden kennen en slechts de intelligente, zorgvuldige teelt in het Simmendal heeft hetzelfde vee in alle opzichten schooner en edeler gevormd. In de distrikten van Bern, Thun, Herzogenbuchse,

Schwarzenburg en Twann vinden wij voor een deel goede fokkerijen, waaronder zich in het Berner distrikt vooral de fokkerijen van de straf-inrichting te Bern, het reddingshuis Bächtelen, de landbouwschool Rütli, het krankzinnigengesticht Waldau en die van den Heer BIGLER te Gümelingen gunstig onderscheiden. In het distrikt Herzogenbuchse noem ik de fokkerijen van het reddingshuis Aarwangen en die van de Heeren HAUDENSCHILD en NIEDERBIPP, Oberli en Langendal en in de distrikten Twann de fokkerijen van het reddingshuis Erlach. Over 't geheel is het bonte vee van het middelste gedeelte van het kanton Bern zeer verschillend van kwaliteit; het valt ons hier zoo recht duidelijk in het oog, hoe uit hetzelfde slag, bij eene verstandige, zorgvolle teelt, schoone, edele dieren en bij minder belangstelling in en zorg voor de teelt, zeer middelmatige dieren gefokt worden. Hetzelfde beeld, maar met nog scherper lijnen, vertoont zich aan ons in den Berner Jura, in de distrikten Reussillies, Delsberg en Pruntrut. Het vee wordt hier veel minder zwaar en kan, wat schoone, edele vormen betreft, met het Simmentaler vee niet concurreeren. De weiden in den Jura zijn schraller, worden desniettemin sterker bezet en aan de veefokkerij bij lange na niet die zorg gewijd, welke wij in de overige deelen van het kanton en voornamelijk in het Simmental en in Frutigen-Adelboden opmerken.

Verder vinden wij het roodbont vee in de

4. Kantons Waadt en Wallis.

In het kanton Waadt vinden wij in het zuidoostelijke gedeelte in de Ormont-dalen op den weg van Saanen, Chateau d'Oex, les Plans, Vers l'Eglise, Sepey naar Aigle een middelzwaar, roodbont vee, dat, wat de melkgeving betreft, zeer gunstig bekend staat en in beter toestand verkeert dan het bonte vee in de Jura. In de overige gedeelten van het kanton zijn vaalbonten en zwartbonten door elkaar vermengd.

Het kanton Wallis fokt in zijn noordelijk gedeelte ten noorden van de Rhone in het Lötschental, alsook ten zuiden van de bergpas der Gemmi en van het bad Leuk aan de Dala, bij Gampel aan den ingang van het Lötschental een bont vee, dat als eigen slag »Lötschenslag" genoemd wordt. Het is een middelzwaar, gedrongen vee met krachtige beenderen, dikke hoornen, dikke maar zachte huid met een robuust lichaam. De staart is dik, wat hoog ingeplant, het kruis zijwaarts eenigszins afvallend, de kop eer kort dan lang, het voorhoofd breed, het voorstel bijzonder

goed, de melkteekens minder goed ontwikkeld. De kleur is roodbruin met witte vlekken. Het is een gezond, zeer stevig slag, dat zich zonder eenige bijzondere verpleging, blootgesteld aan wind en regen, goed houdt. De kruising tusschen dit Lötschenslag en het bruinvee van het kanton Wallis, die wij sub VIII, A. 13, leerden kennen, is zeer gezocht, en ik geloof niet dat ik mij vergis, wanneer ik, zooals daar ter plaatse geschiedde, het Ezinger vee als het product van zulk eene kruising aanneem.

5. Het Freiburger zwartbonte vee.

Het kanton Freiburg grenst ten noorden en oosten aan het kanton Bern, ten noordwesten aan het kanton Neuenberg (Neuchâtel) en ten zuiden en zuidwesten aan het kanton Waadt. Het kanton Waadt, door de Saane (Savine) doorsneden, is tusschen deze rivier en de grenzen van Bern gebergteland met fraaie, uitgestrekte weiden en bosschen, ten noorden van het meer van Murten moerasland en voor het overige een heuvelland met uitstekende bergweiden en graslanden en heerlijke bosschen. De bewoners zijn hoofdzakelijk katholiek, de taal is de fransche. De veeteelt en wel voornamelijk de rundveeteelt, maakt de hoofdbron van het bestaan der bevolking uit; zij wordt overal met levendigen ijver uitgeoefend en door de voortreffelijke weiden zeer begunstigd. De kaas van het kanton komt onder den naam van Gruyère-kaas in den handel en is vooral in Frankrijk zeer gezocht. In het Saanedal, het Jaundal, aan de Frême, rondom den met voortreffelijke alpenweiden bedekten Moléson, die heerlijke vergezichten aanbiedt, in de distrikten Gruyère (Greyerz), Charmay, Bulle en Corbières, die de meeste en beste alpenweiden bezitten, wordt het zwaarste best gefokte vee aangetroffen; in den omtrek van Freiburg wordt het iets lichter. Het Freiburger vee imponeert door zijn gedrongen, massieven, afgeronden lichaamsbouw; men treft onder dit vee de zwaarste dieren van het bonte ras aan. Vooral het mannelijk dier is een volmaakt beeld van kracht, en het is wel te betreuren, dat de Freiburger fokkers niet met de energie der Simmendalers zich door een beredeneerden, nauwlettenden aankok op de veredeling van hun schoon vee toeleggen, maar dit zoeken te verkrijgen door eene kruising met Simmendaler stieren.

De kop is kort, als die van het oude Simmendaler ras, met een breed voorhoofd en breeden muilspiegel, de ooren zijn breed, de oorschelpen met lange haren begroeid, het haar van het voorhoofd bij de stieren meest gekroesd; de hoornen staan bij de vrouwelijke dieren meestal eenigszins

naar buiten, bij de stieren meestal horizontaal, zij zijn tamelijk grof, wit of witachtig geel met zwarte punten. Ramskoppen komen dikwijls voor; de hals is zwaarder dan bij het Simmendaler rund, bij den stier zeer breed met een bijzonder grooten, reeds aan het bovineinde van de keel beginnenden, laag afhangenden kossem. De borstkas is zeer breed, het lichaam lang, diep en goed, tonvormig geribd. De schoft is breed, somtijds eenigszins verhoogd, de rug recht, het kruis breed, dikwijls naar achteren en naar de zijden eenigszins afvallend, zoodat dan ook de bij edele dieren goed aangezette staart hoog ingeplant en zwaarder schijnt, dan in werkelijkheid het geval is. Schouders en dijen zijn vol en gespierd, de beenen zeer krachtig en goed gesteld; de huid en de beenderen zijn grover dan bij de tegenwoordige goed gefokte Simmendalers, die met het oog op fijnheid en bevalligheid het Freiburger vee overtreffen. De melkteekens zijn middelmatig, doch er komen onder de Freiburger koeien uitstekende melkers voor en met het oude Simmendaler vee vergeleken, gelden de Freiburgers zelfs als de beste melkers. Gemiddeld mogen wij de melk-opbrengst eener Freiburger koe niet hooger dan 2000 liter rekenen; de melk is van uitstekende kwaliteit. De hoofdkleur is zwart en wit, nu eens zwart als hoofdkleur met groote witte vlekken, dan weer omgekeerd; elke roodachtige tint is het teken eener kruising met Simmendaler vee. Neusspiegel, hoornen en klauwen zijn helder; op de eerste bevinden zich dikwijls zwarte stippen.

De krachtige bouw der ledematen, de veerkrachtige gang maken het Freiburger vee tot een uitnemend trekdier. Het toont bij zwaren, langdurigen arbeid eene volharding, waarin het door geen enkel ras wordt overtroffen. Zijne longen rusten op voortreffelijke wijze in den ruimen borstkas, zijn gezond en sterk en het dier geniet eene uitstekende gezondheid. De geschiktheid voor vet- en vleeschgroei is evenals bij het Simmendaler vee goed, doch het vleesch van laatstgenoemden moet fijner zijn, wat ik echter niet als zeker durf aannemen.

In Duitschland heeft men Freiburger fokstieren gebruikt bij vee, waarvan het voorstel smal, de ribben plat en de longen onvast waren en waarbij het er tevens op aankwam de zwartwitte kleur te behouden. Deze kruising is met den besten uitslag bekroond geworden. De afstammelingen werden sterker, in alle opzichten gelijkmatiger van lichaamsbouw en vooral ook gezonder, zoodat de uitslag bepaald gunstig is te noemen. Toch moet, wanneer de afstammelingen de vormen van het Freiburger vee, den zwaren kossem enz. niet zullen aannemen, deze kruising niet te lang worden voortgezet.

Het Simmendaler vee is, zooals reeds gezegd, fijner en edeler van vormen, eleganter en ook melkrijker dan het Freiburger vee; het is veel meer in trek en brengt zijne fokkers sommen op, die de Freiburgers niet kunnen bedingen.

In plaats dat men nu in het kanton Freiburg met ijver en oordeel zich op de veredeling van het eigene voortreffelijke slag toelegt en de strijd om den voorrang met de Simmendaler fokkers aanvaardt, verklaart men zich, zonder eerst zijne krachten te beproeven, voor overwonnen en koopt tegen grof geld fokstieren en runderen in het Simmental. Ik heb het zelf beleefd, dat Freiburger fokkers van goeden naam hooge prijzen betaalden voor Simmendaler vee, om daarmee hunne koppels te verbeteren. 't Is onbegrijpelijk dat de fokkers daar niet tot zich zelf zeggen, dat op deze reeds sinds jaren met voorliefde gevolgde wijze, het schoone Freiburger vee geheel te gronde gaat en in plaats daarvan een kruisingsproduct komt, dat dan eerst recht geen aftrek zal vinden, daar geen verstandig, eenigermate ervaren fokker, zulke in hunne vererving geheel onvertrouwbare dieren zal koopen. Nu reeds kost het moeite, absoluut reinbloedige fokstieren van beste kwaliteit te vinden, zij moeten gezocht en wanneer zij gevonden zijn, duur betaald worden.

De volgende metingen heb ik genomen van de door mij gekochte uitstekende bullen van het zuiverste ras, die in het kanton Freiburg met de hoogste prijzen bekroond waren.

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	borst.			romp.	geheel.	
In Centimeters.													
Fokstier, bijna 2 jaar . .	66	156	53	29	156	158	70	57	—	229	193	445	
» 2 jaar	68	146	51	25	154	156	68	55	—	227	196	441	
» 2 jaar	65	138	50	29	156	160	67	55	—	215	194	439	
» 2 jaar	63	133	51	26	145	151	68	53	—	209	189	421	

F. Het Simmendaler rund buiten Zwitserland in groote, oude fokdistrikten.

1. Het Messkircher rund.

Het ambtsdistrikt Messkirch ligt in het bovenland van het groot-hertogdom Baden in den kreits Constanx; de hoofdstad Messkirch ligt aan den Wurtembergischen staatsspoorweg Radolfzell-Ulm. Dit distrikt heeft eene oppervlakte van 307,27 KM² met circa 15000 inwoners. De Donau splitst het in twee deelen; het aan Wurtemberg grenzende gedeelte aan den linkeroever van de Donau wordt »de Hooiberg» genoemd. Het geheele distrikt is een golvend heuvelland, waarvan de grootste verheffing bij Hardt 1040 meter bedraagt; het heeft overal een zware onderlaag van kalk, die op de hoogvlakte van de »Hooiberg» eene merkbare waterarmoede tengevolge heeft. Het water in de putten is daar geen welwater, maar met zorg opgevangen regenwater, dat in alle behoeften van mensch en dier moet voorzien. De bodem is zeer vruchtbaar, meest van zeer goede kwaliteit, en daar er op 41071 morgen bouwland 8724 morgen tusschen het bouwland ingeslotene meest goede graslanden en 905 morgen schapen-

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
zwartbont.	licht.	licht.	licht vleeschkl.	licht vleeschkl.	licht vleeschkl.	licht vleeschkl.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	

weiden komen, is de verhouding tusschen hooi- en bouwland zeer gunstig. Naast een goed renderenden graanbouw, houdt men zich hier met den verbouw van groenvoedergewassen bezig, vooral van klaver, Luzern (fransche klaver), esparsette enz. Het klimaat is tamelijk ruw. Het Messkircher distrikt heeft uitsluitend kleine boeren. Van de 2478 grondeigenaars bezitten 1053 tien morgen lands en minder, 1196 van tien tot vijftig, 204 van vijftig tot honderd, 19 van honderd tot honderd vijftig, 3 van honderd vijftig tot twee honderd en 3 van twee honderd tot zeshonderd.

Het rund, dat in het begin dezer eeuw hier leefde, was klein met een fijn beendergestel, roode of geele kleur en behoorde tot het Boven-Zwabische landras. Het had als melkvee een zeer goeden naam. Na 1830 werd hier bruinvee uit de kantons Schwijtz en Zurich ingevoerd en van de 32 gemeenten van dit distrikt legden 25 er zich op toe, om door invoering van fokstieren van het Zwitsersche bruinvee, hun veeslag te verbeteren. Deze wijze van fokken vond tot 1859 de meeste aanhangers. Doch reeds in het jaar 1843 voerde de Heer RÖDER te Messkirch, die zich voor de veeteelt van de plaats zijner inwoning zeer verdienstelijk heeft gemaakt, Simmendaler fokstieren in. Dit schoone vee, dat alle

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier, bijna 2 jaar . .	66	156	53	29	156	158	70	57	—	229	193	445
» 2 jaar	68	146	51	25	154	156	68	55	—	227	196	441
» 2 jaar	65	138	50	29	156	160	67	55	—	215	194	439
» 2 jaar	63	133	51	26	145	151	68	53	—	209	189	421

F. Het Simmendaler rund buiten Zwitserland in groote, oude fokdistrikten.

1. Het Messkircher rund.

Het ambtsdistrikt Messkirch ligt in het bovenland van het groot-hertogdom Baden in den kreits Constanx; de hoofdstad Messkirch ligt aan den Wurtembergschen staatsspoorweg Radolfzell-Ulm. Dit distrikt heeft eene oppervlakte van 307,27 KM² met circa 15000 inwoners. De Donau splitst het in twee deelen; het aan Wurtemberg grenzende gedeelte aan den linkeroever van de Donau wordt »de Hooiberg» genoemd. Het geheele distrikt is een golvend heuvelland, waarvan de grootste verheffing bij Hardt 1040 meter bedraagt; het heeft overal een zware onderlaag van kalk, die op de hoogvlakte van de »Hooiberg» eene merkbare waterarmoede tengevolge heeft. Het water in de putten is daar geen welwater, maar met zorg opgevangen regenwater, dat in alle behoeften van mensch en dier moet voorzien. De bodem is zeer vruchtbaar, meest van zeer goede kwaliteit, en daar er op 41071 morgen bouwland 8724 morgen tusschen het bouwland ingeslotene meest goede graslanden en 905 morgen schapen-

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
zwartbont.	licht.	licht.	licht vleeschkl.	licht vleeschkl.	licht vleeschkl.	licht vleeschkl.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	

weiden komen, is de verhouding tusschen hooi- en bouwland zeer gunstig. Naast een goed renderenden graanbouw, houdt men zich hier met den verbouw van groenvoedergewassen bezig, vooral van klaver, Luzern (fransche klaver), esparsette enz. Het klimaat is tamelijk ruw. Het Messkircher distrikt heeft uitsluitend kleine boeren. Van de 2478 grondeigenaars bezitten 1053 tien morgen lands en minder, 1196 van tien tot vijftig, 204 van vijftig tot honderd, 19 van honderd tot honderd vijftig, 3 van honderd vijftig tot twee honderd en 3 van twee honderd tot zeshonderd.

Het rund, dat in het begin dezer eeuw hier leefde, was klein met een fijn beendergestel, roode of geele kleur en behoorde tot het Boven-Zwabische landras. Het had als melkvee een zeer goeden naam. Na 1830 werd hier bruinvee uit de kantons Schwijtz en Zurich ingevoerd en van de 32 gemeenten van dit distrikt legden 25 er zich op toe, om door invoering van fokstieren van het Zwitsersche bruinvee, hun veeslag te verbeteren. Deze wijze van fokken vond tot 1859 de meeste aanhangers. Doch reeds in het jaar 1843 voerde de Heer Roder te Messkirch, die zich voor de veeteelt van de plaats zijner inwoning zeer verdienstelijk heeft gemaakt, Simmendaler fokstieren in. Dit schoone vee, dat alle

voordeelaanbrengende eigenschappen op de gunstigste wijze in zich vereenigt, dat geschikt is voor den arbeid, tevens een even goed melk- als mestvee is en zijne goede eigenschappen zoo gemakkelijk en deugdelijk overerft, moest juist in een distrikt als Messkirch, waar bijna uitsluitend kleine veehouders wonen, zich spoedig een goeden naam verwerven. Hier, waar de veeteelt de hoofdbron van het bestaan van den met aardsche goederen niet rijk gezegenden landman uitmaakt, let ieder voor zich zelf en zonder eenige voorliefde scherp en nauwkeurig op zijn eigen voordeel, en het is een buitengewoon schitterend getuigenis voor het Simmentaler vee, dat het in korten tijd het geheele distrikt voor zich veroverde. De overwinning was nog te moeilijker, doordien het voortreffelijke bruinvee, een niet gering te achten mededinger, eerst verdrongen moest worden. Eens ingevoerd, won het Simmentaler vee steeds meer terrein en had het distrikt eindelijk in 1860 geheel in beslag genomen. Sedert dit jaar is aan dit vee de overwinning ook niet weer betwist; alle 32 tot Messkirch behorende gemeenten drijven zonder uitzondering de fokkerij met Simmentaler vee en de oude, doch als immer jong blijvende, ijverige Roder voert nog steeds Simmentaler fokstieren aan.

Van het grootste gewicht voor de veefokkerij in het distrikt was de in 1865 door de regeering uitgevaardigde »Farrenverordening» (in Baden noemt men den fokstier farren). Naar deze wet zijn de farren het eigendom der gemeenten en moeten door dezen onderhouden en zoo in eene gemeente meer dan een farren gehouden wordt, deze alle in denzelfden stal en niet gescheiden worden ondergebracht. Het getal en het ras der farren wordt bij de wet bepaald. Twee door den distriktsraad benoemde landbouwers en de distriktsveearts moeten de verzorging zoomede de deugdelijkheid van de farren controleeren; de farren die niet deugdelijk worden gevonden, moeten onmiddellijk worden afgeschaft.

De gemeentefarren ontvangen dagelijks 20 tot 25 pond hooi en 2 pond haver; de farrenhouder ontvangt van de gemeente eene vergoeding van 200 tot 300 mark. In het jaar 1881 hield het distrikt op circa 5000 koeien 76 fokfarren, waarvan 72 uit het Simmental waren ingevoerd en 4 in het distrikt zelf opgefokt.

In 1883 waren volgens statistieke opgaven in het distrikt de volgende runderen, als: 76 gemeentefarren boven 1½ jaar, 5009 koeien, 5194 stuks jongvee (waaronder 1481 ossen) 1225 ossen, te zamen 11522 stuks.

Het verbreidingsgebied dezer vele jaren achtereen standvastig en on-

veranderlijk voortgezette kruising met echte Simmendaler fokstieren strekt zich ook uit over de aangrenzende distrikten, over de ambtsdistrikten van het groothertogdom Baden, Pfullendorf, Stockach, Engen en Radolfzell; verder over de aangrenzende distrikten van Hohenzollern behoorende tot het opperampt Sigmaringen: Inzckhofen, Villsingen en Laiz, die allen hetzelfde vee als dat in Messkirch sedert tal van jaren met groote zorgvuldigheid aanfokken.

Over de kleur van het Messkircher vee geeft ons de ambtelijke veetellingslijst de noodige ophelderingen; volgens deze waren er in 1880 van de 11520 stuks rundvee 9685 geel of roodbont, 1291 eenkleurig geel, 132 zwart of zwartbont, 104 zwart, bruin of grijs met een lichte streep langs den rug, 308 van verschillende kleuren. De drie laatste kleuren zijn hoofdzakelijk van vee dat aan daglooners toebehoort, die geen vee fokken, doch slechts 1 à 2 koeien voor eigen gebruik houden. Onder de geelbonten zijn er velen wier grondkleur wit is met slechts enkele geele vlekken, eene kleur welke de veehandelaar uit Noord-Duitschland, een niet te verachten klant, volstrekt niet hebben wil. Deze witte kleur is ontstaan, doordat de Messkircher fokkers steeds de voorkeur gaven aan de lichtgekleurde stieren, in de meening dat deze van de fijnste melkrijkste koeien afstamden. Gelukkig hebben de fokkers het gevaar, dat in het houden van al te lichtgekleurde stieren lag, ingezien en naar het schijnt, daarmee bij den aankoop van fokstieren rekening gehouden.

Voor de beschrijving van het dier kan ik geheel verwijzen naar hetgeen ik daaromtrent van het Simmendaler vee gezegd heb; alleen de staart is soms nog eenigszins hoog ingeplant en wat grof; ook is het Messkircher vee iets lichter. Wat het gewicht betreft weegt gemiddeld:

het kalf bij de geboorte 60 tot 85 pond.

(de zwaarste kalveren vallen van Juli tot October, de lichtsten in April en Mei).

een eenjarig rund 430 tot 670 pond.

een twee tot driejarig rund 780 » 1000 »

volwassene koeien 900 » 1400 »

ossen van 4 tot 6 jaar 1100 » 1400 »

volwassene stieren 1800 » 2400 »

De kalveren krijgen 6 à 8 weken lang de moedermelk, hetzij uit de trog of wel zij blijven bij de moeder en zuigen. Na dien tijd geeft men ze afgeroomde melk met wat gekneusd graan en reeds met de 5e week een weinig hooi. De hoeveelheid melk wordt voortdurend verminderd,

zoodat na 6 maanden hooi het voornaamste voedsel is en slechts eenmaal daags wat melk gegeven wordt. Het volwassene vee ontvangt gedurende den winter dikwijls niet al te ruim voedsel; in de meeste boerderijen echter voldoende hooi- en stroohaksel door elkaar, ook lang hooi, mangelwortels, raapkoeken, haver of draf. In het midden van Mei of begin Juni begint de groenvoeding klaver, klavergras, luzerne, esparsette enz.; het vee wordt in dezen tijd tot aan September toe zeer goed gevoederd.

De vaarsen moesten, waar het er op aankomt het lichaam zoo zwaar mogelijk te ontwikkelen, niet voor hun tweede jaar gedekt worden; toch worden zij hier met $1\frac{1}{2}$ jaar, en zelfs wel met $1\frac{1}{4}$ jaar bij den stier gebracht, hetgeen de ontwikkeling nog meer tegenhoudt, als tot aan dien tijd de voeding niet bijzonder goed is geweest. Een vast tijdpunt voor de paring wordt hier, waar het vee niet op de weide gebracht wordt, niet in acht genomen en de paring der kalveren is over het geheele jaar verdeeld.

Het Messkircher rund is een best werkvee. De melkopbrengst kan gemiddeld per koe en per jaar op 1900 à 2000 liter gerekend worden, welke hoeveelheid op uitstekende boerderijen nog met 100 of 200 liter kan worden verhoogd. Naar gelang van het voedsel geven 12 à 13 liter, bij schraal voedsel 14 à 15 liter melk 1 tolpond boter en 7 à 8 liter afgeroomde melk 1 pond magere kaas. Nieuw melkende koeien geven 14 tot 20 liter melk, zij blijven 3 tot 8 weken droog staan.

De aanleg voor vetmesting is zeer goed, het vleesch malsch en smakelijk, ossen prima kwaliteit van 15 centenaar levend gewicht geven 840 pond vleesch, 60 pond talk, 80 à 90 pond kop, pooten en ingewanden, 100 pond huid.

Wij vinden onder den kleinen boerenstand van het distrikt Messkirch overal een helder en juist begrip van de veefokkerij en een verblijvend streven naar een vast en zelfbewust doel. De onvermoeide pogingen van den distriktsveearts HEITZMANN te Messkirch om door woord en schrift de belangen der veefokkerij te bevorderen, heeft tot deze algemeene kennis veel bijgedragen en het is een genot te zien hoe de veehouders zulks door talrijke bewijzen van hoogachting ten volle erkennen en waardeeren. Een zoo degelijke leider, die het volle vertrouwen geniet, wiens lof met genoegen gehoord, wiens onderrichtende afkeuring als gegrond gaarne wordt aangenomen, is in een distrikt met zoo vele kleine boeren eene bepaalde noodzakelijkheid en zoo hij gevonden wordt, een zegen voor dat distrikt, die klinkende resultaten geeft. Messkirch heeft aan den distriktsveearts HEITZMANN zeer veel te danken.

Aan de hier volgende tabel voeg ik de opmerking toe, dat de daarop vermelde dieren, die ik zelve gemeten en geleverd heb, allen zuivere pigmenten hadden, dat echter dit teeken van de zuiverheid van het ras, ook thans na eene zoo lang met geestkracht en volharding volgehouden kruising naar een vast plan, nog niet ten volle verkregen is. De afwijkingen noem ik op de verschillende plaatsen in de tabel.

Metingen van door mij gekochte dieren van de beste kwaliteit.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofdbreedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	rump.	geheel.
In Centimeters.												
Vaars, 3 jaar.	75	130	52	24	137	150	63	50	30	193	180	400
» 2 jaar 9 maand.	75	135	54	22	149	155	64	53	27	209	194	414
» 3 »	82	133	56	24	150	160	70	53	27	200	194	420
» 2 »	70	135	58	22	138	146	65	50	30	185	176	366
» 2 »	65	125	50	20	134	145	65	45	25	181	168	375
» 2 »	70	121	52	21	134	146	63	45	26	171	169	368
» 2 »	70	120	44	21	136	147	65	47	35	184	174	372

2. Het Miesbacher vee.

Ten oosten van het verbreidingsgebied van het Murnau-Werdenfelser vee, in het landschappelijk zoo heerlijk gelegene alpengebied van Hoog-Beijeren, de landsrechterlijke distrikten Miesbach en Tegernsee, behoort het Miesbacher vee te huis, dat in uitgebreiden kring hoogst gunstig bekend staat. Dit gebied wordt ten westen door de Iser (Fölz, Länggries), ten oosten door de Leitzach begrensd, is door schoone bergen met heerlijke bosschen omringd en met talrijke rivieren doorsneden, van welke ik hier de Schlierach, de Mangfall, zijnde de uitstrooming van het fraai gelegene Tegernmeer en de Weissach noem.

Reeds voor 1840 werden er ter verbetering van het oude, bruine Beijersche landvee, dat eng en plat van romp en zeer hoog gesteld was, fokstieren uit den Pinzgau en in 1840 uit het Simmental ingevoerd. Z. K. H. prins KAREL VAN BEIJEREN te Tegernsee, schafte voor zijne modelhoeve Kaltenbrunn aan het Tegernmeer, met heerlijke alpenweiden, eene

Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Neusspiegel.	Tong.	Gehemelte.	AANMERKINGEN.
geel-gevekt.							Hoogdragend.
d°.							6 maanden drachtig.
d°.							7 » »
d°.							7 » »
d°.							6 » »
d°.							
d°.							

koppel echte Simmentaler runderen aan en ook de logementhouder OBERMEIJER te Gmund, de welbekende invoerder van Simmentaler vee in zijn vaderland, fokte dit vee reeds vroeg in reine teelt aan.

Hierbij voegden zich de fokkerijen van den Heer BERMÜHLEN, landeigenaar te Wallenburg, WAITZINGER en GRAITERER, logementhouders te Miesbach, JOH. BERNECKER te Gmund, JOHS. BAUER en anderen. De Heer OBERMEIJER voerde jaarlijks fokstieren uit het Simmental aan en werd daarin door belangrijke subsidiën van de kreitslandbouwcomité's te Munchen krachtig ondersteund en zoo heeft zich hier in een tijdsbestek van 40 jaren een veeslag ontwikkeld, dat in zijn geheele uiterlijk het voortreffelijke Simmentaler vee evenaardt en voor de geheele veeteelt van Beijeren, ook nog ver buiten den kring zijner eigenlijke woonplaats, van het hoogste belang is.

Het Miesbacher vee is zwaarder dan het in het vorige hoofdstuk behandelde Messkirch-Simmentaler vee, breeder en grover van beendergestel.

Metingen van door mij gekochte dieren van de beste kwaliteit.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Vaars, 3 jaar.	75	130	52	24	137	150	63	50	30	193	180	400
» 2 jaar 9 maand.	75	135	54	22	149	155	64	53	27	209	194	414
» 3 »	82	133	56	24	150	160	70	53	27	200	194	420
» 2 »	70	135	58	22	138	146	65	50	30	185	176	366
» 2 »	65	125	50	20	134	145	65	45	25	181	168	375
» 2 »	70	121	52	21	134	146	63	45	26	171	169	368
» 2 »	70	120	44	21	136	147	65	47	35	184	174	372

2. Het Miesbacher vee.

Ten oosten van het verbreidingsgebied van het Murnau-Werdenfelser vee, in het landschappelijk zoo heerlijk gelegene alpengebied van Hoog-Beijeren, de landsrechterlijke distrikten Miesbach en Tegernsee, behoort het Miesbacher vee te huis, dat in uitgebreiden kring hoogst gunstig bekend staat. Dit gebied wordt ten westen door de Iser (Fölz, Länggries), ten oosten door de Leitzach begrensd, is door schoone bergen met heerlijke bosschen omringd en met talrijke rivieren doorsneden, van welke ik hier de Schlierach, de Mangfall, zijnde de uitstrooming van het fraai gelegene Tegernmeer en de Weissach noem.

Reeds voor 1840 werden er ter verbetering van het oude, bruine Beijersche landvee, dat eng en plat van romp en zeer hoog gesteld was, fokstieren uit den Pinzgau en in 1840 uit het Simmental ingevoerd. Z. K. H. prins KAREL VAN BEIJEREN te Tegernsee, schafte voor zijne modelhoeve Kaltenbrunn aan het Tegernmeer, met heerlijke alpenweiden, eene

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Neusspiegel.	Tong.	Gehemelte.	
geel-gevekt.	De lippen zijn meest helder, de hoornen en hoeven wasgeel, de oorharen van dezelfde kleur als het dekhaar, de staartkwast meest wit. Hier en daar komen op den muilspiegel echter ook nog kleine zwarte en bruine vlekken voor; in dat geval hebben de hoornen dan ook meestal zwarte punten en de hoeven zwarte strepen, of zijn geheel zwart. Deze onzuivere pigmenten toonen aan, dat er nog bloed van bruinvee door de aderen vloeit.						Hoogdragend.
d°.							6 maanden drachtig.
d°.							7 » »
d°.							7 » »
d°.							6 » »
d°.							
d°.							

koppel echte Simmentaler runderen aan en ook de logementhouder OBERMEIJER te Gmund, de welbekende invoerder van Simmentaler vee in zijn vaderland, fokte dit vee reeds vroeg in reine teelt aan.

Hierbij voegden zich de fokkerijen van den Heer BERMÜHLEN, landeigenaar te Wallenburg, WAITZINGER en GRAITERER, logementhouders te Miesbach, JOH. BERNECKER te Gmund, JOHS. BAUER en anderen. De Heer OBERMEIJER voerde jaarlijks fokstieren uit het Simmental aan en werd daarin door belangrijke subsidiën van de kreitslandbouwcomité's te Munchen krachtig ondersteund en zoo heeft zich hier in een tijdsbestek van 40 jaren een veeslag ontwikkeld, dat in zijn geheele uiterlijk het voortreffelijke Simmentaler vee evenaardt en voor de geheele veeteelt van Beijeren, ook nog ver buiten den kring zijner eigenlijke woonplaats, van het hoogste belang is.

Het Miesbacher vee is zwaarder dan het in het vorige hoofdstuk behandelde Messkirch-Simmentaler vee, breeder en grover van beendergestel.

Geschiktheid voor den arbeid was van den beginne af aan het hoofddoel der fokkerij in dit distrikt, en men legde zich uitsluitend toe op het verkrijgen van groote, zware dieren. Dit doel is dan ook bereikt, en ik vond hier grootere en zwaardere dieren dan onder het origineele Simmendaler vee. Het Miesbacher rund is hoofdzakelijk het produkt der oude Simmendaler teelt; het Messkircher heeft meer de nieuwe wijze van fokken in het Simmendal gevolgd, zooals ik die daar ter plaatse nauwkeurig beschreven heb.

De kop van het Miesbacher rund is van middelbare lengte, met een breed voorhoofd, de hoornen middelfijn, geelwit van kleur, meest naar boven gebogen, de pigmenten zijn niet altijd zuiver, ook ziet men dikwijls donkere vlekken op den neusspiegel en donkere haren in de ooren, op den melkspiegel en den buik; de rug is meestal recht, sterk, schoft en kruis breed, de staart dikwijls eenigszins hoog ingeplant, dik en zwaar tot aan de pluim. Het lijf is zeer goed geribd, de borstkas zeer wijd, de kossem vrij lang, schouders en dijen vol, de beenen zwaar, krachtig, zeer goed en niet hoog gesteld, het spronggewricht weinig gebogen. De huid is dik, maar week, de melkteekens middelmatig ontwikkeld. De haarkleur is meest roodachtig geel met witte vlekken, of meer wit met roode of roodgele vlekken, het voorhoofd meestal wit.

Het fraaie, zware Miesbacher vee heeft volstrekt niet meer voedsel per 100 pd. lichaamsgewicht noodig dan andere slagen; integendeel, het gedijt ook bij tamelijk rijkelijke stroovoeding en behoorlijke toegift van krachtvoeder zeer goed en gevoelt zich op de vlakke spoedig te huis.

De volwassen fokstier bereikt ongemest een gewicht van 2000 pond en daarboven, de koe 1600 tot 1800 pond; voor nadere bijzonderheden verwijs ik naar de achterstaande metingen en wegingen.

Het melkbedrag kan men gemiddeld op 1600 à 1800 liter rekenen; voor 1 pond boter is 12 à 13 liter melk noodig.

Het valt niet te betwisten, dat men in het Miesbach-Tegernseesche distrikt zeer veel uitgericht heeft, maar toch konden in dit lange tijdsbestek en bij de aangewende middelen de uitkomsten nog gunstiger geweest zijn, wanneer men niet zoo uitsluitend lichaamsswaarte en geschiktheid voor den arbeid op den voorgrond gesteld had en ook bij de keus der ingevoerde stieren met nog meer nauwgezetheid was te werk gegaan. De hooge inplanting van den staart en het grove beendergestel kon verwijderd zijn, de zwarte kleurschakeeringen moeten niet meer voorkomen, want deze bewijzen ten stelligste, dat er ook Simmendaler stieren, misschien

wel van de markt te Freiburg, zijn ingevoerd, die niet van zuiver bloed waren. Ik zag nog bij mijn laatste verblijf in dit fokdistrikt, dat ik onder geleide van mijn vriendelijken gastheer, den hôtehouder BICHL te Miesbach, dien ik ieder, welke zich hier wil orienteeren of er vee wenscht te koopen ten zeerste kan aanbevelen, bezocht, meermaals dieren met donkere haren in de ooren en onzuivere pigmenten en fokstieren met zoo hoog ingeplanten staart als in een zoo voortreffelijk fokdistrikt niet meer moesten worden gebruikt. Intusschen vindt men hier zoovele, in alle opzichten deugdelijke dieren, die het vermogen bezitten hunne voortreffelijke eigenschappen over te erven, dat ieder, die buitengewoon zwaar, fraai gebouwd vee zoekt, hier zijne gading zal vinden. De uitvoer is dan ook zeer belangrijk, de fokkers krijgen goed geld voor hunne waar en worden daardoor aangespoord zich met onvermoeide zorg aan de fokkerij te weiden. Het streven om de nog aanwezige gebreken te verwijderen en steeds meer de volmaaktheid nabij te komen is dan ook overal duidelijk merkbaar en men mag van het gezond verstand van de nijvere bevolking met grond verwachten, dat zij hierin eenmaal zullen slagen.

De verblijdende resultaten bij de veefokkerij verkregen, waarop de Miesbach-Tegernseesche fokkers met recht trotsch kunnen zijn, hebben ook hunne belangstelling in eene goede verpleging en voeding van hun vee steeds doen toenemen. Jammer is het, dat de alpenweiden in hun distrikt daartoe maar weinig medewerken; deze weiden leveren te weinig voedsel en met de cultuur daarvan is het treurig gesteld. Zij worden niet, zooals in den Allgäu, in Vorarlberg en Zwitserland, regelmatig gemest, het van de bergen afstroomende water niet daarover heen geleid en de weiden van steenen, schilfer en onkruid gereinigd; er wordt daar zoo goed als niets aan gedaan en zoo is het geen wonder, dat de groei van het gras daardoor benadeeld wordt, wilde struiken en onkruid er woekeren, terwijl de van de bergen rollende steenen en schilfer den groei tegenhouden. Het op de alpenweide gedrevene vee vindt er dikwijls geen voldoende voedsel en komt vaak in den herfst in slechter toestand naar den stal terug, dan toen het op de wei gedreven werd. De oorzaak dezer verwaarlozing der alpenweiden ligt daarin, dat de bewoners deze niet in eigendom bezitten, maar daarvan slechts het vruchtgebruik hebben. De weiden zelf zijn staatseigendom. De opheffing dezer servituten, hoe vaak ook beproefd, is steeds afgestuit op de oneenigheid van de verschillende belanghebbenden. Buiten het weiderecht hebben de boeren ook nog het recht, voor hun vee uit de bosschen van den staat zooveel strooisel

op te zamelen, als zij voor den winter noodig hebben. Zij mogen gedurende den zomer zooveel vee op de weiden en in de bosschen van den staat laten grazen, als zij gedurende den winter gehouden hebben. Deze rechten zijn oorzaak, dat dikwijls meer vee gehouden wordt dan met het oog op het voorradige voedsel dienstig is.

De meeste alpenweiden kunnen 10 tot 12 koeien en 4 à 5 stuks jongvee voeden; zij worden door eene herderin en een jongen gehoed. Het genootschapswezen, dat overal in Beijeren in het landbouwbedrijf zeer in bloei staat, is hier, zoo lang de veehouders niet zelf eigenaren der alpenweiden zijn, doch slechts servituten daarop hebben, onmogelijk. Ieder weidt zijn eigen vee, fabriceert zijn kaas van zeer twijfelachtige kwaliteit (meestal potkaas) en doet niets voor de verbetering zijner weide.

Meer zorg wordt er besteed aan de hooilanden en de dalweiden langs de huizen en vele verstandige veehouders regelen hunne fokkerij naar het voeder, dat deze opleveren en maken van de alpenweiden bijna geen gebruik.

De kalveren, die bij de geboorte zeer zwaar zijn en flink groeien, worden het eerste jaar krachtig en met overleg gevoederd, zooals dat voor een goeden groei en eene voor alle belangen gunstige ontwikkeling noodig is. Na het eerste jaar gaan zij bij middelmatige voeding goed vooruit en hebben zich in streken met weinig en schraal voedsel, zooals aan het Chiemmeer, aan gene zijde van de Iser, waar vele veengronden zijn, en den Ampergrond bij gelijk voer beter gehouden, dan het daar te huis behorende landvee; een bewijs, dat het Miesbach-Simmendaler vee niet veeleischend is. Aangemoedigd door de goede resultaten, verkregen in het Miesbach-Tegernseesche distrikt, legde men zich ook in de distrikten Aibling, Rosenheim en Traunstein op deze teelt toe, die hier dagelijks in omvang toeneemt. In deze distrikten houdt men naast het landvee ook nog Pinzgauer en Pongauer vee. Wij vinden hier behalve vele andere uitmuntende fokkerijen van Simmendaler vee, ook die van den graaf TÖRRING-JETTENBACH op Pertenstein, wiens voortreffelijke fokkerij van bruinvee op het slot Seefeld aan het Starnberger meer reeds vroeger door mij is vermeld, die van den Heer VON FINSTERER te Urfahren enz.

Tabel: zie volgende bladzijde.

Miesbach-Simmendaler vee. De metingen zijn door den Heer Bermühlen,

president der landbouw-vereeniging Miesbach-Tegernsee uitgevoerd.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.		
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.	Voorhoofd breedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.			van den grond tot aan het borstbeen.	borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.		Tong.	Gehemelte.
In Centimeters.																				
Fokstier, stamboek n°. 33, 3 jaar oud	70	166	51	28	165	170	70	67	40	272	235	483	geelbleek.	geel.	geel.	licht.	licht.	licht.	licht.	2000 pd.
Fokstier, stamboek n°. 37, 1½ jaar oud	60	140	45	25	152	164	62	53	33	220	195	426	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1200 »
Koe, stamboek n°. 146, 7½ jaar oud	72	155	57	25	165	173	62	59	42	250	214	455	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1750 » 4 m. drachtig.
Koe, stamboek n°. 3, 10 jaar oud	80	152	53	25	152	168	57	60	45	235	212	470	bleekrood.	d°.	d°.	d°.	d°.		d°.	1800 » 7 » »
Koe, stamboek n°. 108, 9 jaar oud	70	150	45	25	153	162	59	67	43	230	214	440	bruinbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1500 » 7 w. »
Koe, stamboek n°. 190, 7 jaar oud	56	150	47	24	155	161	59	60	39	232	205	445	wit met weinig geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1600 » 8 m. »
Koe, stamboek n°. 131, 4½ jaar oud	70	143	48	25	145	158	60	67	40	227	205	425	rood met ster.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1350 » gust.
Koe, stamboek n°. 185, 11 jaar oud	70	145	48	24	150	158	58	62	37	220	204	425	schimmel.	geel met zw. punten.	d°.	d°.	donker.	d°.	donker.	1350 » 2 m. drachtig.
Koe, stamboek n°. 152, 4 jaar oud	70	155	48	25	150	165	60	60	44	220	203	445	geelbleek.	licht.	licht.	d°.	licht.	d°.	licht.	1450 » 2 » »
Vaars, stamboek n°. 198, 3 jaar oud	60	147	46	24	155	160	65	60	46	233	202	435	bruinbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1400 » 7 » »
Vaars, stamboek n°. 202, 2¾ jaar oud	65	144	45	23	152	160	63	62	41	225	200	420	schimmel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1300 » 4 » »
Vaars, stamboek n°. 203, 2½ jaar oud	60	131	46	24	147	157	63	56	44	207	195	407	roodbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1200 » 4 » »
Vaars, stamboek n°. 208, 2½ jaar oud	60	140	45	23	145	151	60	62	41	212	192	405	geelbont.	licht met zw. punten.	bont.	d°.	d°.	d°.	bont.	1200 » 6 » »
Os, 6 jaar oud	80	168	60	30	177	183	78	70	44	248	231	490	d°.	licht.	licht.	d°.	d°.	d°.	licht.	1870 »
Os, 6 jaar oud	90	173	57	30	182	192	82	70	50	252	226	517	d°.	licht met zw. punten.	bont.	d°.	licht met donkere vl.	d°.	bont.	1920 »

Miesbach-Simmendaler vee. De metingen zijn door den Heer Bermühlen,

president der landbouw-vereeniging Miesbach-Tegernsee uitgevoerd.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG			KLEUR.						AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.		Gehemelte.
In Centimeters.																				
Fokstier, stamboek n°. 33, 3 jaar oud	70	166	51	28	165	170	70	67	40	272	235	483	geelbleek.	geel.	geel.	licht.	licht.	licht.	licht.	2000 pd.
Fokstier, stamboek n°. 37, 1½ jaar oud	60	140	45	25	152	164	62	53	33	220	195	426	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1200 »
Koe, stamboek n°. 146, 7½ jaar oud	72	155	57	25	165	173	62	59	42	250	214	455	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1750 » 4 m. drachtig.
Koe, stamboek n°. 3, 10 jaar oud	80	152	53	25	152	168	57	60	45	235	212	470	bleekrood.	d°.	d°.	d°.	d°.		d°.	1800 » 7 » »
Koe, stamboek n°. 108, 9 jaar oud	70	150	45	25	153	162	59	67	43	230	214	440	bruinbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1500 » 7 w. »
Koe, stamboek n°. 190, 7 jaar oud	56	150	47	24	155	161	59	60	39	232	205	445	wit met weinig geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1600 » 8 m. »
Koe, stamboek n°. 131, 4½ jaar oud	70	143	48	25	145	158	60	67	40	227	205	425	rood met ster.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1350 » gust.
Koe, stamboek n°. 185, 11 jaar oud	70	145	48	24	150	158	58	62	37	220	204	425	schimmel.	geel met zw. punten.	d°.	d°.	donker.	d°.	donker.	1350 » 2 m. drachtig.
Koe, stamboek n°. 152, 4 jaar oud	70	155	48	25	150	165	60	60	44	220	203	445	geelbleek.	licht.	licht.	d°.	licht.	d°.	licht.	1450 » 2 » »
Vaars, stamboek n°. 198, 3 jaar oud	60	147	46	24	155	160	65	60	46	233	202	435	bruinbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1400 » 7 » »
Vaars, stamboek n°. 202, 2¾ jaar oud	65	144	45	23	152	160	63	62	41	225	200	420	schimmel.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1300 » 4 » »
Vaars, stamboek n°. 203, 2¼ jaar oud	60	131	46	24	147	157	63	56	44	207	195	407	roodbont.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	1200 » 4 » »
Vaars, stamboek n°. 208, 2½ jaar oud	60	140	45	23	145	151	60	62	41	212	192	405	geelbont.	licht met zw. punten.	bont.	d°.	d°.	d°.	bont.	1200 » 6 » »
Os, 6 jaar oud	80	168	60	30	177	183	78	70	44	248	231	490	d°.	licht.	licht.	d°.	d°.	d°.	licht.	1870 »
Os, 6 jaar oud	90	173	57	30	182	192	82	70	50	252	226	517	d°.	licht met zw. punten.	bont.	d°.	licht met donkere vl.	d°.	bont.	1920 »

XI. De rundveeslagen in Beijeren.

Van de rundveeslagen in Beijeren hebben wij in aansluiting aan het grauwbroune gebergteras, als daartoe behoorende, het Algäuer, Lechdaler, Nesselwanger, Dietmansrieder en Murnau-Werdenfelser, en in aansluiting aan het Simmendaler vee, als daartoe behoorende, het Miesbach-Tegernseeër vee leeren kennen. Thans wenden wij ons tot de overige bonte slagen en vinden dan in de eerste plaats als verwant met het Miesbacher vee

1. Het Bayreuther gevlekte vee.

Ook hier, in het distrikt van het gevlekte vee, was het in de eerste jaren na 1840, dat het streven ontwaakte, het oude Beijersche landvee door het invoeren van fokstieren van edeler ras te verbeteren. Men koos daarvoor eerst Algäuer stieren en daarna, toen deze kruising geen bevredigend resultaat opleverde, stieren van het Ansbach-Triesdorfsche ras (die wij hier sub 2 nader zullen leeren kennen), verkreeg daardoor betere lichaamsvormen en ging toen eenige jaren later over tot de kruising met Simmendaler fokstieren. Met de invoering van het Simmendaler vee kwamen de fokkers eindelijk op het goede spoor, bemerkten dit spoedig en hebben van dien tijd af onafgebroken en met de meeste volharding in deze richting voortgefokt. Hun teelt werd ook daardoor in hooge mate begunstigd, dat de voor de veeteelt in boven-Franken zoo verdienstelijke hertog ALEXANDER VAN WURTEMBERG reeds in 1842 op zijn landgoed Geigenreuth bij Bayreuth eene uit het Simmendal geïmporteerde koppel van 2 fokstieren en 17 koeien opstelde, eenige jaren later weer eene even groote koppel Simmendalers liet aanvoeren en de in Geigenreuth geborene fokstieren op de vrijgevigste wijze aan de gemeenten ten gebruike afstond. Ook op andere groote landgoederen, zooals op Berghof Trieb bij Lichtenfels (gemiddeld gewicht der koe over 1300 pond: melkopbrengst per stuk gemiddeld 3908 liter volgens professor Dr. GG. MAY WECHENSTEPHAN) Scherleithe en Neuhaus, het distrikt Hollfeld, Brandstein, Hof enz. ontstonden edele Simmendaler fokkerijen en deze werden met Geigenreuth de pepinières, waaruit de gemeenten en de kleine veehouder ten allen tijde edel fokmateriaal konden verkrijgen. Vooral echter werd de aankoop van echte Simmendaler fokstieren bevorderd door het kreitscomité van de land-

bouwvereeniging, dat dezen aankoop geldelijk steunde en zoo kwamen er in de jaren 1854, 57, 59, 65, 68, 76, 77 (deze laatsten door mij aangekocht) nieuwe Simmendaler fokstieren hier heen.

Behalve deze aanvoeren van echte Simmendaler rasdieren, werden er ook herhaalde malen zoowel mannelijke als vrouwelijke dieren uit Miesbach-Tegernsee ingevoerd en daarmee de fokkerij belangrijk verbeterd.

Deze op bovenbeschrevene wijze gevormde rijkelijk met Simmendaler bloed vermengde bonte dieren zijn bekend onder den naam van »*Bayreuther Schecken*” en staan in wijden kring zeer hoog in aanzien. De naam Bayreuther Schecken heeft men misschien wel daarom aan dit vee gegeven omdat het fokken er van in de omstreken van Bayreuth begonnen is, zich van daar uit verder verspreidde en ook thans nog in deze streken de beste uitkomsten oplevert. De teelt van dit slag strekt zich in boven-Franken thans uit over de distrikten Bayreuth, Hof Kulmbach, Thurnau, Hollfeld en het noordelijk gedeelte van het distrikt Rehau, en met het roode landvee vermengd over de distrikten Pottenstein, Berneck en Stadtsteinach. In het distrikt Lichtenfels werden naast het Scheinfelder- en het landvee in eenige gemeenten de Bayreuther Schecken gefokt, die wij ook nog aan de grenzen van Saksen-Meiningen, naast het roode landvee bij Ludwigstadt en westwaarts van Erlangen bij Herzenaurach en het aangrenzende Middenfranken vinden. In den Boven-Paltz fokt men het in de landsrechterlijke distrikten Amberg, Vilseck, Sulzbach, Auerbach, Eschenbach en Kemnath naast het kleinere, lichtbruine Oostpaltzer vee, dat slechts eene witte bles en verder geene witte plekken heeft.

In Boven-Franken zijn sedert 1870 vijftig fokstievereenigingen opgericht, die geene andere dan echte Simmendaler bullen voor de fokkerij gebruiken en zeer goede resultaten opleveren. Vooral zijn de vereenigingen tot aanfokken van veredelde rassen, die in alle distrikten worden opgericht en hun ontstaan aan de steeds herhaalde opwekking en aanmoediging van de kreitslandbouwcomités te danken hebben, op de ontwikkeling der veeteelt in Beijeren van zeer veel invloed geweest en hebben deze op hoogst doelmatige wijze bevorderd. Het kan dus als van algemeen belang worden beschouwd hier aan het slot mijner bespreking van de »*Bayreuther Schecken*” de statuten eene fokstier-vereeniging te laten volgen, zooals die bijna algemeen zijn ingericht.

STATUTEN

VAN DE

Fokstiervereeniging voor den rundveestam in de gemeente X.,

Comité van het landbouwdistrikt N.N.

§ 1.

De ondergeteekenden vereenigen zich tot een genootschappelijk verbond, dat zich ten doel stelt, den (Scheinfelder enz.) rundveestam zoo volkomen mogelijk aan te fokken.

§ 2.

Toetreding tot de vereeniging staat iederen veehouder in de gemeente X. vrij, doch geldt zulks dan voor al zijn fokvee.

§ 3.

De benoodigde gelden worden verkregen:

- a. door entreegelden,
- b. door jaarlijksche contributiën der leden,
- c. door bijdragen van het kreitscomité, het distriktscomité en den distriktsraad,
- d. door springgelden,
- e. door andere ontvangsten.

Het bedrag der entreegelden wordt bepaald op . . Mark per stuk fokvee.

De jaarlijksche contributie der leden en het springgeld, dat voor leden en niet-leden verschillend zal zijn, wordt elk jaar door het bestuur vastgesteld.

§ 4.

De ontvangen gelden worden op de navolgende wijze besteed:

- a. tot aankoop van uitmuntende stieren van het ras, alsook tot dekking van eventueele tekorten bij aan- en weer verkoop van fokstieren,
- b. ter bestrijding der onkosten voor het houden van fokstieren,
- c. zoo mogelijk tot het houden van vrouwelijke fokdieren.

§ 5.

De duur der vereeniging wordt voorloopig en in de vooronderstelling dat de benoodigde gelden op de wijze als in § 3 vermeld, verkregen zijn, bepaald op 10 jaren. Bedanken voor het lidmaatschap is slechts geoorloofd bij opheffing van de geheele veehouderij of bij verkoop van al het vee en ook dan nog slechts met toestemming van het bestuur. Bij bedanken voor het lidmaatschap doet de uittredende stilzwijgend afstand van zijn aandeel in de eigendommen van de vereeniging.

§ 6.

De aangekochte fokstieren blijven het eigendom der vereeniging en mogen zoolang zij voor de fokkerij gebruikt worden, niet in het bezit van den houder van het dier overgaan. De fokstieren mogen slechts geplaatst worden in stallen, die door het bestuur der vereeniging zijn goedgekeurd en zij mogen niet tot dekking worden rondgeleid.

§ 7.

De houder van den fokstier verbindt zich, dezen krachtig te voederen en hem slechts te gebruiken voor koeien en vaarzen van veehouders uit de gemeente.

§ 8.

De fokstieren moeten bij eene solide veeverzekeringsmaatschappij verzekerd worden.

§ 9.

De leden der vereeniging verbinden zich hunne vrouwelijke fokdieren slechts door stieren van de vereeniging te laten dekken en de voor den aanfok geschikte kalveren, voor zooverre zij ze niet zelf wenschen aan te houden, aan leden der vereeniging te verkoopen, zijn echter na verloop van een termijn van drie weken van deze laatste verplichting ontheven.

§ 10.

Het bestuur der vereeniging wordt opgedragen aan eene commissie, bestaande uit een voorzitter en twee leden. Deze commissie wordt in eene algemeene vergadering voor den tijd van 3 jaren benoemd.

De commissie heeft het recht van ko-optatie uit de leden der vereeniging.

§ 11.

De voorzitter kan met toestemming van de andere bestuursleden, tegelijkertijd de funktiën van secretaris en penningmeester waarnemen.

§ 12.

De betrekking van voorzitter en bestuurslid wordt zonder vergoeding waargenomen; de door hen te doene verschotten en onkosten worden vergoed.

§ 13.

De werkzaamheden van het bestuur zijn:

- a.* het aankopen van uitstekende fokstieren en zoo de middelen het toelaten, ook van vrouwelijk fokvee,
- b.* het onderbrengen der fokstieren bij vertrouwde veehouders en het overeenkomen met deze van het bedrag der daarvoor te betalen vergoeding,
- c.* het houden van toezicht op den fokstier en de fokkerij in 't algemeen, tot welk doel van tijd tot tijd inspectiën moeten worden gehouden,
- d.* de verzekering der dieren,
- e.* het bepalen en invorderen der entreegelden en contributiën en het verder beheer der gelden,
- f.* het vertegenwoordigen der vereeniging naar buiten.

§ 14.

Eens in het jaar schrijft het bestuur eene algemeene vergadering uit, waarin het verslag der werkzaamheden over het afgelopen vereenigingsjaar en de rekening en verantwoording van het gehouden beheer der gelden worden uitgebracht en om de drie jaar een bestuur wordt gekozen.

§ 15.

Buitengewone vergaderingen kunnen slechts worden belegd:

- a.* bij aftreding van bestuursleden,
- b.* voor het veranderen der statuten,
- c.* wanneer een derde der leden van de vereeniging zulks verlangt, met opgaaf van de punten die zij wenschen behandeld te zien.

§ 16.

Aan alle leden van het bestuur van het distrikt, zoomede aan die van het landbouwcomité, het kreits- en het distriktscomité, wordt het recht verleend inzage te nemen van alles wat op de werkzaamheden van de vereeniging betrekking heeft.

§ 17.

Tot ontbinding der vereeniging, voor den afloop van den in § 5 bepaalden termijn, kan slechts in eene jaarlijksche algemeene vergadering worden besloten; daartoe wordt eene meerderheid van $\frac{2}{3}$ der aanwezige leden vereischt. Bij ontbinding wordt van de na betaling der eventueele schulden nog overblijvende gelden, de som, die de vereeniging van de landbouwcomité's en het distriktsbestuur gekregen heeft, aan het landbouwcomité overgedragen, ter ondersteuning van andere fokstiervereenigingen.

§ 18.

Veranderingen in deze statuten kunnen slechts worden gemaakt met toestemming van twee derde van al de leden der vereeniging.

Aldus vastgesteld in de te X. den . . . 18.. gehouden vergadering.

(Volgen de handteekeningen.)

Het Bayreuther gevlekte vee is zwaar of middelzwaar, al naar de vruchtbaarheid van den bodem en de meer of minder zorgvuldige teelt en verzorging; de kleur is wit met roode of gele vlekken of meer rood of geel met witte vlekken. De hoekige vormen met weinig vleeschaanzetting aan de bovenste deelen hebben plaats gemaakt voor een fraai, breed, tonvormig lichaam, dat op krachtige, goedgestelde, gespierde beenen rust. Men vindt hier even schoone vormen als bij het Simmendaler vee en de fokkers komen steeds nader aan hun doel, »de Bayreuther runderen tot een constant erfelijk ras te veredelen». Het zijn zeer goede trekdiere; de ossen zijn gezocht en worden goed betaald; ook voor de vetmesting zijn ze zeer geschikt; de melkgeving is bij dit vee eene middelmatige.

2. Ansbach-Triesdorfer vee.

Het Ansbach-Triesdorfer vee is over het grootste gedeelte van het regeeringsdistrikt midden-Franken verspreidt. Wij vinden het in de distrikten Ansbach, Heilbronn, Schwabach, Neurenberg, Hersbruch, Fürth, Erlangen, Erlbach, Rothenburg, Schillingsfürst, Feuchtwangen, Dinkelsbühl, Gunzenhausen, en Heidenheim.

Voor den veefokker biedt het uit verschillende kruisingen ontstane Ansbach-Triesdorferslag hoogst belangwekkende bijzonderheden aan. Ik zal trachten de wordingsgeschiedenis van dit vee zoo getrouw mogelijk uiteen te zetten.

De veeteelt van de voormalige markgrafelijk Brandenburgsche meierij Triesdorf bij Ansbach, de tegenwoordige kreitslandbouwschool, werd voor het geheele fokdistrikt van de grootste beteekenis. Zij gaf den toon aan en was het stamfokdistrikt voor het thans over de geheele omtrek verbreide slag.

In Triesdorf, alsook in de overige hiervoren vermelde distrikten, werd tot ongeveer het jaar 1730 het roode landvee aangefokt, totdat de met het vorstenhuis van Oranje door enge banden der vriendschap verbondene markgraaf WILHELM FRIEDRICH, die een groot deel van zijn leven in Triesdorf doorbracht, in den tijd van 1740 tot 1756 herhaalde malen Hollandsch vee naar Triesdorf liet komen en daarna van de aangefokte dieren alles wat gemist kon worden, aan de veehouders van het vorstendom Ansbach verkocht, die het oude roode landvee met dit Nederlandsche vee kruisten. Deze kruising moet van grooten omvang geweest zijn, daar men na vele jaren overal nog dieren vond, die beslist het karakter van het Nederlandsche ras vertoonden; de resultaten dezer kruising konden niet voldoen; de afstammelingen waren hoogbeenige dieren met vaak kromme, koehakkige achterbeenen en naar binnen gebogene spronggewrichten. Kop en hals werden lang, borstkas en schoft smal, de ribben plat, het kruis naar achteren afvallend, en alle vormen hoekiger. Zulke dieren konden in een distrikt, waar goede vormen en geschiktheid voor den arbeid hoofdzaak was, niet bevalen, ander fokmateriaal was noodig geworden en het was de markgraaf KAREL ALEXANDER, die in 1757 een transport koeien en fokstieren uit Bern en Freiburg naar Triesdorf liet komen. Dit Zwitsersche vee werd door de fokkers gaarne genomen, de lichaamsvormen lieten met het oog op geschiktheid voor den arbeid en

de vetmesting het beste verwachten en waren dus bij allen welkom. Dit Zwitsersche vee werd nu deels rein voortgefokt, deels met het Oostfriesche en het uit de kruising met dit vee ontstane slag gekruist en thans nog vinden wij hier de vormen van al deze kruisingen terug. Opvallend waren hier de verschillen, die ontstonden bij de kruising van Oostfriesche koeien met Berner (Simmendaler) stieren en die van Berner koeien met Oostfriesche stieren. Laatstgenoemden waren zeer melkrijk, hadden steeds hoekige vormen, een zwak voorstel, meestal koehakkige beenen, een langen kop en dunnen hals; eerstgenoemden daarentegen een fraai afgerond lichaam met breede borst, breedden boeg en kruis, onberispelijk gestelde beenen, korten kop en zwaarderen hals. Wel waren zij niet zoo melkrijk, doch toonden zooveel aanleg voor de vetmesting en den arbeid, dat zij algemeen den voorkeur kregen en zich hier voor altijd inburgerden. Markgraaf KAREL ALEXANDER liet toen tot 1780 herhaalde malen stieren en koeien uit het kanton Bern aanvoeren en bevorderde op deze wijze, zoo veel hij kon, deze als de beste erkende fokkerij. In het jaar 1800 werd het vee in Triesdorf door de longziekte, die zich van het Oostfriesche vee helaas zoo moeilijk laat scheiden, sterk gedecimeerd, en de toenmalige K. K. Pruisische regeering liet weer een transport vee uit Bern aanvoeren, wat daarna nog eens herhaald werd. In het jaar 1830 werd weer een transport van 12 Oostfriesche koeien en 2 stieren (het stuk kostte toen gemiddeld vrij te Triesdorf 180 gulden) ingevoerd en de kruising tusschen Berner en Oostfriesch vee voortgezet. In 1834 werden wederom 10 koeien en 2 stieren uit Bern, ditmaal uit het Simmental en 9 koeien en 1 stier uit Oostfriesland gehaald (laatstgenoemden kostten nu per stuk 283 gulden). Eene proeve met Märzdaler vee, die in het jaar 1836 genomen werd, mislukte geheel, eveneens een andere met Allgäuer vee. Daarentegen gaven de in 1830 en 1834 opgezette vee-stammen, die deels rein geteeld, deels gekruist werden, uitstekende resultaten. Eene nauwlettende, rationeele voeding en goede verpleging, vooral van het jonge vee, bewerkte eene voortreffelijke ontwikkeling, en groote, schoone dieren van 14 tot 16 centenaars waren geene zeldzaamheid. Toen eischte in 1849 de kwaadaardige longziekte weer talrijke slachtoffers en eene nieuwe aanvoer werd noodzakelijk; zulks geschiedde dan ook door de K. K. regeering van Midden-Franken in Augustus van het jaar 1851. Door hare bemoeiingen kwamen er 1 stier, 11 koeien en 1 vaars uit het Simmental en in 1853 weer 12 stuks Oostfriesch vee te Triesdorf en thans nog worden om de 5 of 6 jaar mannelijke en vrouwe-

lijke dieren uit het Simmendal en uit Oost-Friesland aangekocht. Van Triesdorf worden, zooals steeds gebeurde, fokstieren ten gebruike aan de gemeenten afgegeven en blijft de Triesdorfer fokkerij op deze wijze het stamfokdistrict van het Ansbach-Triesdorfer slag.

Er komen echter ook op andere wijze nog Simmendaler en Miesbach-Simmendaler fokstieren in het distrikt, en hoezeer het ook gewenscht is, de groote melkrijkheid, die aan den invloed van het Oostfriesche, resp. Nederlandsche vee te danken is, te behouden, zoo voldoen toch de lichaamsvormen, die onder dien zelfden invloed ontstaan, aan de eischen der veehouders en zoo neemt de invoering van Simmendaler fokstieren, ook onafhankelijk van Triesdorf, steeds meer en meer toe. Andere fokkers trachten door teelt in eigen kring de eens verkregen goede eigenschappen te behouden en door zorgvuldige keuze der fokstieren nog te verbeteren, zoodat er in de wijze van fokken nog geen eenheid heerscht. Toch zal de fokkerij van het staatsdomein Triesdorf van grooten invloed blijven en daar blijft tot nu toe de fokkerij door kruising van Simmendaler en Oostfriesch vee dezelfde.

Het Ansbach-Triesdorfer vee behoort tot het zware en middelzware slag, de maten staan in de hier volgende tabellen. Eene goed onderhouden koe weegt gemiddeld 12 tot 14 centenaars en geeft 1800 tot 2000 liter melk, waarvan 11 tot 15 liter $\frac{1}{2}$ KG. boter opleveren. De kleur is roodbont of geelbont, vaak getijgerd, de zwartbonte kleur van het Nederlandsche vee komt zelden voor en wordt niet gaarne gezien. De lichaamsvorm komt nu eens dien van het Simmendaler vee zeer nabij, is afgerond in al zijn vormen, goed gesteld en fraai, dan weer heeft deze de gebreken van het Oostfriesche vee, is minder goed gesteld, met zwak voorstel en afvallend kruis. Evenals de lichaamsbouw, zoo zijn ook, naar mate van afstamming, verzorging, voeding enz. de gebruikseigenschappen zeer verschillend, doch kan het over 't geheel een zeer goed werkvee worden genoemd, dat dan ook zeer gezocht is; goed voor de vetmesting, fijn van vleesch en middelmatig in de melkgeving. De fokkers leggen zich bijzonder toe op het aanfokken van groote, voor den arbeid uitstekend geschikte, goed loopende trekossen en hebben daarin flinken aftrek. Fokvee is minder gezocht, wel echter koeien om af te melken voor de melkerijen in grotere steden. Een volwassene os weegt tot 18 centenaars.

Op het domein Triesdorf krijgen de kalveren zes weken lang onge-roomde en dan 6 weken lang halfgeroomde melk met lijn-, raap- en sesamkoeken, goed hooi en etgroen. Van de 13^e week af aan, totdat zij

een vol jaar oud zijn, krijgen de dieren $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{2}$ pond raapkoeken met gekneusde haver en zemels en hooi naar believen. Van het eerste jaar af aan worden de dieren met hooi, haksel, stroo en een toegift van moutkiemen of raapkoeken gevoederd. De boeren geven zelden langer dan 4 à 6 weken melk, daarna meelslobbering, gekneusd graan en goed hooi.

In het stroomgebied van de Rezel en de Altmühl, dat vele uitstekende graslanden bevat, dus in den omtrek van Gunzenhausen, Spalt, Windsbach, Ansbach, Herrieden, Ornbau, Eschenbach, Merkendorf, Altenmuhr enz. vinden wij het beste Ansbach-Triesdorfer vee. Tot dit slag moet ook nog gebracht worden

3. Het Rieser vee

dat wij in den heerlijk schoon gelegenen, buitengewoon vruchtbaren Zwabischen Ries, ten zuiden van Gunzenhausen, in de landsrechterlijke distrikten Oettingen en Nördlingen, aan de Wörnitz vinden. Het Rieser distrikt is omringd door de steden Harburg, Wemding, Haidenheim, Wassertrüdingen, Bopfingen, Möttingen.

Het oude, roode landvee uit den »Ries'', dat tot het Donauslag behoorde, is sedert langen tijd met Ansbach-Triesdorfer stieren, in lateren tijd meer met Simmendaler en Miesbacher stieren gekruist en behoort tot het beste vee van dit slag. De kleur is wit met roodgele, roode of gele vlekken of getijgerd. Het zijn goed middelzware tot heelzware dieren, zeer geschikt voor het werk en de vetmesting, doch middelmatig in de melkgeving. Bij den grooten rijkdom aan voedsel in den Ries en de consequente, beredeneerde fokkerij, is er van dit fokdistrikt veel goeds te verwachten. Het Ansbach-Triesdorfer en ook het Rieser vee moet kieskeuriger zijn op het voedsel, dan b.v. het Bayreuther bonte vee en het Miesbacher vee; maar het is ook natuurlijk, dat, wanneer wij dieren uit zoo vruchtbare streken als het Ries, de Rezel en Altmühdalen invoeren, wij hun een behoorlijk goed voedsel dienen voor te zetten, zoo wij ze spoedig aan hunne nieuwe toestand en omgeving willen doen gewennen.

Hier volgen nog eenige metingen:

Ansbach-Triesdorfer slag. De metingen zijn gedaan door den Heer oeconomieraad

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Breedte van het voorhoofd.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het zitbeen	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Borst.			romp.	geheel.	
In Centimeters.													
Springstier, $3\frac{1}{2}$ jaar.	Op het staatsdomein Triesdorf gefokt.	73	159	50	29	153	160	51	57	41	237	216	440
» $1\frac{1}{2}$ »		67	149	46	27	146	150	57	47	35	208	193	390
Koe, 5 »		74	150	55	28	148	157	55	58	39	233	210	420
» $8\frac{1}{4}$ »		74	151	52	26	153	158	51	60	44	222	208	420
Vaars, $1\frac{1}{2}$ »		52	136	41	23	138	145	57	46	34	187	178	360
» $1\frac{1}{2}$ »	56	143	44	23	141	145	61	49	34	193	180	347	
Os, $4\frac{3}{4}$ jaar	67	150	56	28	158	167	68	54	35	240	211	407	
» $4\frac{3}{4}$ »	72	163	56	24	170	172	69	53	34	245	219	428	
» $1\frac{3}{4}$ »	62	137	52	28	143	155	56	49	31	192	203	394	

Metingen van den Heer

Os, 5¼ jaar	86	170	66	28	174	177	78	64	25	243	228	480
» 5½ »	90	172	62	26	169	170	74	61	23	240	222	469
» 5 »	90	168	57	25	161	164	71	56	24	231	220	454
Fokstier, 1¾ jaar	67	127	50	31	140	142	61	47	25	202	182	390
» 1¾ »	71	139	48	27	146	146	62	45	22	210	190	395
Koe, 5 jaar	80	157	55	24	150	152	57	53	22	250	210	445
» 10 »	85	154	50	22	146	155	58	53	24	200	195	445
Vaars, 2 »	75	138	50	22	144	150	65	50	20	181	176	360

Classen, 1^e secret. van de kreits-landbouwvereniging van Midden-Franken te Ansbach.

K L E U R.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muilspiegel.	Tong.	Gehemelte.	
roodbruin en witbont.	geel met zw. punt.	donker.	vleeschkl.	aschgrauw.	vleeschkl.	vleeschkl.	1600 pd.
rood en wit.	geel.	geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	1024 »
d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	d°.	d°.	1420 » 4 m. drachtig.
d°.	geel met zw. punt.	donker.	aschgrauw.	aschgrauw.	d°.	d°.	1500 » 8 » »
d°.	geel.	bont.	d°.	d°.	d°.	d°.	900 »
rood, geel en wit.	d°.	geel.	vleeschkl.	vleeschkl.	d°.	d°.	974 »
rood getijgerd.	wit met zw. punt.	grauw.	grauw.	d°.	d°.	d°.	1350 »
wit met weinig rood	d°.	d°.	vleeschkl.	bont.	d°.	d°.	1520 »
geelbont.	geel.	geel.	d°.	vleeschkl.	d°.	d°.	1000 »

Geyer, veearts te Ansbach.

geelgevl.	licht met donkere p.	donker.	licht.	licht.	licht.	licht.	1900 pd.
roodgevl.	d°.	d°.	gevekt.	gevekt.	d°.	d°.	1720 »
geelgevl.	d°.	d°.	donker.	donker.	d°.	d°.	1590 »
roodgevl.	licht.	licht.	licht.	licht.	d°.	d°.	
d°.	licht met donkere p.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	donker.	d°.	d°.	donker.	1425 » 32 w. drachtig.
d°.	licht.	d°.	bont.	bont.	bont.	bont.	1420 »
geelgevl.	d°.	d°.	licht.	licht.	licht.	licht.	960 » 6 » »

Ansbach-Triesdorfer slag. De metingen zijn gedaan door den Heer oeconomieraad

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Breedte van het voorhoofd.	HOOGTE				Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het zitbeen	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Borst.			romp.	geheel.	
In Centimeters.													
Springstier, 3½ jaar.	Op het staatsdomein Triesdorf gefokt.	73	159	50	29	153	160	51	57	41	237	216	440
» 1½ »		67	149	46	27	146	150	57	47	35	208	193	390
Koe, 5 »		74	150	55	28	148	157	55	58	39	233	210	420
» 8¼ »		74	151	52	26	153	158	51	60	44	222	208	420
Vaars, 1½ »		52	136	41	23	138	145	57	46	34	187	178	360
» 1½ »	56	143	44	23	141	145	61	49	34	193	180	347	
Os, 4¾ jaar	67	150	56	28	158	167	68	54	35	240	211	407	
» 4¾ »	72	163	56	24	170	172	69	53	34	245	219	428	
» 1¾ »	62	137	52	28	143	155	56	49	31	192	203	394	

Op het staatsdomein
Triesdorf gefokt.Classen, 1^e secret. van de kreits-landbouwvereniging van Midden-Franken te Ansbach.

K L E U R.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Randen der oogen.	Muilspiegel.	Tong.	Gehemelte.	
roodbruin en witbont.	geel met zw. punt.	donker.	vleeschkl.	aschgrauw.	vleeschkl.	vleeschkl.	1600 pd.
rood en wit.	geel.	geel.	d°.	d°.	d°.	d°.	1024 »
d°.	d°.	d°.	d°.	bont.	d°.	d°.	1420 » 4 m. drachtig.
d°.	geel met zw. punt.	donker.	aschgrauw.	aschgrauw.	d°.	d°.	1500 » 8 » »
d°.	geel.	bont.	d°.	d°.	d°.	d°.	900 »
rood, geel en wit.	d°.	geel.	vleeschkl.	vleeschkl.	d°.	d°.	974 »
rood getijgerd.	wit met zw. punt.	grauw.	grauw.	d°.	d°.	d°.	1350 »
wit met weinig rood	d°.	d°.	vleeschkl.	bont.	d°.	d°.	1520 »
geelbont.	geel.	geel.	d°.	vleeschkl.	d°.	d°.	1000 »

Metingen van den Heer

Geyer, veearts te Ansbach.

Os, 5¼ jaar	86	170	66	28	174	177	78	64	25	243	228	480
» 5½ »	90	172	62	26	169	170	74	61	23	240	222	469
» 5 »	90	168	57	25	161	164	71	56	24	231	220	454
Fokstier, 1¾ jaar	67	127	50	31	140	142	61	47	25	202	182	390
» 1¾ »	71	139	48	27	146	146	62	45	22	210	190	395
Koe, 5 jaar	80	157	55	24	150	152	57	53	22	250	210	445
» 10 »	85	154	50	22	146	155	58	53	24	200	195	445
Vaars, 2 »	75	138	50	22	144	150	65	50	20	181	176	360

geelgevl.	licht met donkere p.	donker.	licht.	licht.	licht.	licht.	1900 pd.
roodgevl.	d°.	d°.	gevekt.	gevekt.	d°.	d°.	1720 »
geelgevl.	d°.	d°.	donker.	donker.	d°.	d°.	1590 »
roodgevl.	licht.	licht.	licht.	licht.	d°.	d°.	
d°.	licht met donkere p.	donker.	d°.	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	donker.	d°.	d°.	donker.	1425 » 32 w. drachtig.
d°.	licht.	d°.	bont.	bont.	bont.	bont.	1420 »
geelgevl.	d°.	d°.	licht.	licht.	licht.	licht.	960 » 6 » »

4. Het Kehlheimer vee.

Het Kehlheimer vee wordt in *Middenfranken* gefokt aan de Altmühl bij Pappenheim, Eichenstädt, Beilngries, Greding, Thalmässing, in de aangrenzende Bovenpaltz bij Dietfurd en Henau, in Neder-Beijeren aan de Altmühl bij Reidenburg en aan de oevers van de Donau bij Kehlheim, Altmannstein en Heinheim. In de laatstgenoemde streken vindt men het zwaarste en beste vee van dit slag. Het verbreidingsgebied van het Kehlheimer slag strekt zich echter nog verder uit; wij vinden het in Neder-Beijeren tot aan Regensburg en verder noordwaarts aan de Regen en de Schwandorf en Irrenlohe in den Bovenpaltz en in dit regeeringsdistrikt nog aan de Laber bij Beratshausen, Parsberg enz. en aan de Roth bij Hilpotstein. Ook in Middenfranken wordt dit vee nog gefokt bij Altdorf en het aan de Bovenpaltz grenzende zuidoostelijk gedeelte van Middenfranken van Hersbruck tot aan Roth, verder aan de grenzen van Bovenfranken aan de Pegnitz bij Velden enz.

De kleur van het Kehlheimer vee is bruinrood met witte bles, witte onderborst, witten staartkwast en witte plekken aan de pooten of ook zwarte of bruine onderpijpen, welke kleur dan ook aan de wangen, de zijden van den hals en den niet grooten kossem gevonden wordt; de lippen zijn altijd donkergrauw. De donker gekleurde dieren zijn in den regel zwaarder en fraaier van bouw, dan de lichter gekleurde. De volwassene koe weegt van 900 tot 1100 pond, de volwassene os van 1300 tot 1600 pond. De ossen zijn in verhouding veel zwaarder en steviger gebouwd; het zijn uitmuntende trekdieren, met ruimen, gemakkelijken gang. De kop is van gemiddelde lengte, de hoornen staan rechtop, zijn wit van kleur met zwarte punten; het voorstel is zeer goed ontwikkeld, het achterstel meestal iets zwakker, het lichaam eenigszins hoog gesteld, de melkteekens gering. Het Kehlheimer vee is niet verwend door al te goede verpleging en zorgvuldige voeding, het is niet veeleischend en zeer dankbaar voor betere voeding en verpleging. Het groeit tamelijk langzaam, ten gevolge eener zeer schrale voeding in de jeugd, wat ook op den vetgroei niet gunstig kan werken, welke dan ook te wenschen overlaat; het vleesch daarentegen is fijn van vezel en zeer smakelijk; de melkopbrengst is middelmatig.

Al naar de verzorging worden de lichaamsvormen en gebruikseigenschappen beter en ik heb dikwijls dieren van dit slag gezien, die den fokkers alle eer aandeden en blijk gaven, dat ook hier zeer bevredigende resultaten te verkrijgen zijn.

5. Het Beijersche roode landvee en het nog niet behandelde roodbonte slag.

Het oude Beijersche landvee heeft meestal een smal lichaam, platte ribben, scherpe schoft, afvallend kruis en is hoog gesteld; kop en hals zijn lang en smal, de kossem onbeduidend, de beenen zijn meest niet krachtig, dikwijls koehakkig; de gebruikseigenschappen middelmatig of slecht. De kleur is rood en roodbont, ook wit met roode, bruine, soms ook zwarte zijden. Het vee is met alle mogelijke slagen gekruist en al naar mate der inmenging van het verbeterende bloed, al naar mate het eene goede of minder goede verpleging en voeding genoot, zeer verschillend van lichaamsbouw en eigenschappen. Wij vinden in het verbreidings-district, dat ik nader beschrijven zal, zoowel zeer fraaie, bruikbare dieren, als ook zulke, welke de veeteelt slechts tot een last maken en in den laatsten tijd, nu de goede resultaten van eene betere wijze van fokken in Beijeren zoo algemeen aan den dag kwamen, tot voordeel van den fokker, steeds meer verdwijnen.

Ten noordoosten van Miesbach vinden wij in Opper-Beijeren in den omtrek van Rosenheim aan den Inn, Aibling aan de Mangfall, Prien aan het Chiemmeer, Traunstein aan de Traun tot aan het heerlijk gelegene Reichenhall zeer goed roodbont vee, dat meestal met Pinzgauer en Pongauer, ook met Miesbacher en echt-Simmendaler springstieren gekruist is. Het is al naar de behandeling en verpleging een middelzwaar tot zwaar slag; de meeste dieren dragen de kenmerken van het Pinzgauer vee. Hetzelfde vee vinden wij aan de Salzach van Salzburg tot aan den Inn, bij Laufen, Waging, aan het meer van dien naam, bij Tittmaning, en vooral ook in de gemeenten Waging, Detenhausen, Gessenhausen, Dengling en Törringen. Verder fokt men aan den Inn bij Wasserburg, Mühldorf, westwaarts tot aan de vruchtbare streek rondom Erding een gelijk slag van vee. Al dit meest fraaie vee, dat steeds meer de vormen der betere slagen aanneemt, komt onder den naam **Traunsteiner**, of ook wel naar de grootste marktplaats van het district Waging als **Waginger vee** in den handel.

In den omtrek van den Dachauer, Erdinger, Freisinger en Donau-Moos, westwaarts tot aan den Lech, noordwaarts tot aan de Paars tot Schrobenhausen, Pfaffenhofen tot Ingolstadt, van daar oostwaarts tot aan de Isaar tot Landau, Dingolfing, Landshut tot Geisenhausen, en tot aan

de Tils is het vee grootendeels lichter, een bont mengelmoes van land-vee met de meest verschillende kruisingen.

Aan de Donau rondom Ingolstadt tot aan de Straubinger vlakke vinden wij goed middelzwaar vee, dat dikwijls veel overeenkomst heeft met het Kehlheimer, en evenals het meeste vee van het Donaugebied, **Donauvee** genoemd wordt. Ten noordoosten van daar tusschen de Donau, de Regen en de zwarte Regen tot aan het Bohemerwoud in het *Beijersche woud*, waar de veeteelt en vooral de vetmesting zeer ijverig beoefend wordt, fokt men een middelzwaar vee van de meest verschillende kruisingen, het zoogenaamde **Waldler vee**. Wij vinden hier ook dikwijls geel gevlekt vee en in het noordwesten van het Beijersche woud aan de Regen, bij Cham en Roding, het fijne, gele, melkrijke **Chamauer vee**, dat zeer veel overeenkomst met het Scheinfelder vee heeft, en jammer genoeg, sterk met Simmendaler- en bruinvee-kruisingen doormengd is. Eerst in de laatste jaren zijn verstandige fokkers er op bedacht, de reine teelt van het goede Chamauer vee weer tot hoofddoel hunner fokkerij te maken, en voor dit doel zijn fraaie Scheinfelder stieren ingevoerd, waarvan ik in den magistratstal te Cham vier stuks te zien kreeg, die aan alle eischen voor de fokkerij voldeden. De Chamauer koeien zijn als melkvee zeer gezocht en in de melkerijen om Regensburg bijzonder in trek, doch zoo schaars, dat ik, toen ik naar Cham ging om dit vee te koopen, onverrichter zake weer heen moest gaan. Ten zuidoosten van het Beijersche woud, daar, waar de Inn en de Ill in den Donau vallen, bij Passau, Wegscheid en verder tot aan het Oostenrijksche grensstadje Schärding aan den Inn, fokt men geelbont, vaalbont of geheel vaal, ook wel geheel geel vee. De dieren hebben een fijnen kop en hals, zwaren kossem, rechten rug, eenigszins scherpe schoft, breed, doch meest naar de zijden en naar achteren wat afvallend kruis, breede borst, en goed geribd lijf. De beenen zijn middelmatig hoog en goed gesteld. Het vee uit dit distrikt is bekend als **Bisthumervee**; het is in al zijne gebruikseigenschappen middelmatig, de volwassene ossen bereiken een gewicht van 13 tot 16 centenaars. In de omstreken van Furth, Rötz, Waldmünchen, aan den Schwarzbach en de Bovenpaltz, in oostelijke richting tot aan het Boheemsche stadje Tauss vinden wij een zeer goed ontwikkeld vee, meest licht roodbont van kleur, zeer goed gebouwd, tamelijk melkrijk, goed en volhardend in het werk, met redelijken aanleg voor vetgroei, niet kieskeurig in het voedsel en flink van groei. Dit zeer bruikbare vee is bekend als **Volmauer vee** en zeer gezocht.

6. Het Scheinfelder rund.

Het vaderland van het Scheinfelder rund is in midden-Franken, bij Scheinfeld, Bibart, Windsheim, Uffenheim, hier dikwijls **Heilbronner vee** genoemd en Neustadt aan de Aisch, een streek met diepen diluvialen bodem met een onderlaag van schelpkalk, waar men weinige natuurlijke weiden vindt, daarentegen een uitgebreiden groenvoederbouw; vooral wordt er veel luzerne en esparsette verbouwd. Het strekt zich verder uit over Ansbach, Burgwindheim, Ebrach, Prolsdorf, Unter-Neuris, opwaarts tot Bamberg aan de Regnitz, en oostwaarts langs de Regnitz in een smalle strook tot Eggolsheim, Förchheim (aan de Wiesent) zuidoostwaarts tot Erlangen en westwaarts weer langs de grenzen van midden-Franken tot Herzogenaurach en Weissendorf. Ook ten noordoosten van Bamberg bij Hallstadt, Stoffelstein tot Lichtenfels, hier **Langheimer vee** genoemd, treft men dit vee aan. In Beneden-Franken zijn het vooral de ambtsdistrikten Kitzingen, Ochsenfurt, Würzburg langs den Main tot Gmünden, tot aan de Saale bij Hammelburg, Rohringen, Neustadt aan de Saale, verder bij Schweinfurt, naar welke stad, als de grootste marktplaats van het distrikt, het dikwijls als **Schweinfurter vee** in den handel komt, bij Harzfurt en Gerolzhofen. Hier, evenals in Bamberg is het nog veelvuldig met het oude, eenigszins donker gekleurde (geelrood, donkergeel, roodachtig) **Frankenvee** vermengd, dat echter tengevolge steeds voortgezette kruising met Scheinfelder vee voortdurend lichter van kleur en aan het Scheinfelder slag gelijk wordt. Het verbreidingsgebied van het oude *Frankenvee*, dat al naar mate van teelt en verzorging tot het lichte en zware middelslag behoort en dat van het *Scheinfelder vee* is in Boven- en Beneden-Franken moeilijk van elkaar te scheiden; wij kunnen alleen maar constateeren, dat het Scheinfelder vee overal zoo zeer het overwicht heeft, dat hier van eene eigenlijke teelt van het oude *Frankenvee* geen sprake meer kan zijn. Ook in het Boven-Maindal in den Itzgrund, den Rodach- en Baunach-grund, (**Itzgruender vee**), waar het Frankenvee vroeger met het Ansbach-Triesdorfer gekruist werd, is tegenwoordig de kruising met Scheinfelder vee algemeen in gebruik. Het eigenlijke fokdistrikt van het Scheinfelder vee is echter midden-Franken.

Het oorspronkelijke vee van al deze distrikten was zonder twijfel het oude roodgeele Frankenvee; door welke invloeden dit oude Frankenvee tot het tegenwoordige Scheinfelder vee gevormd is, is niet met zekerheid

aan te geven; in alle geval is deze verbetering reeds in zeer oude tijden door oordeelkundige fokkers begonnen. De inmenging van Berner fokstieren wordt bijna algemeen ontkend; ik dacht aan eene zoodanige inmenging, toen ik in de omstreken van Thun kort na 1870 een eenkleurige licht goudgele fokstier zag, die mij levendig aan de bestgefokte dieren van het *Scheinfelder slag* herinnerde. Deze stier week geheel af van de tegenwoordige teelt in het kanton Bern en men vertelde mij, dat het een terugslag was van het in lang vervlogen jaren in Bern gefokte rund. Te eer was het mogelijk, dat Berner fokstieren van dit slag op de fokkerij van het Scheinfeld-Uffenheimer distrikt van invloed konden geweest zijn, dewijl, zooals ik vroeger reeds mededeelde, het naburige Ansbach resp. Triesdorf zoo veel Berner, later Simmendaler runderen invoerde. Zeker is het, dat in vroegere jaren uit Wurtemberg het roodbruine **Zwabisch Hallische** vee, een middelzwaar slag, uitstekend geschikt voor den arbeid, en verder het bij Gaildorf, Obersontheim, Salzbach enz. gefokte geele of vale Schwabisch Limpurger vee in dit distrikt werd ingevoerd, vooral door het klooster Longheim, welks bezittingen zich tot Zwabisch Limpurg uitstrekten; ook moet hier nog Glanvee uit de Rijn-polder ingevoerd zijn. Sedert jaren echter wordt het Scheinfelder vee met angstvallige buitensluiting van elke vreemde bloedmenging in eigen kring voortgefokt.

De kleur van het Scheinfelder vee is erwtengeel, de neusspiegel is helder met lichten krans, de hoornen zijn slank naar boven gekromd, lichtgeel van kleur met zwarte punten, de klauwen lichtgeel. De kop is goed geproportioneerd, voorhoofd en neusbeen zijn breed, de hals gemiddeld zwaar, de borst wijd, de schoft in den regel wat verhoogd, de rug veelal iets ingezonken, het kruis lang en van gemiddelde breedte, het lijf achter de schouders wat ingesnoerd, heupen en dijen meest smal, de buik goed gerond, soms een weinig opgetrokken, de beenderen fijn, de beenen middelmatig hoog en goed gesteld.

Overal zijn fokverenigingen opgericht, die met veel energie er naar streven, door het uitzoeken van beste springstieren en eene rationeele opvoeding, de lichaamsvormen van dit vee te verbeteren. De door het kreitslandbouwcomité aangekochte en onder de gemeenten verdeelde fokstieren, zijn aan eene gestrenge keuring onderworpen; voor de bekroningen die door den staat geldelijk gesteund worden, heeft men eene tabel van gebreken samengesteld, waarmee de keurmeesters rekening moeten houden. Het bekroonde dier moet minstens een jaar lang als fokstier in het distrikt

dienst doen. De fokstieren van gemeenten of genootschappen, voor het onderhoud waarvan door de distriktslandbouwcomité's of door stamboek-vereenigingen gelden worden verstrekt, worden zonder voorafgaande waarschuwing door gedelegeerden gecontroleerd. De gedelegeerden, die springstieren moeten aankopen en controleeren, bestaan uit twee leden van de gemeente en den distriktsveearts, die als voorzitter fungeert en niet overstemd kan worden. In geval van verschil beslissen gedelegeerden van andere distrikten, die eveneens tot eene commissie vereenigd zijn. De dieren van de stamfokvereeniging worden in het distrikt Scheinfeld in den linker hoorn met het nummer van het stamboek, in het distrikt Uffenheim met het merk »St. U.» (Stammzuchtverein Uffenheim) gebrand. Uitmuntende fokkerijen vond ik in het distrikt Scheinfeld in de gemeenten Northeim, Deidenheim, Etzelheim, Ullstadt, Zugenheim, hier vooral bij den pachter van den overste VON SECKENDORF, Fassold.

Wat de gebruikseigenschappen aangaat munt het Scheinfelder vee vooral uit als werkvee; de ossen hebben een gemakkelijken, ruimen gang en zijn zeer volhardend; de aanleg voor vetgroei is ook zeer goed en het vleesch is malsch en smakelijk. Het zijn vooral deze beide eigenschappen, die aan dit vee ver over de grenzen van zijn vaderland een zoo goeden naam gegeven hebben en talrijke koopers, vooral uit het noorden van Deutschland, steeds weer naar de markten van dit fokdistrikt voeren, waar men ze hooge prijzen voor deze beproefde ossen laat betalen. Het centenaar levend gewicht (50 kilo) wordt op de markt bij goed ontwikkelde gangossen met 38 à 40 mark betaald. Gangossen noemt men de jonge, magere voor den arbeid verkochte ossen. De belangrijkste markt is Schweinfurth, verder die van Ansbach, Uffenheim, Scheinfeld, Würzburg, Bamberg, Klein-Langheim enz.

De melkopbrengst is slechts middelmatig en bedraagt per jaar gemiddeld 1800 à 2000 liter; op 10 à 12 liter melk rekent men 1 pond boter. Volwassene koeien wegen van 11 tot 12 centenaar, gangossen 12 tot 14 centenaar, somtijds 16. Gemest bereiken de ossen een gewicht van over de 2000 pond. De kalveren vallen klein, groeien bij goede verzorging flink op en ontwikkelen zich tamelijk snel. Het Scheinfelder vee is niet kieskeurig in het voedsel, acclimatiseert overal zeer gemakkelijk en is zeer erkentelijk voor goede verpleging, die door eene uitmuntende ontwikkeling beloond wordt. Het is stalvee, dat betrekkelijk weinig beweging heeft, wat op den groei van het lichaam geen gunstigen invloed uitoefent. De kalveren krijgen slechts gedurende 4 à 6 weken de moedermelk, worden

dan bij grootere veehouders losgebonden, in loodsen gebracht en met zemels of meelslobbering en gekneusden haver of haksel gevoed. De vaars komt op 1½jarigen leeftijd bij den stier. Men maakt hier onderscheid tusschen handelsvee en aanhoudingsvee (überlaufvieh); het eerste wordt steeds met 1½ jaar gedekt; het laatste, dat de eigenaar steeds tot eigen aanfok houdt, eerst op 2jarigen leeftijd. Het liefst laat men de vaarzen tegen het einde van Juni dekken, zoodat verreweg de meesten met Walpurgis (1 Mei) kalven; de koeien daarentegen brengt men het liefst zoo bij den stier, dat de kalveren nog in den tijd van het wintervoeder, zoo mogelijk met lichtmis (2 Februari) geboren worden.

De aanfok is hier overal het hoofddoel der veehouding en moet dit zijn, zoolang het fok- en trekvee uit dit distrikt zoo algemeen getrokken wordt. De driejarige ossen (hier stieren genoemd) gaan meestal naar Beneden-Franken, worden daar een jaar lang als werkvee gebruikt en komen dan op 4jarigen leeftijd als gangos op de Schweinfurther of andere markten. Fokvee gaat naar alle kreitsen in Beijeren, behalve naar de Paltz, verder naar Thuringen, Saksen, Bohemen, Oostenrijk, Nassau, Hessen en verder naar Pruisen. Fokvee komt vooral op de markten te Scheinfeld, Uffenheim, Kitzingen, Bamberg en Neustadt a/d Oder. In het distrikt Bamberg I en II wordt in de laatste jaren veel voor de veeteelt gedaan; de vereenigingen bepalen zich niet tot den aankoop van beste Scheinfelder springstieren, maar koopen ook voortdurend beste vrouwelijke dieren; aan het ijverige distriktscomité is het gelukt de gezamenlijke fokvereenigingen te centraliseeren en zoo eene groote, het geheele distrikt omvattende, in verschillende onderafdeelingen zich splitsende vereeniging in het leven te roepen. Dat deze algemeene vereeniging door een eenvormig eensgezind streven voor dit groote distrikt de gunstigste gevolgen moet hebben, ligt voor de hand; het is de sluitsteen voor alle dusdanige ondernemingen.

De volgende metingen voeg ik nog aan deze beschrijving toe.

Tabellen: zie volgende bladzijde.

a. Scheinfelder fokdistrikt. Koppel van den Heer Hamm, Distriktsveearts

BESCHRIJVING VAN HET DIER.				LENGTE			HOOGTE				OMVANG					
				achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borsbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.	
In Centimeters																
Springstier	3 jaar	.	.	.	75	183	53	29	160	167	69	58	38	136	214	425
»	2 »	.	.	.	78	143	52	38	158	148	63	56	32	148	200	494
Koe	11 »	.	.	.	70	142	48	25	144	143	53	54	34	118	198	394
»	6 »	.	.	.	81	150	57	26	141	142	52	56	26	123	195	418
»	10 »	.	.	.	72	150	55	26	140	141	60	58	32	130	192	418
»	4 »	.	.	.	64	156	52	28	146	152	54	54	35	114	202	417
»	6 »	.	.	.	56	137	43	26	140	144	47	53	26	131	184	408
»	4 »	.	.	.	55	128	47	25	136	149	58	53	28	126	190	396
Vaars	2 »	.	.	.	60	129	51	24	143	152	63	47	27	113	174	384
Os	5 »	.	.	.	84	104	70	30	170	173	64	66	25	157	236	484
»	5 »	.	.	.	75	105	66	27	166	177	75	62	24	147	228	465
Stier (os)	3½ »	.	.	.	78	180	80	26	160	166	73	52	32	140	218	428
»	3½ »	.	.	.	76	178	82	25	158	165	73	55	26	140	215	430
»	3 »	.	.	.	85	146	53	26	158	163	66	63	40	132	207	416
»	3 »	.	.	.	78	146	52	26	152	164	66	54	36	134	205	412

en voorzitter van de fokvereenigingen Bibart-Scheinfeld te Scheinfeld.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong	Gehemelte	
erwtegeel.	wit met zwarte p.	lichtgeel.	—	licht.	vleeschkl.	vleeschkl.	1200 pd.
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	900 »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	875 » drachtig.
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	950 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	950 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	1025 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	1000 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	910 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	700 » » 2 m.
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	} 1400 »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	

b. Uffenheimer fokdistrikt, Distrikts-

veearts Ströbel, Uffenheim.

Springstier 3 jaar . . .	50	160	60	35	150	155	70	52	42	210	220	420
» 1½ » . . .	50	122	42	32	132	162	60	47	33	200	185	375
Koe 7 » . . .	78	127	48	22	144	146	70	45	34	200	204	380
» 4 » . . .	70	124	47	26	146	149	67	47	35	198	200	367
Vaars 2 » . . .	62	118	45	28	130	135	60	35	30	176	180	352
» 2 » . . .	56	120	43	30	132	139	61	39	32	178	182	355
Os 5 » . . .	75	150	56	27	160	165	71	56	42	214	220	474
» 5 » . . .	78	152	57	26	155	159	71	57	39	210	260	467

lichtgeel.	wit.	wit.	—	licht.	licht.	licht.	5 maand drachtig. 3 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
roodgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
lichtgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	licht met eenige d. p.	grauw.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	licht.	licht.	
roodgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
lichtgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	

a. Scheinfelder fokdistrikt. Koppel van den Heer Hamm, Distriktsveearts

BESCHRIJVING VAN HET DIER.				LENGTE			HOOGTE				OMVANG					
				achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop.	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borsbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	romp.	geheel.	
In Centimeters																
Springstier	3 jaar	.	.	.	75	183	53	29	160	167	69	58	38	136	214	425
»	2 »	.	.	.	78	143	52	38	158	148	63	56	32	148	200	494
Koe	11 »	.	.	.	70	142	48	25	144	143	53	54	34	118	198	394
»	6 »	.	.	.	81	150	57	26	141	142	52	56	26	123	195	418
»	10 »	.	.	.	72	150	55	26	140	141	60	58	32	130	192	418
»	4 »	.	.	.	64	156	52	28	146	152	54	54	35	114	202	417
»	6 »	.	.	.	56	137	43	26	140	144	47	53	26	131	184	408
»	4 »	.	.	.	55	128	47	25	136	149	58	53	28	126	190	396
Vaars	2 »	.	.	.	60	129	51	24	143	152	63	47	27	113	174	384
Os	5 »	.	.	.	84	104	70	30	170	173	64	66	25	157	236	484
»	5 »	.	.	.	75	105	66	27	166	177	75	62	24	147	228	465
Stier (os)	3½ »	.	.	.	78	180	80	26	160	166	73	52	32	140	218	428
»	3½ »	.	.	.	76	178	82	25	158	165	73	55	26	140	215	430
»	3 »	.	.	.	85	146	53	26	158	163	66	63	40	132	207	416
»	3 »	.	.	.	78	146	52	26	152	164	66	54	36	134	205	412

en voorzitter van de fokvereenigingen Bibart-Scheinfeld te Scheinfeld.

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven	Randen der oogen.	Muil.	Tong	Gehemelte	
erwtegeel.	wit met zwarte p.	lichtgeel.	—	licht.	vleeschkl.	vleeschkl.	1200 pd.
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	900 »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	875 » drachtig.
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	950 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	950 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	1025 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	1000 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	910 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	700 » » 2 m.
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	1400 »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	

b. Uffenheimer fokdistrikt, Distrikts-

veearts Ströbel, Uffenheim.

Springstier 3 jaar . . .	50	160	60	35	150	155	70	52	42	210	220	420
» 1½ » . . .	50	122	42	32	132	162	60	47	33	200	185	375
Koe 7 » . . .	78	127	48	22	144	146	70	45	34	200	204	380
» 4 » . . .	70	124	47	26	146	149	67	47	35	198	200	367
Vaars 2 » . . .	62	118	45	28	130	135	60	35	30	176	180	352
» 2 » . . .	56	120	43	30	132	139	61	39	32	178	182	355
Os 5 » . . .	75	150	56	27	160	165	71	56	42	214	220	474
» 5 » . . .	78	152	57	26	155	159	71	57	39	210	260	467

lichtgeel.	wit.	wit.	—	licht.	licht.	licht.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
roodgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	5 maand drachtig.
lichtgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	3 » »
d°.	d°.	d°.	—	d°.	licht met eenige d. p.	grauw.	
d°.	d°.	d°.	—	d°.	licht.	licht.	
roodgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	
lichtgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	

7. Het Ellinger vee.

Het Ellinger vee, dat niet minder waarde heeft dan het in het vorige hoofdstuk behandelde Scheinfelder, behoort eveneens in midden-Franken tehuis, en wel in het zuiden dezer provincie, op de grenzen van Schwaben en de boven-Paltz, in het aan vruchtbare, goede graslanden zoo rijke landsrechterlijke distrikt Ellingen en Weissenburg, en in de omstreken van Gunzenhausen, Heidenheim en Pappenheim.

Het Ellinger slag bestaat eerst sedert 50 à 60 jaren en heeft zijn ontstaan te danken aan den veldmaarschalk vorst WREDE. Deze verkreeg de Deutschordens-comturei Ellingen in leen, verloor zijn geheelen veestapel door de longziekte en vulde dezen later weer aan met een stam van het grauwbrouine gebergtevee (bruinvee) uit Zwitserland. Door eene voortgezette kruising van het oude, roode, frankische landvee met fokstieren van het bruinvee ontstond het Ellinger vee, dat nu sinds jaren in eigen kring voortgeteeld wordt. Jammer, dat deze teelt gedurende eene reeks van jaren met weinig oordeel plaats vond. Het opfokken van een fokstier was een last; men fokte liever een gemakkelijk verkoopbaren os, dan het vaderdier, dat toch voor het geheele distrikt en de geheele fokkerij van zoo groot belang was. Er waren dus te weinig fokstieren voorhanden en deze werden dan nog meestal rondgaande van de eene hofstede naar de andere afwisselend gehouden, en bij gewoonlijk schrale voeding veel van hun bevruchtungsvermogen gevorderd. De kalveren ontvangen slechts gedurende vier weken de moedermelk, en dan onmiddellijk eene schraal toegemetene zemel- of meelslobbering met hooi of groenvoer. Evenals deze voeding in het eerste levensjaar, die voor het geheele latere leven van zooveel belang is, was ook die van den geheelen veestapel eene zeer irrationeele, die den groei en de ontwikkeling der dieren weinig bevorderde. Toch werden de dieren zoo spoedig mogelijk productief gemaakt en de vaars nauwelijks 18 maanden oud reeds gedekt. Dat bij zulk eene huishouding van een flinke vooruitgang der fokkerij geen sprake kan zijn, ligt voor de hand, en gebreken als ledigheid van de boeg, smalle rug en schoft, zwakke onderschenkels, magere schouders en wat hoog gestelde beenen vererfden dan ook in hooge mate. Naast deze zorgeloze teelt vond men echter ook zeer rationeele, goed bestuurde fokkerijen, zooals die van den Heer F. KOENIG, pachter van het vorstelijk domein Ellingen, de grootste veehouder uit zijn distrikt en anderen. De boven vermelde, dik-

wijls terugkeerende gebreken van het in dit distrikt gefokte vee, zijn in deze betere fokkerijen tot op de leegte der boeg, die, zij het dan ook in geringere mate, evenals bij het tot veredeling gebruikte bruinvee, bijna overal gevonden wordt, verdwenen. Deze betere fokkerijen worden thans, nadat zich na 1870 stamfok-vereenigingen hebben gevormd, de kweekscholen ter verbetering van de gezamenlijke teelt van het Ellinger veeslag. Met deze stamfok-vereenigingen hebben zich betere begrippen ontwikkeld, zij zijn de dragers van de overal doordringende overtuiging, dat slechts eene zorgvuldige met volle toewijding geleide teelt voordeel kan brengen. De stamfok-vereenigingen stellen zich ten doel de verbetering van het Ellinger rundveeslag in reine teelt door:

1. Bijdragen aan houders van springstieren voor het houden daarvan (100 mark).

2. Het uitreiken van geldelijke belooningen aan fokkers.

Van deze twee middelen ter aanmoediging kunnen slechts zij genieten, die lid eener stamfokvereeniging zijn.

Drie bestuursleden moeten de fokstieren keuren, hunne deugdelijkheid en verzorging controleeren en het aantal dieren, die gedekt zullen worden, vaststellen. De bekroonde dieren worden op den rechter hoorn met het jaartal en de letters P. E. gebrand en moeten minstens een jaar in het fokdistrikt blijven.

Bij de tegenwoordige, ernstige en volhardende pogingen tot verbetering van het Ellinger vee, konde een zichtbare vooruitgang in de verbetering van de vormen en eene toename der nuttige eigenschappen niet uitblijven en nu reeds kunnen wij het vee uit dit distrikt aanmerken als behoorende tot de beste slagen van Beijeren.

Het opfokken der kalveren geschiedt thans op oordeelkundige wijze; de dieren krijgen wat langer, al is het dan ook nog niet lang genoeg, melk, en worden daarna met meelslobbering, graan en groenvoer, gevoerd. Overal in het distrikt heerscht de stalhouderij; slechts in den herfst komt het vee gedurende ongeveer 6 weken op de stoppelvelden, ontvangt dan echter op stal nog eenig toevoeder. Aanfok blijft hoofddoel der fokkerij in dit distrikt, de melk wordt tot boter, meest roomboter, verwerkt, de magere melk aan de varkens gegeven. De vaarsen worden nu met 18 maanden bij den stier gebracht; vroeger gebeurde dit slechts dan, wanneer het dier bijzonder krachtig ontwikkeld was. Er worden thans een voldoende aantal springstieren op voldoende wijze gehouden. Dat het Ellinger vee als zoodanig weinig bekend is, komt daar vandaan, dat

al het vee met gele huid onder den naam van Scheinfelder of Schweinfurter vee wordt ingevoerd en niemand tot nog toe op de kenmerkende verschillen opmerkzaam gemaakt heeft. Voor den kenner is het echter gemakkelijk het Ellinger vee van het Scheinfelder te onderscheiden. Het laatstgenoemde is steeds erwtegeel met doorgaans witte randen, het Ellinger vee is witgeel, erwtegeel, donkergeel, enz. in alle nuancen, met meestal donkere (zwarte) randen, zooals zwarte muilspiegel, zwart haar in de oorschelpen, zwarte staartpluim, donkere hoornen en klauwen. Het behoort tot het zware middelslag en tot het zware slag. Volgens de welwillende opgaven van den Heer domeinpachter KOENIG te Ellingen, wegen de kalveren bij de geboorte 70 à 80 pond, de eenjarige vaars 400 tot 700 pond, de tweejarige 800 tot 970 pond, de volwassene koe 900 tot

Ellinger

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE				HOOGTE				Breedte der zitbeenderen	OMVANG			
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.		Breedte der zitbeenderen	borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.													
Springstier, 3 jaar . . .	62	138	56	33	148	149	44	54	25	238	220	428	
» 1 » . . .	65	110	47	24	121	124	54	42	18	174	160	347	
Kalf, 1½ jaar . . .	63	128	48	21	128	142	51	48	23	179	173	374	
» 1½ » . . .	65	130	47	20	135	143	66	50	27	195	175	390	
Koe, 8 » . . .	76	146	57	22	147	154	59	56	30	212	203	424	
» 5 » . . .	78	135	49	19	140	142	61	52	25	205	192	407	
» 6 » . . .	66	134	47	18	127	140	51	49	21	182	178	375	
» 5 » . . .	58	150	46	24	130	144	47	53	23	200	191	408	
Os, 4½ » . . .	68	152	52	23	170	174	61	54	22	230	220	425	
» 5 » . . .	82	132	54	26	169	170	65	60	30	232	222	438	

1250 pond en meer, het fraaie, voor het gebruik voordeeligste middelslag 900 tot 1100 pond, de volwassene magere trekos 1200 tot 1400 pond. De melkopbrengst bedraagt naar dezelfde mededeelingen, inclusief de melking na de eerste kalving en exclusief de kalvermelk per stuk en per dag gemiddeld 7 liter (2500 tot 2600 liter per jaar). 12 à 14 liter melk geven 1 pond boter. De ossen hebben een levendigen, snellen gang, zijn volhardend en krachtig. Het Ellinger vee heeft eene vaste gezondheid, is bescheiden in zijn eischen, wat het voeder betreft, eet goed en wordt gemakkelijk vet.

De hier volgende metingen zijn uitgevoerd door den Heer F. KOENIG, domeinpachter te Ellingen.

y e e.

[illegible]

al het vee met gele huid onder den naam van Scheinfelder of Schweinfurter vee wordt ingevoerd en niemand tot nog toe op de kenmerkende verschillen opmerkzaam gemaakt heeft. Voor den kenner is het echter gemakkelijk het Ellinger vee van het Scheinfelder te onderscheiden. Het laatstgenoemde is steeds erwtegeel met doorgaans witte randen, het Ellinger vee is witgeel, erwtegeel, donkergeel, enz. in alle nuancen, met meestal donkere (zwarte) randen, zooals zwarte muilspiegel, zwart haar in de oorschelpen, zwarte staartpluim, donkere hoornen en klauwen. Het behoort tot het zware middelslag en tot het zware slag. Volgens de welwillende opgaven van den Heer domeinpachter KOENIG te Ellingen, wegen de kalveren bij de geboorte 70 à 80 pond, de eenjarige vaars 400 tot 700 pond, de tweejarige 800 tot 970 pond, de volwassene koe 900 tot

Ellinger

BESCHRIJVING VAN HET DIER	LENGTE				HOOGTE				Breedte der zitbeenderen	OMVANG		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot zitbeen.	van den kop	Voorhoofdbreedte.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.		Borst.	romp.	geheel.
	In Centimeters.											
Springstier, 3 jaar . . .	62	138	56	33	148	149	44	54	25	238	220	428
» 1 » . . .	65	110	47	24	121	124	54	42	18	174	160	347
Kalf, 1½ jaar . . .	63	128	48	21	128	142	51	48	23	179	173	374
» 1½ » . . .	65	130	47	20	135	143	66	50	27	195	175	390
Koe, 8 » . . .	76	146	57	22	147	154	59	56	30	212	203	424
» 5 » . . .	78	135	49	19	140	142	61	52	25	205	192	407
» 6 » . . .	66	134	47	18	127	140	51	49	21	182	178	375
» 5 » . . .	58	150	46	24	130	144	47	53	23	200	191	408
Os, 4½ » . . .	68	152	52	23	170	174	61	54	22	230	220	425
» 5 » . . .	82	132	54	26	169	170	65	60	30	232	222	438

1250 pond en meer, het fraaie, voor het gebruik voordeeligste middelslag 900 tot 1100 pond, de volwassene magere trekos 1200 tot 1400 pond. De melkopbrengst bedraagt naar dezelfde mededeelingen, inclusief de melking na de eerste kalving en exclusief de kalvermelk per stuk en per dag gemiddeld 7 liter (2500 tot 2600 liter per jaar). 12 à 14 liter melk geven 1 pond boter. De ossen hebben een levendigen, snellen gang, zijn volhardend en krachtig. Het Ellinger vee heeft eene vaste gezondheid, is bescheiden in zijn eischen, wat het voeder betreft, eet goed en wordt gemakkelijk vet.

De hier volgende metingen zijn uitgevoerd door den Heer F. KOENIG, domeinpachter te Ellingen.

y e e.

[illegible]

8. Het Voigtlander vee.

(Sechsamter, Egerlander vee.)

Als wij van Leipzig over Eger naar Munchen sporen, bereiken wij bij Reichenbach het vaderland van het Voigtlander vee en rijden volle 5 uren door het verbreidingsgebied van dit vee, dat wij eerst verlaten, als wij het met graslanden omgevene, vriendelijke Weiden achter den rug hebben.

Het noordelijke gedeelte van zijn vaderland is het zuidwestelijk gedeelte van het koninkrijk Saksen, het Saksische Voigtland van Reichenbach tot Lengenfeld, Treuen, Auerbach, Plauen, Falkenhain, Tanna, Gesell, Oelsnitz, Adorf en Klingenthal aan de grenzen van Bohemen; verder strekt het zich uit over het noordwestelijk gedeelte van Bohemen, langs de grenzen van Beijeren en Saksen, het Egerland bij Eger, Sandau, Plan, Kuttentplan, Czernoschin, Mies, Neumarkt, Teusing, Buchau, Lichtenstadt en Heinzichsgrün, en verder over de Beijersche grenzen, waar wij dit vee aantreffen in Bovenfranken in het Fichtelgebirge, in de zes oude ambten Wunsiedel, Selb, Tierstein, Kirchenlamitz, Weissenstadt en Hohenberg en verder in den Bovenpaltz bij Waldsassen, Mitterteich, Tischenreut, Weiden, Vohenstrauß en Erlendorf.

In Beijeren, vooral in den Bovenpaltz, vinden wij het zwaarste slag van dit ras; het wordt hier »*Sechsamter vee*», ook wel Stifter- en Weidauer vee genoemd; het lichtste slag »*het Egerlander vee*», wordt in Bohemen aangefokt.

De wordingsgeschiedenis van het Voigtlander vee ligt eenigszins in het duister; het moet echter wel een ieder, die het oude roode Beijersche landvee kent, duidelijk zijn, dat er in vroegere jaren eene kruising moet hebben plaats gehad. Men neemt nu aan, dat het klooster Waldsassen in vroegere jaren Zillerdaler fokstieren ingevoerd en daarmee den grondslag voor het tegenwoordig Voigtlander vee gelegd heeft; de groote overeenstemming tusschen het Voigtlander en Zillerdaler vee (echter ook met het Devonslag van het graafschap Devon en Sussen in Engeland), spreekt voor deze bewering. In alle geval echter heeft sedert lange jaren geene inmenging van vreemd bloed plaats gehad, en het tegenwoordige Voigtlander vee heeft door eene consequente, beredeneerde eigen teelt zich tot het kostbare, constante ras ontwikkeld, zooals wij het thans in het uitgestrekte verbreidingsgebied aantreffen, en vooral in zijne trekossen

zoo hoog waardeeren. In Beijeren zijn in die streken, waar dit vee gevonden wordt, fokstierverenigingen opgericht, die er voor waken, dat slechts edele fokstieren gebruikt worden en in voldoende hoeveelheid voorradig zijn, dat een juist en helder inzicht in de wijze van fokken overal blijft bestaan en die het houden van voortreffelijke dieren en het op oordeelkundige wijze aanfokken van kalveren en het aankopen van fraaie fokstieren, door het uitloven van premiën en het geven van bijdragen in geld op alle manieren aanmoedigen en bevorderen, ten einde daardoor de reine teelt van hun kostbaar vee tot de hoogste trap van ontwikkeling te brengen. Wij vinden hier dan ook algemeen eene levendige belangstelling voor de teelt van het eigen slag en kunnen hoogst bevredigende resultaten waarnemen. Slechts in de wijze, waarop het kalf in zijn eerste levensjaar gevoed wordt, is nog veel verkeerd; de dieren krijgen veel te kort, slechts 2 à 3 weken de moedermelk, daarna eene dunne meelslobbering en eene voor hunne ontwikkeling ten eenenmale onvoldoende voeding.

Hoewel zij nu in hunne eerste jeugd geen voedsel genoeg ontvangen, hetgeen op hunne latere ontwikkeling van veel invloed is, worden zij toch heel vroeg bij den stier gebracht, en dit, de onvoldoende voeding in de jeugd en de te vroege paring, zijn de twee grootste fouten, die den groei en de ontwikkeling der gebruikseigenschappen in den weg staan. Wat eene oordeelkundige voeding en verpleging in het eerste levensjaar kunnen uitwerken, zien wij in de fokkerijen van Voigtlander vee van de groote landeigenaars in het koninkrijk Saksen. Hier, in de goede fokkerijen van de Heeren WILHELM ZEIDLER te Oberlösa, VON TÜMLING te Reinsdorf, SEILER te Neusalz, ADLER te Treuen, ADLER te Plohen, RUNDE te Niederworbach, VON REIZENSTEIN te Schönberg, enz. enz., zien wij grootere en fraaiere koeien, dan wij over 't algemeen in Beijeren aantreffen, en waar wij de ossen in Beijeren vooral in den Bovenpaltz, niettegenstaande de onverstandige opvoeding grooter vinden, dan kan ik de oorzaak daarvan alleen daarin vinden, dat de groei van de ossen niet door een te vroeg gebruik tegengegaan, maar integendeel door eene krachtige hooivoeding bevorderd wordt, terwijl de vaars daarentegen reeds op een leeftijd van 8 maanden besprongen wordt.

De kleur van het Voigtlander vee is eenkleurig roodbruin, in den Bovenpaltz iets lichter, in het Egerland donkerder tot zwartbruin gekleurd, waarbij de staartkwast meestal wit gekleurd is. De muil, de oogranden, de tong en het verhemelte zijn licht, de hoornen slank,

opwaarts gebogen, licht met zwarte punten, de klauwen donker. De lichaamsbouw is gedrongen en diep, bij het slag in Beijeren slanker met langeren rug, bij het Egerlander slag zeer diep, in elkaar geschoven en zeer laag op de beenen. De kop is kort, bij de Egerlanders zeer kort, met tamelijk breed voorhoofd, breeden muil en vriendelijke oogen; aan den krachtigen breeden hals met lichten kossem en tamelijk breeden vollen boeg sluit zich een stevige, rechte rug met tonvormig gewelfde ribben aan. De heupen en lenden, evenals het recht uitloopende kruis zijn breed, dit laatste dikwijls naar de zijden eenigszins afhangende, de staart is dikwijls eenigszins hoog aangezet, lang en fijn; het lijf is diep, fraai gerond; de borst diep en breed, de schouders krachtig. De beenen zijn gespierd en goed gesteld, vooral de voorbenen, de beenderen zijn niet zwaar, de huid middelmatig fijn, week en veerkrachtig, de melkteekens tamelijk goed. De kop van de koeien onderscheidt zich bijna niet van die der ossen; zij trekken uitstekend en worden in alle kleine boerderijen daarvoor gebruikt. Hun gang is levendig en gaat flink vooruit en ik ken geen veeslag dat zoo volhardend bij het trekken is dan het Voigtlander. Daarbij is het niet kieskeurig op het voedsel, gewent overal gemakkelijk en houdt zich van alle slagen steeds mee het best in het voer. De ossen zijn zeer gewillig en leerzaam en doen veel meer, dan men van hen zou verwachten.

Het Voigtlander vee in Beijeren en Saksen is een middelzwaar slag; dat in Bohemen, »het *Egerländer*», dat ik het fraaist te Mostau op het landgoed van den domeinraad von KOMERS zag, behoort tot de kleinste slagen; de koe te Mostau weegt gemiddeld 650 pond. Opvallend is bij het geheele ras het kleine lichaam van de koe in vergelijking met het naar verhouding veel zwaardere lichaam van den os. Terwijl een volwassene koe 750 tot 900 pond weegt, weegt een magere 4jarige os van 950 tot 1100 pond en somtijds nog daarboven, doch zijn de ossen die vol 1100 pond wegen zeldzamer; gemest weegt de 6 à 7jarige os 1400 tot 1600 pond. Ook de fokstier blijft betrekkelijk klein, maar is tamelijk lang van lichaam, heeft een breeden nek en romp en maakt door zijn krachtig uiterlijk toch een goeden indruk.

Het Voigtlander vee heeft, wat bij de wijze van voeding in de jeugd wel te verklaren is, geen snellen groei; het ontwikkelt zich langzaam en groeit tot aan zijn 6^e jaar. Het is een zeer goed mestvee, wordt gemakkelijk vet en levert best, malsch vleesch, dat gaarne gekocht wordt. De melkgeving is ook in goede Saksische veehouderijen der groote grond-

eigenaars zeer middelmatig, en is de melk ook rijk aan roomgehalte, zoo behoort in dit opzicht het Voigtlandsche vee toch slechts tot de middelmatige melkgeefsters. Men mag gemiddeld op niet meer dan 1500 Liter melk per jaar en per koe, en op een bedrag aan boter van 1 pond uit 12 à 13 Liter melk rekenen.

De groote voordeelen, die het Voigtlander vee oplevert, zijn zijne onvertroffen geschiktheid als trekvee, zijne buitengewone volharding bij den arbeid, zijn aanleg voor vetgroei en zijne matigheid in het voeder, eigenschappen, die gemakkelijk verklaren, waarom dit vee zoo buitengewoon in trek is.

Het Egerlander vee is voor ons meestal niet te krijgen; de in Bohemen steeds weer door handelaars en vooral door een zoodanigen uit Pilsen ingebrachte longziekte, houdt de duitsche grenzen van Bohemen reeds jaren lang gesloten; terwijl het verkeer op de grenzen slechts onder contrôle toegestaan wordt. Deze contrôle, die eene quarantaine van 4 weken voorschrijft, is helaas zeer onvoldoende. De infectie blijft, zooals de ondervinding leert, tot 6 maanden latent, en eene zoo korte quarantaine kan in 't geheel geene zekerheid omtrent de gezondheid van het dier verschaffen. Na 4 weken echter mogen de met autorisatie van de Boheemsche regeering ingevoerde dieren ter markt worden gebracht en verkocht, en het ligt voor de hand, dat op deze wijze de longziekte verbreid wordt en er voortdurend gevaar voor besmetting bestaat. Deze halve maatregelen werken nog te schadelijker, omdat het koopen in Bohemen en de weerverkoop binnen vier weken eene zaak is, waarbij goed geld verdiend wordt, en die dus tot veelvuldige herhaling verlokt. Smokkelarij is op deze lange grens ook niet geheel tegen te gaan en zoo blijft Bohemen voor Duitschland steeds een gevaarlijke buur. De veterinaire politie is in Beijeren goed ingericht en treedt krachtig op, en heeft slechts met den onwil veler fokkers te kampen om tijdig aangifte te doen van het eene of andere verdachte geval van ziekte. Het zuiverings-systeem is op vele plaatsen nog zeer in zwang; het bestaat daarin dat men bij een verdacht geval zijn geheele veebeslag zoo spoedig mogelijk verkoopt aan veehandelaars, die, daar zij hierbij goede zaken maken, steeds tot koopen bereid zijn. Er zijn voorbeelden, dat door zulke onsoliede handelingen de longziekte naar verschillende plaatsen overgebracht werd.

Dat ik hier van deze omstandigheden melding maak, geschiedt, omdat juist het Voigtlandsche vee door zijne verwantschap met het

Boheemsche vee meer in het bijzonder aan besmetting is blootgesteld, en door de bovenvermelde toestanden op onverantwoordelijke wijze aan het gevaar blootgesteld wordt, zijn goeden naam te verliezen. Het Voigtlandsche vee is gezond, volstrekt niet verwekelijkt, maar integendeel verhard; de longziekte is, wanneer deze voorkomt, steeds van elders overgebracht, en wie met voorzichtigheid en verstand koopt, heeft hier

Metingen van Voigtlandsche dieren uit de Opperpaltz, gemeten door Hugo Lehnert.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE					OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.	Breedte van het voorhoofd.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	rump.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.		Gehemelte
In Centimeters.																				
Springstier	62	139	36	24	137	139	68	49	24	216	200	392	roodbruin.	wit met zw. punten.	donker.	licht.	licht.	licht.	licht.	De dieren zijn allen van het zwaarste slag.
» 2 $\frac{3}{4}$ jaar	63	124	45	22	131	141	69	39	15	178	167	520	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
» 2 »	55	127	45	24	130	132	54	42	16	188	176	344	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Koe, 5 $\frac{1}{2}$ »	54	128	43	23	125	138	62	48	22	186	176	372	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
» 6 »	69	147	48	23	139	149	56	53	19	210	210	420	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Vaars, 2 »	55	124	43	20	129	135	64	37	20	187	175	354	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
» 1 $\frac{3}{4}$ »	59	119	41	20	125	135	56	44	16	186	170	344	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Trekos	64	134	51	23	148	154	72	54	19	202	195	389	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	68	150	48	23	147	158	70	56	25	216	206	394	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	60	133	43	22	143	150	69	49	22	195	186	386	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	64	140	51	24	146	153	70	52	20	206	191	382	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	65	137	54	25	144	151	65	53	21	203	199	392	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	

even veel zekerheid, goed vee te ontvangen, als in elke andere streek. Men moet slechts daarvoor zorgen niet op markten te koopen en bij levering door tusschenpersonen, daarvoor steeds eerlijke en vertrouwbare personen te kiezen, dan zal men over de gezondheid niet behoeven te klagen. Ter aanvulling der gegeven beschrijving geef ik hier de door mij gedane metingen van eenige Voigtlandsche dieren.

Boheemsche vee meer in het bijzonder aan besmetting is blootgesteld, en door de bovenvermelde toestanden op onverantwoordelijke wijze aan het gevaar blootgesteld wordt, zijn goeden naam te verliezen. Het Voigtlandsche vee is gezond, volstrekt niet verwekelijkt, maar integendeel verhard; de longziekte is, wanneer deze voorkomt, steeds van elders overgebracht, en wie met voorzichtigheid en verstand koopt, heeft hier

Metingen van Voigtlandsche dieren uit de Opperpaltz, gemeten door Hugo Lehnert.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			HOOGTE					OMVANG			KLEUR.							AANMERKINGEN.	
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.	Breedte van het voorhoofd.	van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.	Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	borst.	rump.	geheel.	Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Oogranden.	Muil.	Tong.		Gehemelte
In Centimeters.																				
Springstier	62	139	36	24	137	139	68	49	24	216	200	392	roodbruin.	wit met zw. punten.	donker.	licht.	licht.	licht.	licht.	De dieren zijn allen van het zwaarste slag.
» 2 $\frac{3}{4}$ jaar	63	124	45	22	131	141	69	39	15	178	167	520	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
» 2 »	55	127	45	24	130	132	54	42	16	188	176	344	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Koe, 5 $\frac{1}{2}$ »	54	128	43	23	125	138	62	48	22	186	176	372	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
» 6 »	69	147	48	23	139	149	56	53	19	210	210	420	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Vaars, 2 »	55	124	43	20	129	135	64	37	20	187	175	354	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
» 1 $\frac{3}{4}$ »	59	119	41	20	125	135	56	44	16	186	170	344	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
Trekos	64	134	51	23	148	154	72	54	19	202	195	389	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	68	150	48	23	147	158	70	56	25	216	206	394	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	60	133	43	22	143	150	69	49	22	195	186	386	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	64	140	51	24	146	153	70	52	20	206	191	382	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	
»	65	137	54	25	144	151	65	53	21	203	199	392	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	

even veel zekerheid, goed vee te ontvangen, als in elke andere streek. Men moet slechts daarvoor zorgen niet op markten te koopen en bij levering door tusschenpersonen, daarvoor steeds eerlijke en vertrouwbare personen te kiezen, dan zal men over de gezondheid niet behoeven te klagen. Ter aanvulling der gegeven beschrijving geef ik hier de door mij gedane metingen van eenige Voigtlandsche dieren.

9. Donnersberger vee.

Het oostelijk deel van den »Walgau'', de eigenlijke Sudeten, die in den 2035 voet hoogen Donnersberg en het zich tot eene hoogte van 2048 voet verheffende Hardtgebergte eindigen, zijn in de geheele omgeving van den 2 uur breedten en 3 uur langen Donnersberg de eigenlijke woonplaats van het Donnersberger vee. Het is de streek van Kirchheimbolanden, 5 mijlen ten noordwesten van Mannheim, de vruchtbare vlakte van Gellheim, Rockenhausen en Winnweiler, beide aan de Alsens, Falkenstein, Obermoschel, Grünstadt, Dürkheim, in de nabijheid van het Hardtgebergte Kaiserslautern, aan de Lauter en Otterberg, die als fokdistrikt van dit vee kunnen worden aangemerkt; van hier verbreidt dit vee zich over bijna de geheele Paltz.

Het Donnersberger vee is met het Glanvee zoo na verwant, dat zwaar Glanvee van het lichte Donnersberger vee bijna niet te onderscheiden is. Zware Donnersberger fokstieren zijn in Glan veelvuldig voor de fokkerijen gebruikt, Donnersberger koeien daarheen en evenzoo Glankoeien naar het Donnersberger distrikt verkocht.

In de jaren 1785 tot 1790 werden op de op den Donnersberg gelegen goederen van den Vorst van Nassau-Saarbrücken herhaalde malen roodbonte Zwitsersche stieren (Berner) ingevoerd, die voor het geheele fokdistrikt van grooten invloed werden en tot de verbetering der vormen en vermeerdering van het gewicht veel bijdroegen. Later werden dikwijls Berner fokstieren, ook wel Zwabisch-Limpurger, eveneens producten van kruisingen met Berner roodbonte dieren ingevoerd, en onder het bestuur der Franschen in de Paltz mochten er geene andere dan Berner fokstieren in de gemeente gehouden worden. Eerst sedert 1834 wordt het Donnersberger vee in eigen teelt voortgefokt, en is inmiddels tot een constant ras geworden, dat wel onze aandacht verdient. Het Donnersberger vee behoort tot het goed middelzware en zware slag. De koeien bereiken een levend gewicht van 11 tot 14 centenaars, de ossen van 15 tot 20 centenaars; de kleur is als bij het Glanvee, eenkleurig geel, het geel wisselt van witgeel tot bruingeel; het haar is fijn, elastiek en zacht. De muilspiegel is deels licht, deels rose, deels donker, de klauwen geel of donker; de aan den wortel eenigszins plat gedrukte, lichte, witte hoornen aan de punten geel of donker. De donkere pigmenten zijn minder gaarne gezien, vooral bij den fokstier. De met mij bevriende

professor Dr. GG. MAY te Weihenstephan, beschrijft het Donnersberger vee als volgt:

De bedoelde dieren zijn eenkleurig geel, geheel van dezelfde kleur, als het Glanvee, welke kleur ook vaak naar het witgele overhelt. Bij de fokstieren echter zijn de kop, de hals en het voorstel meestal vaalbruin. Als echte raskenmerken gelden een lichte muilspiegel, gele hoornen met donkere punten en donkere klauwen. De meeste dieren, die nog niet veredeld zijn, hebben een zwaar beendergestel. De kop is lang en dikwijls te zwaar gebouwd. Hals en kossem zijn zwaar, de schoft is hoog en krachtig, de rug scherp, de lenden en het kruis breed en recht, de staart dikwijls hoog aangezet en zwaar aan den wortel. De verticale doorsnede van de borst is gewoonlijk goed, de horizontale daarentegen niet, zoodat leegte van de boeg dikwijls voorkomt. De buik is echter fraai gesloten en het lijf over 't algemeen eenigszins lang. De ledematen zijn wat hoog, de schouders, bovenarmen en voorarmen zeer gespierd, wat ook van de boven- en onderschenkels gezegd kan worden; de spronggewrichten zijn beide gebogen, evenals bij het gebergtevee en de onderpijpen zonder uitzondering alle zwaar. De dieren vertoonen dikwijls grove, hoekige vormen, wat vooral aan de uitstekende heupen waar te nemen is.

In die veehouderijen echter, waar met nauwlettendheid en zorg gefokt wordt, waar men in een woord meer verstand heeft van het uiterlijk en de fokkerij en de dieren tracht te veredelen zooals b.v. te *Alsenbrück*, *Börrstadt*, *Göllheim*, *Marnheim* en vooral te *Langmeil* en op de Schmalfelderhoeve enz. hebben de dieren fijnere beenderen en derhalve ook een beter geproportioneerden kop met slanke hoornen, een breedere vlakken rug en fijnen staart, groote borstmiddellijn zonder boegholten; de lagere ledematen zijn krachtig gespierd en gevleescht met fijne onderpijpen en fraaie ronding van het lijf en van alle andere lichaamsdeelen. Daarbij laten huid en haar niets te wenschen over.

Hoe zeer het Donnersberger vee geschikt is, zijne vormen beter te ontwikkelen, moge uit de hier volgende metingen blijken, die hoogst-interessante ophelderingen daarover geven. In eene der beste fokkerijen van Beijeren was in Augustus van het vorige jaar eene schoone, direkt uit Engeland aangevoerde korthoornkoe, die verscheidene kalveren had geworpen; deze koe had eene heupbreedte van 55 cM. Eene zich daar ook bevindende, zeer goed gebouwde, Grauwbunderlander koe, die even oud was, was 53 cM. Een Donnersberger koe, moeder van eenige kalveren, had 57 en eene tweede, even oude, 55 cM. Bij eene andere vol-

wassene, fraaie Donnersberger koe vond men nu verder de volgende zeer gunstige verhouding tusschen de borstholte en den afstand van het borstbeen tot den grond; de eerste bedroeg 79, de laatste 60 cM., zoodat de eerste 19 cM. meer bedroeg (naar MAY).

De koeien zijn goed melkgevend; nieuwmelkend geven zij 14 tot 20 liter per dag en melken tot 6 weken voor het kalven. De gemiddelde opbrengst per jaar en per koe kan op 1900 tot 2500 liter berekend worden; van 14 liter melk verkrijgt men bij groenvoeder gemiddeld 1 pond boter, bij wintervoeder 12 liter. Voor een pond uit zure melk bereide kaas zijn 9 liter melk noodig.

Het Donnersberger vee is zeer geschikt voor den arbeid; de trekossen zijn zeer gezocht om hunne kracht en volharding en ook de koeien zijn goede trekdieren. De aanleg voor vetgroei is goed, het vleesch licht van kleur en fijn van vezel; doch er wordt wel beweerd, dat dit vee eerst op den leeftijd van $5\frac{1}{2}$ jaar geschikt is om te worden gemest.

Het Donnersberger vee eet goed, is niet kieskeurig en gedijt bij voldoende voedsel zeer goed.

De fokstieren laten wel eens wat te wenschen over; niet alleen dat bij de keus niet streng genoeg op kwaliteit gelet wordt, ook het aantal is in vele streken te gering. Het lage dekgeld stelt den houder van den fokstier niet voldoende schadeloos, het houden er van wordt onder zulke omstandigheden een last, waarvan men zich door een goeden verkoop zoo spoedig mogelijk tracht te ontdoen. Daar de witgele dieren veel minder in trek zijn, moesten stieren van deze kleur in het fokdistrikt nooit gebruikt worden.

De kalveren en het jongvee worden over 't algemeen goed gevoed, doch er zijn op dit punt ook vele uitzonderingen. De melk wordt dan al te snel, reeds 2 à 3 weken na de geboorte door zure melk, brood, meel en gekookte rogge vervangen en in den winter bij het haksel nog slechts wat rapen of aardappels aan het jongvee gegeven. Des te nadeliger wordt bij zulk een voeding eene te vroege aanwending der dieren voor de fokkerij. In lateren tijd is ook in het fokdistrikt van het Donnersberger vee een nauwlettende zorgvuldige aanfok meer algemeen geworden, en hebben de fokkers in alle geval in hun vee een materiaal, waarmee bij eene oordeelkundige nauwlettende fokkerij iets goeds te verkrijgen is.

XII. Het Glan-vee

vinden wij in het distrikt grenzende aan dat van het Donnersberger vee en daar in opdringende aan de Glan. De Glan ontspringt op den Höchenberg in den Beijerschen Paltz, ten zuidoosten van St. Wendel, ten noorden van Zweibrücken, niet ver van Homburg bij Waldmohr, bereikt Kusel 4 mijlen ten noordwesten van Kaiserslautern, treedt dan bij Nieder-alben in den kreits St. Wendel, in het regeeringsdistrikt Trier, op Pruisisch grondgebied, maakt voor een deel de grensscheiding tusschen Pruisen en de Beijersche Paltz uit en valt ten noorden van Odernheim in de Nahe. Het vaderland van het Glan-vee ligt dus zoowel in Pruisen, de kreitsen St. Wendel en Meisenheim als in de Beijersche Paltz. Het fokgebied van het Glan-vee is, evenals dat van het Donnersberger een bergachtige streek, rijk aan heuvels, met een vochtig, in het dal zacht, op de hoogten ruw klimaat, en uitstekende grasvelden.

De wordingsgeschiedenis van het Glan-vee is gelijk aan die van het Donnersberger; het vee heeft eveneens hoofdzakelijk Berner bloed, waaronder ook Friesch bloed loopt, van dieren die door den Hertog CHRISTIAAN IV VAN ZWEIFRÜCKEN werden ingevoerd. Sedert ongeveer veertig jaren wordt het Glan-vee ook rein gefokt, doch is er nog niet overal eene volledige bestendigheid en gelijkvormigheid verkregen.

Voor de beschrijving van het lichaam verwijs ik naar het Donnersberger vee en maak hier slechts melding van die kenteekens welke ter onderscheiding dezer beide zoo na aan elkaar verwante slagen kunnen dienen. Het Glan-vee is kleiner dan het Donnersberger, de koeien hebben een gewicht van 8 tot 10 centr., de beenderen zijn fijner, de kop is iets korter, het voorhoofd breed, de borst breed en diep, zoo ook de dijen, en de beenen stevig. Ook de hals is van middelbare lengte, bij den fokstier breed en krachtig; op lateren leeftijd wordt ze bij den stier geheel een opgepropte massa.

De gebruikseigenschappen zijn als die van het Donnersberger vee, de vleeschhouwers koopen het vee gaarne, en hun vleesch wordt voor het beste gehouden.

In de afzonderlijke distrikten noemt men het Glan-vee ook Birkenfelder, Meisenheimer, Quirnbacher vee. De belangrijkste markten zijn te Quirnbach en te Kusel.

Hier volgen de metingen van twee dieren.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier, 2 jaar	55	110	51	25	125	125	54	51	39	202	188	387
Koe, 4 jaar	59	120	51	22	123	126	54	51	37	194	184	406

XIII. Het rundvee in het vorstendom Waldeck.

(Eisenberger vee.)

Het roode Waldecker vee verdient om zijn goede volhardende trek-ossen in ruimer kring bekend te worden; ik verzocht den Heer CONRAD, landeigenaar op Helmscheid bij Corbach, voorzitter van de landbouwvereniging te Eisenberg, om nadere inlichtingen, en aan zijne welwillendheid heb ik de hier volgende beschrijving te danken. Het rundvee, dat thans in Waldeck, vooral op de boerenhofsteden onder den naam Waldecker vee gehouden wordt en op welker instandhouding en verbetering de landbouwverenigingen en vooral die te Eisenberg zich bijzonder toeleggen, heeft zich langzamerhand, deels door eigen teelt, deels door kruising met het Vogelsberger vee *) gevormd. Daarbij vindt men echter

*) Het Vogelsberger of Rhönvee komt voor op het Rhöngebergte (dit verheft zich in het noorden van Benedenfranken, strekt zich uit langs de Werra over Saksen-Weimar-Eisenach en eindigt westwaarts in het Kurhessische) en het Vogelsgebergte, dat zich uit de vruchtbare vlakte van de Wetterau verheft en met den Rhön te zamen hangt. Door het Kinzigdal wordt het Vogelgebergte van den Spessart gescheiden. Het is een licht middelslag van donker roode kleur, dikwijls met een witte bles voor den kop en witte vlekken op den rug, meest éénkleurig rood en behoort tot het oude, bruine, duitsche landras, na verwant met het Voigtlander vee. Het onderscheidt zich door zijne matigheid en geringe eischen, welke eigenschappen het voor zijn vaderland, dat hem slechts zuur en slecht hooi te bieden vermag, van zoo groote waarde maakt.

Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Oogranden.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	AANMERKINGEN.
bruingeel.	witgeel met donkere p.	donker.	—	licht.	licht.	licht.	
vaalgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	

ook nog hier en daar, vooral vrouwelijke dieren, waarbij eene vroegere kruising met Westerwalder *) en Allgäuer vee duidelijk zichtbaar is. Op die plaatsen, waar zich domeinen bevinden, vindt men ook nog kruisingen met Simmendaler en friesch vee, die echter over 't algemeen geen gunstige resultaten opleverden.

Commissiën der landbouwverenigingen gingen van dorp tot dorp en overtuigden zich, dat er voor eigen teelt nog voldoende materiaal voorhanden was en bevorderden die zooveel zij konden. Jaarlijks worden de beste stieren en jonge drachtige runderen van het echte Waldecker ras, n.l. wanneer zij bekroond zijn, met een brandmerk voorzien en in een stamboek ingeschreven. Zulks geschiedt, vooral van wege de Eisenberger vereniging, veelal om den kleineren veehouder voor de goede zaak te winnen, en dit verdienstelijk streven heeft ook goede gevolgen gehad.

Het oude Waldecker vee kenmerkt zich door eene bijzonder voordelige omzetting van het aan hem gegeven voedsel; het neemt in schrale tijden ook minder goed voedsel voor lief. De koeien bereiken een levend gewicht van 8 tot 10 centr., de ossen in het vierde jaar van 10 tot

*) Het Westerwoud beslaat het noordelijk gedeelte van het hertogdom Nassau, over den hoogsten bergtop gaat de grensscheiding tusschen Nassau en Pruisen, zoodat een gedeelte van het Westerwoud tot de Rijnprovincie en Westfalen behoort. De noordwestelijke helling vormt het Zevengebergte aan den rechteroever van den Rijn. Het is een ruw, weinig vruchtbaar land, dat een klein rood, op het Rhönvee gelijkende en tot het oude duitsche landras behoorende vee aanfokt.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Voorhoofd-breedte.	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	achterhoofd tot aan de schoft.	schoft tot aan het kruis.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	van den grond tot aan het kruis.	van den grond tot aan het borstbeen.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Fokstier, 2 jaar	55	110	51	25	125	125	54	51	39	202	188	387
Koe, 4 jaar	59	120	51	22	123	126	54	51	37	194	184	406

XIII. Het rundvee in het vorstendom Waldeck.

(Eisenberger vee.)

Het roode Waldecker vee verdient om zijn goede volhardende trek-ossen in ruimer kring bekend te worden; ik verzocht den Heer CONRAD, landeigenaar op Helmscheid bij Corbach, voorzitter van de landbouwvereniging te Eisenberg, om nadere inlichtingen, en aan zijne welwillendheid heb ik de hier volgende beschrijving te danken. Het rundvee, dat thans in Waldeck, vooral op de boerenhofsteden onder den naam Waldecker vee gehouden wordt en op welker instandhouding en verbetering de landbouwverenigingen en vooral die te Eisenberg zich bijzonder toeleggen, heeft zich langzamerhand, deels door eigen teelt, deels door kruising met het Vogelsberger vee *) gevormd. Daarbij vindt men echter

*) Het Vogelsberger of Rhönvee komt voor op het Rhöngebergte (dit verheft zich in het noorden van Benedenfranken, strekt zich uit langs de Werra over Saksen-Weimar-Eisenach en eindigt westwaarts in het Kurhessische) en het Vogelsgebergte, dat zich uit de vruchtbare vlakte van de Wetterau verheft en met den Rhön te zamen hangt. Door het Kinzigdal wordt het Vogelgebergte van den Spessart gescheiden. Het is een licht middelslag van donker roode kleur, dikwijls met een witte bles voor den kop en witte vlekken op den rug, meest éénkleurig rood en behoort tot het oude, bruine, duitsche landras, na verwant met het Voigtlander vee. Het onderscheidt zich door zijne matigheid en geringe eischen, welke eigenschappen het voor zijn vaderland, dat hem slechts zuur en slecht hooi te bieden vermag, van zoo groote waarde maakt.

Huid.	Hoornen.	Klauwen.	Oogranden.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	AANMERKINGEN.
bruingeel.	witgeel met donkere p.	donker.	—	licht.	licht.	licht.	
vaalgeel.	d°.	d°.	—	d°.	d°.	d°.	

ook nog hier en daar, vooral vrouwelijke dieren, waarbij eene vroegere kruising met Westerwalder *) en Allgäuer vee duidelijk zichtbaar is. Op die plaatsen, waar zich domeinen bevinden, vindt men ook nog kruisingen met Simmendaler en friesch vee, die echter over 't algemeen geen gunstige resultaten opleverden.

Commissiën der landbouwverenigingen gingen van dorp tot dorp en overtuigden zich, dat er voor eigen teelt nog voldoende materiaal voorhanden was en bevorderden die zooveel zij konden. Jaarlijks worden de beste stieren en jonge drachtige runderen van het echte Waldecker ras, n.l. wanneer zij bekroond zijn, met een brandmerk voorzien en in een stamboek ingeschreven. Zulks geschiedt, vooral van wege de Eisenberger vereniging, veelal om den kleineren veehouder voor de goede zaak te winnen, en dit verdienstelijk streven heeft ook goede gevolgen gehad.

Het oude Waldecker vee kenmerkt zich door eene bijzonder voordelige omzetting van het aan hem gegeven voedsel; het neemt in schrale tijden ook minder goed voedsel voor lief. De koeien bereiken een levend gewicht van 8 tot 10 centr., de ossen in het vierde jaar van 10 tot

*) Het Westerwoud beslaat het noordelijk gedeelte van het hertogdom Nassau, over den hoogsten bergtop gaat de grensscheiding tusschen Nassau en Pruisen, zoodat een gedeelte van het Westerwoud tot de Rijnprovincie en Westfalen behoort. De noordwestelijke helling vormt het Zevengebergte aan den rechteroever van den Rijn. Het is een ruw, weinig vruchtbaar land, dat een klein rood, op het Rhönvee gelijkende en tot het oude duitsche landras behoorende vee aanfokt.

14 cent. en gemest een slachtgewicht van 900 tot 950 pond. De dieren zijn levendig, hebben een gemakkelijken gang en zijn zeer rustig. De kleur is donkerrood (bloedrood) en geelrood. Neus en muil zijn geelachtig, vleeschkleurig, vaak ook donker (misschien terugslagen van de kruising met Allgäuer vee); boven het oog loopen meestal drie kleine huidplooien. Het inwendige van de met lange, stevige roode haren bezette ooren is oranjegeel; de wasgele hoornen loopen meest in donkerkleurige punten uit. Den middelgrooten kop met breed voorhoofd dragen de meeste dieren naar voren gestrekt; de nek is kort en recht, de hals niet zeer lang, meest smal, zwaarder bij de bullen, met tamelijk grooten kossem. De beenen zijn voortreffelijk gesteld, krachtig en gespierd, de klauwen meestal donker gekleurd. De schoft is niet spits, maar ook niet rond en vol, de beste melkkoeien zijn achter de schouders dikwijls eenigszins ingesnoerd. De rug is recht tot aan het kruis, dat dan gewoonlijk iets naar boven gaat en dan zijwaarts naar het bekken wat afvalt, terwijl daarentegen de ruggegraat tot aan den staartwortel in eene rechte lijn doorloopt. De achterschenkels zijn krachtig, de uier is niet groot en staat meer onder den buik, heeft een gele grondkleur, meestal lichtroode strepen, zij is naar den buik toe hier en daar met zachte, bruine haren bezet. De staart is fijn en kort, loopt echter in een lange haarkwast uit, die van binnen meestal lichter van kleur is. De huid is los, kernachtig en veerkrachtig, de haren dikwijls gekroesd.

De melkrijkheid is middelmatig; de koeien geven na het kalven nooit eene zoo groote hoeveelheid melk, als de laaglandsche rassen, houden echter lang vol en men rekent bij goede verpleging op eene jaarlijksche opbrengst van 1800 tot 2400 liter. Zeer gezocht zijn de trek- en mestossen, daar deze zich gemakkelijk in alle toestanden schikken, licht aan alle soorten van voedsel gewennen en bij goede voeding aan grootte en gewicht belangrijk toenemen. De slachters koopen het mestvee gaarne en het vleesch wordt als zeer malsch geprezen.

De hoofdmakten voor het Waldecker vee zijn te Arolsen (de residentie) den eersten Woensdag in Augustus, te Cornbach (de grootste stad van Waldeck) op het einde van Juni en het begin van October, en hoofdzakelijk voor jongvee te Adorf, 6 dagen na de markt te Arolsen. Wie echter bullen en runderen voor de fokkerij wil koopen, kan zulks slechts in de stallen der veehouders zelf doen.

De navolgende metingen heb ik eveneens van den Heer CONRADI.

Tabel: zie volgende bladzijde.

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Breedte van het voorhoofd	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	van de schoft tot aan het achterhoofd.	van de schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	v. d. grond tot aan het kruis inplantingstaart.	van den grond tot aan de buik.			borst.	romp.	geheel.
	In Centimeters.											
Koe, 5 jaar	81	151	52	19	143	150	52	50	27	212	203	432
» 6 «	85	137	50	24	132	146	43	45	34	198	186	407
» 7 »	75	144	49	20	138	150	53	49	26	208	206	397
» 6 »	82	147	49	22	146	152	50	51	30	217	192	398
» 2½ »	72	135	48	22	136	143	48	49	27	188	179	382
Os, bijna 2 jaar	69	142	51	21	133	143	60	50	75	204	181	381

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
rood.	wasgeel.	zwartachtig	lichtrood.	geelachtig rood met witten neus.	—	bleekrood.	
d°.	donkergeel.	d°.	d°.	lichtrood met witten neus.	—	geelrood.	
d°.	wasgeel met zw. p.	d°.	donkerrood.	d°.	—	vleeschkl.	
d°.	d°.	d°.	rood.	d°.	—	bleekrood.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	—	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	geelachtig.	—	d°.	

XIV. Het Pinzgauer vee.

Het Pinzgauer vee vinden wij in de heerlijke aan natuurschoonheden zoo rijke Oostenrijksche alpenlanden, die de Salzburg-Tiroler bergspoorweg, de keizerin-Elisabeth-spoorweg, welke van Salzburg naar Zell aan het meer en Wörgl voert, voor het verkeer geopend heeft. Het zorgvuldigst en zuiverst wordt het gefokt in het hertogdom Salzburg, in het gebied van de Salzach, Traun en Enns, doch de streek waarover dit roodbonte vee verspreid is, is zeer uitgestrekt; het omvat het grootste gedeelte van Noord- en Oost-Tyrol, het noordwesten van Kaernthen en het oosten van boven-Stiermarken van het Doodengebergte en den Schaibling, zuidwaarts tot Dachstein en Krippenstein en verder tot aan het boven-Ennsdal. Ook in Beijeren vinden wij tot Traunstein en Beijersch Zell het Pinzgauer vee sterk vertegenwoordigd.

Ons boezemt meer in 't bijzonder de Pinzgau in het hertogdom

Salzburg belang in. Deze wordt verdeeld in den midden-, boven- en beneden Pinzgau. De midden-Pinzgau is het noordelijkste, onvruchtbaarste gedeelte van het hooggebergte, dat zich van het Glemdal, Taxenbach, Lend tot de »steen zee» en de »eeuwigen sneeuw» en langs den linker oever van de Salzach voortlopende tot aan de Berchtesgadener bergen (Watzmann enz.) uitstrekt. Ten zuiden en zuidwesten daarvan vinden wij den boven-Pinzgau; zuidoostwaarts van het Zillerdal beginnende, strekt het zich uit tot aan de Venetiaansche, de Velber en Kalser Tauern tot aan den »Gross-Glockner»; daaraan sluit zich in het oosten de beneden-Pinzgau, die door Kaernthen begrensd wordt.

In den midden-Pinzgau is het vee iets kleiner en gedrongener, dan in den boven- en beneden-Pinzgau, het gelijkt meer op het Pongauer. Het fraaiste vee wordt in den boven- en beneden-Pinzgau in het Stubach-, Coprun-, Fusch- en Rauris-dal gefokt; het zijn de omstreken van Zell aan het meer Bruck, Piesendorf, Mittersill. In het Stubachdal zijn het

BESCHRIJVING VAN HET DIER.	LENGTE			Breedte van het voorhoofd	HOOGTE			Breedte der heupen.	Breedte der zitbeenderen.	OMVANG		
	van de schoft tot aan het achterhoofd.	van de schoft tot aan het zitbeen.	van den kop.		van den grond tot aan de schoft.	v. d. grond tot aan het kruis implantingsstaart.	van den grond tot aan de buik.			borst.	romp.	geheel.
In Centimeters.												
Koe, 5 jaar	81	151	52	19	143	150	52	50	27	212	203	432
» 6 «	85	137	50	24	132	146	43	45	34	198	186	407
» 7 »	75	144	49	20	138	150	53	49	26	208	206	397
» 6 »	82	147	49	22	146	152	50	51	30	217	192	398
» 2½ »	72	135	48	22	136	143	48	49	27	188	179	382
Os, bijna 2 jaar	69	142	51	21	133	143	60	50	75	204	181	381

KLEUR.							AANMERKINGEN.
Huid.	Hoornen.	Hoeven.	Randen der oogen.	Muil.	Tong.	Gehemelte.	
rood.	wasgeel.	zwartachtig	lichtrood.	geelachtig rood met witten neus.	—	bleekrood.	
d°.	donkergeel.	d°.	d°.	lichtrood met witten neus.	—	geelrood.	
d°.	wasgeel met zw. p.	d°.	donkerrood.	d°.	—	vleeschkl.	
d°.	d°.	d°.	rood.	d°.	—	bleekrood.	
d°.	d°.	d°.	d°.	d°.	—	d°.	
d°.	d°.	d°.	d°.	geelachtig.	—	d°.	

XIV. Het Pinzgauer vee.

Het Pinzgauer vee vinden wij in de heerlijke aan natuurschoonheden zoo rijke Oostenrijksche alpenlanden, die de Salzburg-Tiroler bergspoorweg, de keizerin-Elisabeth-spoorweg, welke van Salzburg naar Zell aan het meer en Wörgl voert, voor het verkeer geopend heeft. Het zorgvuldigst en zuiverst wordt het gefokt in het hertogdom Salzburg, in het gebied van de Salzach, Traun en Enns, doch de streek waarover dit roodbonte vee verspreid is, is zeer uitgestrekt; het omvat het grootste gedeelte van Noord- en Oost-Tyrol, het noordwesten van Kaernthen en het oosten van boven-Stiermarken van het Doodengebergte en den Schaibling, zuidwaarts tot Dachstein en Krippenstein en verder tot aan het boven-Ennsdal. Ook in Beijeren vinden wij tot Traunstein en Beijersch Zell het Pinzgauer vee sterk vertegenwoordigd.

Ons boezemt meer in 't bijzonder de Pinzgau in het hertogdom

Salzburg belang in. Deze wordt verdeeld in den midden-, boven- en beneden Pinzgau. De midden-Pinzgau is het noordelijkste, onvruchtbaarste gedeelte van het hooggebergte, dat zich van het Glemdal, Taxenbach, Lend tot de »steen zee» en de »eeuwigen sneeuw» en langs den linker oever van de Salzach voortlopende tot aan de Berchtesgadener bergen (Watzmann enz.) uitstrekt. Ten zuiden en zuidwesten daarvan vinden wij den boven-Pinzgau; zuidoostwaarts van het Zillerdal beginnende, strekt het zich uit tot aan de Venetiaansche, de Velber en Kalser Tauern tot aan den »Gross-Glockner»; daaraan sluit zich in het oosten de beneden-Pinzgau, die door Kaernthen begrensd wordt.

In den midden-Pinzgau is het vee iets kleiner en gedrongener, dan in den boven- en beneden-Pinzgau, het gelijkt meer op het Pongauer. Het fraaiste vee wordt in den boven- en beneden-Pinzgau in het Stubach-, Coprun-, Fusch- en Rauris-dal gefokt; het zijn de omstreken van Zell aan het meer Bruck, Piesendorf, Mittersill. In het Stubachdal zijn het

vooral de grootere landeigenaars te Wiedrechtshäuser, Vellererer en Enzinger, welke het beste vee hebben.

De oorsprong van het Pinzgauer vee is niet met zekerheid aan te geven; ieder die het roode Zillerdaler vee, waarbij wij meest witte vlekken aan kop, kruis, staart en buik vinden, nauwkeurig kent, zal echter wel toegeven, dat voornamelijk dit veeslag in vroegere jaren ver over Salzburg en Tyrol verspreid was. 't Kan zijn, dat het Zillerdaler vee met het Duxer vee, donker bruinrood met lichten streep over den rug en het roodbonte gebergtevee uit hoog-Beijeren is vermengd geworden. Men neemt aan, dat ook het grauwe Mürzdaler vee de grenzen overschreden en tot de vorming van het gele Pinzgauer vee medegewerkt heeft. Het Mürzdaler vee, dat waarschijnlijk van het grauwe Hongaarsche ras afstamt, heeft zich over geheel Stiermarken, Kärnthen en beneden-Oostenrijk verspreid, en is door kruising met landvee tot een goed middelzwaar vee van lichtgele of grauwege kleur geworden, dat tamelijk melkrijk, sterk in den arbeid en goed voor de vetmesting is. Reeds in de vorige eeuw heeft men deze slagen met Berner bloed vermengd, welk bloed bij zijne welbekende geschiktheid voor overerving de ongelijkmatigheid der verschillende doorengemengde slagen vrijwel heeft weggenomen en zoo den grondslag gelegd voor de tegenwoordige rundveeteelt in den Pinzgau.

Het Pinzgauer vee behoort in midden-Pinzgau tot het middelzware, in boven- en beneden-Pinzgau tot het zware slag. Volwassene koeien van het zware slag hebben mager een levend gewicht van 11 tot 13 centenaar, gemest tot 16 centenaar, in midden-Pinzgau van 8 tot 10 centenaar. Volwassene stieren bereiken een levend gewicht van 13 tot 16 centenaar, zwaar gemeste ossen 15 tot 20 centenaar.

De dieren zijn meestal lichtbruin of kersrood gekleurd met een over den rug, dicht achter de schoft beginnende, naar het kruis toe meest breeder wordende, witte streep, die over het achterste, den staart en den dam naar beneden loopt en zich ook wel over den uier, de onderschenkels en den buik uitstrekt. Over de achterschenkels en gewoonlijk ook over de voorarmen loopen witte dwarsstrepn. Deze witte teekens zijn echte raskenmerken, die constant overerven en bij het echte Pinzgauer vee niet mogen ontbreken; in Pinzgau noemt men ze »Faschen''. De witte staart loopt dikwijls in eene roode haarkwast uit, de normale fraaie kop moet bij het echte Pinzgauer vee steeds rood zonder eenig teeken zijn; in sommige streken komen echter ook gevlekte voor. De pigmenten, muil, tong en gehemelte zijn licht, roodachtig wit, waarbij vooral gaarne

gezien wordt, dat de muil door eene donkere rand van haar is omgeven. De een weinig lange, naar boven of liervormig gewondene hoornen, zijn wit of geel van kleur met donkere punten.

Behalve de roode kleur vinden wij in Salzburg bij dezelfde witte raskenmerken ook de geelroode en gele kleur, vooral aan de grenzen van Kaernthen en in de omstreken van Bruck in de Alpendistrikten van de Rauris en Fusch. De gele runderen gelden voor fijner, melkrijker, maar ook voor wekelijker dan de bruinen. Wat de melkproductie aangaat, hebben de meestal kastanjebruine dieren uit den omtrek van Bamberg aan de Salzach, die een eenigszins lichter beendergestel hebben, een zeer goeden naam, terwijl het zwaarste vee in de omstreken van Mittersill en in het Stubachdal (fraai kastanjebruin, dikwijls geappeld met schoone, zware vormen) te huis behoort.

De Heer baron KRAFT VON CRAILSHEIM Jun. te Altenhohenau bij Wasserburg in boven-Beijeren, die zich met volledige zaakkennis voor de rundveeteelt interesseert, beschreef mij het Pinzgauer vee als volgt:

»De fijne, korte kop is met fraaie witte of gele, boven zwarte dikwijls liervormig opwaarts gebogene hoornen versierd. De hals is kort en krachtig, breed en vleezig sluit de schoft zich er aan. De omvang van de borst is zeer belangrijk, bij normaal ontwikkelde koeien dikwijls 190 tot 220 cM. De punt van de borst staat dikwijls wat ver naar voren; de zijstukken zijn fraai afgerond; de lendenwervels zijn gewoonlijk breed en vlak, eveneens het fraaie, dikwijls massief gevormde kruis. De heupbreedte bedraagt van 60 tot 68 cM. (naar metingen van Dr. MAY 70 cM.); de ledematen zijn zeer goed, middelmatig hoog gesteld, dikwijls zeer laag met vleesch behangen (goed gebroeckt), daarbij is het beendergestel gewoonlijk fijn te noemen. De huid is zacht en geplooid, voelt olieachtig en is met fijne glanzige haren bezet; sterk gekroest haar ziet men niet gaarne».

Tusschen Simmendaler en Pinzgauer vee trekt de Heer Baron KRAFFT VON CRAILSHEIM de volgende parallellen:

»Wat melkrijkheid en kwaliteit van het vleesch aangaat, is het goede Pinzgauer vee te verkiezen, het Simmendaler vee groeit in het eerste jaar sneller, wordt echter later door de Pinzgauers weer ingehaald, zij verlangen goed voer, terwijl laatstgenoemde ook minder goed voedsel voor lief nemen. Het Simmendaler vee staat op een prijs, die voor Zwitserland, waar het pond vleesch met

een franc betaald wordt, gerechtvaardigd mag zijn, niet echter voor Duitschland waar men het vleesch met slechts 25 penningen betaalt. Het Pinzgauer vee is niet verwend, wordt in den winter dikwijls heel schraal gevoederd en kan in de vlakten zeer goed aarden. In het Simmental worden vooral de jonge fokstieren uitstekend gevoederd en gaan dan, wanneer zij uit hun vaderland gebracht worden en dan niet hetzelfde voedsel ontvangen, achteruit.

Ik moet hier mededeelen dat mij de noodige opgaven omtrent de melkopbrengsten van hier zich bevindende Pinzgauer koppels ontbreken. De baron VON CRAILSHEIM geeft het jaarlijksche melkbedrag aan op 2000 of 2300 liter; groote veehouders in den boven-Pinzgau noemden mij eene gemiddelde jaarlijksche opbrengst tot 3000 liter, en de Heer ROESSLER, landeigenaar te Katschütz bij Altenburg, die eene groote koppel Pinzgauer vee heeft, noemt mij 2500 liter als de gemiddelde opbrengst per koe. Dat zijn bedragen, die het goedgefokte Simmentaler vee niet slechts eveneens kan opbrengen, maar ook nog belangrijk overtreft. Als het Miesbach-Simmentaler vee, dat de Heer VON CRAILSHEIM misschien op het oog heeft, het bovengenoemde gemiddelde bedrag niet kan opbrengen, zoo ligt zulks wel daaraan, dat lichaamszwaarte hoofddoel dezer fokkerij was en in dit opzicht ook uitstekende resultaten verkregen zijn. De hooge prijs van het Simmentaler vee maakt ons weliswaar den aankoop uiterst moeilijk, doch is deze veel minder van de hooge vleeschprijzen in Zwitserland dan wel van de groote vraag naar fokvee afhankelijk en dit is voor het Simmentaler vee geen slecht teeken. Wij mogen bij de waardeering van het dier, dat wij tot veredeling van ons vee gebruiken, de vleeschprijzen niet tot grondslag nemen; zij mogen bij den aankoop van mestvee in aanmerking komen, bij fokdieren kunnen wij bij onze berekeningen toch slechts rekening houden met het doel, waarnaar wij bij den aankoop streven en zal men alleen van dit standpunt uit de waarde moeten bepalen, welke het eene of andere dier voor ons heeft.

Aan deze gedetailleerde beschrijving van het lichaam zou ik nog slechts willen toevoegen, dat ik toch ook dikwijls dieren gezien heb met eenigszins hollen rug, vooral ook achter de schouders wat ingesnoerd en met hooge aanzetting van den staart. De ruwe behandeling waaraan het vee in zijne jeugd blootgesteld wordt, moet de oorzaak zijn van deze gebreken, die verdwijnen, wanneer het dier op jeugdigen leeftijd goed gevoed en verpleegd wordt.

De kalveren krijgen in den Pinzgau slechts gedurende 2 à 4 weken

de moedermelk, dan onmiddellijk hooi of gras en komen met 3 maanden op de weide. Het jongvee, tot 2jarige vaarzen, komt op de galtweide, waar ook de ossen gebracht worden, doch van de vaarzen gescheiden; de koeien komen op de lagere koeweide en blijven daar evenals het andere vee, in alle weer, zolang er voldoende voedsel is en het weer het maar eenigszins toelaat. Het Pinzgauer vee is in geen deele verwend, is matig en gezond en dankbaar voor elke meer dan gewone verzorging; het gewent op de vlakke gemakkelijk en voldoet algemeen zeer goed. De aanleg voor vetmesting is goed en het vleesch wordt als zeer smakelijk geroemd. Het vee is zeer geschikt om te trekken, zijn gang gemakkelijk en snel en het is ook bij het trekken van zware lasten zeer volhardend. De ossen zijn onder den naam »Übertaurer" zeer gezocht. Men noemt ze Übertaurer omdat ze over de Tauern, de hoofdketen der Norische alpen, die zich van de Dreiherrnsitz in oostelijke richting langs de zuidzijde van het Salzdal tot aan de bronnen van de Mur en de Ens uitstrekken, naar de markten van Hoog-Beijeren gevoerd worden. De grootste dezer markten is te Waging, 3 uren van Traunstein, waar ook de groote schimmels uit boven-Stiermarken worden gebracht. Het best koopt men na Michaeli; een paar zware ossen van 26 tot 30 centenaars kosten 900 à 1000 Mark. Behalve op de markten, koopt men ze in Beijeren nog het best te Dettenhausen bij Waging, Gesenhausen, Dengling, Haus, Toerringen enz. De grootste markt in den Pinzgau is die van den 30^{en} September te Mittersill, waar dikwijls 2000 tot 3000 stuks vee aangevoerd worden. Op de markten te Embach 12 Aug. en Rauris 19 September, vindt men hoofdzakelijk het gele Pinzgauer vee.

Het Pongauer vee.

De Pongau, die ten oosten aan den midden-Pinzgau grenst, begint bij het dorre woeste hooggebergte, »de eeuwige sneeuw", dat in den mond van het volk de overgotene alp genoemd wordt, strekt zich uit over het met kloven en spleten gevulde, wilde Taennengebergte en nog daar voorbij langs den rechteroever van den Salzach tot aan Golling aan den hoogen Göhl, het marktvlak Kuchl en St. Colmann. De belangrijkste plaatsen van den Pongau zijn: Werfen aan de Salzach en het Imelaugenbergte, niet ver van het Blünbachdal, Bischofshofen aan het Galnfelddal en Rastadt aan den linkeroever van de Ens, ten zuiden van het Fritzdal.

De Pongauer alpen leveren zoet, geurig gras, doch tengevolge hunner

hoogere ligging minder dan de Pinzgau en zoo krijgt ook het Pongauer vee eene schralere voeding dan dat in boven- en beneden-Pinzgau, bij hetwelk het dan ook in zwaarte achterblijft. De Pongauer koe bereikt een levend gewicht van 7—9 centenaars, dat bij goed voeder in de vlakke tot 10 centenaars en iets daarover stijgt. Het gelijkt volkomen op het vee van den Midden-Pinzgau, heeft evenals dit een fraaie, gedrongene houding, een misschien nog iets fijner beenderengestel, eene eenigszins donkerder kleur dan het Pinzgauer, waaraan het overigens geheel gelijk is.

Markten voor het Pongauer vee worden gehouden te Werfen, ten zuiden daarvan te St. Johann aan de Salzach, ten oosten van den »Schneeen Glockenberg» (niet te verwarren met St. Johann aan den Goigen, niet ver van Kitzbühel) en te Gastein, de hoofdplaats van het heerlijke Gasteiner dal, met de om hare warme geneeskrachtige bronnen beroemde badplaats Gastein.

Het Lungauer vee.

Ten zuiden van de Radstadter en Rokenmanner Tauern, door beneden-Pinzgau, boven-Stiermarken en Kaernten ingesloten, ligt de Lungau met St. Michael aan het Zederhausdal en de Muhr, Tamsweg aan de Muhr en Mauterndorf in het Twengdal.

De Lungau, een der hoogste dalen van Europa, waar men nog in Juni bij heldere nachten het dal door rookvuren tegen de vorst tracht te beschermen, fokt een vee, dat op het Pinzgauer en Pongauer vee gelijkt, maar ook vele malen met het naburige vee van boven-Stiermarken en Kaernten gekruist is en daardoor eigenlijk geen vast karakter draagt. Ik kan het hier niet onvermeld laten, omdat de Lungau nevens den Pinzgau het eigenlijke vaderland der beroemde Ubertaurer ossen is, waarvan ik bij de bespreking van het Pinzgauer vee reeds melding maakte. De ossen worden reeds op den leeftijd van 2 à 3 weken gesneden, komen dan vroeg op de steenigste en ruwste alpen, die voor melkvee niet meer deugen, en groeien zoo tot ijzersterke, kernachtige dieren op, wier vaste hoeven hun ook op den steenigsten weg eenen zekeren gang verleen. Op driejarigen leeftijd gaan deze ossen in groote scharen over de »Tauern» naar boven-Oostenrijk, worden daar 1½ jaar voor den arbeid gebezigd en gaan dan verder naar het westen (naar Beijeren), waar ze als de uitmuntendste trekdieren hoog in aanzien staan.

XV. Het Kuhlander vee.

Als wij van Berlijn over Oderberg naar Weenen sporen, komen wij achter Mährisch-Ostrau aan de stations Stauding en Zauchtl en van hier op een zijtak te Neutitschein, de drie spoorwegstations, die aan het Kuhländchen het verkeer openen. Het is het noordwestelijk gedeelte van Mähren, tusschen de Oder en Lubina met de hoofdplaatsen Neutitschein en Fulnek, dat om zijne voortreffelijke veeteelt het »Kuhländchen» (het koelandje) genoemd wordt. Het beslaat eene oppervlakte van 4 vierk. mijlen, waar klimaat en bodem beide de veeteelt in alle opzichten begunstigen. Het is een aan de noordzijde open weidedal, dat uitstekend veevoeder heeft, circa 3000 stuks rundvee onderhoudt en waar de veeteelt ook door den kleinen boer met oordeel en zaakkennis gedreven wordt. De gelijkheid in lichaamsvormen en gebruikskenmerken geven er blijk van, dat geene doellooze fokkerij hier bij toeval iets goeds levert, maar dat er naar een vast en juist systeem gefokt wordt.

In het laatste vierdedeel van de vorige eeuw werd herhaalde malen Tyroler, waarschijnlijk Zillerthaler vee in het »Kuhländchen» ingevoerd en het hieruit voortgekome vee later met Berner fokstieren gekruist. Berner (Simmendaler) fokstieren werden tot 1850 in verschillende tijdperken hierheen gevoerd en sedert dien tijd de eigenteelt op de strengste wijze toegepast, waardoor het Kuhlander vee tot een vast, constant overervend ras geworden is. De kleur is in de meeste gevallen rood met groote witte vlekken aan den kop, over den rug en aan den buik. De kop met een zwaren, kroezigen haarbos, is meestal geheel wit, de oorschelp met kleurige, lange haren bezet. De stevige hoornen zijn zijwaarts met de punten voor en bovenwaarts omgebogen, geelachtig wit, aan den wortel donkerder, grauwwaarschijnlijk aan de punten. De klauwen zijn grijs, muil, neusspiegel, tong en gehemelte vleeschkleurig, om de oogen licht bruineel. De huid is dik en week en met fijn. zijdeachtig, in de jeugd eenigszins gekroest haar bezet. Het geheele lichaam draagt de vormen van het Berner vee. De beenen zijn kort, gespierd en zeer goed gesteld. De koeien bereiken een levend gewicht van 900 tot 1200 pond, de ossen tot 1500 pond. De melkopbrengst bedraagt per koe in een jaar ongeveer 2000 liter; de melk is vet en zeer geschikt voor boterbereiding. De geschiktheid voor de vetmesting zoowel als voor den arbeid zijn voortreffelijk, het vleesch wordt als malsch en zeer smakelijk geroemd. De kalveren

vallen niet zwaar, ontwikkelen zich echter snel en bereiken dikwijls na vier weken een gewicht van 150 pond.

De kruising met Berner vee is in de heerlijkheid Fulnek, ten noord-oosten van de Oder begonnen; deze streek heeft aan de vorming en de ontwikkeling van het nu zoo gezochte, uitmuntende vee, het meeste bijgedragen. Voortreffelijke koppels vinden wij tegenwoordig in Zauchtl, het eigendom van den vorst van Fürstenberg en bij den majoor VON ARESIN te Partschendorf bij Freiburg.

Geregelde veemarkten voor dit ras worden gehouden te Fulnek, Neutitschein, Zauchtl, Stramberg en Freiberg.

De directeur-generaal van de uitgestrekte bezittingen van den handelsraad SCHOELLER te Duren, de Heer FELLINGER, heeft behalve Wilsterlander vee ook het Kuhlander vee in de heerlijkheid Schwieben, in boven-Silezie, kreits Fost-Gleiwitz, ingevoerd. Aan hem heb ik de hier volgende metingen te danken, waarbij de Heer FELLINGER mij nog mededeelt dat de Kuhlander koeien per hoofd dagelijks 1 pond voedermeel, 18 liter spoeling en 2 pond hooi minder ontvangen dan de Wilsterlandsche en daarbij gemiddeld in een tijdsbestek van 5 jaren slechts 1 liter melk per dag minder geven. Laatstgenoemden gaven in dezen tijd gemiddeld per dag 7.62 liter, de Kuhlander 6.62 liter. De ossen worden even zwaar.

Tabel: zie volgende bladzijde.

[illegible]

[illegible]

XVI. De rassenveestal van de koninklijke veeartsenijschool te Berlijn.

De geniale schepping van den geheimen regeeringsraad Prof. Dr. JULIUS KÜHN, die zich voor den landbouw in Duitschland zoo verdienstelijk heeft gemaakt, »de huisdiergaarde van het landbouwinstituut aan de universiteit te Halle» is algemeen bekend en vele hoogst belangrijke vraagstukken zijn hier reeds door den beroemden, grondigen vorscher tot oplossing gebracht. Zoo heeft de Heer KÜHN o. a. het onomstootelijk bewijs geleverd, dat de Yak uit de gebergten van Midden-Azië met ons huisrond verwant is en dat het schaap van den Mufflon afstamt en zoo het vraagstuk over de afstamming onzer huisdieren eene belangrijke schrede nader tot zijne oplossing gebracht.

Evenals te Halle de onvermoeide directeur van het landbouwkundig instituut, zoo riep hier te Berlijn de hooggeleerde Heer Prof. Dr. ROLOFF, geheim medicinaalraad en directeur der K.K. veeartsenijschool een rassenveestal in het leven, die voor het onderwijs in de kennis der veefokkerij van het grootste gewicht is.

Evenals te Halle kreeg ik ook hier de vereerende opdracht, voor deze inrichting de verschillende rasdieren te leveren, welke opdracht door mij tot volle tevredenheid mijner hooggeëerde lastgevers werd uitgevoerd. De geheime regeeringsraad, Dr. SETTEGAST, professor der landbouwschool alhier, wiens naam overal in Duitschland zeer gunstig bekend staat, liet van deze rasdieren gekleurde modellen maken. Deze zeer goed geslaagde modellen worden in het landbouwmuseum bewaard en het zal zeker met belangstelling worden vernomen, dat zij thans in plaat gebracht, door den druk vermenigvuldigd en in den handel verkrijgbaar gesteld zijn.

Van hoeveel belang zulk een rassenveestal voor het onderwijs is, ligt voor de hand. Eene zoodanige inrichting toch is het beste middel om op eene gemakkelijke en duidelijke wijze de typische eigenaardigheden van elk ras grondig te leeren kennen en onderscheiden. Niets gaat boven eene onmiddellijke aanschouwing en onderlinge vergelijking van de vertegenwoordigers der verschillende rassen zelve, en hoe noodig het is, dat de veearts eene grondige kennis van de verschillende veerassen in de praktijk met zich meebrengt, behoeft zeker geen nader betoog. Mij zijn toch gevallen bekend, dat een veearts omtrent het ras, waartoe eenige hem vertoonde dieren behoorden, uitspraak moest doen en dat hij deelnam aan

de beraadslagingen over de keus van het ras, waaruit men de fokstieren zou nemen die gebruikt zouden worden tot veredeling van den veestapel, en in beide gevallen was de rol, die de veearts daarbij vervulde, verre van aangenaam.

Evenals op elk gebied aan een ieder, zoo worden ook aan den veearts tegenwoordig hoogere eischen gesteld en kan men verlangen, dat hij met de veeteelt en de verschillende veerassen bekend zij. De plaats, die hij in de verschillende landbouwkringen inneemt, wordt van aangenamer aard en van grooteren invloed, wanneer hij daar goed voorbereid verschijnt, en ik ken uitgebreide fokdistrikten, waar de veearts op het gebied der veefokkerij aan het hoofd der algemeene beweging staat en bij de vee-fokkers het hoogste vertrouwen geniet. Juist op de veeteelt van den gewonen boer, dus op die van het landvee zal een degelijke, goed geschoolde veearts, tot zegen van zijn land, den grootsten invloed kunnen uitoefenen en de hooggeleerde heer geheimraad Dr. ROLOFF verdient zeker onzen warmsten dank, dat hij hier baanbrekend voorgegaan is. Hij erkende het groote gewicht eener grondige kennis der veerassen ook voor den veearts en verschafte de middelen tot verkrijging daarvan in een tijd, nu in alle landbouwkringen de algemeene aandacht op de rundveeteelt gevestigd is en dus deze kennis bijna als onmisbaar kan worden beschouwd en deze middelen alleen in staat zijn een grondig weten en kennen te bevorderen.

In den rundveestel van de Koninklijke veeartsenijschool staan thans 23 stuks vee, waarvan ik 12 gemeten heb. Deze maten der vertegenwoordigers van verschillende rassen, zullen zeker naast elkander geplaatst ook voor ruimer kringen van belang zijn, waarom ik ze hier laat volgen.

Metingen van origineele rasdieren van de K.K. Veeartsenijsschool te Berlijn.

RAS EN OMSCHRIJVING VAN HET DIER.

RAS EN OMSCHRIJVING VAN HET DIER.	L E N G T E				B R E E D T E		H O O G T E			O M V A N G		
	achterhoofd tot schoft.	schoft tot kruis.	kruis tot zitbeen.	van den kop.	van het voorhoofd.		aan den grond tot aan de schoft.	aan den grond tot aan het kruis.	aan den grond tot aan den elleboog.	romp.	borst.	geheel.
Simmendaler koe, die 1 dag voor de meting het derde kalf bracht	72	110	47	46	24	60	148	154	75	198	217	454
Freiburger koe, eenmaal gekalfd, kort te voren gedeekt.	61	96	46	41	23	54	142	151	70	183	193	398
Zwitserisch bruinvee, koe drachtig, kalf voor de vierde maal	72	104	50	45	21	57	149	155	72	185	193	433
Allgäuer koe, eenmaal gekalfd, drachtig	65	93	41	40	22	46	137	147	69	181	191	382
Shorthornkoe, wit (ingeschr. Oldenburg Stamboek voor den aanfok met Shorthorn) voor korten tijd gekalfd .	71	96	50	43	22	61	145	165	76	197	212	430
Scheinfelder koe, tweemaal gekalfd, drachtig	52	98	51	45	25	57	137	149	69	186	203	412
Voigtländer, uit de boven-Paltz, koe, viermaal gekalfd, kort drachtig	53	94	47	43	24	50	127	138	65	178	187	381
Westerwalder koe, voor korten tijd voor de derde maal gekalfd	56	87	45	41	20	42	129	142	70	173	185	363
Harzer koe, viermaal gekalfd, pl.m. 5 maanden drachtig.	64	99	52	46	23	54	141	151	70	194	204	423
Wiltsterlander koe, vijfmaal gekalfd, idem	71	100	56	47	24	62	148	164	73	202	218	442
Oldenburger koe, tweemaal gekalfd, voor korten tijd gedeekt.	69	95	49	43	23	55	138	148	70	181	191	405
Oostfriesche koe, zesmaal gekalfd, pl. m. 5 maanden drachtig	70	100	52	43	24	55	140	157	70	192	212	440

Melkberekening van 1 April 1881 tot ultimo Maart 1882.

NAAM DER KOE EN AFSTAMMING.	April.	Mei.	Junij.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	Per jaar in liters.
Amalia, Simmendal . .	133½	54½	394½	442½	393½	320½	280	308½	310	280½	222½	188	3828½
Sara, Freiburg . . .	In Januari voor 't eerst gekalfd.									126	277	297½	700½
Auguste, Schwijtz . .	—	218	475½	515½	515	400	330½	327½	373	332	290½	313½	4091
Anna, Allgäu . . .	—	—	—	—	—	½	—	89½	398½	408	283½	312	1492½
Lady, Shorthorn . .	276	—	—	—	—	—	—	56½	264½	220½	178	189½	1185
Alma, Scheinfeld . .	—	—	—	—	—	—	216½	141½	146	133	111½	112½	861
Adelheid, Voigtland . .	271	274	257½	279	256½	86	87	—	—	—	209½	367½	2088
Contessa, Harz *) . .	554	498	395½	443½	449½	447	303	234½	269½	262½	243½	262½	4363
Veronica, Wilsterland .	460	452	422	433	255½	210	200½	253	304½	268½	231	276	3766
Antonie, Oldenburg . .	240½	—	—	—	—	24½	326	301½	307½	308½	382½	390½	2082½
Bertha, Oostfriesland .	628½	626	479	513	461½	412½	372½	257½	107	—	—	662½	4520
Agatha, „ . .	378	338	250½	120½	43½	—	—	379½	267½	314	287	317	2695
Amanda, „ . .	558	562	473	520	448½	406½	340½	345½	333½	319½	293	304	4904
Babetta, „ . .	273	209½	92½	31	69	445	348	329½	343½	312	270	304	3027
Venus, „ . .	351½	350	289	297½	298	293½	265	162	153½	78	—	47	2585

*) Geen zuiver ras, heeft veel Schwijzer bloed.

EENIGE OP ERVARING GEGRONDE WENKEN BIJ DEN AANKOOP EN DE LEVERING VAN VEE.

Als ik hier van ervaring spreek, meen ik door een veertienjarigen handel, waarin ik alles zelf bevorderde, daartoe het recht te hebben, terwijl het doel dezer mededeelingen alleen daarin bestaat, op enkele gewichtige zaken, die men bij den aankoop van vee in het oog dient te houden, meer in 't bijzonder de aandacht te vestigen.

In mijne dagbladartikelen over den handel in fok- en trekvee, wees ik er herhaalde malen op, dat het van het grootste belang is, voor den aankoop van vee slechts dien tijd uit te kiezen, waarin het verlangde vee het ruimst in voorraad is, en dat, zoo men den aankoop aan een leverancier opdraagt, men dezen zoo vroeg als maar eenigszins mogelijk is, de opdracht daarvoor doet toekomen. **Dus koopt op den rechten tijd en geeft uwe orders vroegtijdig.**

De tijd, waarop van iedere veesoort de ruimste keuze voorhanden is, hangt niet van oude gewoonten of willekeur af, maar wordt door plaatselijke toestanden beheerscht. Overal, waar zuivelbereiding gedreven, jongvee op de weide grootgebracht wordt, is het van belang, de tijd van het kalven in een zoo kort mogelijk bestek te zamen te dringen en zoo te regelen, dat de nieuwmelkende koe, zoowel als het jonge kalf op de weide het voedsel vindt, dat het meest geschikt is, de melkopbrengst en den groei van het kalf te bevorderen. Het wintervoeder zoowel in de kleilanden als in de alpenstreken, is op verre na niet zoo voedzaam als dat der weelderige weidevlakten; het is, daar er geen krachtvoeder bij gekocht wordt, niet veel meer dan een karig middel om de dieren in het leven te houden. De weiden moeten weer goed maken, wat in den winter te kort gekomen is en alles, wat het vee den fokker oplevert, moet aan de weide ontnomen worden.

Nog een tweede omstandigheid dringt er toe, het vee nieuwmelkend in de wei te hebben: het is eene oude ervaring, dat geen nog zoo kunstig toebereid en nog zoo geregeld toegediend wintervoer, in staat is eene gelijke hoeveelheid en vooral ook even smakelijke melk te leveren als het voortreffelijke gras der weelderige kleigronden en geurige alpenweiden, dat geen kunst aan de boter of de winterkaas, die bij droogvoer gemaakt wordt, dien heerlijken smaak te geven vermag, welke aan versehe gras-

boter en zomerkaas eigen is. Waar wij nu verreweg het grootste getal koeien laat in den winter, of vroeg in het voorjaar zien kalven, weten wij ook, dat de ruimste keus van 6 à 8 maanden oude kalveren in den herfst zal zijn, dat verder de tijd van dekken hoofdzakelijk valt in de maanden Mei, Juni en Juli, dat de beste stieren dus eerst na den dek-tijd afgegeven worden. Zoo regelen zich bij de fokkerijen in de verschillende landen, al naar de huishoudelijke omstandigheden, de tijden, waarop de eene of andere veesoort het ruimst voorhanden is, geheel van zelf, en het spreekt, dat dit dan ook de beste tijd voor den aankoop van dit vee is.

Ook andere omstandigheden doen hier nog hun invloed gelden, zooals b.v. in de Nederlandsche provincie Drenthe. Hier hebben de schoone, in de nabijheid van de grenzen der provincie gelegene gemeenten Zuidlaren en Noordlaren zeer uitgestrekte, buitengewoon voedzame, doch eenigszins hoog gelegene weiden. Deze worden in den heeten zomer te droog, het voedsel wordt schaars en noodzaakt tot den verkoop van het vee. Beide gemeenten koopen nu in het voorjaar meestal in Groningen drachtige koeien, brengen ze op hunne weiden en bieden ze dan in Juli, tegen den tijd dat zij moeten kalven, soms bij 1000 stuks tegelijk te koop aan.

Het is dringend aan te raden, dat hij, die fokvee wil koopen, zich nauwkeurig op de hoogte stelt van den tijd, die voor den aankoop het gunstigste is en daarnaar zijne maatregelen neemt, en niet, zooals meestal gebeurt, slechts rekening houdt met zijne eigene omstandigheden en op geheel verkeerde tijden wenscht te koopen. Wil de veehandelaar, wiens voorstellen geen genade vinden, zich de kooporder niet laten ontgaan, dan is hij meestal, trots al zijne moeite, vindingrijkheid en volharding, niet in staat, dezelve zoo uit te voeren als hij gaarne gewild had en bij tijdige ontvangst van de kooporder gemakkelijk had kunnen doen; door den langeren tijd, dien hij aan de uitvoering besteed heeft, zijn de kosten belangrijk grooter geworden, hij heeft de nu zeldzaam gewordenen waar duurder moeten betalen, heeft dus weinig lust aan de zaak, en bereidt ook bij de levering zijnen lastgever, die deze omstandigheden niet in aanmerking gelieft te nemen, weinig vreugde. Beide contractanten zijn ontevreden, omdat met geweld iets moet worden verkregen, dat in gunstige tijdsomstandigheden vanzelf in orde was gekomen. Het is inderdaad van het grootste belang, dat de koopers hiermee beter rekening houden.

Omgekeerd zijn mij ook annonces bekend, opgesmukt met titels en waardigheden van de inzenders, die de eene of andere veesoort juist op

een tijd van het jaar aanbieden, waarin dezelve in de streek, waarin ze werkelijk te huis behoort, zoo schaars als maar eenigszins mogelijk is.

De landlieden worden door zulke advertentiën om den tuin geleid; zij kennen de bedriegelijke praktijken van vele handelaars niet en doen verstandig, wanneer zij zulke aanbiedingen met wantrouwen bejegenen en zich door vertrouwde personen daarin laten voorlichten. De hoogere streken hebben meestal geen aanleiding om den tijd der paring en afkalving in een kort bestek te zamen te dringen; zij kunnen op elk en tijd van het jaar vee van elk en leeftijd leveren, fokken naar kleur en vorm meestal hetzelfde slag als dat van de aangrenzende kleistreek en geven alzoo den minder nauwgezetten, enkel op eigen voordeel bedachten koopman eene prachtige gelegenheid, de goedkoopere dieren van de geest- en zavelgronden als kleivee aan den man te brengen. Dit voordeel kan wel opwegen tegen de kosten eener annonce, die iets aanbiedt, dat op dat oogenblik niemand heeft en het slaan van een goeden slag in uitzicht stelt.

Ik moet, zooals ik in mijne dagbladartikelen herhaalde malen gedaan heb, de koopers van fokvee er steeds weer op indachtig maken, dat zij zich ambtelijke verklaringen over den inkoop moeten laten meebrengen; deze zijn gemakkelijk te verkrijgen en indien ook deze attesten niet alle bedrog uitsluiten, zoo zijn ze toch een uitstekend middel, hetzelfde zeer te bemoeielijken. Er behoort toch eene verregaande brutaliteit toe, attesten te vervalschen, en het behoort stellig tot de grootte zeldzaamheden, dat iemand zich laat verleiden een zoo groot bedrog te plegen. Mij schijnt het slechts een valsche trots, als een groot veehandelaar zulk een attest voor onnoodig verklaart; voor mij was het steeds eene groote geruststelling, mij zooveel mogelijk te kunnen legitimeeren; al te veel vertrouwen is een drukkende last, waarvan men zich het best ontheft, wanneer men zooveel mogelijk aantoonst, dat men dit vertrouwen goed gebruikt heeft. Elke soliede handel zal er slechts bij winnen, wanneer hij door de meest mogelijke openhartigheid aan vuile concurrentie paal en perk stelt en het verschaft mij steeds de grootste vreugde, als de pogingen, die ik daartoe aanwendde, door andere veehandelaren erkend en gewaardeerd werden. Het smalen en hoonen van bij de koopers toch ongerept te blijven, heb ik mij weinig aangetrokken; het oude spreekwoord »vera lausest, a viro laudato laudandum" deed mij gemakkelijk heenstappen over dikwijls zeer hatelijke aanvallen, die ik gemakkelijk wist af te slaan.

Eene *tijddige opdracht* is vooral voor ieder, die, zooals ik, zonder compaignon, alles alleen bevordert, van veel belang, daar hij den steeds korten

tijd op juiste wijze kan indeelen en zijne helpers vroegtijdig op kan geven, wat hij noodig heeft. Onder helpers versta ik groote fokkers en grondeigenaars in sommige streken, zooals in het Simmendal, het kanton Schwijtz, Baden en eenige plaatsen in Beijeren, met welke ik in langjarige aangename handelsrelatiën sta en die, wanneer ik hun opgeef, wat ik noodig heb, het beste voor mij bewaren; en verder commissionairs in de verschillende landen, zooals Holland, Oldenburg, Holstein, Beijeren enz. enz., die tegen eene overeengekomene provisie voor mij werkzaam zijn. Zulk een commissionair, dien geen groote leverancier ontberen kan, heeft de opdracht, een voorafgaand onderzoek in te stellen, zich nauwkeurig op de hoogte te stellen van hetgeen er in zijne omgeving aan vee in voorraad en waar het bestelde te vinden is, welke prijzen de verschillende eigenaars vragen, en zich van al het wetenswaardige op de hoogte te stellen. Komt nu de leverancier, om zijne inkoop te doen, dan is de commissionair volkomen georiënteerd en heeft hij slag en routine, dan is men met den inkoop spoedig klaar, daar men zoo van de prijzen, de kwaliteit en het aantal van het passende vee heel vlug een overzicht verkrijgt. Het spreekt van zelf, dat het van het grootste belang is, dat de leverancier zijne helpers, zoowel commissionairs als fokkers, zoo vroeg mogelijk kan opgeven, wat hij noodig heeft, opdat deze tijd genoeg hebben met kalmte en zorgvuldigheid, hunne gewichtige voorbereidende werkzaamheden te verrichten. Dit zijn de redenen, die er mij aanleiding toe geven, steeds weer op eene vroegtijdige bestelling aan te dringen.

Het koopen op de markten

moest bij den aankoop van fokvee nimmer plaats hebben. Wij moeten ver zijn van het marktgewoel, van het luidruchtig gewemel en het drijven der concurrentie, wanneer wij met kalmte en zorg zullen onderzoeken. Maar ook zouden wij op de markt geen juist en zuiver oordeel kunnen vellen, want voor de fokkerij is het niet voldoende, slechts het ten verkoop aangeboden dier te beoordeelen, maar het is noodig, ten minste de ouders van het dier, zoo mogelijk de geheele fokkerij en veehuishouding van den eigenaar van wien wij koopen willen, te leeren kennen, als wij ons een juist oordeel omtrent het voor de voortteling bestemde dier willen vormen. Ik heb daarom nog nooit een voor de fokkerij bestemd dier op de markt gekocht, maar altijd op het erf van den verkooper en ben uit vrees voor besmetting en om alle onzekerheden, waaraan men op de markt

is blootgesteld, te vermijden, zoo ver gegaan, ook alle trekossen buiten de markt te koopen. Het koopen, het uitvinden van de verlangde dieren op het land heeft in den beginne zijne moeielijkheden; heeft men zich echter aan de eigenaardigheden en toestanden der verschillende streken gewend, is men met het land en zijne bewoners nader bekend geworden en heeft men een goeden vertrouwden commissionair gevonden, dan verschaft het koopen aan huis eene veel grootere zekerheid en buitendien nog zoovele voordeelen, die ik bij den koop op de markten nooit zoude hebben. Ik wijs slechts op de groote gunst, die ik geniet, dat ik kan koopen op voor mij passende tijden, dat ik het vee een tijd lang bij den bekenden verkooper kan laten staan en al naar behoefte kan laten weghalen. Dit is een belangrijk voordeel, dat ik bij *vroegtijdige bestelling* in het belang van den ontvanger en van mij zelf kan aanwenden en de aanvankelijk gedane moeite en tijd weer vergoedt.

Bij bijna elke commissie stelt de lastgever de voorwaarde, dat hij de *zwaarste* en *beste* dieren moet ontvangen, en onze *kleinere* veerassen komen steeds minder in aanmerking. De wensch, van het zware ras ook de zwaarste dieren te ontvangen, die met mogelijkheid kunnen worden verkregen, is overal daar gegrond, waar de toestanden en de huishouding het mogelijk maken, zonder te veel van de geldbeurs te vorderen, het zware lichaam voldoende te voeden. Want het staat vast, dat twee groote, zware koeien minder voedsel noodig hebben, dan drie kleine, lichte koeien, die te zamen even zwaar zijn, als de beide groote dieren, dat dus tot de voeding van hetzelfde gewicht meer voedsel noodig is, hoe grooter het getal stuks is, dat te zamen het bedoelde gewicht heeft. Ook is het duidelijk, dat deze grootere hoeveelheid kleiner vee ook meer stalruimte, grooteren inventaris, meer verzorging eischt, dan het geringere aantal groot vee en, wat het voornaamste is, dat de verbruikte melkkoe van het zware slag beter aan den slager kan worden verkocht, dan die van het kleinere ras. Dat zijn dus allen omstandigheden, die op de zwaarte van het ras en van het dier veel gewicht doen leggen en den wensch rechtvaardigen slechts zulke dieren te bezitten. Maar er zijn ook vele veehuishoudingen, waar een lichter dier veel beter op zijn plaats was, dan een zwaar, ja waar een zwaar dier ten eenenmale tot een last wordt. Het zijn allen veehouderijen met lichten bodem, waar de keuze der voederplanten beperkt is, de geheele voederbouw groote moeielijkheden oplevert, waar verder over slechts weinige goede hooilanden beschikt kan worden en het vee nog een geruimen tijd op eene niet te vette weide zijn voedsel moet zoeken.

Zulke veehouderijen moesten nimmer vee van een zwaar ras of zwaar slag houden, maar in overeenstemming met hunne omstandigheden, aan kleiner vee, vooral Angler, de voorkeur geven. Het kleinere vee is veel beter in staat het voeder op de minder weelderige weiden te zoeken en met voordeel om te zetten. Het is van jongs af aan minder verwend, minder kieskeurig in het voedsel, gewent gemakkelijk aan alle soorten van voedsel en is voor elke goede verpleging uiterst dankbaar. Het voeder, dat nauwelijks voldoende is om het zware vee in het leven te houden, stelt het kleine vee reeds in staat de vereischte hoeveelheid melk, vleesch of groei te leveren en zoo reeds voordeelen af te werpen, waar het zware vee nauwelijks genoeg heeft om te blijven leven. Het is een van de bedenkelijkste fouten, hier de liefhebberij te laten beslissen en geen rekening te houden met de toestanden der geheele veehouding; zwaar, duur en steeds hongerig vee moet de veehouderij tot een last maken.

Herhaaldelijk hooren wij er over klagen dat de afstammelingen van het ingevoerde kustvee, al mogen zij lichamelijk ook flink gedijen, toch in de *melkproductie achteruitgaan* en dus het vee in dit opzicht bij ons slechter wordt, wat echter de vormen en het lichaamsgewicht aangaat, zich verbetert. Deze veranderingen zijn naar mijn oordeel enkel het gevolg van de voeding, die snellen groei en eene zoo spoedig mogelijke rijpheid beoogt.

De wegens hunne vierkante vormen en hunne vroegtijdige rijpheid, (wat met den aanleg voor vetgroei innig te zamen hangt), zoo beroemde Shorthorns zijn een product van de voederingskunst. Eene kunst moet het genoemd worden, het dier zoo veel voeder te doen innemen, dat het, zonder aan overlading ziek te worden, tot den snelst mogelijken opbouw van zijn lichaam genoodzaakt wordt. Al onze goede veehouders streven er naar de fokkers van Shorthorn vee te evenaarden en hun jongvee van de geboorte af aan zoodanig te voederen, dat het op de weide den natuurlijke groei overtreft en in zijne lichamelijke ontwikkeling vooruit is. Het lichaam moet op deze wijze zwaarder en meer afgerond worden, de vetgroei toenemen en de melkopbrengst verminderen. Deze veranderingen nemen nog grooteren omvang aan, wanneer de vaarzen, opdat zij recht groote, zware dieren zullen voortbrengen, eerst met hun tweede jaar bij den stier worden gebracht en steeds door zoo krachtig mogelijk gevoederd worden. Dikwijls komt het daarbij voor, dat deze dieren dan zoo goed gevoerd zijn, dat zij den stier niet eens aannemen, vet worden en slechts waarde hebben voor de slachtbank. Waar hoofdzakelijk melkvee gehouden zal worden, zal eene schrale voeding van het jongvee eene hoofdvoorwaarde

zijn, waarmee echter volstrekt geen hongeren bedoeld is. Het jongvee moet flink opgroeien, de groei echter niet geforceerd worden; het moet er goed uitzien zonder vet te zijn en dagelijks beweging nemen in de vrije lucht. Het moet met 17 à 18 maanden bij den stier worden gebracht en indien het achterlijk is in den groei, liever tusschen het eerste kalven en de tweede dekking eene langere pauze hebben om dan den groei van het lichaam te bevorderen. Bij eene zoodanige behandeling zal ook de melkopbrengst niet verminderen en de door de teelt en de opvoeding bevorderde en ontwikkelde eigenschappen van het ras zullen aan dit vee, ook wanneer het naar andere streken verplaatst wordt, eigen blijven.

Vooral wil ik er hier ook nog op wijzen, dat uitmuntende springstieren zeer ten nadeele der fokkerijen meest te krachtig gevoederd en dan te snel vet en voor den sprong te lui worden, en men ze op die wijze te korten tijd gebruiken kan. Bullen, die goed vererven, zijn een te kostbaar fokmateriaal, dan dat men ze reeds na een gebruik van twee jaar aan den slager zou geven. Kunnen ze in eigen koppel niet meer gebruikt worden, omdat ze dan op hunne eigene afstammelingen komen, wat ik intusschen bij goede stieren nu juist niet als een kwaad beschouw, zoo hebben de dieren, die goede proeven afgelegd hebben, wanneer zij goed behandeld zijn, voor eene andere fokkerij meer waarde, dan een jonge, nog zoo schoone geïmporteerde stier, waarvan men de vererving nog niet kent.

Het kan voor onze fokkerij niet anders dan voordeelig zijn, uitmuntende rijstieren zolang mogelijk voor de fokkerij te gebruiken. Hier wensch ik nog aan toe te voegen, dat zoo men het dier voor matigen arbeid wensch te gebruiken, men zulks niet alleen gerust kan doen, maar dat dit in alle opzichten heilzaam voor het dier is, en hem veel langer voor de fokkerij geschikt doet blijven. Ook is dit, bij eene verstandige behandeling, het beste middel om het dier zacht en goedaardig te houden.

Bepaald irrationeel is het, wanneer vereenigingen *leveringen van springbullen* uitschrijven, meestal van stierkalven en dan deze leveringen aan den laagsten inschrijver gunnen. Leveranciers, die op zoodanige leverantiën inschrijven, geven te lage prijzen op en zijn dan niet in staat het beste te leveren. Bij zulke leverantiën moest men zich uitsluitend tot vertrouwde, volkomen zaakkundige personen wenden, verlangen dat zij zelf overkomen om het benodigde fokmateriaal te leeren kennen en met de leden der vereeniging te overleggen, welke kwaliteit moet worden ge-

leverd, om dat doel te bereiken, hetwelk men met den aankoop op het oog heeft. De prijzen van fokstieren toch loopen zoozeer uiteen, dat men ze bijna tot alle prijzen kan koopen. Komt het echter slechts op een springstier aan, die eenvoudig in staat is het dier drachtig te maken, dan behoeft men dien toch niet buitenlands te zoeken; zulke dieren vindt men overal wel. Ik ben overigens van oordeel, dat men bullen, die men voor de fokkerij wenscht te gebruiken, niet als kalf moet aankoopen. Ieder fokker weet, dat een stierkalf, waarvan men het beste voor de toekomst kan verwachten, zich dikwijls veel slechter ontwikkelt, dan zich aanvankelijk liet aanzien. Bullen van $1\frac{1}{2}$ en 2 jaren zijn voldoende ontwikkeld om geen vrees voor teleurstelling meer te geven en werkelijk goede dieren vergoeden ruimschoots de meerdere kosten van aankoop.

NASCHRIFT VAN DEN VERTALER.

Het oorspronkelijke werk eindigt hier met een opwekkend woord van den schrijver, den Heer HUGO LEHNERT, aan zijne landgenooten in Silezië, om de in zijn werk gegevene praktische wenken ter harte te nemen, terwijl hij daarin verder den wensch uitspreekt, dat het er toe moge bijdragen de gebreken in de veehuishouding van zijn vaderland weg te nemen en hij zoo door het schrijven ervan den bloei van deze zoo belangrijke bron van bestaan moge bevorderd hebben. Daar de daaraan vastgeknoopte beschouwingen meer in het bijzonder op de in zijn vaderland heerschende toestanden betrekking hebben, kunnen deze aan het publiek, waarvoor deze vertaling bestemd is, geen belang inboezemen en meende ik dus dit slot gevoegelijk achterwege te kunnen laten, en daar verder de Nederlandsche veehouder misschien geene bijzondere aansporing noodig heeft, om te letten op datgene, wat in en buiten zijn vaderland op het gebied van landbouw en veeteelt voorvalt, en met de door anderen opgedane ervaringen zijn voordeel te doen, de moeite en opofferingen aan tijd en geld, die enkelen zich in het belang van allen getroosten, te waardeeren, ze in hunne ijverige pogingen te steunen en met de bevordering van eigen belangen tevens voor het algemeen belang werkzaam te zijn; daar, zeg ik, de Nederlandsche landbouwer misschien

niet vasthoudt aan eigen inzichten, aan oude gebruiken en vooroordeelen en gaarne het bestaande opgeeft, waar hij na rijpe overweging tot de overtuiging komt, dat het nieuwe beter en voordeelijker is, daar zal eene bijzondere opwekking en aanbeveling niet noodig zijn, te meer daar zulke opwekkingen juist door hen, die ze noodig hebben, niet gelezen worden; daar zal het voorzeker ten eenenmale overbodig zijn, ook den Nederlandschen veehouder er nog in het bijzonder toe op te wekken de vele behartigenswaardige wenken, die in dit werk voorkomen, ter harte te nemen. Moge dit zoo zijn en door velen dit werk ter hand worden genomen en zij er door worden opgewekt de toestanden in hun eigen kring en in hun eigen land onderling en met die in het buitenland te vergelijken en mogen deze vergelijkingen hen tot nadenken en onderzoeken aansporen, dan is ook het doel, waarvoor deze vertaling ondernomen werd, ten volle bereikt.

Dixi.

De Vert.

VERBETERING.

Bladz. 8 regel 6 van onderen staat: bladz. 32, lees: bladz. 113.
